

— ◆ // ◆ —

*Azərbaycan qadını yalnız ailənin sütunu deyil,
cəmiyyətin də dayaq nöqtəsidir. Onun zəkası və
məsuliyyəti xalqımızın güc mənbəyidir.*

— ◆ // ◆ —

◆ // ◆

Qloballaşan dünyada Azərbaycan qadını həm milli dəyərlərimizin qoruyucusu, həm də müasir cəmiyyətin aparıcı güvəsidir. Onların sevgisi, zəkası və zəhməti bizi gücləndirir, ölkəmizi ictəli aparır.

◆ // ◆

Qadınlarımızın təhsili, sağlamlığı və hüquqlarının
qorunması bizim prioritetlərimizdəndir. Onların uğurları
Azərbaycanın uğurlarıdır.

SEVİNÇ ABBASOVA

**İLHAM ƏLİYEV:
QADINLARA İSTİQAMƏTLİ
QLOBAL TƏŞƏBBÜSLƏR
VƏ
GENDER BƏRABƏRLİYİNİN
İNKİŞAFI
(2003-2023-cü illər)**

Bakı-2024

**Naxçıvan Dövlət Universitetinin Elmi Şurasının
27 dekabr 2024-cü il tarixli qərarı əsasında çap edilir**

Elmi məsləhətçi: İsmayıl Hacıyev
*AMEA-nın Naxçıvan bölməsinin
sədri, akademik*

Elmi redaktor: Xəzər Hüseynov
Tarix elmləri doktoru, dosent

Rəyçilər: Hicran Hüseynova
Tarix elmləri doktoru, professor
Rəna Mirzəzadə
Fəlsəfə elmləri doktoru, professor

Sevinc Abbasova.

İLHAM ƏLİYEV: Qadınlara istiqamətli global təşəbbüslər və gender bərabərliyinin inkişafı (2003-2023-cü illər).
Bakı, "Ocaq" Nəşriyyat-Poliqrafiya MMC, 2025, 288 s.

Kitabda 2003-2023-cü illər ərzində Ümumilli lider Heydər Əliyev, Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva və Heydər Əliyev Fondu tərəfindən müstəqil Azərbaycan dövlətinin təməllərinin qurulmasında və möhkəmləndirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edən gender siyasətinin əsas aparıcı istiqamət xətti ön plana çəkilmiş, dövlətimizin milli-mənəvi dəyərlərimizi gender siyasətinin əsas perspektiv istiqamətinə çevirməsi yolunda atdığı addımlardan və gender bərabərliyinin inkişafında bir sıra taleyüklü məsələlərdən bəhs olunmuşdur.

ISBN

© Sevinc Abbasova, 2025

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	11
--------------------	----

I FƏSİL.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ (2003-2023)	17
---	----

1.1. İlham Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasətinin institusional əsaslarının və strateji istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi (2003-2023).....	17
--	----

1.2. Qadın hüquqlarının qorunması və inkişafı üçün qəbul edilən qanunlar və islahatlar.....	57
---	----

1.3. Gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində aparılan dövlət proqramları.	85
---	----

II FƏSİL.

İLHAM ƏLİYEVİN QADIN HÜQUQLARI SAHƏSİNDƏ QLOBAL TƏŞƏBBÜSLƏRİ	104
---	-----

2.1. Azərbaycan Respublikasının gender aspektləri beynəlxalq əlaqələrdə.	104
---	-----

2.2. Gender bərabərliyi və xarici əlaqələrdə Azərbaycan perspektivləri.	136
--	-----

III FƏSİL.

HEYDƏR ƏLİYEV FONDU VƏ MEHRİBAN XANIM ƏLİYEVANIN GENDER

BƏRABƏRLİYİNİN İNKİŞAFINDA ROLU..... 152

3.1. Heydər Əliyev Fondu: Milli və bəşəri
ideyaların tərənnümçüsü və daşıyıcısı 152

3.2. Mehriban xanım Əliyevanın gender
bərabərliyinin inkişafında rolu 213

NƏTİCƏ..... 249

BƏZİ STATİSTİK MƏLUMATLAR..... 259

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI 273

GİRİŞ

Ulu Öndər Heydər Əliyevin hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu ilə bağlı strateji kursu onun layiqli davamçısı cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilmiş və inkişaf etdirilmişdir. Əvvəla, qeyd edək ki, Heydər Əliyev kursunun davam etdirilməsi vəzifəsi tarixi-ictimai zamanla şərtləndirilmiş və obyektiv, dövlətçiliyimizin köklü mənafeələrinə cavab verməklə tələyüklü zərurətə çevrilmişdir; 2003-cü ilin oktyabrında xalqımızın İlham Əliyevə inamı Heydər Əliyevin dövlətçilik siyasətinin davamlılığını təmin etmək istəyinin əməli təcəssümü idi. Bu istək cəmiyyətin sosial sifarişini doğururdu: yalnız Ümummilli lider Heydər Əliyev kimi dahi şəxsiyyətin ailəsində böyüyüb, zəngin dövlətçilik məktəbi keçmiş, müasir bilik və təcrübəyə yiyələnmiş bir kamil şəxsiyyət Azərbaycan Respublikası kimi demokratik və yenicə müstəqillik yoluna qədəm qoymuş bir dövləti idarə edə bilərdi. İlham Əliyev də Ümummilli lider Heydər Əliyev kimi Azərbaycan cəmiyyətindən dəstək alırdı və almaqdadır. Təsadüfi deyil ki, 2003-cü il oktyabrın 1-də, yəni prezident seçkiləri ərəfəsində Heydər Əliyev siyasi vəsiyyət olaraq Azərbaycan xalqına tarixi müraciətində cənab İlham Əliyevi bacarıqlı şəxsiyyət kimi gördüyünü bildirmişdir. Ölkəyə yeni mərhələdə rəhbərlik etdiyini və bir çox vəzifələrin uğurla yerinə yetiriləcəyinə dərin əminliyini və inamını ifadə edirdi. "O, yüksək intellektli, pragmatik mütəfəkkir, müasir dünya siyasətini və iqtisadiyyatını dərinləndirən bilən, enerjili və təşəbbüskar şəxsiyyətdir. Sizi əmin edirəm ki, həm İlham Əliyev, həm də Yeni Azərbaycan Partiyası bundan sonra da xalqımızın ən layiqli övladlarını öz ətrafında

birləşdirəcək və bundan sonra da xalqımızın ən ləyaqətli övladlarını birləşdirəcək. Azərbaycan dövlətini qurmağa davam edəcəklər, xalqımızın inkişafı və firavanlığı üçün çox işlər görəcəklər, mən inanıram ki, İlham Əliyev mənim bacarmadığım taleyüklü məsələləri, planları, işləri sizin köməyiniz və dəstəyinizlə başa çatdıra biləcək. Ona böyük ümidlər bəsləyirəm”.

Ulu Öndərin dərin siyasi təhlilə əsaslanan bu müdrik mülahizələri tamamilə özünü doğrultdu: “Doğrudan da istər Azərbaycan dövlətçiliyinin resurs bazasının keyfiyyət-cə artırılmasında və daha da möhkəmləndirilməsində, istərsə də dövlətimizin dinamik və davamlı tərəqqi modelinin nümayişində sosial-iqtisadi baxımdan bir çox ölkələrə örnək sayıla biləcək ölkə və ya Azərbaycan İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə beynəlxalq nüfuzunun daha da möhkəmlənməsi istiqamətində fenomenal uğurlar və nailiyyətlər əldə etmişdir”. Uğurların təməlinə Ümummillî lider Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi strateji prinsiplər dayanır. 2003-cü il prezident seçkilərindən sonra keçirilən andiçmə mərasimində "Azərbaycanı qüdrətli dövlətə çevirmək üçün əsas odur ki, ölkədə Heydər Əliyev siyasəti davam etdirilsin. Mən bu gün yüksək kürsüdən çıxış edərək xalqa söz verirəm ki, mən bu siyasətə sadıq qalacağam və bu yoldan heç vaxt dönməyəcəyəm!". Bu gün mən bu yüksək kürsüdən möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevə müraciət edərək deyirəm: “Möhtərəm Prezident, biz müasir Azərbaycanı gücləndirəcəyik, zənginləşdirəcəyik, hərtərəfli inkişaf etdirəcəyik, Sizin yolunuzla biz yeni qələbələrə doğru gedəcəyik”. Azərbaycanın keçid dövrünü arxada qoyaraq qısa müddət ərzində Cənubi Qafqaz regionunun ən dinamik, sabit və qüdrətli dövlətinə çevrilməsi ulu öndərimizin inkişaf strategiyasının yeni tarixi mərhələdə inamla davam etdirilməsinin əyani sübutudur. Milli Məclisin deputatı, yazıçı-publisist H.Mirələmovun qeyd

etdiyi kimi, “2003-cü ildən Heydər Əliyev siyasi kursunu inamla davam etdirən və onu tələblərə uyğun olaraq yeni siyasi çalarlar ilə zənginləşdirən Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin qarşıya qoyduğu strateji hədəflər milli ideya statusu alır, zamanın, həyatı və reallığına adekvat tədbirlərdir”.

Bir məqamı da diqqətə çatdırmaq istərdik ki, İlham Əliyevin həyata keçirdiyi inkişaf strategiyası yalnız müəyyən, xüsusi hazırlanmış sahələrdə kəmiyyət artımına nail olmaq motivindən tamamilə uzaqdır. Belə bir ideya Azərbaycan xalqının ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi, mədəni və elmi inkişafının harmonik sintezini, fundamental göstəricilər baxımından qlobal rəqabətə qadir cəmiyyətin formalaşmasını nəzərdə tutur. Əslində xalqın əsl müstəqilliyini, həqiqi azadlığını daha çox bu amil müəyyənləşdirir. Müasir qloballaşan dünyada müasir siyasi təfəkkür və iqtisadi səriştə nümayiş etdirməyən cəmiyyət inkişaf magistratından kənarda qalmağa, ətalət və tənəzzülə, son nəticədə qlobal güclərin faktiki müstəmləkəsinə çevrilməyə məhkumdur. Əminliklə deyə bilərik ki, dünyada kifayət qədər mürəkkəb siyasi proseslərin cərəyan etdiyi, iqtisadi böhran və depressiyaların geniş miqyasda davam etdiyi, hərbi münaqişələrin, sosial və geosiyasi münaqişələrin təhlükəli həddə çatdığı bir vaxtda Azərbaycan dövlətçiliyinin möhkəmlənməsi nümayişkarənə şəkildə davam edir. Azərbaycan inkişaf modeli çox incə siyasi maneərlərə imkan verir, fitri idarəetmə istedadı, güclü iradə və analitik intellekt tələb edir, sadalanan qabiliyyətlər isə qeyri-adi çaşqın və ziddiyyətli qlobal siyasi konfigurasiyada inkişaf prioritetlərinin düzgün seçilməsini, dövlətçiliyə qarşı yönəlmiş fundamental təhlükə və çağırışlara adekvat cavab strategiyasının hazırlanmasını tələb edir. Belə strategiyanın özü situasiyaya, konyukturaya əsaslanmamalı, dövlətin orta və uzunmüddətli perspektivlərinin aydın dərk edilməsinə

əsaslanmalıdır. Bu cür keyfiyyətlər yalnız Heydər Əliyev kimi dahi dövlət xadiminin idarəçilik məktəbində yetişmiş, onun siyasi tərcümeyi-halının bir çox mühüm tədbirlərində yaxından iştirak etmiş şəxsiyyətdə birləşdirilə bilər. Yeri gəlmişkən, bir dəfə cənab Prezident bu məqamı özü də dəyərləndirmişdi: “Mənim xoşbəxtliyim ondan ibarətdir ki, mən Heydər Əliyev adlı dahi şəxsiyyətin yanındayam və başqa insanlardan daha çox öyrənmək imkanlarım var”.

Xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, İlham Əliyevin praktiki olaraq hər bir çıxışı Ulu Öndərimizin ideyaları və nailiyyətləri ilə sırayətlənmişdir. Heydər Əliyev şəxsiyyətinin təmsalında müasir Azərbaycan Respublikasının bütün aktual məsələləri cəmləşmişdir. Başqa sözlə, Heydər Əliyev irsi həm də Azərbaycan dövlətçiliyinin mühüm ideoloji resursu kimi fəaliyyət göstərir.

İlham Əliyev fenomeninin ən böyük xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, o, Heydər Əliyevin strateji prinsiplərinin varisliyini təmin etməklə yanaşı, eyni zamanda, bu prinsiplərə yaradıcı və yenilikçi yanaşmaqla onlara qarşıya qoyulan məqsəd və vəzifələrə uyğun yeni məzmun kəsb etmişdir. Prezident İlham Əliyev III minilliyin, daha dərin desək, dünya üçün müharibələrin, insan tələfatının, cürbəcür ekoloji, ekonomik-iqtisadi və həmçinin siyasi oyun və həmlələrin baş qaldırdığı bir dövrdə respublikamızı dövlət üçün inkişafın hərtərəfli zirvəsinə qaldırmışdır.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə Azərbaycan Respublikasının keçdiyi yol onu deməyə əsas verir ki, dövlətimizin başçısı yuxarıda qeyd olunan üstün keyfiyyətlərə və ali idarəçilik məziyyətlərinə malikdir.

Ölkəmizin kompleks islahatlar yolu ilə tərəqqisi, başqa sözlə, Azərbaycanda modernləşmə strategiyasının fəal şəkildə həyata keçirilməsi İlham Əliyev kursunun əsas xüsusiyyətidir. Bu barədə ölkə prezidentinin özü 2006-cı

ilin oktyabrında Milli Məclisdəki çıxışında demişdi: “Vətəndaş cəmiyyətinin yaradılması və möhkəmləndirilməsi, demokratikləşmə prosesinin gücləndirilməsi, hüquqi dövlətin qurulması təkcə şüar və ya niyyət deyil, hərtərəfli inkişafın əsas şərtidir. Bizim təcrübəmiz göstərir ki, Azərbaycanın seçdiyi yol düzgündür, eyni zamanda iqtisadi, siyasi və sosial islahatların aparılması ölkəmiz üçün çox zəruri olan sabitliyi gücləndirəcək islahatlardır. Əgər həqiqətən müasir, güclü ölkə yaratmaq istəyiriksə, bunu etməliyik”.

Beləliklə, dövlət başçısının təşəbbüsü ilə irəli sürülən konseptual inkişaf proqramı siyasi demokratiyaya, qarışıq iqtisadiyyata və milli suverenliyə şüurlu oriyentasiyanı nəzərdə tutur.

2006-cı il fevralın 7-də iqtisadi institutların müasirləşdirilməsi çərçivəsində “Əmək pensiyaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu imzalanmışdır. Həmin qanuna əsasən, 62 yaşına çatmış kişilərin və 57 yaşına çatmış qadınların azı 5 il sığorta stajı olduqda yaşa görə əmək pensiyası almaq hüququ vardır. Ən azı 5 il sığorta stajı olan, üç uşaq dünyaya gətirən və onları səkkiz yaşına qədər böyüdən qadınlar 51 yaşına çatdıqda əmək pensiyası almaq hüququna malikdirlər. Uşaqların sayı artdıqca qadının pensiya yaşı bir ilə qədər azalır.

Prezident İlham Əliyevin apardığı iqtisadi kursun nəticələrindən, ölkə iqtisadiyyatının güclü inkişafından, xalqın sosial rifahının yüksəlməsindən asılı olaraq Qafqaz regionunda ən güclü dövlət mövqeyinə gələn və 2020-2024-cü illər ərzində öz suverenliyini bərpa etmək uğrunda haqlı, real və qətiyyətli mübarizəyə başlayan Azərbaycan Respublikası nəinki siyasi sahədə, həm də son illər hüquq müstəvisində baş verən dəyişikliklərlə, o cümlədən gender qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, qadınların siyasi proseslərdə iştirakının artırılması sahəsində müsbət

irəliləyişlərlə də öz dövlətçilik ideyalarını zənginləşdirmiş və təkmilləşdirmişdir ki, biz barədə daha ətraflı sonrakı fəsillərdə danışmaq istərdik.

İlham Əliyevin sosial-hüquqi sferada həyata keçirdiyi siyasi kurs bir neçə prioritet istiqaməti özündə birləşdirir. Bura məhkəmə-hüquq sistemində, o cümlədən ədliyyə, prokurorluq və polis orqanlarında islahatların davam etdirilməsi, müxtəlif hökumət strukturlarının işinin şəffaflaşdırılması, bürokratik maneələrin tədricən aradan qaldırılması, insan hüquqlarının təminatı mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsi, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması kontekstində QHT-lərin fəaliyyətinin stimullaşdırılması, habelə kütləvi informasiya vasitələrinin dəstəklənməsi, vətəndaşların siyasi fəallığı və özünügerçəkləşməsi üçün daha optimal şərtlərin yaradılması, ölkə qanunvericiliyinin müasir hüquqi dövlət normalarına uyğunlaşdırılması istiqamətində növbəti zəruri addımların atılması və s. daxildir. Sözügedən kursun ən böyük məziyyətlərindən biri də odur ki, planlaşdırılan tədbirlər spontan olmayıb, təfərrüatlı şəkildə ölçülüb-biçildikdən sonra vaxtı yetişəndə qəbul edilir və gerçəkləşdirilir. Bu, yürüdülmən kursun əməli nəticələr verməsinə hesablandığının gözəl sübutudur.

I FƏSİL. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASINDA DÖVLƏT QADIN SİYASƏTİ (2003-2023)

1.1. İlham Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasətinin institusional əsaslarının və strateji istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi (2003-2023)

Olkəmizdə baş verən sürətli sosial-iqtisadi inkişafı nəzərə alaraq, Avropanın siyasi, iqtisadi və hüquq məkanına inteqrasiyanı dövlət siyasətinin prioritetləri sırasına qaldıraraq demokratik cəmiyyətlərə xas məhkəmə-hüquq sisteminin fəaliyyətinə, insan hüquqlarının etibarlı müdafiəsinə nail olmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti mühüm təşəbbüslərlə çıxış etmiş və etməkdədir. Belə ki, hüquq sisteminin və ədalət mühakiməsinin səmərəliliyinin artırılması məqsədilə qanunvericilik və institusional islahatlar daha da dərinləşdirilir, praktiki tədbirlərin dairəsi isə genişləndirilir. Ədalət mühakiməsinin inkişafında keyfiyyətə yeni dəyişikliklər baş verir. Məhkəmə fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi üzrə Azərbaycan-Avropa Şurası birgə işçi qrupu yaradılır, hakimlərin müstəqilliyi, seçilməsi, təyin edilməsi, ixtisasının artırılması və fəaliyyətinin qiymətləndirilməsi məsələləri üzrə müvafiq Fəaliyyət Planı, bir sıra normativ-hüquqi sənədlər hazırlanır. 2004-cü ilin dekabr ayında "Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında" yeni qanun qəbul olunmuş, "Məhkəmələr və hakimlər haqqında" qanuna bir sıra mütərəqqi dəyişikliklər edilmişdir. "Konstitusiya məhkəməsi haqqında qanuna əlavə və dəyişikliklər haqqında" 23 dekabr 2003-cü il tarixli qanuna əsasən vətəndaşların pozulmuş hüquq və azadlıqlarının bərpası ilə bağlı birbaşa Kon-

stitusiya Məhkəməsinə müraciət etməsi hüququnun həyata keçirilməsi mexanizmləri müəyyən olunmuşdur [19].

Regionların sosial-iqtisadi inkişafına xüsusi önəm verən dövlətimizin başçısı rayonlarda yaşayan vətəndaşlara göstərilən hüquqi yardımın səviyyəsini yaxşılaşdırmaq, onlarda narazılıq doğuran sui-istifadə, süründürməçilik hallarını, eləcə də digər nöqsanları aradan qaldırmaq, ədalət mühakiməsinin səmərəliliyini yüksəltmək, məhkəmələrə inamı artırmaq, vətəndaşların müraciət imkanlarını asanlaşdırmaq məqsədilə Prezident İlham Əliyev Azərbaycan Respublikasında "Məhkəmə sisteminin müasirləşdirilməsi haqqında" 19 yanvar 2006-cı il tarixdə fərman imzalamışdır. Fərmanın icrası ilə əlaqədar Bakı, Gəncə, Sumqayıt, Şirvan və Şəki (rayon) şəhərlərində yeni apelyasiya məhkəmələri yaradılmış, məhkəmə hakimiyyətinin cəmiyyətdə nüfuzlu təsisat kimi rolu daha da artmışdır. 2010-cu ildə Azərbaycan Respublikasının məhkəmə quruluşunda onun səmərəliliyini artırmaq üçün bəzi dəyişikliklər edildi. 2005-ci ilin oktyabrın 21-də "İnzibati icraat haqqında" Qanun, 2009-cu ilin iyunun 30-da isə İnzibati Prosesual Məcəlləsi qəbul olundu. Sözügedən qanun və məcəllə vətəndaşlar ilə dövlət arasında tənzimləyən çoxsaylı qanunvericilik aktlarını əvəz edir və inzibati icraat çərçivəsində vətəndaşların hüquqlarının daha dəqiq təsbit edilməsinə, inzibati idarəçiliyin sadələşdirilməsinə, eyni zamanda onun səmərəliliyinin artırılmasına xidmət edir [12; səh 103-104].

Ötən müddətdə ölkə başçısının məhkəmə və ədliyyə sisteminin fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə imzaladığı ən mühüm sənədlərdən biri Ölkə Prezidentinin 6 fevral 2009-cu il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan ədliyyəsinin inkişafına dair 2009-2013-cü illər üçün Dövlət Proqramı"dır. Dövlət Proqramı ədliyyə orqanlarının və məhkəmələrin dinamik inkişafının təmin

edilməsi, yeni informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi, normativ-hüquqi və maddi-texniki təminatın yaxşılaşdırılması, kadr potensialının gücləndirilməsi üçün geniş imkanlar açmışdır.

Ədliyyə nazirliyinin Dünya Bankı ilə birgə həyata keçirdiyi Məhkəmə sisteminin müasirləşməsi layihəsi çərçivəsində imkansız vətəndaşların, ilk növbədə də qadınların onların hüquqları ilə əlaqədar məlumatlandırmaq, habelə qadınlara qarşı zorakılıqla əlaqədar onların pulsuz hüquqi xidmətlərə çatımlılığını təmin etmək məqsədilə 20 rayonda məsləhət-hüquq xidməti mərkəzi yaradılmışdır.

Bu illərdə məhkəmə və digər orqanlarının fəaliyyətini daha da təkmilləşdirmək məqsədilə "Məhkəmə nəzarətçiləri və məhkəmə icraçıları haqqında", "Məhkəmə icrası haqqında" qanunları, Cinayət, İnzibati Xətalər və Cəzaların İcrası Məcəllələrinə əlavə və dəyişikliklər edilmişdir [15; səh. 19-21].

Beləliklə, hüquq sisteminin müasirləşməsi mərhələsi Azərbaycanın bölgələrində yeni məhkəmələrin yaradılması ilə hüquq infrastrukturunun genişləndirilməsi və müvafiq olaraq hakimlərin, prokurorların və vəkillərin sayının artırılması, Avropa Məhkəməsinin presedent hüququnun öyrənilməsi və onun təcrübədə tətbiqi, insan hüquqlarının və azadlıqlarının müdafiəsi və hüquqi maarifləndirmə sahəsində dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi, hüquqsünasların peşə səviyyəsinin yüksəldilməsi, hakimlərin hüquq-mühafizə orqanları işçilərinin maddi təminatlarının yaxşılaşdırılması və sair kimi məsələlərinin həllini müəyyən edir.

İlham Əliyevin prezidentliyi dönəmində əsası Ümummilli liderimiz tərəfindən qoyulmuş insan hüquq və azadlıqlarının dolğun surətdə təmin edilməsinə dair qanunvericilik fəaliyyəti daha da intensivləşmişdir. 2000-ci illərin ikinci yarısında Azərbaycanın yaşadığı yeni inkişaf

mərhələsi insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində aparılan ardıcıl islahatların davam etdirilməsini şərtləndirirdi. O dövrdə Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının insan hüquqlarına dair beynəlxalq standartlara tam uyğunluğunun təmin edilməsi, beynəlxalq təşkilatlarla yeni əməkdaşlıq strategiyasının hazırlanması və həyata keçirilməsi, dövlət orqanlarının fəaliyyətinin insan hüquqlarının təminatı baxımından təkmilləşdirilməsi, elmi-analitik işlərin stimullaşdırılması, hüquqi maarifləndirmə işinin genişləndirilməsi, dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında qarşılıqlı əlaqələrin inkişaf etdirilməsi kimi vəzifələrin prioritet əhəmiyyəti dövlət sənədlərində də öz əksini tapmışdı. Ölkəmizdə insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində tədbirləri genişləndirmək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli sərəncamı ilə Milli Fəaliyyət Planı təsdiq edildi [1; 5]. Sərəncamda icra və məhkəmə strukturları qarşısında normativ hüquqi aktların tətbiqi zamanı Azərbaycan Respublikasının insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində qanunvericiliyinin tələblərinə riayət olunmasına nəzarəti gücləndirmək vəzifələri qoyulur, Milli Məclisdən qanun layihələrinin hazırlanması və qanunların qəbul edilməsi zamanı Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq sənədlərdə əks etdirilmiş insan hüquq və azadlıqlarını əsas meyar kimi rəhbər tutmaq və Azərbaycan Respublikasının normativ hüquqi aktlarının beynəlxalq hüquqi sənədlərə uyğunluğunu təmin etmək tövsiyə olunurdu və s [4; 262].

Həmin sərəncamla təsdiq edilmiş Milli Fəaliyyət Planı insan hüquqlarının müdafiəsinə dair dövlətin strateji vəzifələrini müəyyənləşdirirdi və dövlət qurumlarının səlahiyyətləri çərçivəsində konkret fəaliyyət sahələrini təsbit edirdi. Bu sənəd Ümummilli lider Heydər Əliyevin müəyyən etdiyi siyasi kursun davamlılığının bariz nümu-

nələrindəndir, belə ki, 1998-ci il iyunun 18-də təsdiq olunmuş İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair ilk Dövlət Proqramının fəlsəfəsinə uyğun olub, onun əsas müddəalarının artıq yeni ictimai-siyasi inkişaf mərhələsində inkişafını təmsil edirdi. Bu plan insan hüquqlarının təmin edilməsi prosesinin keyfiyyətə yeni müstəviyə keçməsinə, universal və regional səviyyədə yeni təmin edilməsi ilə yanaşı, əməkdaşlıq strategiyasının qurulmasına, dövlətlə vətəndaş cəmiyyəti arasında tərəfdaşlıq münasibətlərinin yaradılmasına xidmət etmişdir.

Milli Fəaliyyət Planının həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsi funksiyasını daşıyan İşçi Qrupu Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkilinin rəhbərliyi ilə fəaliyyət göstərmişdir. İşçi Qrupunun nəzdində MFP-nin strukturuna müvafiq olaraq normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi üzrə, insan hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq üzrə, əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə, dövlət orqanlarının fəaliyyətinin insan hüquqlarının təmini baxımından təkmilləşdirilməsi üzrə və insan hüquqları sahəsində tədris, maarifləndirmə, elmi-analitik və əməkdaşlıq üzrə 5 altqrupu yaradılmışdı. Azərbaycan Respublikası missiyalarının sədrlərinin iştirak etməsi tədbirin effektivliyini daha da artırmışdır [2; 63].

MFP-nin II hissəsində nəzərdə tutulmuş vəzifələrin icrası məqsədilə BMT-nin insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində ixtisaslaşmış müvafiq qurumları ilə, həmçinin Avropa Şurası, ATƏT və digər beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq sahəsində də önəmli işlər görülmüş, çoxsaylı birgə proqramlar həyata keçirilmiş, Azərbaycan Respublikasının BMT-nin ixtisaslaşmış Komitələrinə verilən hesabatlarının hazırlanması işinə insan hüquq müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən əlaqədar qeyri-hökumət təşki-

latları cəlb olunmuşlar. MFP-nin III hissəsində nəzərdə tutulmuş vəzifələrin icrası istiqamətində əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının müdafiəsinin gücləndirilməsi sahəsində də müvafiq işlər görülmüşdür. MFP-nin IV hissəsində nəzərdə tutulmuş vəzifələrin icrası üzrə dövlət orqanlarının fəaliyyətinin insan hüquqlarının təmini baxımından təkmilləşdirilməsi sahəsində məsul dövlət qurumları tərəfindən müvafiq tədbirlər həyata keçirilmiş, dövlət qurumlarının nümayəndələri peşəkarlıqlarının artırılması məqsədilə treninq-seminarlara, kurslara cəlb olunmuşlar. MFP-nin V hissəsində isə insan hüquqları sahəsində tədris, maarifləndirmə, elmi-analitik və əməkdaşlıq tədbirləri adlı bölməsində təsbit olunmuş müddəaların icrası məqsədilə icraya məsul qurumlar tərəfindən müxtəlif istiqamətlərdə çoxsaylı fəaliyyət həyata keçirilmişdir.

Sözügedən Planın qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsində nəzərdə tutduğu tədbirləri aşağıda şərh edəcəyik [6; 4].

2009-cu il martın 18-də keçirilmiş referendum nəticəsində Konstitusiyaya edilmiş əlavə və dəyişikliklər ölkəmizin hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti quruculuğu sahəsində irəliləyişi yolunda növbəti nailiyyət idi. Konstitusiyanın 12-ci maddəsinə edilmiş əlavəyə görə, dövlətin ali məqsədləri sırasına insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsinin təmin olunması da daxil edilirdi. Sosial dövlət quruculuğu Əsas Qanun səviyyəsində təsbit olunurdu. Uşaq hüquqları daha geniş açıqlanırdı. Şəxsi toxunulmazlıq hüququnun, əqidə və söz azadlığının səmərəli müdafiəsi bağlı əlavə müddəalar daxil edilir, ədalət mühakiməsi ilə bağlı bəzi normalara konstitusion status verilir.

Son illərdə ölkəmizin tərəfdar çıxmadığı bir sıra beynəlxalq sənədlərə Azərbaycan Respublikasının qoşulması

üzrə davamlı iş aparılmaqdadır. Həmin tədbirlər sırasında görülən işlərə misal olaraq qeyd etmək istərdik ki, BMT-nin Baş Məclisinin 61-ci sessiyası çərçivəsində qəbul edilmiş Əlil insanların hüquqlarının qorunması üzrə Beynəlxalq Konvensiyası və həmin Konvensiyanın Fakültativ Protokolu 2009-cu il oktyabrın 28-də, BMT-nin "İşgəncələrə və digər qəddar, qeyri-insani yaxud ləyaqəti alçaldan rəftar və cəza növlərinə qarşı Konvensiyasının Əlavə Protokolu"u 2009-cu il yanvarın 28-də Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmişdir. "Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə" 2011-ci il 24 iyun tarixli Azərbaycan Respublikası Konstitusiyası Qanunu ilə Azərbaycan Respublikasının Ombudsman təsisatının müvafiq səlahiyyətləri və imtiyazları müəyyən edilmişdir [2; 67].

Azərbaycanda qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında iştirakı, gender bərabərliyi və demokratik idarəetmə baxımından əhəmiyyətli bir məsələdir. Bu sahədəki inkişaf, ölkənin sosial və siyasi həyatında qadınların rolunu artırmaq, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin maraqlarını əks etdirmək və bərabər imkanların təmin edilməsini güdür. Qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında iştirakını artırmaq məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, qanunvericilik islahatları və bu sahədəki çağırışlar müasir tariximizdə ən çox qiymətləndirilməli olan layihələrdəndir.

2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanda qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədilə bir sıra qanunvericilik və sosial dəyişikliklər həyata keçirilmişdir. Bu dəyişikliklərin məqsədi, qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında daha çox təmsilçiliyini təmin etmək, gender bərabərliyini artırmaq və qadınların qərar

qəbuletmə proseslərinə daha fəal şəkildə daxil olmalarını dəstəkləməkdir [6; 11].

Parlamentdə qadınların iştirakını artırmaq məqsədilə qanunvericilikdə bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. 2005-ci ildən başlayaraq, qadınların seçkilərdə və parlamentdəki təmsilçiliyinin artırılması məqsədilə gender kvotaları tətbiq edilmişdir. Bu kvotalar, qadınların seçki siyahılarında müəyyən bir faizini təmin etməyə yönəlmişdir. Bu tədbir, qadınların siyasi partiyalarda daha çox yer almasını və seçkilərdə daha yüksək təmsilçiliyə malik olmalarını təmin edir. Qadınların parlamentdəki rolu bu dəyişikliklərlə artmışdır, lakin bərabərlik tam təmin edilməmişdir və qadınların siyasətdəki iştirakını artırmaq üçün əlavə tədbirlərə ehtiyac var.

Yerli idarəetmə orqanlarında qadınların iştirakını artırmaq məqsədilə də bir sıra təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Bu təşəbbüslər arasında qadınların bələdiyyələrdə və yerli məclislərdə daha çox təmsilçiliyinin təmin edilməsi, müvafiq sosial proqramların həyata keçirilməsi və maarifləndirmə kampaniyaları yer alır. Yerli idarəetmə orqanlarında qadınların iştirakını artırmaq üçün təşkil edilən təlimlər və seminarlar, qadınların liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmək və onların yerli səviyyədəki qərar qəbul etmə proseslərinə daha fəal şəkildə daxil olmalarını təmin etmək məqsədini güdür. Bu tədbirlər, qadınların yerli idarəetmə orqanlarında daha çox təsir imkanlarına malik olmalarını təmin edir [3; 114].

Qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında iştirakını artırmaq üçün beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq da əhəmiyyətli rol oynayır. Beynəlxalq təşkilatlar, gender bərabərliyini təşviq edən layihələr və proqramlar vasitəsilə ölkənin bu sahədəki fəaliyyətlərini dəstəkləyir. Beynəlxalq dəstək, qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq üçün ən yaxşı təcrübələrin və metodologiyaların

tətbiqinə kömək edir. Bu əməkdaşlıq, həmçinin, qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədindəki strateji məqsədlərə çatmağa kömək edir [2; 71].

Qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında iştirakını artırmaq məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlərini təmin edir. Lakin, qadınların siyasətdəki iştirakını artırmaq üçün əlavə addımların atılması tələb olunur. Qadınların siyasi həyatda daha çox iştirak etmələrini təmin etmək üçün davamlı maarifləndirmə kampaniyaları, təlimlər və sosial proqramların həyata keçirilməsi vacibdir [1; 14].

Azərbaycanda qadınların parlamentdə və yerli idarəetmə orqanlarında iştirakı, gender bərabərliyini təmin etmək və demokratik inkişafı dəstəkləmək baxımından əhəmiyyətlidir. Bu iştirakın artırılması, qadınların siyasi həyatdakı rolunu gücləndirir, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin maraqlarını daha yaxşı əks etdirir və bərabər imkanların təmin edilməsini təmin edir. Həyata keçirilən islahatlar, sosial proqramlar və beynəlxalq əməkdaşlıq, qadınların siyasətdə daha fəal iştirakını təmin etmək məqsədini güdür.

Azərbaycanda qadınların dövlət vəzifələrində təmsilçiliyi, ölkənin gender bərabərliyini təşviq etmək və demokratik idarəetməni gücləndirmək baxımından əhəmiyyətli bir mövzudur. Qadınların dövlət orqanlarında vəzifə tutmaları, ölkənin siyasi və iqtisadi həyatında daha geniş iştirakını təmin edir və qərar qəbuletmə proseslərində müxtəlif perspektivlərin nəzərə alınmasını mümkün edir. Mətn, qadınların dövlət vəzifələrindəki rolunu, nazirliklərdə, idarələrdə və digər rəsmi qurumlarda təmsilçiliyini nəzərdən keçirir.

Azərbaycanda qadınların dövlət vəzifələrində təmsilçiliyi son illərdə artmışdır. Dövlət strukturlarında qadın-

ların iştirakını artırmaq məqsədilə bir sıra islahatlar və təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Qadınların dövlət vəzifələrindəki rolu, ölkənin müxtəlif sahələrindəki inkişafı və gender bərabərliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır [6; 8].

Nazirliklərdə qadınların təmsilçiliyi, dövlət idarəetməsinin mühüm aspektlərindən biridir. Bir çox nazirlikdə qadınlar müxtəlif vəzifələrdə təmsil olunur. Məsələn, Azərbaycanın Təhsil Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi və Mədəniyyət Nazirliyində qadınlar rəhbər vəzifələrdə fəaliyyət göstərilir. Bu, qadınların dövlətin müxtəlif sahələrindəki inkişafına töhfə verməkdəki rolunu gücləndirir və gender bərabərliyini təşviq edir. Nazirliklərdə qadınların rolu, həmçinin, qadın hüquqlarının və sosial məsələlərin daha geniş şəkildə nəzərə alınmasını təmin edir.

İdarələrdə qadınların təmsilçiliyi də artmışdır. Dövlət idarələrində qadınların müxtəlif vəzifələrdə çalışması, onların dövlətin idarəetmə prosesində iştirakını artırır. Qadınların idarələrdəki rolu, sosial və iqtisadi məsələlərin daha yaxşı idarə olunmasına kömək edir və gender bərabərliyinin təmin edilməsini dəstəkləyir. Eyni zamanda, qadınların idarəetmə proseslərində iştirak etməsi, müxtəlif perspektivlərin və ideyaların nəzərə alınmasını təmin edir [4; 260].

Digər rəsmi qurumlarda, məsələn, dövlət müstəqil təşkilatlarında və digər struktur vahidlərdə qadınların təmsilçiliyi də önəmlidir. Bu qurumlarda qadınların fəaliyyət göstərməsi, gender bərabərliyi məsələlərinin daha yaxşı nəzərə alınmasını və qadınların hüquqlarının qorunmasını təmin edir. Qadınların bu qurumlarda təmsilçiliyi, həmçinin, cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinin maraqlarını əks etdirir və müxtəlif sosial məsələlərin daha effektiv şəkildə həllini təmin edir.

Son illərdə qadınların dövlət vəzifələrindəki təmsilçiliyinin artırılması üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçir-

rılmışdır. Gender bərabərliyini təşviq edən qanunvericilik dəyişikləri, sosial proqramlar və maarifləndirmə kampaniyaları, qadınların dövlət orqanlarında daha geniş təmsilçiliyini təmin etmək məqsədini güdür. Bu təşəbbüslər, qadınların siyasi və idarəetmə proseslərində daha fəal iştirak etmələrini təmin edir və gender bərabərliyinin təmin edilməsinə kömək edir [2; 66].

Eyni zamanda, qadınların dövlət vəzifələrində təmsilçiliyini artırmaq məqsədilə həyata keçirilən islahatların müvəffəqiyyətini qiymətləndirmək və gələcəkdə əlavə addımlar atmaq vacibdir. Qadınların dövlət orqanlarında daha geniş təmsilçiliyini təmin etmək üçün müvafiq monitorinq və qiymətləndirmə mexanizmlərinin tətbiqi, həyata keçirilən tədbirlərin effektivliyini müəyyən etməyə kömək edir. Bu, qadınların dövlət vəzifələrində daha çox iştirakını təmin etmək strateji məqsədlərə çatmağa kömək edir.

Azərbaycanda qadınların dövlət vəzifələrindəki təmsilçiliyi, gender bərabərliyini təşviq etmək və demokratik idarəetməni gücləndirmək baxımından əhəmiyyətlidir. Qadınların nazirliklərdə, idarələrdə və digər rəsmi qurumlarda təmsilçiliyi, onların dövlətin müxtəlif sahələrindəki rolunu artırır və qərar qəbul etmə proseslərində müxtəlif perspektivlərin nəzərə alınmasını təmin edir. Həyata keçirilən islahatlar və təşəbbüslər, qadınların dövlət vəzifələrində daha geniş təmsilçiliyini təmin etməyə kömək edir və gender bərabərliyinin təmin edilməsinə töhfə verir.

2015-ci il Parlament seçkiləri Azərbaycanda qadın namizədlərin siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədini güdən mühüm bir mərhələ oldu. Bu seçkilər, qadınların parlamentdəki təmsilçiliyini artırmaq və gender bərabərliyini təşviq etmək baxımından əhəmiyyətli bir test idi. Mətn, 2015-ci il parlament seçkilərində qadın namizədlərin sayı və onların seçkilərdə əldə etdikləri uğurları araşdırır.

2015-ci il seçkiləri öncəsi, qadınların parlamentdəki təmsilçiliyini artırmaq məqsədilə müxtəlif təşəbbüslər həyata keçirildi. Seçkilərə hazırlıq mərhələsində qadın namizədlərin sayını artırmaq və onların seçkilərdə daha geniş iştirakını təmin etmək üçün müvafiq proqramlar və təşəbbüslər həyata keçirildi. Bu, qadınların siyasətdəki iştirakını təşviq etmək və gender bərabərliyini təmin etmək məqsədini güdürdü [1; 15].

2015-ci il Parlament seçkilərində, ümumilikdə 125 mandat üçün mübarizə aparan namizədlər arasında qadınların sayı artmışdır. Bu seçkilərdə qadın namizədlərin sayı əvvəlki seçkilərlə müqayisədə müəyyən dərəcədə artmışdır. Qadınların seçkilərdə iştirakını artırmaq məqsədilə müxtəlif partiyalar və müstəqil namizədlər tərəfindən daha çox qadın siyasətçilərin irəlilədilməsi təşviq olunmuşdur.

Qadın namizədlərin seçkilərdəki uğurları, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların siyasi iştirakının artırılması baxımından əhəmiyyətli bir göstəricidir. 2015-ci il seçkilərində qadın namizədlər müxtəlif dairələrdə mübarizə aparmış və bəzi dairələrdə müvəffəqiyyətlə seçilmişlər. Qadın namizədlərin əldə etdiyi uğurlar, onların siyasi həyatda daha fəal iştirakını təmin etmiş və qadınların siyasi təmsilçiliyinin artmasına kömək etmişdir.

Seçkilərdə qadın namizədlərin əldə etdiyi uğurlar, eyni zamanda, qadınların siyasətdəki iştirakını artırmaq və gender bərabərliyini təşviq etmək məqsədilə həyata keçirilən islahatların effektivliyini göstərir. Bu uğurlar, qadınların siyasi həyatdakı rolunun gücləndirilməsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi baxımından müsbət bir addım olmuşdur [1; 12].

Qadın namizədlərin seçkilərdəki təmsilçiliyi və uğurları, cəmiyyətdə gender bərabərliyinin artırılması məqsədilə aparılan maarifləndirmə işlərinin və sosial proqramların effektivliyini də göstərir. Bu seçkilər, qadınların siyasi iştir-

rakını artırmaq məqsədilə həyata keçirilən tədbirlərin müsbət nəticələr verdiyini və qadınların siyasətdə daha fəal rol oynaya biləcəyini nümayiş etdirir [3; 115].

Azərbaycanda qadınların təhsil hüquqları, gender bərabərliyini təmin etmək və sosial inkişafı dəstəkləmək baxımından mühüm əhəmiyyətə malikdir. Təhsilə bərabər çıxışın təmin edilməsi, qadınların cəmiyyətin bütün sahələrində bərabər iştirakını və inkişafını təmin etməyə kömək edir. Bu mətn, Azərbaycanda qadınların təhsil hüquqlarının tarixi inkişafını, həyata keçirilən islahatları və mövcud statistik məlumatları araşdırır.

Bununla yanaşı BMT-nin "Qadınlara münasibətdə ayrıseçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında Konvensiya"sının 20-ci maddəsinin birinci bəndinə edilmiş düzəliş 23 may 2008-ci il tarixində, Beynəlxalq Əmək Təşkilatının "Kişi və qadın işçilər üçün bərabər münasibət və bərabər imkanlar haqqında: ailə vəzifələri olan işçilər" adlı 156 və "Analığın mühafizəsi haqqında" 183 sayılı konvensiyaları 11 may 2010-cu il tarixində, "Avropa Şurasının İnsan Alverinə qarşı Fəaliyyət üzrə Konvensiyası" 23 iyun 2010-cu il tarixində Azərbaycan Respublikası tərəfindən ratifikasiya edilmişdir [2; 92].

2011-ci ilin dekabrında yuxarıda söhbət açdığımız Milli Fəaliyyət Planının müddəti bitirdi və insan hüquq və azadlıqlarının təminatı ilə əlaqədar o çağadək əldə edilmiş təcrübə və nailiyyətləri də nəzərə almaqla yeni sənədin qəbul edilməsi zərurəti yaranmışdı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 27 dekabr 2011-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramı" məhz bu zərurətin ölkə rəhbərliyi tərəfindən adekvat dəyərləndirməsinin bariz ifadəsidir. Qeyd edilən sənəd həmçinin əhalinin müxtəlif qruplarının hüquqlarının mü-

dafiəsi, hüquq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsi, normativ-hüquqi bazanın və hüquq müdafiə sisteminin təkmilləşdirilməsi, insan hüquqları sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, insan hüquqları sahəsində tədris, elmi-analitik və maarifləndirmə istiqamətində tədbirlərin davamlılığının təmin edilməsi ilə bağlı dövlət başçısının strateji prioritetlərindən xəbər verir [6; 28].

Sözündən sərəncamla Milli Fəaliyyət Proqramının təsdiqi ilə yanaşı, ombudsmana onun həyata keçirilməsinin əlaqələndirilməsi üzrə işçi qrupunun fəaliyyətinə rəhbərlik etmək tövsiyə olunur, habelə müvafiq qurumlara sərəncamdan irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar tapşırıqlar verilir. Sərəncamın 5-ci bəndində deyilir ki, "Milli Fəaliyyət Proqramında göstərilən icra orqanlarına tapşırılsın ki, Milli Fəaliyyət Proqramının həyata keçirilməsində vətəndaş cəmiyyəti institutları ilə sıx əməkdaşlıq etsinlər". Bu müddəa İlham Əliyev cənablarının vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasına, onun ictimai həyatın önəmli amilinə çevrilməsinə verdiyi əhəmiyyətin göstəricisidir [1; 5-7].

Həmin sərəncamla təsdiq edilmiş və 6 fəsil və 75 bəndi əhatə edən Milli Fəaliyyət Proqramı Milli Fəaliyyət Planının bir növ məntiqi davamıdır, eyni zamanda sözündən proqram MFP-nin bəzi maddələrinin icrasının tamamlandığını nəzərə alaraq, dövlət orqanları üzərinə insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində yeni vəzifələr qoymuşdur. Məsələn, həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun qəbul edilməsi, barəsində həbs qətimkan tədbiri seçilmiş şəxslərin həbsdə saxlanılmasının qanuniliyinin təmin edilməsi, ekstradisiya olunmaq üçün tutulmuş şəxslərin hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə cinayət prosessual qanunvericiliyinə əlavə və dəyişikliklərin edilməsi, uşaqların cinsi istismarının qarşı-

sının alınması məqsədilə cinayət qanunvericiliyin beynəlxalq hüquq standartlarına uyğunlaşdırılması, hüquqi şəxslər tərəfindən insan hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınması məqsədilə onların cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsinə dair təkliflərin hazırlanması, diffamasiyaya görə cinayət məsuliyyətinin aradan qaldırılması məqsədilə qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsinə dair təkliflərin hazırlanması, miqrantların hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Miqrasiya Məcəlləsi layihəsinin hazırlanması üzrə işin yekunlaşdırılması, işləyən qadınların və ailə vəzifələri olan işçilərin əmək hüquqları ilə əlaqədar əmək qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, valideyn məsuliyyətinin artırılması və valideyn vəzifələrini tənzipləyən normativ-hüquqi bazanın təkmilləşdirilməsi və digər vəzifələr bu qəbildəndir [11; 3-7]. Proqramda mülki və siyasi, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqların daha səmərəli təmin olunmasına yönəlmiş vəzifələr nəzərdə tutulmuşdur. Dərin qənaətimizə görə, dünya insan hüquqları standartlarının ölkəmizin hüquq-qanunvericilik sistemində implementasiyası istiqamətində böyük önəm kəsb edən bu vəzifələr eyni zamanda respublikamızın müasir sosial-hüquqi düzənə doğru qətiyyətli irəliləyişindən xəbər verir, Azərbaycan rəhbərliyi yeni nəsil insan haqlarının artıq institusional cəhətdən oturuşmasını və dayanıqlılığını təmin edəcək strategiyanın gerçəkləşməsinə başlamışdır. Bu strateji xətt, bəzi postsovet və "üçüncü dünya" məmləkətlərində müşahidə edilən və faktiki olaraq modern dövlət anlamının dekonstruksiyasını doğuran neqativ meyillərdən qaçmağa, yeni çağ və gerçəkliyin çağırışlarına layiqli cavabları təqdim etməyə imkan verir.

Proqramın icrasına 43 dövlət qurumunun, o cümlədən ölkənin şəhər və rayon icra hakimiyyətlərinin cəlb olunması bu sənədin icra mexanizminin effektivliyinə yönəlmişdir.

Halbuki əvvəlki analoji sənədin Milli Fəaliyyət Planının icrasına 31 dövlət qurumu cəlb olunmuşdu [8; 126-127].

Milli Fəaliyyət Proqramının həyata keçirilməsinə başlanıldığı gündən keçən müddət ərzində ölkə hüquqi-normativ sferasının modernləşməsi sahəsində xeyli iş görülmüş, sənəddə nəzərdə tutulmuş vəzifələrin bəziləri öz həllini tapmışdır. Son 2 ildə "Həbs yerlərində saxlanılan şəxslərin hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul edilmiş, cinayət məəcəlləsinə bəzi dəyişiklik və əlavələr edilmişdir və s.

Beləliklə, Azərbaycan rəhbərliyi modernləşmə vəzi-fəsini daim gündəmdə tutmaqdadır. Bu zaman modern-ləşmə digər məsələlərlə yanaşı, gender bərabərliyinin konteksti kimi çıxış edir [24; 99-101].

İlham Əliyev cənabları Ulu Öndər Heydər Əliyevin gender siyasətini davam etdirməklə, onu məzmun və keyfiyyət baxımından yeni mərhələyə çıxarmağa müvəffəq olmuşdur. Ölkə prezidentinin Avropa Şurasına üzv dövlət-lərin gender bərabərliyinə həsr olunmuş və 2010-cu ilin mayın 24-25-də Bakıda keçirilmiş VII konfransına ünvan-ladığı təbrik məktubunda özünün gender bərabərliyi məsə-ləsinə münasibətini belə açıqlamışdır: "Gender bərabərliyi müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən birini təşkil edir. Müstəqil Azərbaycan Respublikasında milli qa-nunvericilik qadınların hüquq bərabərliyini təmin edərək hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısını almağa xidmət göstərir, gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti isə qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycan təhsili və səhiyyəsinə aparıcı mövqelər tutan qadınlarımız ölkəmizin siyasi, sosial və ictimai həyatının bütün sahələrində fəal iştirak etməklə, real gender bərabərliyinə nail olunması üçün öz qüvvələrini əsirgə-mirlər" [43; 269-270].

Azərbaycan qadınları tarixin, mədəniyyətin və cəmiyyətin müxtəlif sahələrində əhəmiyyətli rola malikdirlər. Onlar ölkənin inkişafında, sosial dəyişikliklərdə və milli mədəniyyətin qorunmasına ictimai həyatın bütün sahələrində mühüm töhfələr verirlər. Azərbaycan qadınları həmçinin çox müxtəlif sahələrdə fəaliyyət göstərirlər.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müxtəlif tarixlərdə verdiyi sərəncamlarına uyğun olaraq təhsil, səhiyyə və mədəniyyət sahələrində fəaliyyətlərinə görə bir qrup qadın “Əməkdar həkim” (Quliyeva Ramella Akif qızı, Məmmədova Sona Keykavus qızı, Abdullayeva Esmiralda Əjdər qızı), “Əməkdar rəssam” (Qundorina İrina Sergeyevna, Sultanova Nailə Şamil qızı), “Əməkdar jurnalist” (Məhərrəmli Zemfira İsmail qızı, Rəsulova Firuzə Həmdəm qızı), “Əməkdar mədəniyyət işçisi” (Abdullayeva Sahibə Abbas qızı, Firudinbəyova Əfruz Şükür qızı, Tağıyeva Gülnaz Xasay qızı, Abbasova Gülsarə Vəli qızı, Əliyeva Leyla Əjdər qızı, Almaszadə Mayra Əliheydər qızı, Qutlyanskaya Lyudmila Restemovna, Məmmədova Ədilə Zəkəriyyə qızı, Mikayılova Sevinc Sadəddin qızı), “Əməkdar müəllim” (Məmmədova Nüşabə Məmmədəli qızı, Babayeva Aynur Arif qızı, Qəndilova Səadət Tağı qızı, Nərimanova Şəfiqə Kərim qızı, Yaqublu Vəfa Misir qızı), “Əməkdar mühəndis” (Bayramova Gülarə Əşrəf qızı), “Əməkdar artist” (Hüseynquliyeva Nazlı Hüseynqulu qızı, Qədimova Xumar İttifaq qızı), “Əməkdar tibb işçisi” (Rəşidova Aidə Nəcəf qızı) və “Əməkdar incəsənət xadimi” (Cəfərova Tahirə Ənvər qızı, Əliyeva Fərəh Şirməmməd qızı) fəxri adları (01 mart 2016, № 1834; 03 mart 2017, № 2708; 05 mart 2020, № 1894), ictimai həyatda səmərəli fəaliyyətlərinə görə bir qrup qadın isə “Tərəqqi” (Abbas Radə Sabir qızı, Abiyeva Aminə Həzər-xan qızı, Aşumova Kəmalə Zabil qızı, Bağirova Gülarə Məmməd qızı, Əhmədova Lətifə Tərhan qızı, Əliyeva

Rəhimə Şamxal qızı, Əmirhüseynova Mahirə İmanqulu qızı, Hümbətova Almara Novruz qızı, Hüseynova Nəsibə Bayram qızı, İbadova Gülnarə Vidadi qızı, Quluyeva Rahidə Əsgər qızı, Musayeva Təranə Şövkət qızı, Rəsulova Zəminə İsmayıl qızı, Salayeva Sumra Cabbar qızı, Zeynalova Mehriban Heydərəli qızı, Ağayeva Lyubov Aleksandrovna, Axundova Nəcibə Novruz qızı, Alızadə Sevinc Əsgərhan qızı, Əfrasiyabova Dilarə Paşa qızı, İmanova Mehriban Təyyar qızı, Qasımova Bahar Koman-dir qızı, Qəhrəmanova Yaqut Qəhrəman qızı, Mirzəzadə Gülqədəm Abdulalı qızı, Muxtarova Dilarə Əliəsgər qızı, Rzayeva Yazgül Həsənəli qızı, Salamova Gülnaz Mustafa qızı, Salehova Almas Yaqut qızı, Tağıyeva Leyla Çingiz qızı, Abdurahmanova Neva Sabir qızı, Baba-zadə Könül Elçin qızı, Həsənova Afət Sadıq qızı, Hüseynova Nübarək Kamran qızı, İbrahimova Aida Ziyad qızı, İsmayıl Şəhla Rafiq qızı, İsmayılova Nəsibə İsrafil qızı, İsmayılova Zərintac İsmayıl qızı, Qəhrəmanova Mələhət Cəmil qızı, Quliyeva Ədalət Abid qızı, Mahmudova Ramilə Rasim qızı, Manafova Qalina Yakovlevna, Mehtiyeva Rahilə İbrahim qızı, Məmmədova Nərgiz Həkim qızı, Məmmədova Nəzakət Salah qızı, Məmmədova Zümrüd Musa qızı, Mirhadiyeva Zəminə Rza qızı, Muradova Zəhra Bilal qızı, Rizazadə İradə Bağır qızı, Vəliyeva Tünzalə Vəli qızı, Yedadayeva Yafo Ariilovna) və “Dövlət qulluğunda fərqlənməyə görə” (Rəhimova Günay Rauf qızı, İsmayılova Səadət Teymur qızı, Məmmədova Zöhrə Hüseyn qızı, Şıxsəidova Roza Əli Murad qızı) medalları (01 mart 2016, № 1835; 03 mart 2017, № 2709; 05 mart 2020, № 1893; 7 mart 2022-ci il, № 3179; 06 mart 2023-cü il, № 3786) ilə təltif edilmişdir [1; 12-13].

2017-ci ildə voleybol üzrə qadınlar arasında Avropa çempionatının final mərhələsinin Azərbaycan Respublikasının paytaxtında – Bakı şəhərində keçirilməsi və Təşkilati

Komitənin yaradılması üzrə Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən sərəncamın verilməsi (18 noyabr 2016-cı il, № 2453) Azərbaycan qadınlarının ölkə və dünya miqyasında əhəmiyyətli rolunu sərgiləmiş, Avropa Voleybol Konfederasiyasının qadınlar üzrə keçirdiyi 3 ədəd qrup, play-off və final oyununun 19 sentyabr – 01 oktyabr tarixlərində ölkəmizdə keçirilməsinə nail olunmuşdur. Həmçinin oyunların keçirilməsi üzrə sərəncamın verilməsindən 7 ay öncə - 5 aprel 2017-ci ildə ölkə Prezidenti tərəfindən verilmiş başqa bir sərəncama əsasən qadınlar arasında keçiriləcək voleybol oyunları ilə bağlı olaraq Azərbaycan Respublikasına gələcək əcnəbi və vətəndaşlığı olmayan şəxslər üçün viza məsələlərinin sadələşdirilməsi də daha üstün bir humanist yanaşma kimi qəbul olunmalıdır [8; 125-126].

Azərbaycan Respublikasında Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin təşkilatçılığı ilə əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, əhaliyə sosial müavinətlərin verilməsi sahəsində atılmış ciddi addımlar ölkə rəhbərinin ictimai-sosial sahədə həyata keçirdiyi islahatların, bu barədə verdiyi fərman, əmr və sərəncamların əsasını təşkil edir. Sosial rifahın yaxşılaşdırılması islahatlarının davamı olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 20 dekabr 2021-ci il tarixli № 1495 fərmanına əsasən 2013-cü il 27 dekabr tarixli 72 nömrəli (“Beşdən çox uşağı olan qadınlara sosial müavinətin məbləğinin müəyyən edilməsi haqqında”) fərmanın 1-ci hissəsində dəyişiklik edilmiş, onlara təyin olunan sosial müavinətin məbləği artırılmışdır. 20 dekabr 2021-ci il tarixli fərmana 13 yanvar 2023-cü il tarixdə 1970 nömrəli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanının verilməsi ilə dəyişiklik edilmiş və beşuşaqlı qadınlara təyin olunmuş sosial müavinətin məbləği yenidən artırılmışdır. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sonuncu Fərmanının (13.01.2023,

№1970) verilməsindən sonra Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 27 yanvar 2023-cü il 99 №-li tarixli Sərəncamı ilə beşuşaqlı qadınlara təyin olunmuş sosial müavinətin verilməsi və işin icrasına nəzarət prosesi təmin edilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 12 iyul 2021-ci il tarixli sərəncamı ilə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi üzrə Cenevrə şəhərində 18 oktyabr – 5 noyabr tarixlərində keçirəcəyi 80-ci sessiyada iştirak edəcək və ölkəmizi təmsil edəcək nümayəndə heyətinin tərkibi təsdiq edilmişdir [8; 120-121].

Azərbaycan Respublikası ərazisində yerləşən, iqtisadi və ictimai istehsalat sahələrində çalışan, xüsusilə hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan qadınların əmək şəraitinin yaxşılaşdırılması, qadınların əmək fəaliyyətinin qadağan olunduğu istehsalat müəssisələrində çalışdırılmasının qarşısını almaq məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Baş Naziri Əli Əsədov tərəfindən 31 may 2023-cü il tarixli 172 №-li qərar verilməklə Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsində dəyişiklik edilmişdir. Qadınların (xüsusilə, hamilə və ya bir yaşına çatmamış uşağı olan) metal emalı; tikinti və təmir işləri; mədən işləri; quyuların qazılması; neft və qaz hasilatı; qara metallurgiya; əlvan metallurgiya; elektrik stansiyaları avadanlıqlarının və şəbəkələrinin istismarı və təmiri; abravizlərin istehsalı; elektrotexnika sahəsi; radiotexnika və elektron sahəsi; uçuş aparatlarının istehsalı və təmiri; gəmiqayırma və gəmi təmiri; kimya istehsalatı; neftin, qazın, şistlərin və kömürün emalı, sintetik neft məhsullarının, neft yağlarının və sürtkü yağlarının emalı; sement istehsalı; şüşə və şüşə məmulatlarının istehsalı; toxuculuq və yüngül sənaye; tütün məmulatlarının istehsalı; dənli bitki emalı və yem məhsullarının istehsalatları; dəmiryol nəqliyyatı və metro-

politen; avtomobil nəqliyyatı; mülki aviasiyanın istismar, təlim-uçuş müəssisələri (təşkilatları və uçuş-sınaq stansiyaları); rabitə; poliqrafiya istehsalatı; kənd təsərrüfatı və bütün sahələr üçün ümumi olan fəhlə peşələri və s. kimi sahələrdə əməyə cəlb olunması qadağan edilmişdir. Həmçinin qərara aid edilmiş 3 №-li əlavədə qeyd edilmişdir ki, risk qrupuna daxil olan qadınların sağlamlığının qorunması onların iş yerləri və əmək fəaliyyətində təmasda olmalarının qadağan edildiyi bir sıra zərərli istehsalat amilləri ilə bağlıdır. Həmin əlavədə qeyd olunmuş zərərli istehsalat amilləri xüsusi qruplar üzrə - fiziki, kimyəvi, süni-bioloji, bioloji və əmək prosesi amilləri olmaqla qruplaşdırılmışdır.

Ölkədə qadın hüquqları mövzusunda bir sıra inkişaf və irəliləyişlər baş versə də, bəzi çətinliklər və problemlər də mövcuddur. Bu problemlər bəzən gender bərabərliyi, iş dünyasında qadınların mövqeyi və digər sosial məsələlərlə bağlıdır. Azərbaycan qadınlarının güclü və müstəqil şəxslər olduğunu qeyd etmək lazımdır. Onlar həmçinin ailə və cəmiyyət həyatında dərin təsirə malikdirlər və müxtəlif sahələrdə irəliləyişlərin əsasını və təməlini qoymaqladırlar. İlham Əliyev, 2003-cü ildən Azərbaycan Respublikasının Prezidenti olaraq, qadınların hüquq və mövqeyini gücləndirmək üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Onun rəhbərliyi altında, qadın siyasətinin inkişafı bir neçə əsas istiqamətdə həyata keçirilib:

1. Qanunvericilik və Hüquqi Çərçivə - Prezident İlham Əliyevin hakimiyyəti dövründə Azərbaycan qanunvericiliyində qadın hüquqları ilə bağlı bir sıra müsbət dəyişikliklər baş vermişdir. Bu, gender bərabərliyini təmin edən qanunların qəbulunu və onların həyata keçirilməsini əhatə edir. Məsələn, "Qadın və kişi bərabərliyi haqqında" qanun, qadınların hüquqlarını qorumaq və gender bərabərliyini təşviq etmək məqsədini güdür.

2. Sosial və İqtisadi Proqramlar - Qadınların sosial və iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmaq üçün müxtəlif proqramlar və layihələr həyata keçirilmişdir. Bu, qadın sahibkarlığını dəstəkləyən təşəbbüsləri, qadınların iş bazarında iştirakını artırmaq üçün təhsil və peşə hazırlığını təşviq edən proqramları əhatə edir.
3. Siyasi və İdarəetmə İştirakı - Azərbaycanın siyasi və idarəetmə strukturlarında qadınların iştirakını artırmaq məqsədilə müxtəlif təşviqlər görülmüşdür. Qadınların parlamentdə, yerli idarəetmə orqanlarında və digər dövlət qurumlarında daha geniş təmsil olunması təşviq edilmişdir.
4. Təhsil və Sağlamlıq - Qadınların təhsil və sağlamlıq sahəsində hüquqlarının qorunması və inkişafı üçün bir sıra təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Təhsil müəssisələrində qadınlara bərabər imkanların təmin edilməsi və sağlamlıq xidmətlərinin genişləndirilməsi məqsədini güdən layihələr həyata keçirilmişdir.
5. Cəmiyyət və Mədəniyyət - Qadınların cəmiyyət həyatında daha fəal iştirak etmələrini təmin etmək üçün mədəni və ictimai təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Bu, qadınların ictimai fəaliyyətlərini təşviq edən və onların hüquqlarını qoruyan tədbirləri əhatə edir.
6. Təhlükəsizlik və Qorunma - Qadınların təhlükəsizliyini təmin etmək və onlara qarşı zorakılıq hallarını azaltmaq məqsədilə qanunvericilik və sosial proqramlar mövcuddur. Zorakılıq hallarının qarşısının alınması və müvafiq hüquqi mühafizə tədbirləri bu sahədəki prioritetlərdəndir.

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən bu təşəbbüslər, qadınların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq və gender bərabərliyini təmin etmək məqsədini güdür. Bununla yanaşı, bəzi müstəqil müşahidəçilər və təşkilatlar qadın siyasətinin həyata keçirilməsində bəzi problemlərin

hələ də mövcud olduğunu qeyd edirlər. Bu problemlərin həlli və qadın hüquqlarının daha da irəlilədilməsi üçün davamlı işlərin aparılması tövsiyə edilir [22; 2].

Azərbaycan qadınları beynəlxalq cəmiyyətdə bir sıra mühüm sahələrdə fəaliyyət göstərirlər və bu fəaliyyətləri ilə tanınırlar. Onların beynəlxalq aləmdəki rolunu bir neçə istiqamətdə nəzərdən keçirmək olar [24; 119]:

1. **Beynəlxalq Təşkilatlarda İştirak** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq təşkilatlarda fəal iştirak edirlər. Məsələn, BMT-nin qadın hüquqları, gender bərabərliyi və inkişaf proqramlarında iştirak edərək, beynəlxalq səviyyədə gender məsələlərinin müzakirəsində və həllində iştirak edirlər.

2. **Elmi və Akademik Təşəbbüslər** - Azərbaycan qadınları elmi və akademik sahələrdə beynəlxalq miqyasda tanınmışdırlar. Bir çox qadın alim və mütəxəssis beynəlxalq konfranslarda iştirak edir, elmi məqalələr nəşr edir və qlobal elmi tədqiqatlara töhfə verirlər.

3. **İncəsənət və Mədəniyyət** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq mədəniyyət və incəsənət arenasında da tanınmışdır. Rəssamlar, yazıçılar, müğənnilər və digər sənətçilər beynəlxalq sərgilərdə, festivallarda və mədəniyyət tədbirlərində iştirak edir, Azərbaycan mədəniyyətini tanıdaraq geniş auditoriyaya təqdim edirlər.

4. **Sosial və Humanitar Təşkilatlar** - Bir çox Azərbaycan qadını beynəlxalq sosial və humanitar təşkilatlarda fəaliyyət göstərir. Bu təşkilatlar vasitəsilə qadın hüquqları, uşaqların hüquqları və humanitar yardım sahələrində işlər aparılırlar. Onlar müxtəlif layihələr vasitəsilə qlobal səviyyədə sosial ədaləti və insan hüquqlarını təşviq edirlər.

5. **Siyasi və Diplomatik Sahə** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq diplomatiya və siyasətdə də fəal iştirak edirlər. Bir çox qadın diplomat və siyasətçi beynəlxalq görüşlərdə, müzakirələrdə iştirak edir və Azərbaycanın beynəlxalq

münasibətlərində rol oynayırlar.

6. **Biznes və Sahibkarlıq** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq biznes və sahibkarlıq sahələrində də mühüm nailiyyətlər əldə etmişlər. Onlar beynəlxalq şirkətlərdə rəhbər vəzifələrdə işləyir, beynəlxalq sərəgilərdə iştirak edir və qlobal biznes şəbəkələrində yer alırlar.

7. **Qlobal Gender Məsələləri** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq gender məsələlərinin müzakirələrində iştirak edir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadın hüquqlarının gücləndirilməsi istiqamətində beynəlxalq platformalarda fikir mübadiləsi aparırlar.

8. **Qlobal İndeks və Tədqiqatlar** - Azərbaycan qadınları beynəlxalq tədqiqat və indekslərdə də iştirak edir, gender bərabərliyi, qadın hüquqları və digər müvafiq sahələrdə məlumat və təhlillər təqdim edirlər.

Bu fəaliyyətlər vasitəsilə Azərbaycan qadınları beynəlxalq cəmiyyətdə özlərini təsdiq edir, ölkənin imicini artırır və qlobal məsələlərdə iştirak edirlər. Onların beynəlxalq səviyyədəki uğurları, Azərbaycanın beynəlxalq əlaqələrini və ölkənin beynəlxalq təsirini artırır.

Azərbaycan qadınlarının iqtisadiyyatda rolu müxtəlif sahələrdə əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Qadınların iqtisadiyyatda iştirakını aşağıdakı istiqamətlərdə müfəssəl şəkildə nəzərdən keçirmək olar [24; 120-121]:

1. **İş Bazarında Peşəkar İştirak** - Azərbaycan qadınları iş bazarında geniş iştirak edirlər. Onlar müxtəlif sahələrdə, o cümlədən dövlət sektoru, özəl sektor, təhsil, səhiyyə, maliyyə və digər sektorlarda çalışırlar. Qadınlar müdir, mühəndis, həkim, müəllim və digər peşəkar vəzifələrdə fəaliyyət göstərirlər.

2. **Sahibkarlıq və Biznes** - Qadın sahibkarlar Azərbaycan iqtisadiyyatında mühüm rol oynayırlar. Onlar müxtəlif sahələrdə, xüsusilə kiçik və orta biznesdə (KOB) fəaliyyət göstərir, öz bizneslərini qurur və inkişaf etdirir-

lər. Qadınlar tərəfindən idarə olunan bizneslər iqtisadiyyatın müxtəlif sektorlarda fəaliyyət göstərir və yerli iş yerlərinin yaradılmasına töhfə verirlər.

3. İnnovasiya və Texnologiya - Qadınların texnologiya və innovasiya sahələrindəki rolu da müasir gündə artmaqdadır. Azərbaycanda bir çox qadın texnologiya sahəsində mütəxəssis kimi fəaliyyət göstərir, startaplar qurur və texnoloji inkişafı təsir göstərir, bu sahədə qadınların iştirakının artması, ölkənin iqtisadiyyatında müasir texnologiyaların və innovasiyaların tətbiqinə kömək edir.

4. Təhsil və Təlim - Qadınların iqtisadiyyatda rolunu artıran faktorlar arasında yüksək təhsil və peşə təlimi də mövcuddur. Qadınlar müxtəlif sahələrdə yüksək təhsil alır və bu biliklərini iqtisadi fəaliyyətə tətbiq edir. Təhsil səviyyəsinin artırılması qadınların daha peşəkar və yüksək maaşlı vəzifələrdə çalışmasına imkan verir.

5. Sosial Sahibkarlıq və Qeyri-Hökumət Təşkilatları - Qadınlar həmçinin sosial sahibkarlıq və qeyri-hökumət təşkilatlarında fəal iştirak edirlər. Onlar müxtəlif sosial layihələr, təhsil proqramları və humanitar təşəbbüslərlə məşğuldurlar. Bu fəaliyyətlər, iqtisadi inkişafı dəstəkləmək və sosial problemləri həll etmək məqsədini güdür.

6. Maliyyə və İqtisadiyyat - Qadınlar maliyyə və iqtisadiyyat sahələrində də iştirak edirlər. Onlar banklarda, sığorta şirkətlərində, iqtisadi tədqiqat institutlarında və digər maliyyə qurumlarında çalışır, iqtisadi siyasətlərin formalaşmasında və icrasında rol oynayırlar.

7. Dövlət Qurumları və İdarəetmə - Qadınlar dövlət qurumlarında və idarəetmə strukturlarında da fəaliyyət göstəriirlər. Onlar müxtəlif hökumət orqanlarında rəhbər vəzifələrdə çalışır, iqtisadi siyasətlərin hazırlanmasında və həyata keçirilməsində iştirak edirlər.

8. Gender Bərabərliyi və İqtisadi Tədbirlər -

Azərbaycan hökuməti və beynəlxalq təşkilatlar qadınların iqtisadiyyatda iştirakını artırmaq məqsədilə müxtəlif təşviqlər və proqramlar həyata keçirirlər. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadınların iqtisadi fəaliyyətə daha geniş şəkildə cəlb edilməsi və qadın sahibkarlığına dəstək verilməsi bu tədbirlər arasında yer alır.

9. Sosial və İqtisadi Təhlükəsizlik - Qadınların iqtisadiyyatda rolunun artırılması, onların sosial və iqtisadi təhlükəsizliyini də gücləndirir. İş yerlərində qanunvericilikdəki müsbət dəyişikliklər, bərabər maaş və iş şəraiti təminatları qadınların iqtisadi müstəqilliyini və sosial rifahını artırır. Eyni zamanda, qadınların pensiya və sosial təminat sistemlərindən faydalanması da onların iqtisadi təhlükəsizliyinə təsir edir.

Qadınların iqtisadiyyatda liderlik rollarında təmsil olunması da artmaqdadır. Bu, qadınların rəhbərlik etdiyi şirkətlər, qeyri-hökumət təşkilatları və dövlət qurumları vasitəsilə həyata keçirilir. Qadın liderlər öz təcrübə və bilikləri ilə iqtisadi inkişafı təşviq edir və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində irəliləyişlərə təsir göstərirlər.

Azərbaycan qadınları qlobal iqtisadi təşəbbüslərdə də iştirak edirlər. Beynəlxalq konfranslarda, sərğilərdə və iqtisadi forumlarda iştirak edərək, Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya səviyyəsində tanınması və qadınların beynəlxalq iqtisadiyyətə inteqrasiyası prosesində rol oynayırlar. Bu iştirak, ölkənin beynəlxalq iqtisadi şəbəkələrdə daha möhkəm yer tutmasına kömək edir [20; 4].

Qadınların iqtisadiyyatda daha effektiv iştirakını təmin etmək üçün təhsil və bacarıqların inkişafına xüsusi diqqət yetirilir. Peşəkar inkişaf proqramları, təhsil imkanları və ixtisaslaşma kursları qadınların peşəkar bacarıqlarını artırır və onlara iş bazarında daha yaxşı imkanlar təqdim edir.

Qadınların iqtisadiyyatda iştirakını artırmaq məqsədilə qanunvericilik və dövlət siyasətində də müsbət dəyişikliklər həyata keçirilir. Gender bərabərliyi, eyni hüquqlar və bərabər imkanlar təmin edən qanunlar, qadınların iqtisadiyyatdakı mövqeyini gücləndirir. Qanunvericilikdəki dəyişikliklər, qadınların iş yerlərində bərabər hüquqlardan istifadə etmələrini təmin edir.

Qadınlar sosial innovasiyalar və cəmiyyətə təsir göstərən layihələrdə də fəal iştirak edirlər. Onlar müxtəlif sosial problemləri həll etmək, cəmiyyətin inkişafını dəstəkləmək və müsbət dəyişikliklər yaratmaq məqsədilə müxtəlif layihələr həyata keçirirlər. Bu layihələr həm iqtisadi inkişafı dəstəkləyir, həm də cəmiyyətin daha inklüziv və bərabər bir şəkildə inkişaf etməsinə kömək edir.

Qadınların iqtisadiyyatda iştirakının artmasına baxmayaraq, hələ də bəzi çətinliklər və problemlər mövcuddur. Məsələn, qadınların rəhbər vəzifələrdə təmsil olunma səviyyəsi hələ də kişilərlə müqayisədə aşağıdır, və əmək bazarında qadınların qarşılaşdığı gender bərabərsizliyi məsələləri mövcuddur. Bu problemlərin həlli üçün daha çox təşəbbüs və dəstək tələb olunur.

Gələcəkdə qadınların iqtisadiyyatda rolunun daha da artması gözlənilir. Gender bərabərliyi təşviqləri, qadın sahibkarlığını dəstəkləyən proqramlar, təhsil və bacarıqların inkişafı sahəsində atılan addımlar, qadınların iqtisadiyyatda daha geniş iştirakını təmin edəcək. Bu, iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində daha inklüziv və bərabər imkanların yaradılmasına kömək edəcək [43; 269].

Qadınların iqtisadiyyatda rolu getdikcə artır, lakin bəzi sahələrdə gender bərabərliyi məsələləri hələ də mövcuddur. Məsələn, qadınların əmək haqqı kişilərdən daha aşağı ola bilər və yüksək vəzifələrdə təmsil olunma səviyyəsi hələ də inkişaf etdirilməlidir. Bu məsələlər üzrə

davamlı işlərin aparılması tövsiyə olunur. Azərbaycan qadınlarının iqtisadiyyatda oynadığı bu müxtəlif rollar, ölkənin iqtisadi inkişafına töhfə verir və gender bərabərliyinin təşviqinə xidmət edir. Qadınların iqtisadi sahədə iştirakının artırılması, daha geniş iqtisadi artım və inkişaf perspektivlərini təmin edir.

Azərbaycan qadınlarının iqtisadiyyatda rolu, ölkənin iqtisadi inkişafına müsbət təsir göstərir və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində irəliləyişləri təşviq edir. Onların iqtisadiyyatda fəal iştirakı, ölkənin iqtisadi potensialını artırır və daha geniş sosial və iqtisadi inkişaf perspektivlərini açır.

Azərbaycan qadınlarının siyasətdəki rolu getdikcə artmaqda olsa da, bu sahədə də müxtəlif inkişaf və çağırışlar mövcuddur. Azərbaycan qadınlarının siyasətə cəlb olunması və təmsili müxtəlif səviyyələrdə baş verir. Onların siyasətdəki mövqeyi və fəaliyyəti aşağıdakı istiqamətlərdə nəzərdən keçirilə bilər [23; 52-53]:

Azərbaycan Milli Məclisində qadınların iştirak səviyyəsi artmaqdadır, lakin hələ də kişilərlə müqayisədə aşağıdır. Qadınların parlamentdə təmsil olunması, qanunvericilik prosesində və ölkənin müxtəlif sosial və iqtisadi məsələlərinin müzakirəsində iştirak etmələrinə imkan tanıyır. Parlamentdə qadın deputatların sayının artırılması, gender bərabərliyini təşviq edən qanunların qəbulunu və icrasını dəstəkləyir.

Qadınlar dövlət qurumlarında və hökumət səviyyəsində müxtəlif rəhbərlik vəzifələrində fəaliyyət göstərirlər. Bu, dövlət orqanlarında, idarəetmə qurumlarında və müvafiq nazirliklərdə müxtəlif vəzifələri əhatə edir. Qadınların bu vəzifələrdəki iştirakı, dövlət siyasətinin formalaşmasında və həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır.

Azərbaycanın müxtəlif siyasi partiyalarında qadınların iştirakı artmaqdadır. Qadınların siyasi partiyalarda

liderlik və qərar qəbuletmə mövqelərində təmsil olunması, gender bərabərliyinin təşviqinə və siyasətdə daha inklüziv yanaşmalara kömək edir. Partiyaların qadın komitələri və qadın siyasətçilərə xüsusi diqqət göstərən proqramlar mövcuddur.

Qadınlar müxtəlif qeyri-hökumət təşkilatlarında (QHT) fəaliyyət göstərərək, sosial, hüquqi və gender məsələlərində mühüm rol oynayırlar. Bu təşkilatlar qadın hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyinin təşviqi və sosial dəyişikliklərin həyata keçirilməsində fəal iştirak edir [45; 2].

Azərbaycanda qadınların təhsil hüquqları tarixən bir sıra sosial və siyasi dəyişikliklərə məruz qalmışdır. Sovet dönməsində, qadınların təhsil hüquqları geniş şəkildə təmin olunmuş və təhsildə gender bərabərliyinin təşviqi məqsədilə müxtəlif təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Bu dövrdə, qadınların təhsil müəssisələrinə daxil olması və müxtəlif təhsil səviyyələrində iştirak etmələri üçün geniş imkanlar yaradılmışdır.

Müstəqillikdən sonra, Azərbaycanın təhsil sisteminə qadınların bərabər hüquqlardan istifadəsi ilə bağlı bir sıra qanunvericilik dəyişiklikləri həyata keçirilmişdir. 2000-ci illərin əvvəllərində qadınların təhsil hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə bir sıra sosial proqramlar və islahatlar həyata keçirilmişdir. 2009-cu ildə "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu qəbul edilmiş və bu qanun təhsil sistemində gender bərabərliyinin təmin edilməsini, xüsusilə də qadınların bərabər təhsil imkanlarından istifadəsini təmin edən müvafiq müddəaları əhatə edir.

2010-cu ildən etibarən, Azərbaycan hökuməti qadınların təhsil hüquqlarını daha da inkişaf etdirmək məqsədilə müxtəlif təşəbbüslər və proqramlar həyata keçirmişdir. Məsələn, "Qadınların Sosial-Mədəni İnkişafı üzrə Dövlət

Proqramı" və "Qadınların Təhsil İmkanlarının Artırılması Proqramı" kimi təşəbbüslər, qadınların təhsil hüquqlarını genişləndirmək və bərabər çıxışı təmin etmək məqsədini güdür. Bu proqramlar, xüsusilə də kənd bölgələrindəki qadınların təhsil imkanlarını artırmaq və onlara müasir təhsil resurslarına çıxışı təmin etmək məqsədini güdür [15; 98-99].

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, son illərdə qadınların təhsil səviyyəsində mühüm irəliləyişlər əldə edilmişdir. 2020-ci ilin sonu etibarilə, ölkədəki qadınların ali təhsil səviyyəsinə olan marağı artmışdır. Qadınların ali təhsil müəssisələrindəki iştirak səviyyəsi 50%-i aşmışdır. Bu, qadınların təhsil sahəsindəki bərabər imkanlardan istifadəsini və onların təhsildə daha aktiv rol oynadıqlarını göstərir.

Qadınların təhsil hüquqlarının təmin edilməsi üçün həyata keçirilən islahatlar, həmçinin, təhsilin keyfiyyətini artırmağa və qadınların müasir dünyada tələblərə uyğun bilik və bacarıqlara sahib olmalarını təmin etməyə yönəlmişdir. Dövlət tərəfindən maliyyələşdirilən təqaüdlər, xüsusi proqramlar və təhsil dəstəyi, qadınların təhsil imkanlarını artırır və bərabər çıxış təmin edir.

Bununla yanaşı, qadınların təhsil hüquqları ilə bağlı müəyyən çağırışlar da mövcuddur. Kənd yerlərində yaşayan qadınların təhsil imkanlarına çıxışı, təhsil müəssisələrinin infrastrukturunun müasir standartlara uyğun olmaması və gender stereotiplərinin təsiri kimi məsələlər hələ də mövcud problemlər arasında yer alır. Bu problemlərin həlli üçün əlavə tədbirlər və dəstəkləyici proqramların həyata keçirilməsi vacibdir.

Azərbaycanda qadınların təhsil hüquqlarının inkişafı ilə bağlı əlavə məsələlər də mövcuddur. Təhsil bərabərliyinin təmin edilməsi, yalnız qanunvericilik və proqramlarla deyil, həm də sosial və mədəni dəyişikliklərlə müm-

kündür. Təhsil sistemində gender bərabərliyini təşviq etmək üçün müvafiq tədbirlər həyata keçirilməlidir ki, qadınlar hər yaşda və hər bölgədə təhsil imkanlarından bərabər istifadə edə bilsinlər.

Kənd yerlərində yaşayan qadınların təhsil imkanlarına çıxışı, urban sahələrdə yaşayan qadınlarla müqayisədə daha məhduddur. Təhsil müəssisələrinin infrastrukturunu, nəqliyyat şəraiti və iqtisadi çətinliklər, kənd yerlərində təhsil alan qadınların qarşılaşdığı əsas maneələrdir. Dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları tərəfindən həyata keçirilən xüsusi proqramlar, kənd bölgələrində yaşayan qadınların təhsil imkanlarını artırmağa yönəlmişdir. Bu proqramlar, müvafiq nəqliyyat və təhsil dəstəyi ilə qadınların təhsil imkanlarına çıxışını asanlaşdırır.

Təhsildə gender bərabərliyini təmin etməkdə qarşıya çıxan digər bir çətinlik, gender stereotipləri və mədəni maneələrdir. Müəyyən sosial və mədəni normlar, qadınların təhsil sahəsindəki iştirakını məhdudlaşdıran faktorlardır. Gender stereotiplərinin təsiri ilə bağlı aparılan maarifləndirmə kampaniyaları, təhsil müəssisələrində gender bərabərliyinin təşviqi və sosial dəstək proqramları, bu maneələri aşmağa kömək edir. Sosial şəbəkələrdə və media vasitəsilə gender bərabərliyinin təbliği, cəmiyyətin düşüncə tərzini dəyişdirmək və qadınların təhsil sahəsində daha fəal iştirak etmələrini təşviq etmək məqsədini güdür [15; 46].

Qadınların təhsil hüquqlarını təmin etmək və onların təhsil imkanlarını artırmaq məqsədilə, innovativ təhsil proqramları və texnologiyalardan istifadə də vacibdir. Onlayn təhsil platformaları, distant təhsil proqramları və rəqəmsal resurslar, qadınların təhsildə bərabər iştirakını təmin edir, xüsusilə də əksərən təhsil müəssisələrinin uzaq bölgələrdə yerləşdiyi yerlərdə. Bu proqramlar, qadınlara müasir təhsil resurslarına asanlıqla çıxış imkanı verir və

onların təhsil sahəsindəki potensialını artırır.

Qadınların təhsil hüquqlarının təmin edilməsini və təhsildə bərabər çıxışın təmin olunmasını qiymətləndirmək üçün müvafiq monitorinq və hesabatlılıq mexanizmləri tətbiq olunur. Bu mexanizmlər, həyata keçirilən proqramların effektivliyini, qadınların təhsil imkanlarını və qarşılaşdıqları çətinlikləri müəyyən etməyə kömək edir. Təhsil islahatlarının müvəffəqiyyətini qiymətləndirmək və gələcəkdəki tədbirləri tənzimləmək üçün bu hesabatlar əhəmiyyətlidir.

Azərbaycanda qadınların təhsil hüquqları, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. Təhsildə bərabər çıxışın təmin edilməsi, qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatdakı rolunu gücləndirir. Son illərdə həyata keçirilən qanunvericilik dəyişiklikləri, proqramlar və təşəbbüslər, qadınların təhsil sahəsində bərabər imkanlardan istifadə etmələrini təmin edir. Lakin, kənd yerlərində təhsil imkanlarının artırılması, gender stereotipləri ilə mübarizə və innovativ təhsil proqramlarının tətbiqi kimi məsələlər hələ də önəmlidir. Bu məsələlərin həlli üçün davamlı islahatlar və müvafiq dəstək proqramlarının həyata keçirilməsi, qadınların təhsil hüquqlarının tam təmin edilməsinə kömək edəcəkdir [20; 4].

Azərbaycanda səhiyyə sistemində qadınların rolu və sağlamlıq xidmətlərinə çıxış, ölkənin ümumi sağlamlıq vəziyyətinin və sosial inkişafının təmin edilməsində əhəmiyyətli bir yer tutur. Qadınların səhiyyə xidmətlərinə çıxışı və səhiyyə sistemindəki rolu, cəmiyyətin sağlamlığını yaxşılaşdırmaq və gender bərabərliyini təmin etmək baxımından kritikdir. Bu mətn, qadınların səhiyyə sistemindəki rolunu, sağlamlıq xidmətlərinə çıxışını və mövcud çətinlikləri araşdırır.

Qadınlar, səhiyyə sistemindəki əsas iştirakçılardan biridir və onların rolu çoxşaxəlidir. Qadınlar həm səhiyyə

xidmətlərinin istehlakçıları, həm də təminatçıları olaraq fəaliyyət göstərir. Onlar, ailə üzvlərinin sağlamlığını qorumaq və xəstəliklərin qarşısını almaq məqsədilə səhiyyə sisteminə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir. Eyni zamanda, qadınlar səhiyyə xidmətlərini təmin edən tibb işçiləri, həkimlər və digər səhiyyə mütəxəssisləri kimi də fəaliyyət göstərir, beləliklə, səhiyyə xidmətlərinin keyfiyyətinə və əlçatanlığına töhfə verirlər.

Azərbaycanda qadınların sağlamlıq xidmətlərinə çıxışı bir sıra qanunvericilik təşəbbüsləri və sosial proqramlarla tənzimlənir. 2005-ci ildən etibarən həyata keçirilən “Səhiyyə İslahatları Proqramı” çərçivəsində, ölkə üzrə səhiyyə xidmətlərinin genişləndirilməsi və keyfiyyətinin artırılması məqsədini güdən tədbirlər görülmüşdür. Bu proqram, qadınların səhiyyə xidmətlərinə daha yaxşı çıxışını təmin etmək və onların sağlamlıq vəziyyətini yaxşılaşdırmaq məqsədini güdür [22; 2].

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, qadınların səhiyyə xidmətlərinə çıxışı ümumiyyətlə artmışdır. 2021-ci ilin məlumatlarına görə, qadınların səhiyyə xidmətlərinə müraciət səviyyəsi, əvvəlki illərlə müqayisədə artmışdır. Bu artım, qadınların tibbi müayinələrə, profilaktik tədbirlərə və müalicə xidmətlərinə daha yaxşı çıxışını göstərir. Bununla yanaşı, səhiyyə xidmətlərinin şəhərlərlə kəndlər arasında qeyri-bərabər paylanması, qadınların kənd bölgələrində səhiyyə xidmətlərinə çıxışını məhdudlaşdırır [22; 3].

Kənd bölgələrində qadınların səhiyyə xidmətlərinə çıxışı, şəhərlərdəki qadınlarla müqayisədə daha çətin ola bilər. Kənd yerlərində tibbi müəssisələrin sayı məhdud, nəqliyyat şəraiti isə qeyri-kafi ola bilər. Bu vəziyyət, qadınların müalicə və müayinə üçün şəhərə səfər etmələrini tələb edir, bu da əlavə maliyyə və zaman xərcləri ilə nəticələnir. Hökumət tərəfindən kənd bölgələrində səhiyyə

xidmətlərinin yaxşılaşdırılması məqsədilə müvafiq proqramlar həyata keçirilir, lakin bu sahədə daha çox irəliləyişə ehtiyac var.

Qadın sağlamlığının qorunmasında xüsusi diqqət yetirilən sahələrdən biri ana və uşaq sağlamlığıdır. Azərbaycanda ana və uşaq sağlamlığının qorunması məqsədilə bir sıra dövlət proqramları həyata keçirilir. Bu proqramlar, hamilə qadınlara tibbi dəstək, doğuş sonrası baxım və uşaqların sağlamlığının qorunması ilə bağlı müxtəlif xidmətlər təklif edir. “Ana və Uşaq Sağlamlığının Yaxşılaşdırılması Proqramı” bu sahədə mühüm addımlardan biridir və qadınların ana və uşaq sağlamlığını yaxşılaşdırmaq məqsədini güdür.

Həmçinin, qadınların səhiyyə xidmətlərinə çıxışını artırmaq üçün maarifləndirmə və təhsil proqramları da əhəmiyyətlidir. Səhiyyə mövzusunda maarifləndirmə, qadınların öz sağlamlıqlarını qorumaq üçün lazımı məlumatları əldə etmələrini təmin edir. Bu cür proqramlar, qadınların sağlamlıq problemlərinin erkən mərhələdə aşkarlanmasını və müalicə olunmasını asanlaşdırır.

Qadınların səhiyyə sistemindəki rolunu və sağlamlıq xidmətlərinə çıxışını yaxşılaşdırmaq üçün davamlı səylər və islahatlar zəruridir. Kənd yerlərində səhiyyə xidmətlərinin inkişaf etdirilməsi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və tibbi xidmətlərin əlçatanlığının artırılması, qadınların sağlamlığını qorumaq və inkişaf etdirmək məqsədini güdür. Hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının əməkdaşlığı, qadınların səhiyyə xidmətlərinə daha geniş çıxışını təmin edəcək və cəmiyyətin ümumi sağlamlıq vəziyyətini yaxşılaşdıracaqdır [44; 376].

Azərbaycan iş bazarında gender bərabərliyi, qadınların məşğulluq imkanları, iş yerlərində hüquqları və iqtisadi müstəqillik məsələləri, ölkənin iqtisadi inkişafını və sosial bərabərliyi təmin etmək baxımından əhəmiyyətli rol

oynayır. Bu məqalə, Azərbaycanın iş bazarında gender bərabərliyinin inkişafını, qadınların iş yerlərindəki vəziyyətini, hüquqlarını və iqtisadi müstəqilliyinin artırılması istiqamətində həyata keçirilən təşəbbüsləri araşdırır.

Azərbaycan iş bazarında qadınların məşğulluğu, ölkənin iqtisadi inkişafının əsas amillərindən biridir. 2000-ci illərin əvvəllərində qadınların iş bazarına daxil olması və əmək iştirakının artırılması məqsədilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirilməyə başlanmışdır. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, qadınların əmək bazarına iştirak səviyyəsi son illərdə artmışdır. 2022-ci ildə qadınların məşğulluq səviyyəsi təxminən 46% təşkil edir, bu da qadınların iqtisadi fəaliyyətə daha fəal şəkildə qatıldığını göstərir.

Lakin, qadınların məşğulluğu ilə bağlı bəzi problemlər də mövcuddur. Qadınlar, bəzən kişilərdən daha aşağı maaşlar alır və rəhbərlik vəzifələrində kişilərlə müqayisədə daha az təmsil olunur. Gender əsaslı maaş fərqliliyi, qadınların iqtisadi müstəqilliyini məhdudlaşdıran faktorlardan biridir. Qadınların daha yüksək maaşlı və rəhbərlik vəzifələrində təmsil olunmasını təmin etmək üçün müvafiq siyasətlərin həyata keçirilməsi zəruridir [44; 377].

İş yerlərində gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadınların hüquqlarının qorunması və iş şəraitinin yaxşılaşdırılması, sosial ədalətin təmin edilməsinə kömək edir. Azərbaycanda qadınların iş yerlərində hüquqlarının qorunması məqsədilə bir sıra qanunvericilik təşəbbüsləri həyata keçirilmişdir. 2006-cı ildən etibarən qüvvəyə minmiş "İş qanunu" və digər müvafiq qanunlar, iş yerlərində gender bərabərliyini təmin etmək məqsədini güdür. Bu qanunlar, qadınların iş yerlərində bərabər imkanlardan istifadə etmələrini, ayrımcılığa məruz qalmamalarını və iş şəraitinin yaxşılaşdırılmasını təmin edir.

Bununla yanaşı, qadınların iş yerlərində qarşılaşdığı-

ları bəzi problemlər hələ də mövcuddur. İş yerlərində gender ayrı-seçkiliyi, qeyri-bərabər maaşlar, seksizm və iş şəraitindəki qeyri-qanuni təzyiqlər, qadınların əmək hüquqlarını məhdudlaşdıran faktorlardır. İş yerlərində gender bərabərliyinin təşviqi üçün müvafiq maarifləndirmə kampaniyaları və hüquqi mühafizə mexanizmlərinin gücləndirilməsi tələb olunur [45; 2].

Qadınlar sosial və ictimai təşəbbüslərdə və layihələrdə rəhbərlik edərək, cəmiyyətin müxtəlif sahələrində dəyişikliklər gətirirlər. Bu təşəbbüslər qadınların siyasi iştirakını genişləndirmək və sosial məsələlərdə daha fəal olmaq üçün müvafiq platformalar təqdim edir.

Azərbaycan qadınları beynəlxalq və qlobal siyasi təşkilatlarda da iştirak edirlər. BMT, Avropa Şurası və digər beynəlxalq qurumlarda qadın siyasətçilər Azərbaycanı təmsil edir və beynəlxalq səviyyədə gender məsələlərini müzakirə edirlər.

Qadınların siyasətdə daha çox təmsil olunması üçün intellektual iştirak, siyasi təlim və gender bərabərliyi mövzusunda tədris proqramları mühüm rol oynayır. Bu proqramlar qadınların siyasi bacarıqlarını inkişaf etdirir və onları siyasətə cəlb edir.

Azərbaycanda gender siyasətinin yeni mərhələyə keçməsində, qadın hüquqlarının qorunması ilə bağlı qanunvericilik bazasının zənginləşməsində Azərbaycan Respublikasının birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti, UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri, Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyevanın müstəsna xidmətləri var. Mehriban xanım Əliyevanın çoxşaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi dəyərlərə söykənən və intellektual yüksəlişə xidmət edən ideyaların cəmiyyətdə daha çox yayılmasına yönəlmişdir. Ölkənin birinci xanımının gender həssaslığı, qadınların hüquq və azadlıqlarının əməldə təsbiti amalı onun "Azərbaycanda gender münasi-

bətləri meyllər və cəhdlər" adlı insan hüquqları haqqında hesabatı yazdığı "Ön sözdə" belə ifadəsini tapmışdır. "Cəmiyyətin demokratikləşməsinə aparan uzun və çətin yol, ölkənin dayanıqlı inkişaf trayektoriyası məhz gender bərabərliyindən, şəxsiyyətin, cinsindən asılı olmayaraq, ictimai tərəqqinin mərkəzi fiquru kimi tanınmasından başlayır". 2006-cı il fevralın 6-da Respublika Prezidentinin Fərmanı ilə Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ləğv edildi və bu qurumun bazasında daha çox səlahiyyətlərə malik olan yeni dövlət strukturu - Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi təşkil olundu. Prezident elə həmin gün verdiyi sərəncamı ilə siyasi elmlər doktoru, əvvəlki qurumda "Beynəlxalq münasibətlər və informasiya şöbəsinin müdiri vəzifəsində çalışmış, gender problematikasına yaxından tanış olan və zəngin beynəlxalq təcrübəyə malik Hicran Hüseynova Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUPDK) sədri təyin edildi [8; 217-219].

Prezident İlham Əliyevin 9 avqust 2006-cı il tarixli fərmanı ilə təsdiq etdiyi "Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamədə" bu qurumun son dərəcə geniş vəzifələri müəyyən edilmişdi. (Əsasnaməyə sonrakı illərdə 21 dəyişiklik və əlavə edildiyindən onun ən son elektron variantından yararlanmışıq) Əgər əvvəlki qurumun - QPDK-nın səlahiyyətlərinə, daha öncə də bəhs etdiyimiz kimi, yalnız qadın hüquq və azadlıqlarının qorunması, habelə qadınların ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi həyatda daha fəal iştirak etmələri üçün zəruri şəraitin yaradılması vəzifələri daxil idisə, yeni qurum, adından da görüldüyü kimi, sadəcə qadınların deyil, eyni zamanda uşaqların və ailə institutunun keşiyində duran, daha doğrusu, onların inkişafını təmin edən dövlət təsisatı kimi düşünülmüşdür. Əslində qurumun səlahiyyət dairəsinin genişlənməsi onun

institusional təkamülündən xəbər verirdi və hüquqi dövlət quruculuğu prosesinin yeni mərhələyə qədəm basmasının məntiqi təzahürü idi. Digər tərəfdən "qadın" anlayışı üzvi surətdə "uşaq" və "ailə" anlayışları ilə çulğalaşır və bu baxımdan qurumun səlahiyyət dairəsinin bu cür geniş düşünlməsi həmçinin qadının ailədə və övladlarla münasibət sferasında üzləşdiyi problemlərin kompleks şəkildə, daha dolğun əhatəliliyinə və həllinə yüksək institusional səviyyədə təminat verir. Yeri gəlmişkən, daha geniş fəaliyyət istiqamətləri Komitənin fəaliyyəti üçün ayrılmış vəsaitin də xeyli artırılmasına imkan vermişdir. Hökumət gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların irəli çəkilməsi sahəsində nəzərdə tutulan tədbirlər üçün dövlət büdcəsində 2008-ci ildə 100 000 manat, 2009-cu ildə isə 500.000 manat məbləğində ayırmalar etmişdir [11; 3-4].

AQUPDK-nın və onun sələfinin əsasnamələrinin konseptual dilinin müqayisəli təhlili bizə söyləməyə əsas verir ki, gender anlayışı artıq gündəlik sosial-siyasi leksikaya daha fəal surətdə nüfuz edərək, hakim diskursda özünə möhkəm mövqelər qazanmışdır, qurumun vəzifələri sırasında gender bərabərliyinin təmin edilməsinə nəzarəti həyata keçirmək, hüquqlarından biri kimi isə gender prinsiplərini həyata keçirmək istiqamətində kişilər və qadınlarla sistemli iş aparmaq göstərilmişdir.

Ailə, qadın və uşaq problemləri ilə iş sahəsində dövlət siyasətini və tənzimlənməsini həyata keçirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı kimi düşünülmüş Komitə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə hesabat verir və cinslər arasındakı bərabərliyin təmin edilməsinin əsas milli mexanizmi kimi fəaliyyət göstərir. Onun əsas məqsədləri öz səlahiyyətləri daxilində insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, xüsusilə uşaq və qadın hüquqlarının həyata keçirilməsinin təmin edilməsi və onların pozulmasının qarşısının alınması, müvafiq sahədə qanun-

vericiliklə onun səlahiyyətlərinə aid edilmiş normativ tənzimləmənin həyata keçirilməsi; qadınların ölkəmizin sosial və siyasi həyatında iştirakının artırılması və sairədən ibarətdir.

Dövlət Komitəsinin nizamnaməsində nəzərdə tutulan gender meynstriminqi icra hakimiyyətinin iki səviyyəsində həyata keçirilir: Nazirlər Kabinetinin strukturuna daxil olan nazirliklər və idarələr səviyyəsində; Azərbaycan Respublikası Prezident Aparatı tərəfindən koordinasiya edilən rayon icra hakimiyyəti orqanları səviyyəsində.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədrinin 2007-ci il 28 sentyabr tarixli Fərmanına müvafiq olaraq Naxçıvan Muxtar Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmış, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin Sədrinin 2007-ci il 25 oktyabr tarixli Fərmanı ilə Komitənin Əsasnaməsi və ştat sayı təsdiq olunmuşdur. Komitə 2009-cu il mart ayından fəaliyyətə başlamışdır. O öz vəzifələrini yerinə yetirərkən və hüquqlarını həyata keçirərkən yerli icra hakimiyyətləri, nazirliklər, dövlət komitələri və digər orqanlarla işini əlaqələndirir [23; 62].

Yeri gəlmişkən, Komitənin fəaliyyətinin bəzi məqamları haqqında məlumat vermək istərdik. Sözügedən qurum qadının cəmiyyətdə rolunun artırılması, dövlətin qadın siyasəti, erkən nikahların yolverilməzliyi, cəmiyyətdə və ailədə davranış qaydaları, qadın və mənəviyyat, gender bərabərliyi və s. mövzularda mütəmadi olaraq KİV-də fəal çıxışlar təşkil edir, müxtəlif televerilişlərə qatılır. Bizim hesablamalarımıza görə, ümumilikdə Komitə əməkdaşlarının kütləvi informasiya vasitələrində 2010-2013-cü illərdə 112 televiziya, 101 radio verilişi yayımlanmış, 105 televiziya verilişinin layihəsi hazırlanmış, 19 məqalə və 4 müsahibəsi mətbuatda dərc olunmuşdur. Həmçinin Komitə tərəfindən keçirilən hər bir tədbir kütləvi informasiya

vasitələrində işıqlandırılmışdır.

Bundan əlavə, Komitə bir çox mövzuda beynəlxalq və tarixi günlərin qeyd olunmasını diqqət mərkəzində saxlayır, yuxarıda sadalanan məsələlər üzrə müntəzəm şəkildə konfranslar, seminarlar, müsabiqələr, tədbirlər keçirir. 2010-cu ildə qadınlarla bağlı dövlət siyasətini həyata keçirmək məqsədilə Komitə təşkil etdiyi Muxtar Respublikanın Səhiyyə Nazirliyinin və Ali Məhkəməsinin əməkdaşlarının iştirakı ilə "Qadınların cəmiyyətdə özünəreallaşdırma ideyası: bərabər hüquqlar, real imkanlar mövzusunda muxtar respublikanın bütün rayonlarında konfranslar təşkil etmişdir. Komitə sədrinin müavini Ramilə Seyidova "Naxçıvan Muxtar Respublikasında qadın məsələsi: reallıqlar və perspektivlər", Muxtar Respublikanın Ali Məhkəməsi Aparatının baş məsləhətçisi Təranə İsmayılova "Qadın hüquqları insan hüquqlarının tərkib hissəsi kimi", Naxçıvan Doğum Mərkəzinin həkim ginekoloqu G.Əliyeva "Qadın sağlamlığı və ailə planlaşdırılması sağlam cəmiyyətin əsasında duran amildir" mövzusunda çıxışlar etmişlər. 7 rayonda keçirilmiş konfransda 1090 fəal qadın və qız maarifləndirilmişdir [25; 77-79].

2011-ci il sentyabrın 28-də Komitə təşkilatçılığı ilə "Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin 20 ili – Azərbaycan qadınının keçdiyi yol" mövzusunda konfrans keçirmişdir. Həmçinin qurum həmin il ölkəmizin müstəqilliyinin 20 illiyi ilə bağlı müxtəlif tədbirlərdə fəal iştirak etmişdi [13; 25-26].

2013-cü ilin mayın 3-də Ümummilli lider Heydər Əliyevin 90 illik yubileyi ilə əlaqədar Naxçıvan Dövlət Musiqili Dram Teatrında "Ümummilli lider Heydər Əliyev və Azərbaycan qadını" mövzusunda konfrans keçirilmişdir. Orada 357 qadın iştirak etdi. Konfransda "Heydər Əliyev və Azərbaycan qadınının keçdiyi yol" adlı film nümayiş olunmuş, Ulu Öndərin gender bərabərliyinin təmi-

natı istiqamətində həyata keçirdiyi tədbirlər, qadın hüquqları haqqında çıxışlar olmuşdur [13; 34].

2013-cü il fevralın 4-də Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisində "2012-ci ilin yekunları və qarşıda duran vəzifələr" mövzusunda keçirilmiş müşavirədə Ali Məclis sədri Komitəyə xüsusi tapşırıqlar verdi. Onların yerinə yetirilməsi məqsədilə Komitə əməkdaşları tərəfindən xüsusi qayğıya ehtiyacı olan 22 tənha, ahıl, əlil qadına, 83 aztəminatlı, sağlamlıq imkanları məhdud olan ailəyə lazımı kömək göstərilmiş, onların sosial problemlərinin həlli ilə bağlı zəruri işlər görülmüşdür [12; 49-51].

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin əməkdaşları muxtar respublikanın ali hakimiyyəti tərəfindən təşkil olunan bir çox tədbirlərə dəvət olunurlar ki, bu, dövlətimizin bu quruma verdiyi önəm bariz sübutudur.

1.2. Qadın hüquqlarının qorunması və inkişafı üçün qəbul edilən qanunlar və islahatlar

2006-cı ilin oktyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən imzalanmış "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu ölkəmizdə həyata keçirilən dövlət qadın siyasətinin məntiqi təzahürü, gender bərabərliyinin ali dövlət qanunvericiliyi səviyyəsində təşviqi sahəsində atılmış mühüm addım hesab edilir. Qanunun əsas məqsədi kimi kişi və qadınların ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, sosial, mədəni və digər sahələrində bərabər imkanların təmin edilməsi və cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının aradan qaldırılması göstərilmişdir.

Qanunun diqqətçəkən ən mühüm cəhətlərindən biri "gender" anlayışına verilmiş tərifdir. "Sosial cins" anlayı-

şının postmodernist definisiyasından (o, cinslərin sosial seçim məhsulu olduğunu və 5 genderin mövcudluğunu iddia edir) fərqli olaraq Azərbaycan qanununda ümumbəşəri sosiomədəni norma kimi ikicinslilik dəqiq olaraq təsbit edilir: gender ictimai həyatın siyasi, iqtisadi, mədəni və digər sahələrində kişi və qadın mü- nasibətlərinin sosial cəhəti; gender bərabərliyi isə - qadın və kişilərin hüquq bərabərliyi və bu hüquqların həyata keçirilməsi üçün bərabər imkanlar və onların cəmiyyətdə bərabər sosial vəziyyəti kimi qeyd olunur. Əslində belə bir təfsir bir sıra Qərb ölkələrində gedən və mənəvi norma və dəyərlərin əhəmiyyətli dərəcədə yenidən gözdən keçirilməsinə, yenidən qiymətləndirilməsinə yönəlmiş təmayülə qarşıdır və Azərbaycan dövlətinin cinslərarası münasibətlərdə hüquq bərabərliyinə dair strategiyasının sağlam mənəvi ənənələrin nihilistcəsinə inkarı üzərində deyil, Modern çağının spesifik emansipasiya praktikalarına (hansılar ki, ailə institutunu, cinslərə ənənəvi baxışı əsla şübhə altına almır) əsaslanaraq qurulduğundan xəbər verir. Başqa sözlə, Azərbaycan dövlətinin gender siyasəti kişilər və qadınlar arasında həyatın bütün sahələrində tam bərabərliyin qərarlaşmasını nəzərdə tutur, lakin bərabərlik bəzi Qərb ölkələrində olduğu kimi, heç də immoralizmə, əxlaqi relyativizmə, mənəvi pozğunluğa, minilliklərin sınağından çıxmış ailə institutunun aşınmasına haqq qazandırmır və cəmiyyətin sosio-demoqrafik strukturunun və sosiomədəni simasının yuxarıda göstərilən postmodernist anlam və prinsiplər üzərində yenidən tərtiblənməsi mənasında anlaşılır [49; 671].

Qanunda dövlət gender siyasətinin əsas istiqamətləri sırasında gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün normativ hüquqi bazanın formalaşdırılması, təkmilləşdirilməsi və inkişafı, normativ hüquqi aktların gender ekspertizasından keçirilməsi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi

üçün dövlət proqramlarının hazırlanması və həyata keçirilməsi, gender bərabərliyi mədəniyyətinin təbliği göstərilmişdir. Burada əlamətdar məqam gender ekspertizasına dövlət səviyyəsində zəmanətin verilməsidir, bununla da gender yanaşması möhkəm surətdə qanunvericilik praktikasına daxil edilirdi.

Qanuna daxil edilmiş bir sıra müddəalar o qəbul olunanadək bu və ya digər şəkildə müxtəlif qanunvericilik aktlarında əks olunmuşdur, başqa sözlə, yuxarıda söhbət açdığımız ölkə Konstitusiyasında və məcəllələrində qadınların hüquqları ilə bağlı müddəalar bu Qanunla xülasə edilmişdir. Məsələn, Qanunun 3.2 maddəsində ayrı-seçkilik sayılmayan hallar əks olunmuşdur: qadınlar üçün Azərbaycan Respublikasının Əmək Məcəlləsi ilə müəyyən edilmiş güzəştlər, imtiyazlar və əlavə təminatlar, kişilər üçün həqiqi hərbi (alternativ) xidmətə çağınış, kişi və qadınlar üçün qanunla müəyyənləşdirilmiş fərqli pensiya və nikah yaşı, Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinin 15-ci maddəsinə uyğun olaraq, ərin nikahın pozulmasını tələb etmək hüququnun məhdudlaşdırılması, kişi və qadınlar üçün cəzaçəkmə müəsisələrində fərqli şəraitin yaradılması, gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə xüsusi tədbirlərin həyata keçirilməsi. Göründüyü kimi, burada söhbət pozitiv ayrı-seçkilik elementlərindən gedir ki, belə praktika, əvvəlki yarımfəsillərdə də qeyd etdiyimiz kimi, ölkə qanunvericiliyində yetə-rincə təsbit olunmuşdu. Qanunun 7-12-ci maddələri ilə nəzərdə tutulmuş məşğulluğun təmin olunması və əmək bazarında ayriseçkiliyin qarşısının alınması üzrə tədbirlər Əmək Məcəlləsində yetə-rincə açıqlanmış prinsiplərə uyğundur [47: 43; 270-272]. Sözügedən maddələrdə işəgötürənin əmək fəaliyyətində kişi və qadınların bərabərliyini təmin etməsinə (o cümlədən işə qəbul, işdə irəli çəkilmək, peşə hazırlığı keçdiyi və əlavə təhsil aldığı zaman, işin keyfiyyətini

qiymətləndirərkən, işdən azad edərkən cinsindən asılı olmayaraq, işçilərə eyni yanaşmaq və bərabər imkanlar yaratmaq, cinsindən asılı olmayaraq, eyni işlə məşğul olan işçilərə eyni iş şəraitini yaratmaq; cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin və seksual qısnamanın qarşısını almaq üçün lazımı tədbirlər görmək və s.) dair öhdəliklər, habelə əməyin ödənilməsində bərabərlik, seksual qısnamaya məruz qalmış işçilərə qarşı hər hansı təzyiqin yolverilməzliyi və s. prinsiplər öz əksini tapmışdır.

Sözügədən Qanunun 13 və 14-cü maddələri təhsil sferasında tədbirlərə təhsil hüququnun həyata keçirilməsində bərabər imkanların yaradılmasına və təhsil müəssisələrinin fəaliyyətində cinsi mənsubiyyətə görə ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına toxunur. Faktiki olaraq onlar Təhsil haqqında Qanunun 5.3. maddəsini təkrarlayır. Hər iki qanunda qadınların təhsilə çıxışı və təhsil sahəsində əmək fəaliyyətini həyata keçirmək üçün bərabər imkanlara dair müddəalar vardır [45; 2].

Qanunun 15-ci maddəsi iqtisadi və sosial münasibətlərdə (bu maddədə nəzərdə tutulanlar əsasən BMT Konvensiyasının 13 və 15-ci maddələrində göstərilən hüquqları əhatə edir), 16-cı maddəsi isə siyasi partiyaların, qeyri-hökumət təşkilatlarının və həmkarlar ittifaqlarının fəaliyyətində gender bərabərliyinin təminatlarına həsr edilmişdir. 18-ci maddə Qanunun müddələrinin pozulmasına görə ölkə qanunvericiliyinə uyğun olaraq məsuliyyət müəyyən edir. 19-cu maddə gender bərabərliyinin təmin edilməsinə nəzarəti müvafiq icra hakimiyyəti orqanı üzərinə qoyur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin qanunun tətbiqi ilə əlaqədar imzaladığı 29 noyabr 2006-cı il tarixli Fərmanda "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərinin Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin həyata keçiriləndiyi göstərilir. Bu müddələrinə Qanunda əks olun-

ması müsbət haldır, bununla belə qanun nəzarət orqanına qanunun pozulması halında hər hansı tədbir görmək (sanksiya, xəbərdarlıq və s.) hüququ vermir. Nəzarəti həyata keçirən dövlət orqanı yalnız Milli Məclisə (Parlamentə) illik hesabat təqdim etmək mexanizmindən istifadə edir. "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunun qəbulu BMT-nin "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında Konvensiyanın 3-cü maddəsindən irəli gələn vəzifələrin hüquqi təminatı üçün əlavə zəmin yaradır [46; 358-359].

Gender bərabərliyinin təmin edilməsinə yönələn hüquqi bazanın formalaşdırılması nəzərdə tutulsa da, qanunyaratma praktikasında yalnız birbaşa ayrı-seçkiliyin qarşısının alınmasına yönələn müddəalar daxil edilməklə kifayətlənir. Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyində qadınlara münasibətdə hər hansı birbaşa ayrı-seçkiliyə gətirə biləcək müddəalar yoxdur və qadınlara üstün hüquqların verilməsi pozitiv tədbir hesab edilir. Bununla belə qanunvericiliyin, hər hansı ictimai siyasətin tətbiqinin nəticəsi qadınlara münasibətdə dolayı ayrı-seçkilik hallarına gətirə bilir. Məhz bu baxımdan hüquqi baza yaradılarkən yalnız birbaşa ayrı-seçkiliyi aradan qaldıran müddəalar daxil edilməklə kifayətlənmək düzgün deyildir.

Beləliklə, "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanun Azərbaycanda həyata keçirilən gender siyasətinin qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində növbəti addım olmaqla yanaşı, onun (siyasətin) artıq yeni mərhələyə qədəm basmasından xəbər verirdi [5; 14].

Əvvəla, sözügedən qanun ölkədə gender bərabərliyi sahəsində hüquqi-normativ fəaliyyətə bir növ yekun vururdu, əgər əvvəllər qadın bərabərhüquqluluğu haqqında müddəalar müxtəlif qanunverici aktlarda "səpələnmiş-disə", bu qanunun qəbulu ilə onlar xülasə edilərək, bir akt-

da cəmləşdirilirdi.

İkincisi, qanununun ümumi fəlsəfəsi məhz hüquq bərabərliyinin bərabər imkanlara konvertasiya olunmasına zəmin yaradır: sənəddə bərabər imkanların yaradılması imperativ formada qoyulur. Həqiqətən də "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunun qəbulundan sonra istər AQUPDK-nın, istərsə də ombudsmanın fəaliyyətində bu sahədə əməliliyinin artmasının şahidi oluruq.

Üçüncüsü, bu qanun ölkə qanunvericiliyinin müvafiq sahələrində zəruri uyğunlaşmanı doğurdu 2007-ci ilin oktyabrın 1-də qəbul edilmiş Qanunla Azərbaycan Respublikasının "Siyasi partiyalar haqqında", "Təhsil haqqında", "Həmkarlar ittifaqları haqqında", "Qeyri-hökumət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) haqqında", "Dövlət qulluğu haqqında" qanunlara, "Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin Daxili Nizamnaməsinə", məcəllələrə və digər aktlara kişi və qadınlar üçün bərabər imkanlar yaradılmasına dair müddəa daxil edildi, habelə "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunun tələblərinə uyğun müvafiq əlavələr və dəyişikliklər edildi [7; 57-58, 60].

Dördüncüsü, qanun gender amilinin ümumi siyasətə daha fəal surətdə daxil edilməsi üçün daha optimal hüquqi zəmin yaradır. Gender məsələləri üzrə məsul şəxslərin təyin edilməsi ilə bütün dövlət qurumları və digər təsisatlarının gender bərabərliyinin təmin edilməsi ilə bağlı fəaliyyəti təkmilləşdirilmişdir. Nəticədə, gender problemləri bu strukturların siyasətlərinə və proqramlarına daxil edilir. Bu halda nazirliklər və digər dövlət təşkilatları gender problemləri ilə bağlı əldə olunmuş nailiyyətlərin monitorinqini asanlıqla aparmaq imkanı əldə edir [10; 5, 7-8].

Yuxarıda bəhs etdiyimiz "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" qanunda qadınlara

qarşı zorakılığın, o cümlədən məişət zorakılığının qarşısının alınması ilə bağlı hər hansı müddəa yoxdur. Halbuki CEDAW Komitəsinin 19 sayılı ümumi tövsiyəsinin 6-cı bəndində "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" Konvensiyanın 1-ci maddəsindəki qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin tərifinin qadın məhz qadın olduğu üçün ona qarşı yönəldilən və ona mənfi təsir göstərən zorakılığı da əhatə etdiyi vurğulanır. Bura fiziki, əqli və ya cinsi xəsarət və ya işgəncə, bu əməllərlə təhdid etmə, zorlama və digər azadlığı məhdudlaşdırma halları daxil edilir. Sözügedən tövsiyənin 7-ci bəndində qadına qarşı zorakılıq qadınların "kişi və qadınların hüquq bərabərliyi əsasında hüquq və azadlıqlardan istifadə etmək qabiliyyətinə ciddi şəkildə mane olan ayrı-seçkilik forması" kimi tərif edilir [23; 70-71].

Haşiyə çıxaraq, qeyd edərdik ki, Azərbaycan hökuməti qadınlara qarşı zorakılıq hallarının aradan qaldırılması məqsədilə müvafiq statistika aparır. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin apardığı 2006-cı il üçün Azərbaycanda Demografiya və Sağlamlıq Sorğusunun nəticələrinə əsasən, həyatında ən azı bir dəfə fiziki zorakılığa məruz qalmış 15-49 yaş arası qadınlar şəhər yerlərində 12%, kənd yerlərində isə 15% təşkil etmişdir. Fiziki və ya cinsi zorakılığa məruz qalmış 15-49 yaş arası qadınlar isə şəhər yerində 13%, kənd yerlərində isə 14% təşkil etmişdir.

"Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunda zorakılığa dair boşluq sonrakı qanunvericilik aktlarının qəbul edilməsi ilə aradan qaldırılmışdır. 2006-cı il dekabrın 21-də Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi "Qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı ilə mübarizəyə dair" Bəyanat qəbul etdi. Orada bildirilirdi ki, millət vəkilləri Avropa Şurasının qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı ilə

mübarizə kampaniyasını dəstəkləyir və səlahiyyətlərində olan parlament vasitələri ilə onun həyata keçməsinə kömək göstərməyi öhdələrinə götürürlər. Yeri gəlmişkən, Azərbaycan 2006-cı ilin noyabr ayında həyata keçirilməyə başlanmış və 2 illik nəzərdə tutulan bu kampaniyada fəal iştirak etmişdi.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 25 yanvar tarixli 17s nömrəli sərəncamı ilə "Demokratik cəmiyyətdə gündəlik zorakılıqla mübarizə üzrə Respublika Kompleks Proqramı" təsdiq edilmişdir. Bu Proqramın əsas məqsədi Azərbaycan Respublikasında əhalinin şəxsi və ictimai həyatının müxtəlif sahələrində xüsusi tədbirlər vasitəsilə məişət zorakılığı hallarının azaldılması və zorakı davranış formalarının qarşısının alınmasıdır. Proqramda məişət zorakılığının ətraflı sosial və mədəni xarakteristikası verilir. Göstərilir ki, məişət zorakılığının əsas xüsusiyyəti insanların gündəlik həyatına nüfuz etməsi, bir çox hallarda adət-ənənə, vərdiş formasını alması, yaxın, hətta qohumluq münasibətində olan şəxslər arasında baş verməsi və buna görə də gözəgörünməz olmasıdır. Sənəddə qadınlar zorakılığa daha çox məruz qalan həssas sosial kateqoriyalar sırasında qeyd edilir. Xüsusi olaraq vurğulanır ki, Nazirlər Kabinetinin 2000-ci il 6 mart tarixli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Qadınların problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planında" məişət zorakılığının aradan qaldırılması məsələsinə diqqət yetirilmişdir. Hal-hazırkı Proqram da bu baxımdan əvvəlki Planın müvafiq bölümünün inkişafı kimi nəzərdən keçirilir [43; 276-277].

Proqramda gündəlik həyatda zorakılıqla mübarizə ilə bağlı sahələrdə fəaliyyət göstərən dövlət orqanları arasında əlaqələr sisteminin təkmilləşdirilməsi, müvafiq beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsi, gündəlik zorakılığın qarşısının alınması haqqında illik hesabatın hazırlanması, qadınlara qarşı zorakılıqdan müdafiə haqqında

qanunun hazırlanması barədə təkliflərin verilməsi, ailədə, məişətdə, kollektivdə, təlim-tərbiyə müəssisələrində və digər ictimai qurumlarda gündəlik zorakılığın şərhi və səciyyəvi xüsusiyyətləri açıqlanmaqla, müvafiq məsuliyyət sanksiyalarının müəyyənləşdirilməsi, ikiqat zorakılığa məruz qalmış qaçqın və məcburi köçkün qadınlar və uşaqlar üçün sosial reabilitasiya işinin təşkil edilməsi və s. tədbirlər planlaşdırılmışdı ki, onların hazırlanması və gerçəkləşdirilməsində digər səlahiyyətli qurumlarla yanaşı AQUPDK ilə də əməkdaşlıq nəzərdə tutulurdu [13; 42-44].

2007-ci ildə "16 gün zorakılığa qarşı mübarizə" kampaniyası çərçivəsində BMT-nin Əhali Fondu (UNFPA) ilə birgə "Qadınlara qarşı zorakılığa yox deyək" layihəsi həyata keçirilmişdir. Layihə əhalinin maarifləndirilməsi məqsədi daşıyırdı. Onun çərçivəsində paytaxtda və bölgələrdə seminarlar təşkil edildi. Noyabrın 23-də sözügedən layihənin yekun konfransı keçirildi. Həmçinin 2007-ci ilin may ayında BMT-nin Əhali Fondu və Qərb Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Gender Araşdırmaları Mərkəzi müştərək olaraq ölkənin 4 ali təhsil müəssisəsində "Milli mənəvi dəyərlərin qorunması və inkişaf etdirilməsi" mövzusunda mühazirələr təşkil etdi. Layihənin əsas məqsədi gender əsaslı zorakılığın və erkən nikahların aradan qaldırılması, insan hüquqları ilə bağlı biliklərin yayılması və ölkənin sosial-siyasi həyatında qadınların kişilərlə bərabər iştirakına şərait yaratmaq idi.

2007-ci ilin sentyabr-noyabr aylarında AQUPDK-nın "Qadın problemləri və gender məsələləri" şöbəsi DİN ilə birgə "İnsan alveri və zorakılığa yox deyək" kompaniyası çərçivəsində tədbirlər həyata keçirilmiş, bölgələrdə, eləcə də bir sıra ümumtəhsil müəssisələrində seminarlar təşkil olunmuş, əhali arasında müvafiq vəsaitlər paylanmışdır [25; 82-83].

Azərbaycan Respublikasının AQUPDK, Heydər Əliyev Fondu və Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Əhali Fondu (UNFPA) 16 yanvar 2008-ci il tarixdə "XXI əsrdə Qadınlara qarşı zorakılıq əleyhinə" adlı birgə layihə imzalamışlar. Həmin Layihənin 2009-cu ilin sentyabrınadək həyata keçirilməsi və Azərbaycanın bütün regionlarını əhatə etməsi nəzərdə tutulmuşdu. Layihə üç önəmli elementi əhatə edirdi: zorakılıq qurbanları üçün mühafizə xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi, zorakılığa qarşı milli maarifləndirmə kompaniyalarının keçirilməsi, zorakılıq qurbanlarına müvafiq xidmətlərin göstərilməsi üçün hökumət strukturlarının imkanlarının inkişaf etdirilməsi.

2009-cu ildə "Təkamül və İntegrasiya" İctimai Birliyi ilə birgə AQUPDK Bərdə, Ağdam və Ağcabədi rayonlarında "Qadın əleyhinə zorakılığın dayandırılması: ikiqat zorakılığa məruz qalmış məcburi köçkün qadınların maarifləndirilməsi" mövzusunda seminarlar keçirmişdi [25; 90-91].

2009-cu ilin noyabrın 25-də AQUPDK ATƏT-in Bakı Ofisi ilə birlikdə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması ictimaiyyəti məlumatlandırma və qanunvericilik təşəbbüslərinə dəstək" mövzusunda konfrans keçirdi. Həmçinin Komitənin Heydər Əliyev Fondu və BMT Əhali Fondu ilə birlikdə qadınlara qarşı zorakılıq və insan alverindən bəhs edən "Satılmış həyat" adlı film çəkdirərək, televiziya kanallarında nümayiş etdirmişdir.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğvi üzrə Komitəsi 20 iyul - 7 avqust 2009-cu il tarixində keçirdiyi 44-cü sessiyada Azərbaycan Hökumətinin "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi üzrə Konvensiya" üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə dair 4-cü dövrü hesabatı, həmçinin insan hüquqlarını müdafiə edən təsisatların alternativ hesabatlarını nəzərdən keçirərək və hökumətin hesabatını müzakirə edərək "Ümumi xarakterli qeyd-şərtlər və tövsi-

yələr" irəli sürmüşdür. Təvsiyələr içərisində məişət zorakılığına qarşı mübarizə ilə bağlı tövsiyə də vardır [45; 2].

2010-cu il ərzində Avropa Şurasının Qadınlara qarşı zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə üzrə Komitənin iclaslarında və "Avropa Şurasının qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Konvensiya" layihəsinin müzakirələrində ölkəmizin nümayəndə heyəti fəal iştirak etmişdir. Hökumətimizin bir sıra təklifləri layihədə öz əksini tapmışdır.

2010-cu ilin iyul-sentyabr aylarında AQUPDK ölkəmizin müxtəlif regionlarında "XXI əsrdə zorakılıq əleyhinə əsas amil kimi daxili mədəniyyətin möhkəmləndirilməsi" mövzusunda görüşlər keçirmişdir. Görüşlərdə məişət zorakılığı, erkən nikah, təhsildən yayınma halları və s. bu kimi qadın hüquqlarının pozulmasının qarşısının alınmasında yerli bələdiyyələrin qarşısında duran vəzifələr, bu sahədə mövcud problemlər və onların aradan qaldırılma yolları müzakirə edilmişdir [44; 377].

2010-cu ilin iyunun 22-də uzun zamandan bəri hazırlanan və beynəlxalq struktur və təşkilatların da diqqətini doğuran və təqdirini qazanan "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edildi. Qanunun qəbul edilməsində Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, millət vəkili Mehriban xanım Əliyevanın xüsusi xidmətlərini qeyd etməliyik. Bu akt dövlətimizin sözügedən problemlə mübarizənin hüquqinormativ əsaslarının yaradılması istiqamətində çoxillik səylərinə bir növ yekun vururdu. Qanunun hazırlanması prosesində AQUPDK tərəfindən dövlət və qeyri-hökumət qurumlarının, ictimai sektorun geniş diskussiyaları təşkil olunmuş, irəli sürülən bütün mühüm təklif və tövsiyələr nəzərə alınmışdır.

Qanunun preambulasında göstərilir ki, bu normativ-hüquqi aktın vəzifəsi məişət zəminində baş verən zorakılı-

ğın qarşısının alınması mexanizmlərinin yaradılması və tənzimlənməsidir. Qanunun 1-ci maddəsi əsas anlayışlara aydınlıq gətirir (norma-definisiyalar). Onların ən böyük praktiki əhəmiyyəti subyektlərin dairəsinin dəqiqləşdirilməsi və zorakılığın növlərinin açıqlanmasıdır. Məsələn, "məişət zorakılığı" anlayışı yaxın qohumluq münasibətlərindən, birgə və ya əvvəllər birgə yaşamaqlarından sui-istifadə etməklə, bu Qanunun şamil edildiyi şəxslərin birinin digərinə qəsdən fiziki və ya mənəvi zərər vurmasını güman edir. Maddədə həmçinin məişət zəminində fiziki, psixi, cinsi zorakılıq, eləcə də məişət zəminində iqtisadi xarakterli qanunsuz məhdudiyətlərin tətbiqi kimi zorakılıq növləri ayırd edilir. Ümumiyyətlə, bu qanun yalnız qadınları deyil, digər ailə üzvlərini, o cümlədən uşaqları, habelə ailə ilə qohumluq əlaqələri olan digər şəxsləri fiziki, psixi, cinsi və iqtisadi xarakterli zorakılıqlardan müdafiə edir [46; 359].

Sözügedən Qanunun kommentariyasını hazırlamış Konstitusiya Məhkəməsinin hakimi Ceyhun Qaracayev qeyd edir ki, "məişət zorakılığı anlayışı təhlil edilərkən onun bütün mövcud növlərini cinayət xarakterli adlandırmaq düzgün olmazdı. Ailə üzvlərinə qarşı təhlükəli zorakılığın məzmunu onun ictimai təhlükəsinin dərəcəsi və xüsusiyyətindən asılıdır. Məişət zorakılığının ictimai təhlükəlilik dərəcəsi onun hüquqa zidd olması, qabaqcadan hazırlanması, cinsi zəmində həyata keçirilməsi, şəxsiyyətin istəyinə zidd olaraq azadlıqdan məhrum edilməsi, insanın səhhətinə ağır dərəcəli müxtəlif xəsəmətlərin yetirilməsi ilə müəyyən olunur. Əməlin ictimai təhlükəlilik dərəcəsi müəyyən edildikdən sonra qanunvericilikdə onun cinayət, inzibati və ya digər sosioloji xarakterli olması göstərilə bilər".

Qanunda məişət zorakılığının qarşısının alınması sahəsində əsas prinsiplər kimi Azərbaycan Respublikası-

nın Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş əsas insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin qadağan edilməsi; qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallar və hədudlar istisna olmaqla hər kəsin şəxsi və ailə həyatına müdaxilənin yolverilməzliyi, şəxsi və ailə həyatı sirrinin qorunması məqsədi ilə konfidensiallığa riayət edilməsi, zərər çəkmiş şəxslərin pozulmuş hüquqlarının bərpası, məişət zorakılığının qarşısının alınması sahəsində dövlət orqanlarının və qeyri-dövlət qurumlarının qarşılıqlı əməkdaşlığı göstərilirdi (maddə 3) [3; 112-114].

Məişət zorakılığı barədə şikayətdə törədilmiş və ya hazırlanan cinayətlər haqqında məlumatlar olduqda həmin şikayətlərə cinayət-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada, cinayət tərkibinin əlamətləri olmadıqda isə həmin şikayətə müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən baxılır (maddə 5) [3; 113].

Qanunun 6-12-ci maddələri məişət zorakılığı barədə şikayətlərə baxılması qaydasına həsr edilmişdir. 7-ci maddə məişət zorakılığının qarşısının alınması tədbirləri sırasında profilaktik tədbirləri də nəzərdə tutur. Bununla məişət zorakılığının qarşısının alınması və ona qarşı mübarizə siyasətinin ailənin dağılmasına deyil, onun möhkəmləndirilməsi və davamlı olmasına xidmət etdiyini göstərir. Qanunun 10-cu maddəsinə uyğun olaraq zərərçəkmiş şəxsə qısamüddətli və ya uzunmüddətli mühafizə orderi verilə bilər. Belə bir order zərərçəkmiş şəxsi zorakılığını törətmiş şəxsdən qorumaq məqsədi daşıyır.

Qanunla məişət zorakılığının qarşısının alınması sahəsində tədbirlərin aşağıdakı növləri nəzərdə tutulmuşdur: hüquqi xarakterli tədbirlər məişət zorakılığı hallarının araşdırılması, məişət zorakılığına yol vermiş şəxslərin qanunla müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyətə cəlb edilməsi; sosial xarakterli tədbirlər zərər çəkmiş şəxslərin sosial

müdafiəsi üzrə, o cümlədən müvəqqəti sığınacaqqla təmin edilməsi, onlara dövlət hesabına hüquqi və tibbi yardımın göstərilməsi, habelə digər sosial yönümlü tədbirlərin həyata keçirilməsi; qabaqlayıcı tədbirlər əhali arasında məişət zorakılığının mənfi hüquqi, tibbi və sosial nəticələrinin izah edilməsi, məişət zorakılığının qarşısının alınmasına yönəlmiş digər maarifləndirmə tədbirlərinin təşkili (maddə 13). Qanunun 14-16-cı maddələrində yuxarıda sadalanan tədbirlərin məzmun və səciyyəsi daha ətraflı açıqlanır.

Qanunun mühüm özəlliklərindən biri məişət zorakılığı ilə bağlı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən məlumat bankının yaradılmasına dair müddəanın olmasıdır (maddə 18). Məlumat bankında baş vermiş məişət zorakılığı halları, məişət zorakılığı halları ilə bağlı dövlət orqanlarına müraciət etmiş şəxslər, məişət zorakılığı halları ilə bağlı aparılmış araşdırmalar və araşdırmaların nəticələri, məişət zorakılığı halları ilə əlaqədar məsuliyyətə cəlb edilmiş şəxslər, məhkəmə qərarları digər məlumatlar toplanır. Əslində belə bir bankın nəzərdə tutulması məişət zorakılığı halları ilə daha effektiv mübarizə aparmaq üçün əlverişli zəmin yarada bilər [48; 239-240].

Qanunun müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən zərərçəkmiş şəxslər üçün dövlət yardım mərkəzlərinin təşkili haqqında 19-cu maddə bu baxımdan yeni təşəbbüsdür, o, fikrimizcə, bir tərəfdən zərərçəkmiş şəxslərin, o cümlədən qadınların hüquqi və tibbi yardım almasına, psixi reabilitasiyasına imkan verir. Digər tərəfdən isə zorakılıq hallarını daim nəzarətdə saxlamağa, qadınların öz hüquqlarını daha yaxşı bilmələrinə və daha təsirli müdafiə etmələrinə şərait yaradır.

Beləliklə, "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Qanun cəmiyyətimizdə hələ də mövcud patriarxal stereotip və təsəvvürlərə söykənən zərərli adətlə məişət zorakılığı ilə mübarizədə olduqca təsirli hüquqi-normativ

bazanı təşkil edir. Belə bir qanunun qəbul edilməsi dövlətimizin vətəndaşların, o cümlədən qadınların ictimai hüquqlarının qorunması sahəsində ən qabaqcıl hüquqi praktikaları fəal surətdə həyata keçirməsindən xəbər verir. Sözügedən hüquqi akt həmçinin arxaik təfəkkürün qalığı olan mürtəcə normaların qətiyyətlə aradan qaldırılması sahəsində dövlət rəhbərliyinin strateji niyyət və iradəsinin göstəricisidir [49; 677-678].

Qanunun qəbulu ilə yanaşı onun tətbiqi ilə əlaqədar bir sıra normativ hüquqi aktlar da qəbul edilmişdir. Nazirlər Kabineti 25 aprel 2012-ci il tarixli qərarı ilə "Məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə yardım mərkəzlərinin fəaliyyəti Qaydasının" və "Məişət zorakılığından zərər çəkmiş şəxslərə qeyri-dövlət yardım mərkəzlərinin akkreditasiyası Qaydaları" təsdiq etmişdir. Bundan əlavə Nazirlər Kabineti "Məişət zorakılığı ilə bağlı məlumat bankının təşkili və aparılması" (19 dekabr 2011-ci il), "Məişət zorakılığı törətmiş şəxslərin profilaktik qeydiyyatı götürülməsi və həmin şəxslərlə tərbiyəvi-qabaqlayıcı işin aparılması" (19 dekabr 2011-ci il), "Məişət zorakılığı barədə şikayətdə cinayət tərkibinin əlamətləri olmadıqda, şikayətlərə baxılma" Qaydalarını (24 fevral 2012-ci il) təsdiq etmişdir. Bu aktların qəbulu ilə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Qanunda əksini tapmış başlıca müddəalar əməli gerçəkləşmə müstəvisinə çıxarıldı [15; 55-57].

2011-ci il 24 noyabr tarixli Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı ilə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 5.2-ci maddəsinin birinci cümləsində və 6.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanları"nın səlahiyyətlərini, 7.0.8-ci, 11.1-ci maddələrində, 11.2-ci maddəsinin birinci cümləsində və 12.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səla-

hiyyətlərini yerli icra hakimiyyəti orqanları, 7.0.1-ci maddəsində, 19.1-ci maddəsinin birinci cümləsində və 19.5-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, 17.3-cü maddəsinin birinci cümləsində, 18.1-ci, 18.4-cü və 18.5-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş "müvafiq icra hakimiyyəti orqanı"nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin həyata keçirilməsi müəyyən edilirdi.

Ümumən götürüldükdə Azərbaycanda məişət zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində hüquqi bazanın yaradılmasından danışmaq münasibdir. Bununla yanaşı, daha çox işlərin görülməsinə ehtiyac var. Mühafizə orderinin tətbiq olunması ilə bağlı qanunda nəzərdə tutulan proseduralar hələ də tam şəkildə həyata keçirilmir. Cinayət Prosesual Məcəllə hələ də məişət zorakılığı qurbanlarının müdafiə olunması üçün xüsusi normalar nəzərdə tutmur. Azərbaycanda məişət zorakılığı qurbanlarının məhkəməyə çatımlılığının təmin olunmasında məhkəmələrin nə qədər böyük rol oynadığı, ATƏT-in məişət zorakılığına dair cinayət işləri üzrə müşahidəsində öz əksini tapmışdır [15; 56-58].

Qanunun qəbulundan sonra zorakılığa qarşı mübarizə daha sistemli xarakter almışdır. 2011-ci ilin fevral-mart ayları ərzində AQUPDK "Üçüncü sektor" İctimai Birliyi ilə birlikdə Goranboy rayonu, Naftalan və Gəncə şəhərlərində məişət zorakılığı haqqında qanunun işləmə mexanizmlərinin müzakirəsi və təhsildə gender stereotiplərinin aradan qaldırılması məqsədilə QHT-lər, təhsil işçiləri və yerli bələdiyyələrdə çalışan müavin qadınlar üçün seminarlar təşkil etmişdir. İl ərzində Komitə həmçinin ATƏT-in Bakı Ofisi ilə birgə regionlarda "Məişət zorakılığının qarşısının alınması və profilaktikasında icmaların ro-

lu" mövzusunda silsilə dəyirmi masalar, "Nikah hüquqları" mövzusunda seminarlar keçirmişdir [12; 302-303].

AQUPDK-nın Qadın problemləri və gender məsələləri şöbəsi Gender Bərabərliyi və Qadın Təşəbbüsləri İctimai Birliyi ilə birgə, Avropa Komissiyası və ACİ-YF İnsan Hüquqları və İdarəçilik proqramı (Macarıstan) tərəfindən dəstəklənən "Məişət zorakılığı barəsində məlumatlandırma kampaniyası" mövzusunda həyata keçirdiyi ikiillik layihə çərçivəsində 2012-ci ilin iyulunda Ağcabədi, Beyləqan, Mingəçevir, Göygöl, Şəmkir, Şabran, Oğuz və Qaxda, avqust ayında Ağdam, Yardımlı, Ağstafa, Tovuz və Balakəndə, sentyabr ayında isə Qazax rayonunda məlumatlandırma kampaniyalarında "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu" barədə qadınların və ictimaiyyətin məlumatlandırılması, hüquqi və psixoloji konsultasiyanın aparılması, hər altı aydan bir telefon sorğusu keçirməklə gender zorakılığı haqqında statistik məlumatın toplanılması və rayonlarda şöbəkələrin daha da gücləndirilməsi kimi məsələlər müzakirə olunmuşdur [4; 259-260].

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 2012-ci ildə ATƏT-in Bakı Ofisi ilə birlikdə "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında Qanunla bağlı məlumatlandırma" mövzusunda seminar keçirmişdir. 2013-cü ildə sözügedən qurum 100-ə yaxın ali və orta ixtisas təhsil müəssisələrinin tələbələrinin iştirak etdiyi "Məişət zorakılığı ailə dəyərlərimizə ziddir" mövzusunda tədbir təşkil etmişdir [2; 145-146].

"Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 2011-ci il 15 noyabr Qanununa əsasən Cinayət məcəlləsinə qadını nikaha daxil olmağa məcbur etməyi qadağan edən və buna görə sanksiyalar nəzərdə tutan 176-1-ci maddə

də daxil edildi. Bu maddədə həmin əməlin nikah yaşına çatmayan şəxs barəsində törədilməsinə görə daha ağır cəza nəzərdə tutulur. Qanunvericiliyə edilən bu dəyişikliklər erkən nikah hallarının qarşısının alınmasında xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Araşdırmalar göstərmişdir ki, əksər hallarda qızların erkən yaşda ərə verilməsi onların valideynlərinin razılığı ilə baş verir.

Əmək və Əhəlinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən "Sosial xidmət haqqında" AR Qanununa müvafiq olaraq 2013-cü ildə məişət zorakılığına məruz qalmış şəxslərin reabilitasiyası istiqamətində müsabiqə elan edilmiş və ixtisaslaşmış qeyri hökumət təşkilatı ilə müqavilə imzalanmışdır. Layihənin icrası istiqamətində Sumqayıt şəhərində yaradılmış "Uşaq və Qadınlar üçün Yardım Mərkəzi"də zorakılığa məruz qalmış şəxslərə reabilitasiyanın təşkili, onlara sosial-psixoloji reabilitasiya, ailəyə dəstək xidmətlərinin göstərilməsi və onların problemlərinin həlli məqsədilə müvafiq qurumlara yönləndirilməsi kimi xidmətlər göstərilmişdir [11; 9].

BMT-nin Əhəli Fondu (UNFPA), BMT-nin Qaçqınlar üzrə Ali Komissarlığı (UNHCR), BMT-nin İnkişaf Fondu (UNDP), Beynəlxalq Miqrasiya Təşkilatı və Rəsiyal İnkişaf Uğrunda Qadınlar Cəmiyyəti ilə birgə 2008-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda qaçqın və məcburi köçkün icmalarında gender əsaslı zorakılığın azaldılması məqsədilə beş illik layihə həyata keçirmişdir. Layihədə 14 ərazi əhatə olunmuşdur. Layihə çərçivəsində 2012-ci ildə "Erkən nikahlara Yox" şüarı altında "Erkən nikahlar: 50 suala 50 cavab" adlı buklet hazırlanmış, əhəliyə paylanılmışdır. Bukletdə nikah anlayışı, etibarsız nikahlar, erkən nikahın səbəbləri, fəsadları, qarşısının alınması, məsuliyyət və cəza öz əksini tapmışdır. Layihənin yekunu olaraq 25 noyabr 2013-cü il tarixində 16 günlük Fəallıq Kompaniyası çərçivəsində "Qadınlara qarşı zorakılığa YOX deyək"

layihəsinin yekunlarına həsr olunmuş tədbir keçirilmişdir [11; 20-21].

Yeri gəlmişkən, dövlət qurumları Azərbaycan cəmiyyətinin üzləşdiyi ciddi sosial problemlərdən olan erkən nikahlarla mübarizəni strateji istiqamət olaraq qəbul edirlər. Məsələ ondadır ki, müstəqilliyin ilk illərində əvvəlki sovet sisteminin dağılması ailə-nikah münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi mexanizmlərinin zəifləməsinə səbəb olmuşdur və bu da erkən yaşda qızların ərə verilməsi kimi zərərli ənənənin ələlxüsus bölgələrdə kütləviləşməsinə gətirib çıxardı. Digər tərəfdən, keçid dövründə bir çox ailələrin maddi durumunun son dərəcə pisləşməsi də erkən nikahların geniş yayılmasına şərait yaratdı. Statistik göstəricilərə görə, 1999-2011-ci illərdə Azərbaycan Respublikası üzrə nikaha daxil olan erkən yaşlı qızlar bu illər ərzində nikaha daxil olan qadınların ümumi sayına nisbətən ən çox 1999-cu ildə (7,1%), ən az isə 2003-cü ildə olmuşdur (4,6%). 2007-ci ildən isə bu göstəricilər artmaqdadır. Hazırda nikaha daxil olan qadınların ümumi sayına nisbətən 18 yaşadək olan qızlar 6,17% təşkil edir [6; 402-403].

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsi, BMT-nin Əhali Fondunun (UNFPA) Azərbaycandakı nümayəndəliyi və AQUPDK-nın maddi və texniki dəstəyi ilə birgə 2010-cu ildə ölkənin regionlarının şəhər və kənd yerlərində "Qızların erkən nikaha daxil olması və rəsmi və qeyri-rəsmi nikahdan kənar doğum hallarının öyrənilməsinə dair" statistik müayinə keçirilmişdir. Onun bilgilərinə əsasən, 18 yaşadək erkən nikaha daxil olan qadınların 38,9 %-i şəhər, 61,1%-i isə kənd yerlərində qeydə alınmışdır. Erkən nikaha daxil olan qadınların 37,4%-i öz istəyi ilə, 25,9%-i valideynlərinin təzyiqi altında, 10,7%-i ailədə maddi vəziyyətin çətin olduğuna görə, 7,9%-i ərinin maddi cəhətdən varlı olmasına görə, 6,4%-i qaçırıldığına və 1,6%-i

hamilə olduğuna görə erkən nikaha daxil olmuşdur. 16 yaşda öz istəyi ilə, 15 yaşda hamilə olduğuna görə erkən nikaha daxil olma hallarının xüsusi çəkisi daha yüksək olmuşdur. Qaçırılma halları 15 və 17 yaşlılar arasında daha çox baş vermişdir [4; 261].

AQUPDK YUNİSEF-in dəstəyi ilə erkən nikahlar problemi araşdırılmış və xüsusi koordinasiya qruplarının vasitəsilə bir çox rayonda tədqiqatın nəticələrinin təqdimatını keçirmişdir. Layihə çərçivəsində həmçinin bir sıra rayonlarda əhalini bilgiləndirmək və qız uşaqlarının məktəblərdə təhsilinə xitam verilməsinin qarşısını almaq məqsədilə polis əməkdaşı, din xadimi və kənd nümayəndəsinin daxil olduğu qruplar yaradılmışdır. Bundan əlavə, 2010-cu ilin oktyabrından həmçinin "Davranışı dəyişdirmək üzrə sosial kommunikasiya" adlı erkən nikahlar üzrə bir başqa layihə həyata keçirilməkdədir. Onun çərçivəsində bir neçə rayonda erkən nikahların səbəblərinin aydınlaşdırılması üçün hakimiyyət orqanlarının iştirakı ilə ictimai müzakirələr təşkil olunmuşdur. Keçirilmiş müzakirələr rayon ictimaiyyətinə erkən nikahlar probleminin çözümünə yanaşmaları müəyyənləşdirməyə və onun aradan qaldırılmasına dair tədbirlər işləyib hazırlamağa imkan verir [12; 405-407].

Azərbaycan rəhbərliyinin 2012-ci ilin sonlarında nəşr etdirdiyi "Azərbaycan 2020: Gələcəyə baxış" inkişaf konsepsiyasında gender bərabərliyinin təmin olunması və ailə institutunun inkişaf etdirilməsi dövlətimizin modernləşmə strategiyasının prioritet vəzifələri sırasında sadalanmışdır. Konsepsiyada xüsusi olaraq vurğulanır ki, "ölkədə gender problemi diqqət mərkəzində saxlanılacaq və onun həlli istiqamətində müvafiq tədbirlər həyata keçiriləcəkdir. Bu sahədə dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərini gender zorakılığı halların qarşısının alınması üzrə tədbirlərin həyata keçirilməsi, qadınlar və kişilər üçün əmək bazarında

bərabər imkanların yaradılması, qadınların işdə irəli çəkilmə, rəhbər vəzifə tutmaq imkanlarının daha da genişləndirilməsi təşkil edəcəkdir" [23; 59-60].

Beləliklə, gətirilən faktların təhlili Azərbaycan Respublikasında qadınlara qarşı zorakılığın aradan qaldırılması sahəsində xüsusən də son illərdə olduqca güclü hüquqi-normativ bazanın yaradılmasından xəbər verir. Lakin məsələnin mentalıqla, patriarxal təsəvvürlərlə bağlı cəhətləri də mövcuddur, sosio-psixoloji amillərlə şərtlənmiş bu cəhətlərin aradan qaldırılması uzun və sistemli iş tələb edir. Başda İlham Əliyev cənabları olmaqla Azərbaycan rəhbərliyinin son zamanlar bu istiqamətdə atdığı addımlar dövlətimizin qadın zorakılığına qarşı mübarizədə təsirli fəaliyyətinin ifadəsidir və problemin yaxın gələcəkdə kompleks həllinə əminlik yaradır.

Azərbaycan Prezidentinin 2008-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı" (YADİDP) Minilliyin İnkişaf Məqsədləri ilə tam uyğunlaşdırılmışdır. Sözügedən sənəd yeddi il ərzində Azərbaycanın sosial-iqtisadi inkişafı üçün əsas doqquz strateji məqsədi müəyyənləşdirilmişdir. Onların arasında gender bərabərliyinin təmin olunması da yer almışdır (YADİDP, 3.1) [25; 70].

Gender bərabərliyini məqsəd olaraq təsdiq edən Dövlət Proqramı bu məqsəddə uyğun aşağıdakı hədəfi təyin etmişdir: "2015-ci ilin sonunadək qərarların qəbul edilməsi prosesində qadınların iştirak səviyyəsinin yüksəldilməsini təmin etmək". Proqramda həmçinin gender bərabərliyinə aid məqsəd və hədəf üçün proqram tətbiqinin monitorinq göstəriciləri müəyyənləşdirilmişdir: mərkəzi icra strukturlarının rəhbərləri arasında qadınların iştirak səviyyəsi, parlament üzvləri arasında qadınların iştirak səviyyəsi, bələdiyyə üzvləri arasında qadınların iştirak

səviyyəsi və hakimlər arasında qadınların iştirak səviyyəsi [2; 32-33].

Bəhs etdiyimiz dövrdə qadın hüququ, qadın təhsili, qadın sağlamlığı ilə bağlı məsələlər və ümumən qadının ictimai həyatda mövqeyi Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkilinin (ombudsmanın) fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biridir. Cəmiyyətdə mövcud vəziyyətin dəyərləndirilməsi, gender bərabərliyi mexanizminin inkişaf etdirilməsi istiqamətində atılan addımlar, o cümlədən mövcud qanunvericiliyin mütəmadi olaraq gender ekspertizasına məruz qoyulması, qadınların iqtisadi təşəbbuskarlığının artırılmasına, o cümlədən qadın sahibkarlığının inkişafına yönəlmiş kursların təşkili, qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizənin gücləndirilməsi, bu cür zorakılığın qurbanları üçün hüquqi müdafiə vasitələrinin, sığınacaqların, zəruri kompensasiyanın, reabilitasiyanın, tibbi və psixoloji yardımın təmin olunması, reproduktiv sağlamlıq hüquqlarının təmini və təbliği işinə geniş yer verilməsi, qadınlar üçün daha yaxşı karyera modellərinin müəyyənləşdirilməsi haqqında mühazirələrin, habelə insan alveri və erkən nikahlar mövzusunda maarifləndirici seminar və məşğələlərin təşkili, Penitensiar Xidmətin qadınlar üçün cəzaçəkmə müəssisəsinə mütəmadi baxışların keçirilməsi və s. bu fəaliyyətin məğzini təşkil edir. Müvəkkilin təşəbbüsü ilə BDU Hüquq fakültəsində gender bir fənn kimi tələbələr üçün tədris olunur.

Ötən illərdə gender siyasətinin mühüm istiqamətlərindən olan bərabər hüquqlar və bərabər imkanlar strategiyası hüquqi dövlət quruculuğu və insan hüquqlarının müdafiəsinin daha da təkmilləşməsi kontekstində keyfiyyətə yeni məzmun kəsb etməkdədir. Bu baxımdan Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin yuxarıda bəhs etdiyimiz 28 dekabr 2006-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş Milli Fəaliyyət Planı gender bərabərliyinin

əmali təminatı sahəsində önəmli tədbirlər paketini də nəzərdə tuturdu. Əvvəla, insan hüquqlarının təmin olunması ilə əlaqədar planlaşdırılan tədbirlərin həyata keçirilməsinin tapşırıldığı səlahiyyətli qurumlar sırasında AQUPDK da göstərilirdi. İkincisi, Planda spesifik qadınlar üçün tədbirlər də nəzərdə tutulmuşdu. Bura qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı ilə mübarizənin gücləndirilməsi, bu cür zorakılığın qurbanları üçün hüquqi müdafiə vasitələrinin, zəruri kompensasiyanın, reabilitasiyanın, tibbi və psixoloji yardımın təmin olunması, bu sahədə geniş maarifləndirmə işinin təşkil edilməsi, "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiyadan, habelə "İnsan alverinin, xüsusən qadın və uşaq alverinin qarşısının alınması, aradan qaldırılması və cəzalandırılması haqqında" Protokoldan irəli gələn öhdəliklərin tam həcmində yerinə yetirilməsi və həmin sənədlərə riayət olunmasının təmin edilməsi, insan hüquqlarının müxtəlif kateqoriyaları üzrə əhəlinin müxtəlif qrupları, o cümlədən qadınlar hüquqi maarifləndirmə sahəsində müəllimlərin, məruzəçilərin, təlimatçıların hazırlanması və s. tədbirlər daxil idi [4; 263-264].

Milli Fəaliyyət Planının məntiqi davamı olan Milli Fəaliyyət Proqramında qadın hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı daha geniş tədbirlərin həyata keçirilməsi planlaşdırılır. Ölkəmizdə insan hüquqlarına dair strateji əhəmiyyətli bu sənəddə Beynəlxalq Əmək Təşkilatının 2000-ci il "Analiğin mühafizəsi haqqında" və 1981-ci il "Kişi və qadın işçiləri üçün bərabər imkanlar ailə vəzifələri olan işçilər haqqında" Konvensiyalarından irəli gələn öhdəlikləri nəzərə alaraq işləyən qadınların və ailə vəzifələri olan işçilərin əmək hüquqları ilə əlaqədar əmək qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi, qadınların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin, artırılması, qadınlar arasında sahibkar-

lığın inkişaf etdirilməsi, qadınlar tərəfindən yeni peşələrin əldə edilməsinə yönəlmiş kursların təşkili, məişət zorakılığına məruz qalmış qadınlar üçün reabilitasiya proqramlarının hazırlanması, qadınlara qarşı zorakılıq, o cümlədən məişət zorakılığı ilə mübarizənin gücləndirilməsi, bu cür zorakılığın qurbanları üçün hüquqi müdafiə vasitələrinin, zəruri kompensasiyanın, reabilitasiyanın, tibbi və psixoloji yardımın təmin olunması, bölgələrdə zorakılıq və insan alveri qurbanları üçün krizis mərkəzlərinin yaradılması, YUNESKO-nun "Təhsil hamı üçün" prinsipinin təbliği, insan hüquq və azadlıqlarının daha səmərəli müdafiəsi məqsədilə əhalinin müxtəlif qrupları, o cümlədən qadınlar üçün hüquqi maarifləndirmə sahəsində təlimçilərin hazırlanması, reproduktiv sağlamlıq və ailə planlaşdırılması üzrə əhalinin maarifləndirilməsi üçün könüllülərin hazırlanması və s. nəzərdə tutulmuşdur [13; 37-38].

Proqramın gerçəkləşdiyi ilk iki il ərzində yuxarıda qeyd edilmiş tədbirlərə müvafiq olaraq mühüm addımlar atılmışdır: Əmək Məcəlləsinə "Analığın mühafizəsi haqqında" və "Kişi və qadın işçiləri üçün bərabər imkanlar: ailə vəzifələri olan işçilər haqqında" Konvensiyalarına uyğun dəyişikliklər edilmiş, gənc nəsil arasında ailə dəyərlərinin qorunub saxlanması, onlara sağlam həyat tərzinin aşılınması istiqamətində genişmiqyaslı maarifləndirmə kampaniyası həyata keçirilmiş, qadınların sağlamlığının qorunmasının səmərəliliyini artırmaq məqsədilə bəzi qanunvericilik təklifləri hazırlanmış, məhbus qadınlara öz hüquqlarını həyata keçirmələri üçün lazımı şərait yaradılmış, qadınların əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin artırılması, qadınlar arasında sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi, qadınlar tərəfindən yeni peşələrin əldə edilməsi istiqamətində peşə ixtisas təhsili sahəsində xeyli işlər görülmüş, 2012-ci il ərzində Məşğulluq Xidməti orqanları tərəfindən 2008 nəfər, 2013-cü il ərzində 2063 nəfər işaxtaran qadın

peşə hazırlığı kurslarına cəlb olunmuşdur. İş axtaran qadınlar peşə təlimi kurslarına, 2012-ci ildə 60 nəfər qadın, 2013-cü ildə isə 92 qadın "sahibkarlığın əsasları" kurslarına, özünüməşğulluğunun inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə 2012-ci ildə 588 nəfər qadın, 2013-cü ildə isə 1971 nəfər "bərbərmanikürçü", "qənnadçı", "dərzi", "toxucu", "çörəkçi", "xalçaçı" və sair peşə kurslarına cəlb olunmuş, Avropa İttifaqının Tvinning Layihəsi çərçivəsində 2012-ci ilin mart ayında məişət zorakılığı qurbanlarının müdafiəsi üzrə təlimlər keçirilmiş [6; 452-453], "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun təbliği istiqamətində regionlarda hüquq mühafizə orqanları, bələdiyyələr, icra və ictimai təşkilatların nümayəndələrinin iştirakı ilə "Məişət zorakılığının ailədaxili münasibətlərə təsiri" adlı geniş tədbirlər təşkil olunmuş, cəzaçəkmə müəssisələrində cəza çəkən qadınları narahat edən problemlərin öyrənilməsi onların həlli istiqamətində mütəmadi olaraq tədbirlər həyata keçirilmiş və hüquqi məsləhətləşmələr aparılmışdır. 2012-ci ilin aprel ayından start verilən Qadın iştirakçılığı Proqramı çərçivəsində ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAID) və Counterpart International təşkilatının maliyyə dəstəyi və İctimai Birliklərin əməkdaşlığı ilə bir sıra layihələr çərçivəsində Azərbaycan Respublikasının regionlarında qadınların siyasi proseslərdə iştirakını gücləndirmək, onların liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmək və qadınlar üçün bütün sahələrdə bərabər hüquqların təbliği məqsədi ilə AQUPDK tərəfindən təlimlər keçirilmişdir.

2012-ci ilin ikinci yarısından etibarən Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Təşkilatı (GİZ) ilə birlikdə qadınların yerli ictimai həyatda iştirakını gücləndirmək və Azərbaycanda yerli səviyyədə daha çox gender yönümlü idarəetməni təmin etmək məqsədilə mentorluq proqramının icrasına başlanılmışdır. Layihə çərçivəsində 26 noyabr

2013-cü il tarixdə "Azərbaycanda yerli idarəetmədə qadın liderliyinin gücləndirilməsi" mövzusunda konfrans keçirilmişdir [17].

2014-cü ildə AQUPDK YAP ilə birgə regionlarda qadınların respublikanın ictimai-siyasi, sosial-mədəni həyatında fəallığının qadınların qərar qəbulu səviyyəsində təmsilçiliyinin artırılması məqsədilə "Bələdiyyə və Qadın" adlı buklet çap edərək, əhali arasında paylamışdı. Bununla əlaqədar respublikanın 10 şəhər və rayonu regional mərkəz seçilmişdi. Həmçinin həmin il "Yerli idarəetmədə qadın liderliyi layihəsi çərçivəsində Qax, Oğuz, Qəbələ rayonlarında təlim-seminarlar təşkil olunmuşdu.

Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi "Gənc qadınların liderlik qabiliyyətinin artırılmasında dini icmaların rolu" layihəsi çərçivəsində 2013-cü ilin sentyabr-dekabr aylarında regionlarda - Gəncə şəhərində, Sumqayıt şəhərində, Zaqatala rayonunda, Lənkəran şəhərində, Şamaxı rayonunda, Quba rayonunda müvafiq təlimlər keçirilmişdir. Aktiv qadınlar şəbəkəsinin yaradılması ilə layihə yekunlaşdırılmışdır [19].

AQUPDK Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti ilə birgə qadın hüquqları mövzusunda layihə həyata keçirir. Layihə çərçivəsində "Qadın hüquqları üzrə Bələdçi" kitabı hazırlanıb nəşr edilmişdir. Kitabda ailə münasibətlərində qadın hüquqları, məişət zorakılığı və s. mövzular öz əksini tapmışdır. Bu kitabın qadınların hüquqi baxımdan maarifləndirilməsində rolunu nəzərə alaraq, regionlarda yaşayan qadınlar arasında təbliği və yayılması məqsədilə Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin dəstəyi və "Təkamül və İntegrasiya" İctimai Birliyinin əməkdaşlığı ilə 2013-cü ilin avqust ayında Qəbələ və İsmayilli, oktyabr ayında Bərdə və Ağdam, noyabr ayında Zaqatala və Hacıqabul rayonunda "Qadın hüquqları" mövzusunda iki günlük seminar keçirilmişdir [18].

Təbii ki, yuxarıda sadalananlar Milli Fəaliyyət Proqramı çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlərin heç də hamısı deyil. Gətirilən faktlardan bəlli olduğu kimi, dövlətimizin istər 2006-2011-ci illərdə, istərsə də 2011-ci ildən etibarən qüvvədə olan insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində proqramları özünün problemlərə kompleks və sistemli yanaşması ilə seçilir. Təsadüfi deyildir ki, sözügedən sənədlərdə müəyyənləşdirilmiş bu və ya digər vəzifənin həllinə müxtəlif nazirlik və dövlət qurumları cəlb edilmişdir. Qadınlarla bağlı problemlər, məsələn, bir tək AQUPDK və ya ombudsman institutunun deyil, həmçinin Xarici İşlər, Daxili İşlər, Ədliyyə, Təhsil, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi, Səhiyyə Nazirlikləri, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin işləri üzrə Dövlət Komitəsi, Dövlət Miqrasiya Xidməti, Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi və s. dövlət orqanlarının maraq və fəaliyyət dairəsinə daxildir. Məhz artan sistemlilik dövlətimizin hüquqi dövlət quruculuğu, onun kontekstində isə həmçinin gender sferasındakı siyasətinin müasir mərhələsinin səciyyəvi cəhətini təşkil edir. Ölkəmizin çoxalan iqtisadi imkanları, əvvəlki illərdə toplanılmış zəruri idarəçilik təcrübəsi və səriştəliliyi qarşıya qoyulan vəzifələri daha operativ, daha miqyaslı və daha əsaslı həll etməyə şərait yaradır.

Ölkəmizdə həyata keçirilən sosial siyasətin mühüm istiqamətlərindən biri əhalinin, o cümlədən də qadınların reproduktiv sağlamlığının qorunmasına dair həyata keçirilən kompleks tədbirlərdir. 15 Sentyabr 2006-cı ildə Nazirlər Kabinetinin 211 №-li qərarı ilə "Ana və uşaqların sağlamlığının qorunması üzrə Tədbirlər Proqramı" təsdiq edilmişdi [28]. Bu proqram Minilliyin 4-cü (Uşaq ölümünün azaldılması) və 5-ci (Anaların sağlamlığının qorunması) İnkişaf məqsədlərinə nail olunması məqsədini güdür və əhalinin reproduktiv sağlamlığının qorunmasını təşkilini

və təhlükəsiz analığı təmin edir. Sözügedən sənəddə AQUPDK-nın Azərbaycan Respublikasının şəhər və rayonlarında ana və uşaq sağlamlığının qorunması xidmətinin fəaliyyəti üzrə monitorinqin keçirilməsi və nəticələrin təhlili; reproduktiv sağlamlıq, ana və uşaqların mühafizəsi sahəsində qanunvericilik aktlarının ÜST-nin tövsiyələrinə uyğunlaşdırılması məqsədilə təkliflərin hazırlanması; mamalıq patologiyasında yeni müalicə və diaqnostika üsullarının tətbiq olunması üçün beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi məqsədilə elmi-paraktik konfrans və seminarın keçirilməsi; əhali arasında sanitar-maarifçilik işinin genişləndirilməsi, reproduktiv sağlamlıq və ailə planlaşdırılması mövzusunda radio və televiziya xüsusi verilişlərin təşkili barədə təklifləri öz əksini tapmışdı. Bu proqramın reallaşmasına dövlət büdcəsindən 2007-2009-cu illərdə 15,2 milyon, 2010-cu ildə isə 2,9 milyon manat vəsait ayrılmışdır [26].

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2008-ci il 15 sentyabr tarixli Sərəncamı ilə "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı"nın, 2013-cü il 28 oktyabr tarixində "Əhalinin sağlamlığının qorunması haqqında Azərbaycan Respublikasının qanununa dəyişikliklər edilməsi barədə", eləcə də "Uşaqların icbari dispanserizasiyası haqqında" qanunun qəbulundan sonra respublikamızda ana və uşaqların sağlamlığının qorunması işində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermişdir.

2008-ci ilin yanvarın 30-da Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının Avropa Regional Ofisinin dəstəyi ilə hazırlanmış "Reproduktiv sağlamlıq haqqında Milli Strategiya" səhiyyə naziri tərəfindən təsdiqlənmişdir. Həmin qanunun əsas məqsədi kimi Azərbaycan əhalisinin bütün qruplarının reproduktiv sağlamlığının yaxşılaşdırılması göstərilmişdir.

Bundan başqa, Hökumət YUNİSEF, UNFPA ilə birgə ana ölümü hallarının azaldılmasına yönəlmiş layihələr həyata keçirir. "Reproduktiv sağlamlıq üzrə ikinci Milli Strategiya (2009-2015)" Nazirlər Kabineti tərəfindən təsdiq edilmişdir və sözügedən sənəddə HIV/AIDS-in qarşısının alınması və gənclərin reproduktiv sağlamlığının təşviqi ilə bərabər, ana sağlamlığı standartlarının inkişaf etdirilməsi meyarları əks olunmuşdur [54].

Ümumilli lider Heydər Əliyevin 100 illik yubileyinə həsr edilmiş və ilk Qadın Qurultayının 25 illik münasibətilə təşkil olunmuş, Azərbaycan regionlarından 600 nəfərə yaxın qadının, Türk dövlətlərindən Türkiyə, Özbəkistan və Tacikistan dövlət nümayəndələrinin iştirak etdiyi Azərbaycan Qadınlarının VI Qurultayı 19 oktyabr 2023-cü il tarixində Gülüstan Sarayında keçirilmişdir. Qurultayda qadın hüquqları və qadınların ictimai-siyasi, həmçinin sosial-iqtisadi həyatda rolu üzrə mühüm və əhəmiyyətli bir çox məsələlərə toxunulmuşdur.

1.3. Gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində aparılan dövlət proqramları

Azərbaycan Respublikasında hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində həyata keçirilən tədbirlər Azərbaycan gender bərabərliyini, qadın hüquqlarının qorunmasını, əmək və məişət şəraitinin yaxşılaşdırılmasını təmin edir. Azərbaycan Respublikasının demokratik təsisatlar əsasında fəaliyyət göstərən hər bir qurumu, təşkilatı, nazirlikləri, komitələri və müəssisələri Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin siyasi kursunun həyata keçirdiyi tədbirləri layiqincə icra edərək ölkənin bütün sahələrdəki inkişafını hərtərəfli təmin etmək məqsədi ilə uğurla irəliləməkdədir. Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin rəhbərlik fəaliyyətinin bütün dövrlərində olduğu kimi 2010-

2023-cü illərdə həyata keçirdiyi siyasi kursun da gender hüquqlarının qorunmasına doğru istiqamətlənməsi xüsusi-lə diqqəti cəlb edir.

Azərbaycan Respublikasında gender siyasətinin dövlətin qayğısı əsasında dəstəklənməsinin nəticəsində Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi 2021-ci ildən başlayaraq Təhsil Nazirliyi və Təhsilə Dəstək Fondu ilə birlikdə “Gənc qızların təhsilinə dəstək” layihəsini həyata keçirir, dövlətin bütün sahələri ilə yanaşı olaraq təhsil sisteminə qadınların inteqrasiyasını gücləndirmək məqsədi güdür. Belə ki, həmin layihə əsasında 93 nəfər tələbə qız “Hənifə Məlikova – Zərdabi adına təqaüd”ə layiq görülmüşdür [43; 282-284].

Azərbaycan Respublikasının II Qarabağ müharibəsində qələbə əldə etməsindən sonra (2021-ci ildən) AQUPDK, ABA (Azərbaycan Banklar Assosiasiyası) və ABB (Azərbaycan Beynəlxalq Bankının təşkilatçılıq və birgə fəaliyyəti əsasında ümumilikdə 16 nəfəri əhatə edən “Sən tək deyilsən” layihəsi həyata keçirilməklə torpaqlarımızın azad olunması və ərazi suverenliyimizin bərpası uğrunda həlak olmuş şəhidlərin həyat yoldaşları ilə görüşlər keçirilmişdir [48; 241-242].

2022-2023-cü illər ərzində AQUPDK tərəfindən “Zəfərə Aparan İdeya” layihə-müsabiqəsi həyata keçirilmişdir. Bu layihə-müsabiqə rayonlarımızın ərazisində yaşayan uşaqların fəallıqlarının artırılması məqsədi ilə təşkil edilmişdir. Azərbaycan Respublikasında yaşayan uşaqların milli-vətənpərvərlik, dövlətçilik ruhunda tərbiyə olunması və sərbəst düşünmə-problem həlletmə bacarıqlarının inkişafını təmin edən müsabiqəyə 358 layihə təqdim edilmişdir ki, layihələrin hər biri özündə uşaq hüquqlarının müdafiəsini müxtəlif təzahürlərdən özündə ehtiva etmişdir. Burada uşaq hüquqlarının təmin olunması və müdafiəsi ilə bağlı təqdim edilmiş layihələrin məqsədləri uşaqların

zorakılıqdan və bullinqdən qorunması; küçə həyat tərzinə uyğunlaşmış və bu şəraitdə yaşamağa məcbur qalan uşaqların reabilitasiyası; erkən nikahların qarşısının alınması; təhsil və elm həyatından yayınma hallarının qarşısının alınması və s. kimi məsələləri özündə əks etdirirdi [51].

2009-cu ildən başlayan və 2023-cü ilə qədər davam edən AQUPDK-nin rəhbərliyi əsasında həyata keçirilən layihələr içərisində “Uşaqdan-uşağa” adlı layihə xüsusilə diqqəti cəlb etməkdədir. Bu layihə uşaqların liderlik keyfiyyətlərini təkmilləşdirmək, onlarda ictimai mədəniyyəti və fəallığı artırmaq məqsədini güdürdü. Bir çox interaktiv təlim və yarışın keçirilməsi ilə müsbət nəticələr vermiş layihə respublikamızın 76 şəhər və rayonunu əhatə etməklə 1399 nəfərdən çox istedadlı uşağı öz ətrafında toplamağa nail olmuşdur.

2021-ci ilin 16 avqust tarixində “Bərabər hüquqlarımız” layihəsi çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər kənd və rayon ərazilərində məskunlaşmış qadınların sosial-iqtisadi tərəqqidə iştirakının təmin olunması baxımından müsbət addım kimi qiymətləndirilməlidir. Azərbaycan Respublikası rəhbərliyinin və dövlət qurumlarının qadınlara göstərdiyi diqqət və qayğının günü-gündən artması beynəlxalq arenada qadınlara qarşı tətbiq olunan hər cür ayrı-seçkiliyin ləğv olunması istiqamətində görülmüş işlərin davamıdır [54].

Bundan başqa son illərdə Respublika nazirliklərinin dəstəyi və AQUPDK-nin təşkilatçılığı ilə “Mənim hüquqlarım”, “Ailə könüllüləri”, “Həyatının memarı – Sən özün-sən”, “Məişət zorakılığına YOX deyək!”, “İnsan alveri və məcburi əməyə YOX deyək!”, “Ailələrimizi tanıyaq” və s. kimi layihələrin həyata keçirilməsi ölkəmizdə ictimai həyatın bütün sahələrində ailə, uşaq və qadın problemlərinin işıqlandırılması sahəsində ciddi və qətiyyətli bir yolun izlənilməsinə səbəb olmuşdur.

Məhz hər il fevralın 11-nin “Qadınlar və qızlar elmdə” Beynəlxalq Günü kimi qeyd olunmasında əsas məqsəd XX əsrin 30-cu ilinə qədər qadınların elmi, siyasi, inqilabi və ictimai həyatda fəallığını və rolunu artırmaqdan ibarətdir. Bundan başqa 11 oktyabr tarixinin hər il “Beynəlxalq Kənd Qadınları Günü” kimi qeyd edilməsi də tarixin müəyyən mərhələsindən başlayaraq qismən və əksəriyyətlə də olsa qadınların iqtisadi və sosial həyatda danılmaz rolunu özündə ifadə etməkdədir. Həmçinin BMT Baş Assambleyası tərəfindən 2023-cü il 25 iyun tarixində qəbul edilmiş və beynəlxalq aləmdə dövlət maraqlarını müdafiə edən qadınlara dəstəyi bir daha nümayiş etdirən qətnamə 24 iyun tarixinin “Diplomatiyada Qadınların Beynəlxalq Günü” elan edilməsi ilə nəticələnmişdir [81].

Azərbaycan Respublikası Seçki Komissiyasının və AQUPDK-nin birgə rəhbərliyi ilə 2023-cü ildən başlayan və günümüzədək davam etməkdə olan “Qadınların seçki prosesində fəallığının artırılması” məsələsi ilə bağlı regionlarda, şəhərlərdə və kəndlərdə görüşlərin keçirilməsi də gender bərabərliyinin bəzi çatışmaz cəhətlərinin aradan qaldırılması üçün atılmış addımların davamı kimi qiymətləndirilməlidir.

“Cənubi Qafqazda Qadınların İqtisadi Səlahiyyətlərinin Artırılması” layihəsi, “Siyasi dialoqda qadınların rolu” mövzusunda görüşlər, “Qadınlar sülh uğrunda” adlı beynəlxalq video-konfrans, “Qadınların məşğulluğuna və mikrosahibkarlıq fəaliyyətinə dəstək” layihəsi və s. görüş, layihə və konfranslar qadınların ictimai həyatın bütün sahələrinə inteqrasiyası məqsədi ilə Respublikamızda həyata keçirilmiş müsbət addımlardandır [5; 14].

İlham Əliyev rəhbərliyinin Ulu Öndər tərəfindən əsas prinsipləri müəyyənləşdirilmiş dövlət qadın siyasətinin uğurları və nailiyyətləri müxtəlif hesabatlarda da öz əksini tapmışdır. Bu qəbildən olan sənədlər sırasında

ölkəmizin BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinə təqdim etdiyi məruzələr və CEDAW Komitəsinin həmin məruzələrə dair yekun qeydləri də var.

BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsi özünün 23 yanvar 2007-ci ildə keçirilmiş 765-ci və 776-cı iclaslarında Azərbaycanın təqdim etdiyi ikinci ümumi və üçüncü dövrü məruzələrə baxmışdır. Həmin iclasda dövlətimizi AQUPDK sədrinin başçılığı ilə tərkibində müxtəlif nazirliklərin mütəxəssisləri olan yüksək səviyyəli nümayəndə heyəti təmsil edirdi. CEDAW Komitəsinin yekun qeydlərində Azərbaycanda ayrı-seçkiliklə mübarizə və gender bərabərliyinin təşviqi sahəsində əldə edilmiş uğurlar sırasında 2006-cı ilin oktyabr qanunu, 2005-ci ilin iyununda qəbul edilmiş İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında qanun, 2006-cı ildə QPDK-nın AQUPDK-ya çevrilməsi, 2000-2005-ci illərdə qüvvədə olmuş MFP göstərilirdi [26].

Bununla yanaşı, mövcud problemlə sahələr də qeyd edilirdi: gender statistikasının yetərli səviyyədə olmaması, hüquq-mühafizə sistemində, xüsusən də məhkəmələrdə Konvensiyaya istinadən qərarlar haqqında informasiyanın təqdim edilməməsi, ölkədə, xüsusən də kənd yerlərində qadınların və kişilərin ailədə və cəmiyyətdə roluna və vəzifələrinə dair hələ də qalmaqda olan patriarxal təsəvvürlərin mövcudluğu, qadınlara qarşı zorakılığın miqyası, qadın və qız alveri praktikasının qalması, əldə edilmiş tərəqqiyə baxmayaraq, qadınların ictimai və siyasi həyatda, direktiv orqanların fəaliyyətində iştirakının aşağı səviyyədə olması, əmək bazarında qadınlarla kişilər arasında peşə seqreqasiyasının əmək haqlarında müxtəlifliyin saxlanılması, kənd bölgələrində qadınların ədalətli məhkəməyə, tibb xidmətinə, təhsilə, kredit müəssisələrinə və kommunal xidmətlərə çıxışının məhdudluğu, qaçqın və

köçkün qadınlar və qızların təhsil, iş, tibbi yardım, yaşayış sahəsi almaq imkanlarının yetərsizliyi və s [27].

Sözügedən yekun şərtlər Milli Məclisin üzvləri və qadın məsələləri ilə məşğul olan QHT nümayəndələri də daxil olmaqla dövlət rəsmiləri arasında geniş müzakirə edilmişdir. Bundan əlavə, AQUPDK BMT-nin Gender Tematik Qrupu ilə birlikdə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi Komitəsinin Təvsiyələrinin həyata keçirilməsi üzrə Fəaliyyət Planı hazırlamışdır. Nəticədə sadalanan komponentlər qadınlara qarşı zorakılıq üzrə milli tədqiqat, hərtərəfli təbliğat kampaniyası və insan hüquqları üzrə imkanların artırılması tədbirləri kimi BMT layihələrinə daxil edilmişdi.

Azərbaycan Respublikasının dördüncü dövrü hesabı 2008-ci ilin noyabrında CEDAW Komitəsinə təqdim edildi. Orada 2004-cü ildən etibarən görülmüş işlər, CEDAW Komitəsinin təvsiyələrində göstərilmiş problemlərin aradan qaldırılması sahəsində dövlət qurumlarının fəaliyyəti, əldə olunmuş uğurlar və hələ də həllini gözləyən vəzifələr haqqında məlumat verildi. Hesabatda Azərbaycan hökumətinin gender strategiyasının hüquqi sferada nailiyyətləri sırasında "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, habelə 2005-ci ilin iyun ayında qəbul edilmiş və insan alverinə qarşı mübarizənin möhkəm hüquqi və təşkilati əsasını təşkil edən "İnsan alverinə qarşı mübarizə haqqında" Qanun, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2006-cı il 28 dekabr tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planı", Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2007-ci il 25 yanvar tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Demokratik cəmiyyətdə gündəlik zorakılıqla mübarizə üzrə Respublika Kompleks Proqramı" və digər qanunvericilik aktları göstə-

rilir və şərh edilirdi. Qeyd edilirdi ki, son zamanlar Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi tərəfindən hüquq-məhkəmə sistemi üçün təşkil olunmuş bütün təlim və seminarlarda "Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında" Konvensiyada bərabərlik müddələrinin miqyasına və "gender əsaslı ayrı-seçkiliyin" tərifinə geniş şəkildə yer ayrılmışdır [25; 84-85].

BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsi özünün 24 iyul 2009-cu il tarixli 892 və 776 sayılı iclaslarında Azərbaycan hökumətinin təqdim etdiyi dördüncü dövrü məruzəyə baxdı [20; 4]. CEDAW Komitəsi Azərbaycanın keçən müddət ərzində gender bərabərliyinin əməldə gerçəkləşməsinə yönəlmiş tədbirlərini, o cümlədən qadınlarla əlaqədar müxtəlif beynəlxalq və regional layihələrin həyata keçirilməsini böyük məmnuniyyət hissi ilə qəbul edirdi. Komitənin Yekun qeydlərində ölkəmizin yürütdüyü qadın siyasəti yüksək qiymətləndirilirdi. Bununla yanaşı, sözügedən BMT qurumu Azərbaycan tərəfinə Konvensiyanın normalarının və gender bərabərliyi prinsipinin daha geniş öyrənilməsi və anlaşılması məqsədilə hüquq-mühafizə orqanlarında, habelə hökumətin vəzifəli şəxsləri və siyasi partiyaların rəhbərləri arasında müxtəlif tədris proqramlarının həyata keçirilməsini, qadınların daha az təmsil olunduqları, yaxud da əlverişsiz vəziyyətdə bulunduqları sahələrdə onların durumlarını yaxşılaşdıracaq müvəqqəti xüsusi tədbirlər görməyi, eləcə də həmin xüsusi tədbirlər dairəsini genişləndirməyi, əhali arasında, ələlxüsus da bölgələrdə dərin kök salmış gender stereotiplərinin dəyişdirilməsi istiqamətində səylərini artırmağı, qadınlara qarşı zorakılıqla mübarizə sahəsində müvafiq qanunun tezliklə qəbul edilməsini, zorakılıq əleyhinə xalq arasında təbliğat və maarifçilik səciyyəli daha geniş kampaniyaların aparılmasını, insan

alverinə qarşı daha təsirli ölçülər götürməyi, qadınların ictimai və siyasi həyatda cüzi iştirakının səbəblərinin aradan qaldırılmasını, təhsilin bütün səviyyələrində qadınların rəhbər vəzifələrə çəkilməsini, əmək bazarında qadınların kişilərlə bərabər imkanlarının əməli təminatına yönəlmiş səyləri artırmağı, qaçqın və məcburi köçkün qadınların təhsilə, məşğulluğa, tibbi xidmətə və mənzilə olan girişini genişləndirmək üçün məqsədli tədbirlərə bundan sonra da davam etməyi, yetkinlik yaşına çatmayan qızların nikaha girmələri ilə mübarizədə daha fəal olmağı və s. tövsiyə edirdi.

Azərbaycan hökuməti qeyd və tövsiyələrdə ələ alınmış problemlərin aradan qaldırılmasına dair istək və iradəsini daim ortaya qoymaqla və təşəbbüslərlə çıxış etməkdədir. Yuxarıda bəhs etdiyimiz Milli Fəaliyyət Planı və Proqramında xülasə edilmiş vəzifələr də problemlərin tədricən aradan qaldırılmasına yönəlmişdir. Narahatlıq doğuran məqamların bir çoxu məişət zorakılığı ilə əlaqədar idi ki, bəlli qanunun qəbulu ilə problem böyük ölçüdə özünün hüquqi həllini tapmışdır. Lakin məsələnin mentalıqla, patriarxal təsəvvürlərlə bağlı cəhətləri də mövcuddur, sosiopsixoloji amillərlə şərtlənmiş bu cəhətlərin aradan qaldırılması uzun və sistemli iş tələb edir. Həmçinin qadınların ictimai və siyasi həyatda, direktiv orqanların fəaliyyətində iştirakının aşağı səviyyədə olması faktı da xeyli dərəcə də cəmiyyətimizdə mövcud olan və zamanla ayaqlaşmayan gender stereotipləri ilə qaynaqlanır. Təsədüfi deyildir ki, dövlətimiz gender bərabərliyi və qadınların səlahiyyətlərinin genişlənməsi istiqamətində əldə olunan uğurlar əsasında stereotiplərə qarşı mübarizə, kənd və rayon yerlərində gender siyasətinə diqqətin artırılması və bu sahədə mövcud boşluqların aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan Respublikası xarici siyasi əlaqələrində də qadın hüquqlarının qorunması məsələlərini diqqət mər-

kəzində saxlamaqdadır. Belə ki, Azərbaycan Respublikası AQUPDK-nın Mərakeş Krallığı Sosial İnkişaf, Ailə və Həmrəylik Nazirliyi ilə imzaladığı 15 iyun 2010-cu il tarixli memorandumu ailə, qadın və uşaqların inkişafı, həmçinin müdafiəsi baxımından əhəmiyyətli və zəruri bir qanun rolunu oynamaqdadır. Hələ də qüvvədə olan bu memorandumda Mərakeş Krallığının Sosial İnkişaf, Ailə və Həmrəylik Nazirliyi ilə birgə məqsədlərdən çıxış edən AQUPDK qadınların qorunması sahəsində əməkdaşlıq əlaqələrinin yaradılmasını, beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn vəzifələrin yerinə yetirilməsini təmin etməyi öz qarşılıqlarına ümdə bir vəzifə kimi qoymuşdur. 5 maddədən ibarət olan memorandumun 2-ci maddəsi özündə əməkdaşlıq sahələri üzrə 7 yarım bəndi əks etdirməkdədir. Burada ailə, qadın və uşaq problemləri üzrə bütün vasitələrdən istifadə edilməklə onların cəmiyyətə sosial inteqrasiyası, hüquqi cəhətdən təkmilləşdirilməsi, informasiya mübadiləsinin aparılması, ictimai görüşlərin təşkili, nəzərdə tutulan məsələlərlə bağlı olaraq digər dövlət qurumları ilə əməkdaşlığın və birgə fəaliyyətin yaradılması, təcrübə mübadiləsi, ikitərəfli məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyət addımları qeyd olunmuşdur. 3-cü maddədə memorandumun həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə İşçi Qrupunun yaradılması [24; 212], İşçi Qrupu Azərbaycan və Mərakeş dövlətlərində fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir. Rabat şəhərində 5 il müddətinə bağlanmış bu memorandumun qüvvəyə minməsi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2010-cu il 13 avqust tarixli sərəncamına uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyi tərəfindən həyata keçirilmişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin 03 dekabr 2014-cü il tarixli sərəncamı ilə BMT-nin Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının

ləğv edilməsi üzrə keçirəcəyi 60-cı sessiyada iştirak edəcək və ölkəmizi təmsil edəcək nümayəndə heyətinin tərkibi təsdiq edilmişdir. Sessiyada iştirak edəcək heyətin başçısı (Hicran Hüseynova – Azərbaycan Respublikası AQUPDK-nin sədri) və heyətin 10 nəfər üzvündən 1 nəfəri (Sevinc Həsənova – Azərbaycan Respublikası iqtisadiyyat nazirinin müavini) qadınlardan təyin olunmuşdur [72; 19].

Azərbaycan Respublikasının BMT-nin Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin ləğv edilməsi üzrə Komitəsinə 2013-cü ilin martın 11-də təqdim etdiyi beşinci dövrü məruzəsində bu Komitənin əvvəlki yekun qeyd və tövsiyələrdə xülasə olunmuş problemlər, eləcə də ayrı-seçkiliyin ləğvi və gender bərabərliyinin təminatı sahəsində 2008-2012-ci illərdə baş vermiş dəyişikliklər nəzərdən keçirilmişdir. Məruzədə sözügedən dövrdə qanunvericilikdə edilmiş dəyişikliklərdən bəhs edilmiş və vurğulanmışdır ki, Azərbaycan hökuməti CEDAW Komitəsinin tövsiyələrinə lazımı diqqətlə yanaşmış və fəal surətdə Konvensiya haqqında bilgilərin yayılmasına və onun müddəalarının həqiqi bərabərlik anlamında anlaşılmasına yardım edir. Dördüncü məruzə ilə əlaqədar Komitənin Yekun qeydləri hakimlərə, hüquqşünaslara və məhkəmə məmurlarına göndərilmişdir. 2011-ci ilin iyulundan başlayaraq xüsusi peşə hazırlığı çərçivəsində məhkəmə qərarlarının qəbulu zamanı imkan daxilində Konvensiyaya istinad edilməsinin önəmli roluna diqqət yetirilməkdədir.

Məruzədə AQUPDK-nin son illərdə çoxşaxəli və məhsuldar fəaliyyəti haqqında da ətraflı məlumat verilir. Göstərilirdi ki, AQUPDK bütün milli strategiyalar və proqramlarda gender problematikasının nəzərə alınmasının təmin edilməsində, eləcə də müvafiq fəaliyyət planlarının işlənilib hazırlanmasında aparıcı rol oynayır. Bu, başlıca olaraq dövlət xidməti sistemində gender bərabərliyi məsələ-

ləri üzrə müvafiq mütəxəssislərin hazırlanmasının təşviqi, gender aspektləri ilə bağlı problemlər üzrə elmi tədqiqatların aparılmasının dəstəklənməsi, cinsi əlamətlərə görə statistik bilgilərin seçilməsinin həvəsləndirilməsi, beynəlxalq ekspertlərin iştirakı ilə müvafiq işçi müşavirələrin, seminar və konfransların təşkili yolu ilə gerçəkləşdirilir. AQUPDK həmçinin müxtəlif nazirliklərin nəzdində təşkil olunmuş və ailə, uşaq, qadınlara qarşı zorakılıq, insan alveri, sosial inteqrasiya və məşğulluqla əlaqədar problemlərin həlli ilə məşğul bir sıra qurumlararası komitələrin fəaliyyətində fəal surətdə iştirak edir. AQUPDK-nın mühüm dövlət mexanizminə çevrilməsinin önəmli göstəricilərində biri də onun maliyyə və insan resurslarının artmasına dair statistik bilgilərdir. Onlara əsasən, AQUPDK-nın büdcəsi 2010-cu ildə 1271861 dollardan 2012-ci ildə 1311775 dollaradək artmış, ona ayrılan əlavə vəsait isə 571208 dollardan 835288 dollara yüksəlmişdi. Sözügedən qurumun ştat cədvəli üzrə əməkdaşlarının sayı da 68 nəfərdən 76 nəfərə artmışdır. 2012-ci ildə AQUPDK strukturunda daha 2 departament (rayon mərkəzləri ilə iş üzrə departament; informasiya və sosial-analitik tədqiqatlar departamenti) yaradılmışdır. Hal-hazırda AQUPDK ailə və uşaq dəstəyi üzrə 11 rayon mərkəzinə malikdir ki, orada 73 əməkdaş çalışır. Heydər Əliyev Fondu və UNFPA iştirakı ilə həyata keçirilən layihə çərçivəsində daha 5 rayon mərkəzinin təşkili planlaşdırılır [25; 86].

Məruzədə həmçinin Azərbaycan hökuməti tərəfindən kənd yerlərində yaşayan qadınların vəziyyətinin və həyat şərtlərinin yaxşılaşdırılması məqsədilə gördüyü tədbirlər sadalanırdı. Onların sırasına bərabər hüquqlu əsasda torpaq islahatı gedişində kişilərə və qadınlara torpaq resurslarının verilməsi, kənd yerlərində yaşayan 53 min qadına Kənd Təsərrüfatı Kreditləri üzrə Dövlət Agentliyi vəsaitindən istiqrazların verilməsi (bu, istiqraz alanların ümumi

sayının 39,2 %-ni təşkil edir); Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tərəfindən respublikanın 29 rayonunda kənd təsərrüfatı istehsalı sahəsində sahibkar qadınların rolunun dəyərləndirilməsi məqsədilə monitorinqin keçirilməsi, kənd yerlərində yaşayan qadınların ailə planlaşdırma xidmətlərinə çıxışının təmin olunması, o cümlədən informasiya-təbliğat kompaniyalarının aparılması və "Hər günü rahat yaşa" kimi layihələri gerçəkləşdirmək yolu ilə; kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün hüquqi savadlılıq proqramlarının reallaşdırılması, "Ailədə zorakılıq və onun səbəbləri" mövzusunda məlumatlandırma-maarifləndirmə kompaniyalarının aparılması, nikah çərçivəsində Ailə məcəlləsi və hüququnun müddəaları, erkən nikahlar, qız uşaqlarının məktəbdə təhsilinin kəsilməsi, kənd yerlərində yaşayan qadınların ictimai və siyasi həyatda iştirakı, onların yerli özünüidarəetmə (bələdiyyə) orqanlarında iştirakı kimi məsələlərə həsr olunmuş məlumatlandırma-maarifləndirmə kompaniyalarının aparılması, Azərbaycan Respublikasının "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanunun, SEDAW konvensiyasının və onun Fakültativ protokolunun öyrənilməsi və həyata keçirilməsi üzrə təlimlərin keçirilməsi və s. daxil idi [5; 14].

2011-ci ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı ilə birgə Azərbaycanda "Kənd və rayon yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda iştirakının təşviqatı" layihəsinə start verilmişdir. 2011-2015-ci illəri əhatə edəcək layihənin başlanğıc mərhələsi 2011-ci ilin sentyabr ayından 2012-ci ilin may ayınadək pilot region kimi Sabirabad rayonunda gerçəkləşdirilmişdir. Sabirabadda yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda fəal iştirakı ilə bağlı ehtiyac və imkanların qiymətləndirilməsi üçün fokus qruplarla iş aparılmış və seminar keçirilmişdir [21; 2-3].

Ölkədə həyata keçirilən uğurlu gender siyasətinin ən

mühüm təzahürlərindən biri seçkili orqanlarda, idarəetmə strukturlarında qadınların sayının artmasıdır. Milli Məclisdə qadın millət vəkillərinin sayı da artır. Əgər 1990-cı ildə bütün deputatların 4,3%-ni, 2000-ci ildə 10,7%-ni qadınlar təşkil edirdisə, bu gün ölkə parlamentində qadınların xüsusi çəkisi 16%-ə çatmışdır. Rəqəmlərə əsasən, 2005-ci ilin noyabrında keçirilmiş seçkilər nəticəsində 3-cü çağırış Milli Məclisdə 14 nəfər xanım millət vəkili təmsil olunmuşdusa, 2010-cu ilin noyabrında 4-cü çağırış Milli Məclisə seçkilərdə 695 deputatlığa namizədlərdən 100 nəfər qadın olmuş və parlamentə 20 qadın seçilə bilmişdi. Parlament sədrinin üç müavinindən biri və komitələrdən birinin sədri qadındır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinə seçilən qadınların sayı hər seçki siklində artım nümayiş etdirməkdədir. 2010-cu ilin noyabrında Ali Məclisə seçilmiş 45 deputatdan 6-sı qadındır. Partiya mənsubiyyəti baxımından onların hamısı Yeni Azərbaycan Partiyasının üzvləridir [24; 159-160].

Modernləşən ölkəmizin gender problemləri sırasında qadınların yerli özünüidarə orqanlarında iştirakının yüksəldilməsi xüsusi yer tutur. Azərbaycanda keçirilən seçkilərdə qadınlar seçici kimi fəal iştirak etsələr də, namizəd kimi passivlik nümayiş etdirirlər. Qadınların bələdiyyə seçkilərində zəif iştirakının əsas səbəblərindən biri ölkəmizdə yeni yaradılmış yerli özünüidarəetmə institutu barədə onların kifayət qədər məlumatlı olmamasıdır.

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən, bələdiyyə üzvü seçilmiş qadınların sayı 2004-cü il seçkilərinə nisbətən 2009-cu il seçkilərində 9 dəfə artaraq, 467 nəfərdən 4194 nəfərə çatmış və bələdiyyə üzvləri arasında onların xüsusi çəkisi 4%-dən 26,1%-ə yüksəlmişdir. Əgər 2004-cü ildə 38 nəfər qadın bələdiyyə sədri seçilmişdisə, 2009-cu seçkilərinin nəticələrinə əsasən, 302 bələdiyyə

sədri qadındır. Yeri gəlmişkən, 2009-cu ildə bələdiyyə seçkilərində qadınların təmsilçiliyinin artmasına bilavasitə müvafiq dövlət strukturlarının məqsədyönlü çalışması təsir göstərmişdir. Həmin ildə AQUPDK seçki kampaniyası gedişində müxtəlif bölgələrdə maarifləndirmə kampaniyası keçirmiş, onun çərçivəsində "Bələdiyyə və qadın" adlı buklet nəşr etdirilmiş və fəal qadınlar arasında yayılmışdır [13; 51].

2014-cü ilin dekabrında keçirilmiş bələdiyyə seçkilərində bələdiyyə üzvü seçilmiş qadınların sayı artaraq, 2009-cu ildəki 26,1%-dən 35%-ə yüksəlmişdir. Bu faktın özü qadın iştirakçılığının artımına yönəlmiş dövlət siyasətinin növbəti uğurudur.

Ölkəmizdə bir Dövlət Komitəsinin (Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi) sədri, bir Dövlət Komissiyasının (Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası) sədri, 3 nazir müavini (İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi və Səhiyyə Nazirliyi), 3 ali təhsil məktəbinin (İnşaat və Memarlıq Universiteti, M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı filialı və Azərbaycan Müəllimlər İnstitutu) rektoru, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Baş Nazirinin müavini və Azərbaycan Respublikası İnsan Hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman) və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ombudsmanı qadındır [15; 132-133].

Son illər bütün respublika ərazisində icra hakimiyyəti başçılarının müavinləri vəzifəsində qadınların sayı nəzərə çarpacaq dərəcədə artmışdır. 2005-ci il ilə müqayisədə (12 nəfər) 2008-ci ildə onların sayı 31 nəfərə, 2011-ci ildə isə 60 nəfərə çatmışdı. İcra hakimiyyətlərində 2008-ci ildə 45 qadın, 2011-ci ildə isə 50 qadın şöbə müdiri vəzifəsində çalışırdı.

Səhiyyə, Təhsil və Əmək və Sosial Müdafiə Nazirliklərində uyğun olaraq qadın əməkdaşların sayı 79,5%,

68% və 60,8% olduğu halda rəhbər vəzifələrdə qadınların sayı uyğun olaraq 37%, 41,3% və 24,8%-dir. Dövlət Statistika Komitəsində və Qaçqınlar və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsində işləyən qadınların sayı uyğun olaraq 53,7% və 93,4% olduğu halda rəhbər vəzifələrdə uyğun olaraq 21,7% və 4%-dir [45; 2].

Azərbaycan Respublikası Xarici İşlər Nazirliyində 271 nəfər diplomat çalışır ki, onlardan 91-ni qadınlar təşkil edir. Göründüyü kimi, 2004-cü illə müqayisədə (o zaman XİN mərkəzi aparatında diplomatik vəzifələrdə çalışan 199 nəfərdən 41-i qadın idi) ciddi artım müşahidə olunurdu. Xaricdə Azərbaycan Respublikasının 56 diplomatik nümayəndəliyi (səfirliklər, konsulluqlar və daimi nümayəndəliklər) vardır. 55 səfirin arasında qadın yoxdur, 5 daimi nümayəndəliyin birinin başçısı, 53 müşavirin 7-si qadındır. Ümumiyyətlə, toxunulmazlıq hüququ olan səfirlik, nümayəndəlik və konsulluqlarda 600 vətəndaşdan 20-si qadındır.

Lakin, qadınların beynəlxalq aləmdə fəaliyyəti bununla məhdudlaşmır. Dövlət, qeyri-dövlət, o cümlədən qeyri-hökumət təşkilatlarından olan Azərbaycanlı qadınlar aparıcı beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən keçirilən müxtəlif tədbirlərdə fəal iştirak edirlər. Ölkəni xaricdə təmsil etmək üçün yaradılmış demək olar ki, hər bir nümayəndə heyətinin tərkibinə qadın üzvlər daxil edilir [15; 102-104].

Avropa Şurasının Ədliyyə Səmərəliyi üzrə Avropa Komitəsinin ("CEPEJ") dərc etdiyi hesabatla görə, Azərbaycan məhkəmələrində qadınların sayı üzrə faiz prosesdə iştirak edən 39 dövlət arasında ən aşağı rəqəmdir. Hesabatla əsasən Azərbaycanda fəaliyyət göstərən 600 hakim yalnız 9 faizi qadındır. Ədliyyə nazirliyinin 2013-cü ilə aid bilgilərinə görə, Azərbaycanda hakimlərin 14 faizi qadındır. Doqquz nəfərdən ibarət olan Konstitusiyə Məhkəməsinin sədr müavini və 1 hakimi və Ali Məhkəmənin Mülki

İşlər üzrə Məhkəmə Kollegiyasının sədri qadındır. Məhkəmələrdə hakimlərdən 42 nəfəri qadındır, onlardan 23 nəfəri Bakı şəhərinin məhkəmələrində çalışır.

Naxçıvan Muxtar Respublikasında 258 qadın bələdiyyələrdə təmsil olunur, 8 qadın bələdiyyə sədri (bütün sədrələrin 0,004%-i), 2 qadın isə sədr müavini (bütün sədr müavinlərinin 0,001%-i) seçilmişdir. Bu, əlbəttə ki, olduqca aşağı göstəricilərdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının şöbə müdiri, Dövlət Qulluğunu İdarəetmə Şurasının üzvü Süleyman İsmayılovun verdiyi məlumatlara əsasən, hazırda Azərbaycan Respublikasının dövlət qurumlarında 30 min 108 nəfər dövlət qulluqçusu çalışır və onların 28,5 faizi qadınlardır [4; 259].

1995-ci ildən başlayaraq, BMT-nin İnkişaf Proqramı (BMTİP) tərəfindən müxtəlif ölkələrdə gender nailiyyətini müəyyən etmək və müqayisə etmək üçün Gender İnkişafı İndeksi və Gender İnkişafı Ölçüsü hesablanmaqdadır. Gender İnkişafı İndeksi ömür müddəti, təhsil və həyat səviyyəsi göstəriciləri əsasında kişi və qadınlar arasındakı bərabərsizliyi müəyyən etməyə imkan verir və gender bərabərliyinin cəmiyyətin sosial-iqtisadi inkişafının ümumi səviyyəsinə təsir dərəcəsini göstərir. Gender İnkişafı İndeksi mahiyyətə İnsan İnkişafı İndeksi ilə eynilik təşkil edir, yeganə fərq gender bərabərliyinin bu göstəricidə öz əksini tapmasıdır. Gender İnkişafı Ölçüsü öz növbəsində kişi və qadınların iqtisadi və siyasi hakimiyyətdəki bərabərliyi haqqında kəmiyyət göstəricilərini müəyyən etməyə imkan verir, əgər Gender İnkişafı İndeksi vasitəsilə kişi və qadın əhalisinin rifahındakı fərqlər ölçülürsə, Gender İnkişafı Ölçüsü onların fəaliyyət sferasındakı nailiyyətlərini xarakterizə edir [77].

2007-ci illə müqayisədə, 2013-cü ildə həm gender inkişafı indeksində, həm də qadınların səlahiyyətlərinin

artırılması indeksində artım müşahidə olunmaqdadır. Xüsusən sonuncu indeksdə artım yetərincə nəzərəcarpacaqdır ki, bu da son illərdə ölkəmizdə şaquli gender seqreqasiyasının aradan qaldırılması, eləcə də faktiki cinslərarası bərabərliyin gerçəkləşməsi istiqamətində, o cümlədən qadınların müxtəlif səviyyəli idarəetmə strukturlarına cəlb edilməsi sahəsində atılan addımların effektivliyindən xəbər verir. Yeri gəlmişkən, 2012-ci ildən AQUPDK ABŞ Beynəlxalq İnkişaf Agentliyi (USAİD) tərəfindən maliyyələşdirilən Qadın İştirakçılığı Proqramının icrasına başlamış, onun çərçivəsində müxtəlif tədbirlərin keçirilməsinə start vermişdir.

Beləliklə, qadınların idarəçiliyə cəlb olunmaları ilə bağlı görülən işlərin həcmi, əldə olunmuş nailiyyətlər sevindiricidir və xoş təsir bağışlayır. Lakin söylənilənlərlə yanaşı qeyd olunmalıdır ki, ölkə əhalisinin təqribən 51%-ini təşkil edən qadınlar hələ də hakimiyyət orqanlarında və rəhbər vəzifələrdə öz saylarına proporsional şəkildə təmsil olunmamışlar. Ümummilli lider Heydər in 2000-ci ilin martın 6-da imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi" Fərmanına baxmayaraq, ölkədə nazir vəzifəsində çalışan qadın yoxdur, rayon və şəhərlərin 80 nəfər icra hakimiyyəti başçıları arasında bir nəfər də qadın mövcud deyil. Qadınların idarəetmə strukturlarında arzu edilən sayda təmsil olunmasını bir neçə səbəblə əlaqələndirilir. Belə bir vəziyyət sovet dövründə mövcud olan kvota sisteminin ləğvi, cəmiyyətdə patriarxal təsəvvürlərin güclənməsi, qadınların idarəetmə orqanlarında daha çox təmsil olunması istiqamətində hazırlanmış fəaliyyət proqramlarının ləng həyata keçirilməsi, kişilərin hakimiyyəti qadınlarla bölüşmək istəməməsi və s. səbəblərlə izah etmək mümkündür [5; 14].

Azərbaycanda dövlət qadın siyasətinin səciyyəvi cəhətlərinin nəzərdən keçirilməsi və təhlili aşağıdakı qənaət-

lərə gəlməyə imkan verir. Əvvəla, bu siyasət məzmun baxımından vəhdət təşkil etməklə, modernləşmə strategiyası kontekstində gender bərabərliyi məsələsində əvvəlki sovet dönəmində əldə edilmiş nailiyyətlərin saxlanması və inkişaf etdirilməsi qayəsinə söykənirdi.

Ümumi istiqaməti və təməl prinsipləri Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən müəyyənləşdirilmiş bu strateji kurs 1993-2003-cü illərdə Azərbaycanın yeni dövlətçilik modifikasiyasının təşəkkülü prosesində zəruri institutional mündəricə və ölçülmə kəsb etdi, məhz Ulu Öndərin gender siyasəti cinsi bərabərliyin lazımı hüquqi-normativ bazasını möhkəmlətmək və təkmilləşdirməklə yanaşı, hüquqi dövlətin müasir təfsirindən çıxış edən de-fakto bərabərliyin tələb olunan zəminini formalaşdırdı [22; 3].

İkincisi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev cənablarının həyata keçirdiyi modernləşmə xətti Ümummilli lider Heydər Əliyevin tərəqqi strategiyasının davamı olmaqla bərabər, həmin kursun ölkə tarixinin yeni mərhələsinin xarakteristikasından irəli gələn yaradıcı şəkildə inkişafının nəticəsidir. Belə yaradıcı yanaşma istər hüquqi dövlət quruculuğunun miqyas və intensivliyinin artmasında, istərsə də siyasi, sosial və iqtisadi transformasiyalara kompleks yanaşmada öz əksini tapırdı.

Üçüncüsü, İlham Əliyev rəhbərliyinin gender siyasəti hüquqi-normativ bazanın qabaqcıl dünya təcrübəsi və standartlarına uyğunlaşdırmasını davam etdirməklə yanaşı, bu standartların gündəlik yaşam tərzinə daha fəal tətbiqini, bərabər imkanlar prinsipinin əməldə gerçəkləşməsini nəzərdə tutur. "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında", "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" qanunların və digər qanunvericilik aktlarının qəbulu, "2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramının", Azərbaycan Respublikasında insan hü-

quqlarının müdafiəsi üzrə Milli Fəaliyyət Planının və insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin səmərəliliyini artırmaq sahəsində Milli Fəaliyyət Proqramının həyata keçirilməsi, öz səlafi ilə müqayisədə daha geniş səlahiyyətlərə malik Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması və fəaliyyəti məhz yuxarıda sözügedən prinsipin reallaşmasının bariz ifadəsidir. Gətirilən faktlardan da bəlli olur ki, Azərbaycan hökuməti istər qadınlara qarşı zorakılıq, istər erkən nikahlar, istərsə də ictimai-siyasi və iqtisadi həyatın müxtəlif sferalarında qadınların daha fəal iştirakı məsələlərinin həlli istiqamətində müxtəlif dövlət qurumlarını cəlb etməklə, məqsədyönlü və kompleks siyasət yürütməkdədir [23; 78-80].

II FƏSİL. İLHAM ƏLİYEVİN QADIN HÜQUQLARI SAHƏSİNDƏ QLOBAL TƏŞƏBBÜSLƏRİ

2.1. Azərbaycan Respublikasının gender aspektləri beynəlxalq əlaqələrdə

Azərbaycanda ailə, cəmiyyətin özəyi və sosial strukturların əsas birliyi olaraq qəbul edilir. Dövlət səviyyəsində ailə institutunun qorunması və inkişafı üçün qanunvericilik və müxtəlif proqramlar mövcuddur. Bu qanunlar ailə münasibətlərini tənzimləyir, hüquqları qoruyur və ailə üzvləri arasında bərabərlik prinsiplərini təşviq edir.

Əvvəllər qadınların cəmiyyətdəki rolu və hüquqları geniş şəkildə ailə çərçivəsi ilə məhdudlaşdı. Bu vəziyyət, çox vaxt qadınların sosial və iqtisadi imkanlarının məhdudlaşdırılmasına səbəb olurdu. Cəmiyyətin tarixi inkişafı və dəyişikliklər, qadınların cəmiyyətdəki rolunu dəyişdirdi və daha geniş sahələrdə iştirak etməyə imkan yaratdı.

XX əsrin əvvəllərində, xüsusən də müstəqillik dövründən sonra, Azərbaycanda cəmiyyətin inkişafı və dəyişməsi prosesləri başladı. Bu dövrdə, qadınların sosial statusunu və hüquqlarını artırmaq üçün bir sıra islahatlar və təşəbbüslər həyata keçirildi. Bu dəyişikliklər, cəhəlat və nadanlıq içərisində çabalayan cəmiyyətin müasirləşməsi və inkişaf etməsi ilə sıx bağlıdır.

Müasir dövrdə, qadınların cəmiyyətdəki yeri genişlənmiş, onların hüquqları, təhsili, iş həyatı və sosial fəaliyyətlərdə iştirakı əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. İndiki dövrdə dövlət və ictimai təşkilatlar, gender bərabərliyini təşviq etmək və qadınların rolunu gücləndirmək məqsədilə

müvafiq siyasətlər həyata keçirirlər.

Qadınların cəmiyyətdəki rolu və hüquqları ilə bağlı inkişaf, Azərbaycan tarixində əhəmiyyətli mərhələləri əks etdirir. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin elan olunması ilə bərabərhüquqluluq prinsipinin təsdiqlənməsi, seçmək və seçilmək hüququnun tanınması, ölkəmizin gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlərini təmsil edir. Azərbaycan, beləliklə, Şərqdə qadınlara seçmək və seçilmək hüququ verən ilk ölkə oldu və bu sahədə bir çox Avropa ölkələrini qabaqladı [19; N224].

XX əsrin sonlarına doğru, xüsusilə 1988-ci ildən sonra baş verən mürəkkəb siyasi hadisələr zamanı qadınlar, kişilərlə bərabər olaraq, aktiv iştiraklarını nümayiş etdirdilər. Bu dövrdə qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrindəki fəallığı, müstəqil Azərbaycan dövlətinin formalaşmasında mühüm rol oynadı.

1995-ci ildə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, gender bərabərliyini təsdiqlədi və qadınların kişilərlə bərabər hüquqlara malik olduğunu qeyd etdi. Bu, ölkənin hüquqi bazasında qadın hüquqlarının qorunmasına dair əhəmiyyətli bir addım oldu [3; 112].

Azərbaycan, 1995-ci il iyunun 30-da BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” Konvensiyasına qoşulmaqla, beynəlxalq səviyyədə qadın hüquqlarını qorumağa olan öhdəliyini bir daha təsdiqlədi. Bu konvensiya, qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin hər cür formasının aradan qaldırılması məqsədini güdür [4; 259].

Ümummillil lider Heydər Əliyevin 14 yanvar 1998-ci il tarixdə imzaladığı “Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında” Sərəncam, qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatda iştirakını artırmaq məqsədini güdür. Bu sərəncam, qadınların cəmiyyətdəki rolunu daha da gücləndirmək və gender bərabərliyini təşviq et-

mək üçün konkret tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur [4; 259-260].

Bu addımlar, Azərbaycan Respublikasının qadın hüquqlarını və gender bərabərliyini inkişaf etdirmək məqsədini daşıyan çoxşaxəli yanaşmanın bir hissəsidir. Qadınların cəmiyyətdəki rolunu artırmaq üçün həyata keçirilən islahatlar və təşəbbüslər, ölkənin ümumi inkişafına və sosial ədalətə xidmət edir.

Hazırda dünya miqyasında gender, ailə və demografıya məsələləri önəmli problemlərdən biri olaraq qalır. Demokratik inkişaf yolunu seçən ölkələrdə, qadınların dövlət idarəçiliyində iştirakını təmin etmək, ailənin möhkəmlənməsini dəstəkləmək və ölkənin demografik tarazlığını qorumaq məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir. Qadınların sosial və siyasi həyatda fəal iştirak etməsi, demokratikləşmə prosesinin əsas elementlərindən biridir və bu, dövlətlərin inkişafında mühüm rol oynayır.

Azərbaycan bu baxımdan əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edib. Qanunverici orqanlarda qadınların təmsil olunması, biznes və təhsil sahələrində qadınların irəliləməsi, rəhbər vəzifələrdə qadınların iştirakı ilə müsbət dinamika müşahidə olunur. Bu inkişaf, cəmiyyətin müxtəlif sahələrində gender bərabərliyinin və qadınların imkanlarının artırılmasının nəticəsidir.

2021-ci ilin İCESO tərəfindən “Qadınlar İli” elan olunması ilə bağlı ölkəmizdə həyata keçirilmiş tədbirlər çərçivəsində mühüm fəaliyyət göstərmiş Birinci xanım Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycan və İCESO arasındakı əməkdaşlığı müsbət qiymətləndirdiyini, elm və texnologiya, qarşılıqlı kommunikasiyalar sahəsində qadınların cəmiyyətə inteqrasiya olunması üçün görülən tədbirləri məhsuldar hesab etdiyini qeyd etmişdir. “Qadınlar və qızlar elmdə” Beynəlxalq Günü ilə bağlı keçirilən videokonfransda (2021-ci il 11 fevral tarixində) çıxış etmiş

Birinci xanım qadınların Azərbaycan cəmiyyətindəki tarixi rolu, onlara seçmək və seçilmək hüququnun ilk dəfə Şərq dünyasında demokratik respublikamız tərəfindən verildiyini ifadə edərək Azərbaycan elminin müasir dövrdə inkişafında qadınların misilsiz rolu barədə danışıbmışdır. Beynəlxalq arenada qadın hüquqlarının müdafiəsi üçün verilmiş rəsmi qərarların Azərbaycan rəhbərliyi tərəfindən dəstəklənməsi və ölkəmizin həmin qərarların icrası üçün gördüyü tədbirlərin müsbət nəticələrinin respublikamızın savadlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsinə təsir göstərməsindən danışan Birinci vitse-prezident hökumətimiz tərəfindən bu barədə verilmiş əmr, sərəncam və fərmanlarla elm və təhsildə gender boşluğunun artıq doldurulduğunu qeyd etmişdir. Cənubi Qafqaz regionunda da bütün dünyada olduğu kimi yayılmış və böyük risk kəsb etmiş COVID-19 pandemiyası ilə mübarizədə üstünlüyün əldə olunmasında Azərbaycan səhiyyə işçilərinin rolunu qeyd edən Birinci xanım, həmçinin həmin tibb mütəxəssislərinin əksəriyyətinin qadın olması ilə fərlənməyin lazım olduğunu bildirmişdir [11; 7-9].

Azərbaycan qadını hər zaman ictimai-siyasi proseslərin fəal iştirakçısı olmuşdur. Müstəqillik dövrünün başlaması ilə qadınların cəmiyyətdəki rolu və fəaliyyətləri daha da artmışdır. Ümummilli lider Heydər Əliyev qadınların dövlət quruculuğunda, elm, mədəniyyət, təhsil, səhiyyə, idman və digər sahələrdə geniş təmsil olunmalarına xüsusi əhəmiyyət vermişdir. Bu siyasətin nəticəsi olaraq, Azərbaycan qadınları beynəlxalq arenada da tanınmış və ölkəmizi layiqincə təmsil etmişlər.

Heydər Əliyevin dediyi kimi, Azərbaycan qadını öz ağılı, zəkası, müdriqliyi, sədaqəti, qəhrəmanlığı və yüksək analıq keyfiyyətləri ilə xalqımızı daim ucaldaraq, millətimizin inkişafına töhfə vermişdir. Prezident İlham Əliyev bu ideyaları uğurla davam etdirərək, Azərbaycan qadınının

cəmiyyətdəki yerini və nüfuzunu artırmışdır. Qadın hüquqlarının müdafiəsi və onların üçün yaradılan imkanların genişləndirilməsi Prezident İlham Əliyevin dövlət siyasətində prioritet sahələrdən biri olmuşdur. Dövlət-qadın siyasətinin güclü şəkildə həyata keçirilməsi nəticəsində məşğulluq, sağlamlıq, təhsil və sosial sahələrdə, həmçinin gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə edilmişdir.

Milli Məclisin Ailə, Qadın və Uşaq Məsələləri Komitəsinin sədri, professor Hicran Hüseynova qeyd edir ki, qadınların cəmiyyətdəki rolu çox böyükdür. O, qadınların vətənpərvər, iradəli, fədakar və fəal olmalarının cəmiyyətin gələcəyini inkişaf etdirəcəyini vurğulayır. Hicran Hüseynovanın dediyinə görə, Azərbaycanın qadın siyasətinin prinsipləri Heydər Əliyev tərəfindən müəyyən edilmiş və onun dövründə qadınların rəhbər vəzifələrdə irəliləməsi üçün çox işlər görülmüşdür. 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradılmış, 2006-cı ildə isə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi təsis edilmişdir. Bu dövlət qurumları qadın problemlərinin həllinə böyük töhfələr vermişdir [11; 10].

Millət vəkili Fazil Mustafanın sözlərinə görə, qadınlarımızın çoxu intellektual səviyyəsinə görə kişilərdən geri qalmır, hətta onlardan üstün ola bilirlər. Qadın-kəş diskriminasiyasının qarşısının alınması vacibdir və hazırda qadınlar rəhbər vəzifələrdə uğurla fəaliyyət göstərirlər.

Millət vəkili Aqiyə Naxçıvanlı isə bildirir ki, müstəqillik dövründə qadınların ictimai-mədəni həyatda iştirakı artmış, dövlət qadın siyasəti diqqət mərkəzində saxlanılmışdır. Heydər Əliyev və İlham Əliyevin rəhbərliyi dövründə qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyi sahəsində əhəmiyyətli addımlar atılmışdır [9; 29-32].

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi

təsinin sədri Bahar Muradova isə müasir Azərbaycan qadınının Şərq və Qərb dəyərlərinin uğurlu vəhdətini özündə birləşdirdiyini vurğulayır. Müstəqilliyimizin əldə edilməsi ilə qadınların ictimai fəallığının artması, hüquqi mövqələrinin güclənməsi, dövlət və cəmiyyət həyatında daha geniş nüfuz əldə etmələri təmin olunmuşdur [51].

Son iki onillikdə Azərbaycanın inkişafının əsas göstəricilərindən biri də qadın amilinin cəmiyyətdə və dövlət həyatında əhəmiyyətinin və rolunun artmasıdır. Bu, ölkəmizin dinamik inkişafını və qadınlarımızın mühüm rolunu nümayiş etdirməkdədir.

Azərbaycanda əldə olunan hərtərəfli inkişaf nəticəsində ölkəmiz regionun aparıcı iqtisadi və siyasi faktoruna çevrilmişdir. Bu inkişaf çərçivəsində hüquq və azadlıqların müdafiəsi sahəsində də ciddi nailiyyətlər qazanılmışdır ki, bu da dünya ictimaiyyəti tərəfindən yüksək qiymətləndirilir. Ölkədə həyata keçirilən çoxşaxəli islahatlar, vətəndaş cəmiyyətinin formalaşması və vətəndaşların fəallığının artırılması qadınların cəmiyyətdəki rolunun güclənməsini təmin etmişdir.

Azərbaycanın gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki uğurları Ümummilli lider Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən dövlət siyasətinin prioritetlərindən biri olmuşdur. Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olduğu dövrlərdə qadın şəxsiyyətinin önəmi yüksək qiymətləndirilmiş, qadınlar müxtəlif idarəetmə orqanlarında rəhbər vəzifələrdə çalışmışdır. Sovet İttifaqı dövründə Azərbaycan elminin şöhrətini artıran qadınlara ittifaqmiqyaslı fəxri adların verilməsi də Heydər Əliyevin əvəzsiz xidmətlərindən biri olmuşdur. 1993-cü ildən sonra Heydər Əliyev cəmiyyətdə qadınların rolunun artırılması məsələsini diqqət mərkəzində saxlamış və onların dövlət strukturlarında geniş təmsil olunmalarına şərait yaratmışdır [9; 44].

Azərbaycanın gender siyasətinin əsasları Ümummilli

lider tərəfindən qoyulmuşdur və bu siyasət Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla davam etdirilməkdədir. Dövlət başçısı gender məsələlərinə xüsusi həssaslıqla yanaşır. Azərbaycan qanunvericiliyi qadınların hüquq bərabərliyini təmin edir və hər cür ayrı-seçkiliyin qarşısını almağa xidmət edir. Gender məsələləri ilə bağlı dövlət siyasəti qadınların bərabər imkanlarının gerçəkləşdirilməsinə yönəlmişdir. Azərbaycanın təhsil və səhiyyə sahələrində aparıcı mövqelər tutan qadınlarımız ölkənin siyasi, sosial və ictimai həyatında fəal iştirak edirlər.

Milli Məclisin deputatı Anar Məmmədov qeyd edir ki, Azərbaycanın qanunları və normativ hüquqi aktlarında qadınların bərabər hüquqlarının təsbit edilməsi diqqət mərkəzində saxlanılır. Ölkəmiz 1995-ci ildə “Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması” üzrə Konvensiya və 2000-ci ildə onun Əlavə Protokoluna qoşulmuşdur. Heydər Əliyevin 1998-ci ildə imzaladığı “Azərbaycanda qadınların rolunun artırılması haqqında” Sərəncama əsasən, dövlət strukturları qadınlara daha yüksək diqqət göstərmiş və 2000-ci ilin əvvəllərində Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Milli Fəaliyyət Planı hazırlanmışdır. Bu plan qadın hüquqlarının qorunmasını təmin edən tədbirləri nəzərdə tutmuşdur [9; 47-48].

Prezident İlham Əliyev gender bərabərliyini müasir dövrdə demokratik cəmiyyətin inkişafının və insan hüquqlarının qorunmasının əsas prioritetlərindən biri kimi ifadə etmişdir. 2006-cı ildə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması bu missiyanın daha geniş və effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə imkan vermişdir. Komitə bu sahədə mühüm layihələr həyata keçirmişdir və bu layihələr hal-hazırda da davam etdirilir [71; 53-55].

Cəmiyyətin inkişafı və gender bərabərliyinin təmin olunması üçün atılan bu addımlar, həmçinin ölkənin sosial

ədalətini və iqtisadi inkişafını dəstəkləyir. Qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrində daha geniş iştirak etməsi, yalnız onların şəxsi inkişafı ilə deyil, həm də ölkənin ümumi rifahı və inkişafı ilə sıx bağlıdır.

Bu irəliləyişlər, Azərbaycan cəmiyyətinin inkişafını və müasir standartlara uyğunlaşmasını təmin edir, eyni zamanda, qadınların cəmiyyətin bütün sahələrində daha aktiv iştirakını təmin edir.

Bu proses, qadınların daha çox sosial və iqtisadi imkanlara malik olması ilə yanaşı, ailə strukturunun və cəmiyyətin inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir. Gender bərabərliyinin və qadın hüquqlarının təmin olunması, yalnız qadınlar üçün deyil, cəmiyyətin ümumi inkişafı və rifahı üçün vacibdir. Azərbaycan Respublikasında gender bərabərliyinin təmin olunması və qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində bir çox təşəbbüs mövcuddur. Yerli və beynəlxalq Qeyri-Hökumət Təşkilatları (QHT) bu məqsədə çatmaq üçün həm qanunvericilik sahəsində, həm də inzibati tədbirlərin hazırlanması və həyata keçirilməsi sahəsində fəal fəaliyyət göstərirlər [71; 55].

Beləliklə, müasir Azərbaycan iqtisadi qüdrəti və geostrateji çəkisi ilə Cənubi Qafqaz regionunun ən güclü dövləti olaraq qadın hüquqlarının qorunması və səmərəli gender siyasətinin həyata keçirilməsi baxımından örnək təşkil etməkdədir.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, bu çərçivədə, yerli və beynəlxalq QHT-lərlə sıx əməkdaşlıq edir və ailə münasibətlərinin tənzimlənməsi üçün müxtəlif layihələr həyata keçirir. Dövlət komitəsinin və digər dövlət qurumlarının məqsədi, qadınların və ailələrin hüquqlarını qorumaq, gender bərabərliyini təmin etmək və problemlə ailələrə dəstək verməkdir [70].

Bu sahədəki fəaliyyətdə həm dövlət strukturları, həm ictimai təşkilatlar, həm də QHT-lər, ailə münasibətlərin-

dəki problemlərin həlli üçün müxtəlif təşəbbüslər irəliləyir. Əlavə olaraq, qanunvericilikdə aparılan dəyişikliklər və inzibati tədbirlər ailəvi problemləri azaltmaq və qadınların sosial statusunu yüksəltmək məqsədini güdür. Bu cür təşəbbüslərin uğurlu olması üçün qarşılıqlı əməkdaşlıq və resursların effektiv istifadəsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu gün dünyada baş verən hadisələr və qlobal dəyişikliklərin mənfi cəhətləri nəzərə alınarsa, Azərbaycan Respublikası sabitliyin təmsilçisidir. Ölkənin hərtərəfli inkişafının təmin olunması üçün əsas tədbirlərin həyata keçirilməsi Ümummilli lider Heydər Əliyevin Respublikamıza rəhbərliyi dövründən başlanmış və əsas dövlət siyasəti kimi bugünkü günümüzdə kimi Respublika Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən davam etdirilməkdədir. Mədəni, ictimai, sosial və siyasi rifahın yaxşılaşdırılması sahəsində Respublikanın çiçəklənməsinin Prezident İlham Əliyevdən sonra əsas təşəbbüskarı Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevadır.

AXC (Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti) dövründə Azərbaycan qadınlarının rolu və hüquqlarının təmin olunması mühüm mövzulardan biridir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş və müsəlman Şərqiində ilk demokratik respublika sayılır [72; 10-11].

1. Qadın hüquqları: AXC dövründə qadınların hüquqları sahəsində mühüm addımlar atılmışdır. Müsəlman Şərqiində ilk dəfə olaraq, Azərbaycan qadınları səsvermə hüququna malik oldular. 1918-ci ilin iyun ayında qəbul edilən "Seçki haqqında" qanuna əsasən, qadınlar da kişilər kimi seçmək və seçilmək hüququna sahib oldular. Bu qərar Azərbaycanın mütərəqqi dövlət olmasının göstəricisi idi və qadınların cəmiyyətdə bərabər hüquqlara sahib olması istiqamətində böyük addım idi.

2. Təhsil və ictimai həyat: AXC dövründə qadınların təhsili və ictimai həyatda iştirakının artırılması istiqqa-

mətində də işlər görülmüşdür. Bakı və digər şəhərlərdə qızlar üçün məktəblər açılmış, qadınlar üçün peşə məktəbləri və ali təhsil imkanları yaradılmışdır. Bu dövrdə bir çox qadın yazıçı, müəllim və ictimai xadimlər də cəmiyyətdə fəal rol oynamağa başlamışdır.

3. Qadın hərəkatı: AXC dövründə qadın hərəkatı da inkişaf etmişdir. Azərbaycanın bir çox qabaqcıl qadınları, o cümlədən Sürəyya Ağaoğlu, Şəfiqə Əfəndiyeva və başqaları qadın hüquqları uğrunda mübarizədə fəal iştirak etmişlər. Bu dövrdə qadınların hüquqlarını müdafiə edən təşkilatlar və qəzetlər də fəaliyyət göstərirdi.

AXC dövrü, ümumilikdə, Azərbaycan qadınlarının hüquq və azadlıqlarının genişləndirilməsi və cəmiyyətdə fəal rol oynamağa başlaması üçün vacib bir mərhələ olmuşdur.

Azərbaycan SSR dövründə (1920-1991) Azərbaycan qadınlarının vəziyyəti və rolu Sovet ideologiyası və sosialist quruluşunun tələbləri əsasında formalaşmışdır. Bu dövrdə qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatda iştirakı genişləndirilmiş, lakin bu prosesin həm müsbət, həm də mənfi tərəfləri olmuşdur [69; 27-28, 32].

Sovet hökuməti qadınların iqtisadi həyatın müxtəlif sahələrində aktiv iştirakını təşviq edirdi. Qadınlar fabrikələrdə, zavodlarda, kolxozlarda və digər istehsal müəssisələrində işləməyə başladılar. Onlar həmçinin mühəndis, müəllim, həkim, alim kimi peşələrdə də fəaliyyət göstərirdilər. Qadınların işçi qüvvəsinə cəlb olunması Sovet dövrünün əsas siyasət istiqamətlərindən biri idi və gender bərabərliyinin təmin olunması adı altında həyata keçirilirdi.

Sovet dövründə qadınların təhsil səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Bütün qadınlar üçün pulsuz təhsil hüququ təmin edilmiş və ali təhsilə çıxış genişlənməmişdir. Nəticədə, Azərbaycan qadınları arasında savadsızlıq ara-

dan qaldırılmış, elm, mədəniyyət və incəsənət sahələrində görkəmli qadın xadimlər yetişmişdir. Qadınların təhsili onların ictimai həyatdakı rolunu artırmış və peşəkar sahələrdə lider olma imkanlarını genişləndirmişdir.

Rəsmi olaraq Sovet dövründə qadınlar kişi və qadın bərabərliyi prinsiplərinə əsaslanaraq hüquqlarını əldə etmişdilər. Lakin bu bərabərlik çox vaxt formal xarakter daşıyırdı və real həyatda tam olaraq tətbiq edilmirdi. Qadınların həm ailədə, həm də işdə üzləşdikləri çətinliklər, cəmiyyətin patriarxal strukturu ilə bağlı problemlər hələ də mövcud idi. Sovet dövründə qadınlar üçün nəzərdə tutulmuş hüquqlar və azadlıqlar rəsmi şəkildə təmin edilsə də, cəmiyyətdəki köklü gender stereotipləri və sosial məhdudyyətlər onların tam bərabərliyinə nail olmasına mane olurdu.

Sovet dövründə qadınların hüquqlarını müdafiə edən təşkilatlar və hərəkətlər rəsmi ideologiya çərçivəsində fəaliyyət göstərirdi. Kommunist Partiyası nəzdində qadınların iştirakını artırmaq üçün xüsusi komitələr və təşkilatlar yaradılmışdı. Lakin bu təşkilatlar daha çox partiyanın maraqlarına xidmət edirdi və qadınların real problemlərinin həllinə yönəlmiş fəaliyyətləri məhdud idi.

Bu dövrdə qadın obrazı ədəbiyyat, teatr, kino və incəsənətdə geniş əks olunurdu. Sovet ədəbiyyatında və incəsənətində qəhrəman qadın obrazı, əməkdaş qadın və ana obrazı geniş yayılmışdı. Bu obrazlar vasitəsilə qadınların ictimai həyatda fəal iştirakı və onların sosialist cəmiyyətindəki rolu təbliğ edilirdi.

Azərbaycan SSR dövründə qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrindəki rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmış, onların təhsil, iş və ictimai həyatda iştirakı genişlənməmişdir. Lakin bu dövrdə qadınların üzləşdikləri sosial və gender problemləri tam həll olunmamış, bərabərlik formal xarakter daşmışdır.

İlham Əliyev, 2003-cü ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçildiyi andan etibarən ölkənin sosial, iqtisadi və siyasi inkişafına dair əhəmiyyətli islahatlar həyata keçirmişdir. Onun rəhbərliyi altında Azərbaycan, qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsində mühüm nailiyyətlər əldə etmişdir. Bu məqalədə, İlham Əliyevin 2003-2023-cü illər ərzində qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində apardığı siyasət, həyata keçirilən layihələr və bu sahədə əldə edilən nailiyyətlər araşdırılacaqdır [73; 27-28].

2003-cü ildə İlham Əliyevin prezident seçilməsi ilə Azərbaycan yeni bir inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu. Onun rəhbərliyi altında ölkədə insan hüquqları, xüsusilə qadın hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. İlk illərdə, qadınların sosial və siyasi həyatda daha geniş iştirakı təmin etmək məqsədilə bir sıra qanunvericilik islahatları həyata keçirilmişdir. Bu islahatlar çərçivəsində qadınların sosial müdafiəsi, iş yerlərində bərabər imkanların yaradılması və məişət zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində tədbirlər görülmüşdür.

2006-cı ildə İlham Əliyev, qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində növbəti mühüm addım ataraq, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılmasına dair fərman imzalamışdır. Bu komitə, qadınların hüquqlarının müdafiəsi, onların sosial və iqtisadi həyatda bərabər iştirakı və məişət zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində fəaliyyət göstərmək məqsədilə yaradılmışdır. Komitənin fəaliyyəti sayəsində Azərbaycanda qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir [73; 31, 34-35].

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında qadın sahibkarlığının inkişafı, Azərbaycan iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi və qadınların iqtisadi gücünün artırılması məqsədilə

xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Bu istiqamətdə bir sıra dövlət proqramları həyata keçirilmişdir. Qadın sahibkarlar üçün xüsusi güzəştli kredit proqramları tətbiq edilmişdir. Bu kreditlər vasitəsilə qadınlar öz kiçik və orta bizneslərini qurmaq və inkişaf etdirmək imkanı əldə etmişdir. Qadınlara biznes planlaşdırma, maliyyə idarəetməsi və marketing sahəsində biliklər vermək məqsədilə müxtəlif təlim və maarifləndirmə proqramları həyata keçirilmişdir. Bu proqramlar, qadınların sahibkarlıq fəaliyyətinə cəlb olunmasına əhəmiyyətli töhfə vermişdir. Təhsil və sağlamlıq sahəsində qadınların hüquqlarının qorunması, İlham Əliyevin prezidentlik dövründə prioritet sahələrdən biri olmuşdur. İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə qız uşaqlarının təhsilə cəlb edilməsi və onların məktəbdən kənar qalmasının qarşısını almaq məqsədilə xüsusi proqramlar həyata keçirilmişdir. Bu proqramlar, xüsusilə kənd yerlərində qızların təhsil almasını təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Qadınların və uşaqların sağlamlığının qorunması məqsədilə genişmiqyaslı sağlamlıq proqramları icra edilmişdir. Bu proqramlar çərçivəsində ana və uşaq sağlamlığı mərkəzləri yaradılmış və müxtəlif sağlamlıq xidmətləri təmin edilmişdir.

İlham Əliyevin prezidentlik dövründə qadınların siyasi həyatda iştirakı və təmsilçiliyi xüsusi diqqət mərkəzində olmuşdur. Onun rəhbərliyi altında qadınların siyasi arenada fəal iştirakını təmin etmək məqsədilə bir sıra təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Qadınların parlament və yerli idarəetmə orqanlarında təmsilçiliyinin artırılması məqsədilə xüsusi kvotaların tətbiqi müzakirə edilmişdir. Bu tədbirlər nəticəsində qadınların siyasi həyatda iştirakı və qərar qəbul etmə prosesində fəallığı artmışdır. Qadınların siyasi maarifləndirilməsi və onların seçkilərdə iştirakının təşviq edilməsi məqsədilə müxtəlif proqramlar təşkil edilmişdir. Bu proqramlar, qadınların seçki prosesində

daha aktiv iştirak etməsinə şərait yaratmışdır.

Azərbaycan, İlham Əliyevin rəhbərliyi altında beynəlxalq səviyyədə qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində fəal rol oynamışdır. Bu çərçivədə bir sıra qlobal təşəbbüslər irəli sürülmüşdür. Azərbaycan, BMT-nin Qadınlara Qarşı Hər Cür Ayrı-Seçkiliyin Aradan Qaldırılması Konvensiyasına qoşulmuş və bu sahədə müxtəlif beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq etmişdir. İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə qadın hüquqları mövzusunda bir sıra beynəlxalq konfranslar və tədbirlər təşkil edilmişdir. Qadınların iqtisadi gücləndirilməsi və sosial hüquqlarının qorunması məqsədilə regionda bir sıra layihələr həyata keçirilmişdir. Bu layihələr, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində əldə etdiyi təcrübəni digər ölkələrlə bölüşməyə imkan yaratmışdır [78; 49-51, 53].

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında məişət zorakılığına qarşı mübarizə məqsədilə qanunvericilik bazası gücləndirilmişdir. 2010-cu ildə qəbul edilən "Məişət Zorakılığına qarşı Mübarizə haqqında" qanun, zorakılığa məruz qalan qadınların hüquqlarını qorumaq və onlara dəstək göstərmək məqsədilə xüsusi tədbirlər nəzərdə tutmuşdur [70].

Azərbaycanın gender bərabərliyi siyasəti, İlham Əliyevin rəhbərliyi altında qəbul edilən qanunvericilik aktları ilə daha da möhkəmləndirilmişdir. Bu qanunlar, qadınların iş yerlərində bərabər hüquqlarını təmin etmək, onların sosial müdafiəsini gücləndirmək və cəmiyyətdə bərabər imkanlar yaratmaq məqsədilə qəbul edilmişdir.

Azərbaycan, İlham Əliyevin rəhbərliyi altında qlobal qadın sammitlərində fəal iştirak etmişdir. 2019-cu ildə BMT-nin Qadınlar üzrə Dünya Sammitində İlham Əliyev, qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsində Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətləri və bu sahədəki təşəbbüsləri təqdim etmişdir. Bu çıxış, Azərbaycanın qadın hüquqları

üzrə qlobal liderliyini möhkəmləndirmişdir [74; 159-160].

2003-cü ilin oktyabrında İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ölkənin sosial, iqtisadi və siyasi həyatında əhəmiyyətli bir dönüş nöqtəsi olmuşdur. Bu dövrdən başlayaraq, İlham Əliyev qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində bir sıra mühüm təşəbbüsləri həyata keçirmişdir. Prezident seçilməsindən dərhal sonra, İlham Əliyev qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün dövlət siyasətini inkişaf etdirmək məqsədilə konkret addımlar atmağa başlamışdır.

İlham Əliyevin prezidentliyinin ilk illərində qadın hüquqlarına dair atılmış addımlar, ölkənin gender siyasətində yeni bir mərhələnin başlanğıcını qoymuşdur. 2004-cü ilin fevral ayında qəbul edilən "Azərbaycan Respublikasında Gender Bərabərliyi üzrə Dövlət Proqramı" bu istiqamətdə atılmış ilk əhəmiyyətli addımlardan biri olmuşdur. Proqram, qadınların hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və cəmiyyətdə qadınların mövqeyinin gücləndirilməsi məqsədini güdürdü. Bu proqram çərçivəsində qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatda daha geniş iştirakının təmin edilməsi, məişət zorakılığına qarşı mübarizə və qadınların iqtisadi müstəqilliyinin artırılması üçün bir sıra tədbirlər nəzərdə tutulmuşdur [70].

Proqramın həyata keçirilməsi məqsədilə müxtəlif dövlət orqanları arasında koordinasiya təmin edilmiş, həmçinin beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq inkişaf etdirilmişdir. Bu tədbirlər arasında qadın sahibkarlığının dəstəklənməsi, qadınların iş yerlərində bərabər hüquqlarının təmin edilməsi və qadınların yüksək təhsilə cəlb edilməsi prioritet sahələrdən olmuşdur. Dövlət proqramının tətbiqi ilə yanaşı, məişət zorakılığına qarşı mübarizəyə dair xüsusi qanunvericilik dəyişiklikləri həyata keçirilmiş-

dir. 2006-cı ildə qəbul edilən "Məişət Zorakılığına Qarşı Mübarizə haqqında" qanun, zorakılığa məruz qalan qadınların hüquqlarını qorumaq və onlara hüquqi yardım göstərmək məqsədini güdürdü. Bu qanun, qadınların məişət zorakılığına qarşı müdafiəsini gücləndirmək üçün xüsusi tədbirlər və hüquqi mexanizmlər təqdim edirdi [76; 377].

Prezident İlham Əliyev qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq standartlara uyğun müasir yanaşmaların tətbiqinə xüsusi diqqət yetirmişdir. 2008-ci ildən etibarən, qadın hüquqlarının təmin edilməsi məqsədilə müxtəlif beynəlxalq konfranslar və sammitlərdə iştirak edərək, Azərbaycanı beynəlxalq səviyyədə tanıtmış və bu sahədəki uğurları paylaşmışdır. İlham Əliyevin beynəlxalq təşəbbüsləri və qlobal müstəvidə fəaliyyətləri, Azərbaycanın qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsindəki mövqeyini daha da möhkəmləndirmişdir.

Eyni zamanda, prezident seçildikdən sonra həyata keçirilən islahatlar çərçivəsində qadınların iqtisadi gücləndirilməsi istiqamətində bir sıra dövlət proqramları və layihələr həyata keçirilmişdir. Bu proqramlar, qadın sahibkarlığının inkişafını, iş yerlərində bərabər imkanların yaradılmasını və iqtisadi müstəqilliyin artırılmasını hədəfləyirdi. Dövlət dəstəyi ilə qadın sahibkarlar üçün güzəştli kreditlər təqdim edilmiş və biznes təlimləri təşkil olunmuşdur. Bu təşəbbüslər qadınların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək və onların sosial statusunu gücləndirmək məqsədini daşıyırdı.

İlham Əliyevin qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində atdığı ilk addımlar, ölkənin gender siyasətində əhəmiyyətli bir dönüş yaratmışdır. Bu addımlar, qadınların hüquqlarının qorunması, iqtisadi və sosial həyatda bərabər iştirakının təmin edilməsi və məişət zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində əldə edilən irəliləyişləri əhatə edir. İlham Əliyevin

rəhbərliyi altında həyata keçirilən tədbirlər, Azərbaycanı gender bərabərliyi sahəsində regional və beynəlxalq səviyyədə tanıtmış və bu sahədəki mövqeyini gücləndirmişdir. Bu yanaşma, qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində davamlı inkişafın əsasını qoymuşdur.

2003-cü ilin oktyabrında İlham Əliyevin Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi, ölkənin siyasi, iqtisadi və sosial həyatında əhəmiyyətli bir dəyişiklik olmuşdur. İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə həyata keçirilən islahatlar, Azərbaycanı beynəlxalq müstəvidə tanıtmış və ölkənin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir.

İlham Əliyev prezident olaraq ilk illərdə ölkənin iqtisadiyyatını gücləndirmək, infrastruktur layihələrini inkişaf etdirmək və sosial sahədə islahatlar həyata keçirmək məqsədini güdüdü. İqtisadi inkişafın təmin edilməsi məqsədilə müasir enerji sektorunun inkişafı prioritet sahələrdən biri oldu. Neft və qaz sektorunda həyata keçirilən genişmiqyaslı layihələr, Azərbaycanın iqtisadi potensialını artırmış və ölkəni regionun mühüm enerji ixracatçısı halına gətirmişdir. Bu dövrdə "Şahdəniz" və "Çıraq" layihələri kimi strateji enerji layihələrinin icrası, ölkənin iqtisadiyyatını əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirmişdir [74; 161-162].

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən sosial islahatlar da ölkənin sosial siyasətində əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Sosial müdafiə sahəsində qəbul edilən proqramlar və qanunvericilik dəyişiklikləri, xüsusilə yaşlıların və aztəminatlı əhalinin sosial müdafiəsini gücləndirmişdir. İctimai xidmətlərin yaxşılaşdırılması, səhiyyə və təhsil sistemlərinin modernləşdirilməsi məqsədilə bir sıra layihələr həyata keçirilmişdir. Təhsil sektorunda, xüsusən də ali təhsil müəssisələrinin modernləşdirilməsi və yeni təhsil proqramlarının tətbiqi,

ölkənin gənc nəslinin daha yüksək keyfiyyətli təhsil alma-sını təmin etmişdir.

İlham Əliyevin prezidentlik dövründə siyasi islahat-lar da önəmli yer tutmuşdur. Siyasi sistemin inkişafı, de-mokratik institutların gücləndirilməsi və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi istiqamətində bir sıra addım-lar atılmışdır. Siyasi pluralizmin təşviqi və seçki sistemi-nin təkmilləşdirilməsi məqsədilə müxtəlif təşəbbüslər irəlilədilmişdir. Eyni zamanda, müstəqil hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin gücləndirilməsi və hüquqi isla-hatların həyata keçirilməsi, ölkədə hüququn aliliyini təmin etmək məqsədini güdürdü.

İlham Əliyevin beynəlxalq münasibətlərdəki rolu da prezidentlik dövrünün mühüm aspektlərindən biridir. Azə-rbaycan, onun rəhbərliyi altında, beynəlxalq arenada mü-hüm rol oynamış və bir çox beynəlxalq təşkilatlarla strateji əməkdaşlıq qurmuşdur. Azərbaycanın beynəlxalq münasi-bətlərdəki fəallığı, xüsusilə enerji təhlükəsizliyi, regional əməkdaşlıq və iqtisadi inkişaf sahələrindəki təşəbbüsləri, ölkənin qlobal səviyyədə mövqeyini möhkəmləndirmişdir. İlham Əliyevin xarici siyasət sahəsindəki fəaliyyətləri, Azərbaycanın regional və beynəlxalq məsələlərdə daha fəal iştirakını təmin etmişdir.

Prezident İlham Əliyevin dövründə həyata keçirilən infrastruktur layihələri də ölkənin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Yolların, körpülərin, aeroportların və digər infrastruktur obyektlərinin tikintisi və təkmilləşdirilməsi, Azərbaycanın iqtisadi inkişafını dəstəkləmiş və ölkənin müasir infrastrukturuna sahib olmasını təmin etmişdir. Ey-ni zamanda, urbanizasiya prosesinin inkişafı və şəhərlərin modernləşdirilməsi, ölkənin şəhər təsərrüfatının inkişafına mühüm töhfələr vermişdir.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında sosial, iqtisadi və siyasi sahələrdə həyata keçirilmiş islahatlar,

Azərbaycanın inkişafını sürətləndirmiş və ölkənin beynəlxalq müstəvidə tanınmasını təmin etmişdir. Onun prezidentlik dövrü, ölkənin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə inkişafını təmin edən, iqtisadi və sosial sahələrdə mühüm dəyişikliklərin baş verdiyi bir dövr kimi tarixə düşmüşdür. Bu islahatlar, Azərbaycanın müstəqil inkişafını davam etdirərək, gələcəkdə daha geniş miqyaslı uğurlar əldə etməyə imkan yaratmışdır [77; 81-83].

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə Azərbaycanın regiondakı mövqeyi də əhəmiyyətli dərəcədə gücləndirilmişdir. Regionda baş verən siyasi və iqtisadi proseslərə aktiv müdaxilə edən İlham Əliyev, Azərbaycanın regional liderliyini qorumaq və ölkənin strateji maraqlarını təmin etmək məqsədilə diplomatik və iqtisadi əlaqələri inkişaf etdirmişdir. Bu çərçivədə, ölkə daxilində sabitliyi qorumaqla yanaşı, regional əməkdaşlıq və integrasiya proseslərinə dəstək vermişdir.

İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə həyata keçirilən enerji layihələri, Azərbaycanın regional enerji təhlükəsizliyindəki rolunu möhkəmləndirmişdir. Xəzər dənizindən Avropaya enerji ixracını təmin edən müxtəlif layihələr, Azərbaycanın enerji müstəqilliyini artırmış və ölkəni Avropanın enerji xəttində mühüm bir oyunçu halına gətirmişdir. Bu layihələr, eyni zamanda, regiondakı enerji təhlükəsizliyini də artırmış və Azərbaycanın beynəlxalq enerji siyasətindəki mövqeyini möhkəmləndirmişdir.

İctimai həyatın inkişafında da İlham Əliyevin liderliyi altında əhəmiyyətli dəyişikliklər baş vermişdir. Qadın hüquqlarının müdafiəsi, gənclərin inkişafı və vətəndaş cəmiyyətinin təşviqi sahəsində atılan addımlar, sosial ədalətin təmin edilməsi və inklüziv inkişafın təşviqi məqsədini güdürdü. Qadın hüquqlarının qorunması istiqamətində qəbul edilən qanunvericilik dəyişiklikləri və həyata keçirilən layihələr, qadınların cəmiyyətdə daha aktiv rol

oynamasına şərait yaratmışdır. Eyni zamanda, gənclərin inkişafını dəstəkləyən proqramlar və təşəbbüslər, ölkənin gələcəyinə investisiya qoyuluşunu təmin etmişdir.

Sosial ədalət və humanitar məsələlər sahəsində İlham Əliyevin təşəbbüsləri də əhəmiyyətli rol oynamışdır. Əhalinin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, sosial xidmətlərin inkişafı və humanitar yardım proqramlarının həyata keçirilməsi, ölkənin sosial siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olmuşdur. İcbari tibbi sığorta və pensiya sisteminin modernləşdirilməsi, sosial təminatların artırılması kimi addımlar, vətəndaşların həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi məqsədini güdürdü [77; 91, 95].

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən islahatlar və təşəbbüslər, Azərbaycanın beynəlxalq müstəvidə tanınmasını təmin etmiş və ölkənin inkişafında mühüm rol oynamışdır. Prezidentlik dövrü ərzində, iqtisadi, sosial, siyasi və beynəlxalq sahələrdə əldə edilən nailiyyətlər, Azərbaycanın müasir dövrdəki inkişafını təmin edən əsas amillərdən biri olmuşdur. İlham Əliyevin rəhbərlik etdiyi dövrdə ölkə, regional və qlobal səviyyədə bir çox əhəmiyyətli layihələrə imza atmış və bu sahədəki uğurlarını davam etdirmişdir.

Bu dövrdə həyata keçirilən islahatlar və tədbirlər, Azərbaycanın müstəqil inkişafını davam etdirərək, ölkənin iqtisadi, sosial və siyasi həyatında əhəmiyyətli dəyişikliklər yaratmışdır. İlham Əliyevin prezidentlik dövrü, Azərbaycanın müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə inkişafını təmin edən, müxtəlif sahələrdə əhəmiyyətli irəliləyişlərin baş verdiyi bir dövr kimi tarixə düşmüşdür. Gələcəkdə bu islahatların davam etdirilməsi və ölkənin inkişafının daha da irəliləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilən səylər, Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda daha da güclənməsinə imkan yaradacaqdır.

Prezident İlham Əliyevin 2003-2023-cü illər arasın-

da rəhbərliyi dövründə ölkənin təhlükəsizlik və müdafiə sahəsində də əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Azərbaycanın milli təhlükəsizliyinin təmin edilməsi və müdafiə qabiliyyətinin artırılması məqsədilə bir sıra strateji islahatlar və modernləşdirmə tədbirləri həyata keçirilmişdir. Müdafiə sektorunun modernləşdirilməsi, ordu quruculuğu və hərbi texnologiyaların inkişafı bu dövrdə prioritet sahələrdən biri olmuşdur [77; 101].

Azərbaycan ordusunun gücləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilmiş layihələr, müasir hərbi texnologiyalar və avadanlıqların əldə edilməsi, ordu strukturunun və döyüş hazırlığının təkmilləşdirilməsi, ölkənin müdafiə qabiliyyətini artırmışdır. Eyni zamanda, beynəlxalq müstəvidə müdafiə əməkdaşlığı və təhlükəsizlik məsələlərində fəal iştirak, Azərbaycanın regionda və beynəlxalq səviyyədə təhlükəsizlik məsələlərinə təsir göstərən bir ölkə kimi mövqeyini gücləndirmişdir.

İlham Əliyevin prezidentlik dövründə mədəniyyət və idman sahələrində də əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə edilmişdir. Mədəni irsin qorunması, mədəni tədbirlərin təşkili və idman infrastrukturunun inkişafı bu dövrdə önəmli prioritetlərdən olmuşdur. Mədəniyyət sahəsində müxtəlif beynəlxalq festivallar, sərgilər və tədbirlər təşkil edilmiş, ölkənin mədəniyyət sahəsindəki imici beynəlxalq miqyasda genişləndirilmişdir. İdman sahəsində isə beynəlxalq idman tədbirləri, yarışlar və Olimpiya oyunlarına hazırlıq, ölkənin idman potensialını artırmış və idmançıların beynəlxalq səviyyədə uğurlarını təmin etmişdir.

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi dövründə həyata keçirilən iqtisadi və sosial islahatların nəticəsi olaraq, ölkənin sosial rifah səviyyəsinin yüksəldilməsi və həyat standartlarının artırılması məqsədilə bir çox təşəbbüslər irəlilədilmişdir. Sosial infrastrukturun inkişafı, urbanizasiya proseslərinin həyata keçirilməsi və şəhərlərin modern-

ləşdirilməsi, vətəndaşların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəlmişdir. Eyni zamanda, əhalinin sosial təminatını gücləndirmək və iqtisadi inkişafa dəstək vermək məqsədilə müxtəlif dövlət proqramları və layihələr həyata keçirilmişdir.

İlham Əliyevin beynəlxalq diplomatiya sahəsindəki fəaliyyəti də əhəmiyyətli rol oynamışdır. Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərdəki fəallığı, ölkənin dünya səviyyəsindəki mövqeyini gücləndirmiş və regional münasibətlərin həlli istiqamətində diplomatik təşəbbüslər irəlilədirilmişdir. Xarici siyasətdə müstəqil və balanslı yanaşmalar, ölkənin strateji maraqlarını qorumaq və beynəlxalq əlaqələri genişləndirmək məqsədini güdürdü [81; 2-6].

Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında ölkənin hüquq mühafizə orqanlarının və hüquq sisteminin gücləndirilməsi də əhəmiyyətli addımlar arasında olmuşdur. Hüquq mühafizə orqanlarının fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, hüquq bərabərliyinin təmin edilməsi və ədalət sisteminin inkişafı istiqamətində bir sıra islahatlar həyata keçirilmişdir. Bu tədbirlər, hüquq sisteminin effektivliyini artırmış və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının qorunmasına şərait yaratmışdır.

İlham Əliyevin prezidentlik dövrü, Azərbaycanın müstəqil inkişafını davam etdirərək, müxtəlif sahələrdə əhəmiyyətli nailiyyətlərin əldə edildiyi bir dövr kimi tarixə düşmüşdür. İqtisadi inkişaf, sosial islahatlar, beynəlxalq diplomatiya və hüquq mühafizə sahələrində atılmış addımlar, Azərbaycanın müasir dövrdəki inkişafını təmin edən əsas amillərdən biri olmuşdur. Bu islahatlar, ölkənin regional və qlobal səviyyədəki mövqeyini gücləndirərək, gələcəkdə daha geniş miqyaslı uğurlar əldə etmək məqsədilə həyata keçirilən səyləri davam etdirmişdir. İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən siyasətlər və təşəbbüslər, Azərbaycanın gələcəyinə istiqamət verən

mühüm strateji addımlardır və ölkənin inkişafını təmin etmək üçün atılan əhəmiyyətli addımlardır.

Gender bərabərliyi, bütün insanların cinsiyyətindən asılı olmayaraq bərabər hüquq və imkanlara sahib olması prinsipidir. Bu prinsip həm Azərbaycanda, həm də dünya səviyyəsində sosial, iqtisadi və siyasi inkişafın təmin edilməsi üçün əsas amillərdən biridir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, cəmiyyətin hər sahəsində ədalət, rifah və inkişaf üçün zəruridir.

Azərbaycanda gender bərabərliyi sahəsindəki səylər, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləmək məqsədini güdür. Azərbaycanın qanunvericiliyi və dövlət siyasəti gender bərabərliyini təmin etmək məqsədilə bir sıra islahatlar həyata keçirmişdir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadın və kişilərin bərabər hüquqlara və imkanlara malik olması, onların sosial, iqtisadi və siyasi həyatdakı iştirakını artırmaq üçün əhəmiyyətli addımlar atılmışdır. Dövlət proqramları, qanunvericilik dəyişiklikləri və beynəlxalq əməkdaşlıq, bu məqsədə çatmaq üçün əsas vasitələrdir.

Azərbaycanda gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilmiş təşəbbüslər arasında qadınların iş bazarına daxil olmalarını asanlaşdırmaq, onların iqtisadi müstəqilliyini gücləndirmək və siyasi qərar qəbul etmə proseslərində iştirakını artırmaq yer alır. Dövlət proqramları və müvafiq qanunvericilik, qadınların təhsil almasını, iş yerlərində bərabər hüquqlara sahib olmasını və cəmiyyətdə daha aktiv rol oynamasını təmin edir. Eyni zamanda, məişət zorakılığına qarşı mübarizə və qadın hüquqlarının qorunması istiqamətində qanunlar qəbul edilmiş və həyata keçirilmişdir [7; 58-59].

Beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyi, insan hüquqları və sosial ədalət prinsipinin mərkəzində dayanır. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, cəmiyyətlərin iqtisadi

sadi və sosial inkişafını gücləndirmək, əhalinin həyat keyfiyyətini artırmaq və ədalətli cəmiyyətlər qurmaq məqsədini güdür. BMT-nin Qadınlar üzrə Təşkilatı (UN Women) və digər beynəlxalq təşkilatlar, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün qlobal təşəbbüsləri dəstəkləyir və müxtəlif ölkələrdə bu sahədə fəaliyyətləri koordinasiya edir [7; 60].

Gender bərabərliyi həmçinin iqtisadi inkişaf üçün vacib bir faktordur. Araşdırmalar göstərir ki, qadınların iqtisadi fəaliyyətə cəlb edilməsi və bərabər imkanlara sahib olması, ölkələrin iqtisadi potensialını artırır. Qadınların iş bazarına daxil olması, onların təhsil alması və iqtisadi müstəqillik əldə etməsi, ölkənin iqtisadi inkişafını dəstəkləyir və daha inklüziv bir cəmiyyətin formalaşmasına şərait yaradır.

Sosial ədalət və insan hüquqları baxımından gender bərabərliyi, hər kəsin bərabər hüquq və imkanlara malik olması prinsipini təmin edir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, sosial strukturun ədalətli şəkildə qurulmasına, cəmiyyətdə hər kəsin bərabər müalicə olunmasına və gender əsaslı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılmasına xidmət edir. Gender bərabərliyi, cəmiyyətin bütün üzvlərinin potensialını tam şəkildə istifadə etməyə və sosial ədaləti təmin etməyə kömək edir.

Azərbaycanın və dünyanın müxtəlif bölgələrində gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində atılan addımlar, cəmiyyətlərin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr verir. Gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlər, yalnız qadınların və kişilərin bərabər hüquqlara malik olmasını təmin etmir, həmçinin cəmiyyətlərin iqtisadi, sosial və siyasi inkişafını da dəstəkləyir. Bu səbəbdən gender bərabərliyi, həm lokal, həm də qlobal səviyyədə əhəmiyyətli bir hədəf olaraq qalır.

Gələcəkdə gender bərabərliyinin daha da irəliləməsi

üçün davamlı səylər və təşəbbüslər tələb olunur. Qanunvericilikdəki dəyişikliklər, təhsil və ictimaiyyətlə maarifləndirmə fəaliyyətləri, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün vacib amillərdir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, hər bir cəmiyyətin inkişafı və rifahı üçün əsas şərtədir və bu məqsədin həyata keçirilməsi üçün həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə ardıcıl və koherent yanaşmalar tələb olunur.

Gender bərabərliyinin təmin edilməsi yalnız cəmiyyətlərin sosial ədalətini deyil, eyni zamanda onların iqtisadi və siyasi inkişafını da dəstəkləyir. Gender bərabərliyini təşviq edən ölkələr, həm qadınların, həm də kişilərin potensialını tam şəkildə istifadə edərək daha dinamik və innovativ iqtisadiyyatlara sahib olurlar. Araşdırmalar, gender bərabərliyi prinsiplərinə uyğunlaşmış iqtisadi sistemlərin daha yüksək iqtisadi məhsuldarlığa, daha geniş istehsal bazarlarına və daha güclü sosial kapitalla sahib olduğunu göstərir. Qadınların iqtisadi fəaliyyətdə daha geniş iştirakının təmin edilməsi, ölkələrin iqtisadi böyüməsini sürətləndirir və məşğulluq imkanlarını artırır [10; 17-18].

Bu baxımdan, gender bərabərliyi təkcə sosial ədalət məsələsi deyil, eyni zamanda strateji bir iqtisadi prioritetdir. Müxtəlif beynəlxalq təşkilatlar, o cümlədən BMT, Dünya Bankı və digər beynəlxalq iqtisadi qurumlar, gender bərabərliyinin iqtisadi inkişaf üçün mühüm bir şərt olduğunu vurğulayır. Qadınların iş gücünə daxil olması, onların təhsil və peşə bacarıqlarının artırılması, iqtisadi müstəqillik və liderlik mövqelərinə yüksəlməsi, ölkələrin iqtisadi stabilizasiyalarını və dinamikalarını artırır.

Sosial sahədə gender bərabərliyinin təmin edilməsi, cəmiyyətin bütün fərdlərinin daha sağlam, ədalətli və inklüziv bir mühitdə yaşamasına şərait yaradır. Gender bərabərliyi prinsiplərinin tətbiqi, hər kəsin bərabər hüquq və imkanlara malik olması deməkdir ki, bu da fərdlərin

potensiallarını ən yaxşı şəkildə istifadə etməsinə və cəmiyyətin ümumi rifahının artmasına gətirib çıxarır. Gender əsaslı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların cəmiyyətin bütün sahələrində iştirakını artırmaq, cəmiyyətin sosial sabitliyini və həmrəyliyini dəstəkləyir.

Beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyi mövzusunda əldə olunan uğurlar, müxtəlif ölkələr arasında təcrübə mübadiləsi və dəstək proqramları vasitəsilə genişləndirilməkdədir. BMT-nin Gender Bərabərliyi və Qadın Hüquqları üzrə Təşkilatı (UN Women) və digər beynəlxalq qurumlar, gender bərabərliyi məqsədinə çatmaq üçün qlobal səviyyədə təşəbbüslər həyata keçirir. Bu təşəbbüslər, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün standartların inkişaf etdirilməsini, ölkələr arasında əməkdaşlığı və gender əsaslı diskriminasiyaya qarşı mübarizəni təşviq edir [21; 2].

Gələcəkdə gender bərabərliyinin daha da irəliləməsi üçün müxtəlif sahələrdə konkret tədbirlər və strategiyalar tələb olunur. Təhsil, səhiyyə, iş bazarı və hüquq sahələrində gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə aparılan islahatlar və təşəbbüslər, bu sahələrdə mövcud olan gender fərqliliklərini azaltmağa yönəlmişdir. Eyni zamanda, gender əsaslı ayrımcılığın qarşısının alınması üçün qanunvericilikdəki dəyişikliklər, təhsil proqramları və ictimai maarifləndirmə tədbirləri həyata keçirilir.

Gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsindəki irəliləyişlər, cəmiyyətin inkişafını təmin etmək, iqtisadi və sosial rifahı artırmaq və hüquqların təmin edilməsini gücləndirmək məqsədini güdür. Bu sahədəki uğurlar, həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə davamlı səylərlə əldə edilir və gender bərabərliyinin təmin edilməsi, daha ədalətli və inkişaf etmiş cəmiyyətlərin qurulmasına töhfə verir.

İlkin addımlardan başlayaraq, gender bərabərliyini təmin etmək üçün atılan tədbirlər, hər bir cəmiyyətdə daha

inklüziv və ədalətli bir gələcəyin qurulmasına imkan yaradır. Bu səbəbdən gender bərabərliyinin inkişafını dəstəkləmək, bütün cəmiyyətlərin rifahını artırmaq və onların potensialını tam şəkildə istifadə etmək məqsədini güdür.

Azərbaycanda gender bərabərliyi istiqamətində atılan ilk addımlar, qadın hüquqlarının qorunması, təhsilin təşviqi və sosial proqramların inkişafını əhatə edir. Bu tədbirlər, ölkənin sosial ədalət prinsiplərini gücləndirmək və qadınların cəmiyyətdəki rolunu artırmaq məqsədini güdür.

Qadın hüquqlarının qorunması, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki ilk addımlarından biri olmuşdur. Qadınların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi məqsədilə qanunvericilikdə bir sıra dəyişikliklər edilmişdir. 1995-ci ildə qəbul olunan Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası, qadınların kişilərlə bərabər hüquqlara malik olduğunu təsdiqləmişdir. Həmçinin, müxtəlif beynəlxalq müqavilələrə qoşulmaqla, Azərbaycan beynəlxalq standartlara uyğun olaraq qadın hüquqlarını qorumağa öhdəlik götürmüşdür. BMT-nin Qadınlar üzrə Təşkilatı (UN Women) və digər beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq, qadın hüquqlarının daha da gücləndirilməsi məqsədini güdür [34; 172-173].

Qadınların hüquqlarının qorunması sahəsində atılmış addımlar arasında məişət zorakılığına qarşı mübarizə, qadınların iqtisadi müstəqilliyi və sosial müdafiəsinin təmin edilməsi, habelə gender əsaslı ayrımcılığın aradan qaldırılması prioritet sahələrdən olmuşdur. Dövlət proqramları və qanunvericilik dəyişiklikləri, qadınların cəmiyyətdə daha fəal rol oynamasını, iş bazarına daxil olmasını və iqtisadi müstəqillik əldə etməsini təmin etmək məqsədini güdür.

Təhsilin təşviqi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün mühüm bir sahədir. Azərbaycanın təhsil sistemində

gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə bir sıra islahatlar həyata keçirilmişdir. Qızların təhsil alması və məktəbə daxil olması üçün xüsusi təşviq proqramları və kampaniyalar təşkil edilmişdir. Təhsil sahəsində həyata keçirilmiş bu təşəbbüslər, qadınların yüksək səviyyəli təhsil almasını, peşə bacarıqlarını artırmasını və iş bazarında daha yaxşı mövqelərdə yer almasını təmin etmişdir.

Qadınların təhsil imkanlarının artırılması, onların iqtisadi və sosial inkişafını dəstəkləyir. Eyni zamanda, təhsilin təşviqi vasitəsilə gender əsaslı ayrı-seçkiliklərin qarşısının alınması və qadınların cəmiyyətdə daha bərabər iştirakını təmin etmək mümkündür. Təhsil sahəsindəki gender bərabərliyi tədbirləri, ölkənin gələcəyinə investisiya qoyuluşu baxımından əhəmiyyətli rol oynayır.

Sosial proqramlar, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün əhəmiyyətli addımlardan biridir. Azərbaycanın sosial proqramları, qadınların və ailələrin sosial rifahını artırmaq, onların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq və sosial müdafiəsini təmin etmək məqsədini güdür. Sosial təminat proqramları, qadınların əmək bazarına daxil olmalarını dəstəkləmək, məişət zorakılığı qurbanlarına yardım etmək və qadınların sosial hüquqlarını qorumaq məqsədilə həyata keçirilmişdir.

Həmçinin, sosial proqramlar vasitəsilə qadınların iqtisadi müstəqilliyini gücləndirmək və onların sosial təminatını artırmaq məqsədilə müxtəlif dövlət proqramları həyata keçirilmişdir. Bu proqramlar, qadınların iqtisadi fəaliyyətini təşviq edir, onların müstəqilliyini artırır və sosial ədaləti təmin edir.

Azərbaycanda gender bərabərliyi istiqamətində atılan ilk addımlar, qadın hüquqlarının qorunması, təhsilin təşviqi və sosial proqramların inkişafını əhatə edir. Bu tədbirlər, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyir, gender əsaslı ayrımcılığın aradan qaldırılmasını təmin edir

və qadınların cəmiyyətdəki rolunu artırır. Gələcəkdə, gender bərabərliyinin daha da irəliləməsi üçün davamlı islahatlar və proqramlar tələb olunur. Bu məqsədlə, dövlət siyasəti və beynəlxalq əməkdaşlıq vasitəsilə gender bərabərliyini təmin etmək, hər bir cəmiyyətin inkişafı və rifahı üçün əhəmiyyətlidir.

Azərbaycanda gender bərabərliyi istiqamətində atılan addımların davamlılığı və təsiri, cəmiyyətin müxtəlif sahələrində gözə çarpan dəyişikliklərlə özünü göstərmişdir. Qadın hüquqlarının qorunması, təhsilin təşviqi və sosial proqramların inkişafı sahəsində əldə edilən nailiyyətlər, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün əsaslı bir baza yaratmışdır.

Qadın hüquqlarının qorunması, qanunvericilik və icra mexanizmləri vasitəsilə müntəzəm olaraq dəstəklənmişdir. Qadınların hüquqlarının təmin edilməsi ilə bağlı müxtəlif qanunlar qəbul edilmiş və bu qanunların tətbiqi məqsədlə konkret tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu qanunvericilikdəki dəyişikliklər qadınların sosial hüquqlarını genişləndirmiş və məişət zorakılığı, cinsi ayrı-seçkilik və digər gender əsaslı zorakılıq halları ilə mübarizəni gücləndirmişdir. Həmçinin, qadınların iqtisadi hüquqlarının qorunması üçün müxtəlif təşviq proqramları və dəstək sistemləri yaradılmışdır [20; 4].

Təhsilin təşviqi sahəsində atılan addımlar, qadınların daha yaxşı təhsil imkanlarına malik olmalarını təmin edir. Təhsil sahəsində gender bərabərliyi məqsədlə həyata keçirilən proqramlar, qızların məktəbə daxil olması və təhsil alması üçün müxtəlif təşviq mexanizmləri təklif edir. Bu təşviq mexanizmləri arasında təqaüdlər, təhsil proqramları və gender bərabərliyini dəstəkləyən maarifləndirmə kampaniyaları yer alır. Təhsilin təşviqi vasitəsilə qadınların iqtisadi fəaliyyətə cəlb edilməsi, onların sosial və iqtisadi müstəqilliyini artırır və ölkənin inkişafına töhfə verir.

Sosial proqramlar isə qadınların və ailələrin sosial rifahını artırmaq məqsədini güdür. Sosial təminat proqramları, qadınların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq, iqtisadi müstəqilliyini gücləndirmək və sosial xidmətlərdən faydalanmasını təmin etmək üçün geniş şəkildə tətbiq edilir. Sosial proqramlar vasitəsilə, xüsusilə məişət zorakılığı qurbanlarına və sosial yardım ehtiyacı olan qadınlara dəstək verilir. Bu proqramlar, qadınların sosial müdafiəsini artırır və onların həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilmişdir.

Bundan əlavə, gender bərabərliyini təşviq edən müxtəlif ictimai təşəbbüslər və layihələr həyata keçirilmişdir. Gender bərabərliyi məsələlərinin cəmiyyət arasında müzakirəsi, gender əsaslı stereotiplərin və ayrı-seçkiliklərin qarşısının alınması məqsədilə maarifləndirmə və təhsil fəaliyyətləri təşviq edilmişdir. Gender bərabərliyi sahəsində ictimai müzakirələrin genişləndirilməsi, cəmiyyətin gender məsələlərinə daha həssas yanaşmasını təmin edir və sosial dəyişikliklərin baş verməsinə şərait yaradır.

Gələcəkdə gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində daha genişmiqyaslı tədbirlər və islahatların həyata keçirilməsi zəruridir. Bu məqsədlə, qanunvericilikdəki dəyişikliklər, təhsil sistemindəki yeniliklər və sosial proqramların genişləndirilməsi vacibdir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, sosial ədalətin təmin edilməsi, iqtisadi inkişafın gücləndirilməsi və insan hüquqlarının qorunması baxımından əhəmiyyətlidir.

İlkin addımlardan başlayaraq, gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədinə çatmaq üçün həyata keçirilmiş tədbirlər, Azərbaycanın inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Qadınların hüquqlarının qorunması, təhsilin təşviqi və sosial proqramların inkişafı, gender bərabərliyini təmin etmək məqsədinə yönəlmiş əsas sahələrdir. Bu sahələrdəki irəliləyişlər, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyir

və daha ədalətli və inklüziv bir cəmiyyətin formalaşmasına imkan yaradır. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, cəmiyyətin hər bir fərdinin potensialını tam şəkildə istifadə etməsinə və bərabər imkanlardan faydalanmasına şərait yaradır.

2006-cı il, Azərbaycan Respublikasının gender bərabərliyini və qadın hüquqlarını təşviq etmək məqsədilə mühüm bir addım atdığı bir il olmuşdur. Bu il, Azərbaycanın qadın problemləri ilə məşğul olan xüsusi bir dövlət qurumunun yaradılması ilə tarixə düşmüşdür. Azərbaycan Respublikasında Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, ölkədə gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadın hüquqlarının qorunması sahəsindəki səylərin gücləndirilməsinin bir göstəricisidir [45; 2].

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, qadınların hüquqlarını və mənafeyini qorumaq, gender bərabərliyini təşviq etmək və qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatdakı iştirakını artırmaq məqsədini güdür. Bu komitə, qadınların qarşılaşdığı müxtəlif problemlərin həlli üçün xüsusi bir qurum olaraq fəaliyyətə başlamışdır. Dövlət Komitəsinin yaradılması, qadınların cəmiyyətdəki rolunu daha da gücləndirmək və onların hüquqlarını təmin etmək üçün dövlət səviyyəsində bir mexanizmin formalaşdırılmasına şərait yaratmışdır.

Komitənin yaradılması, qadın problemlərinin müvafiq dövlət strukturları tərəfindən daha sistemli və koordinasiya şəkildə ələ alınmasına imkan vermişdir. Bu qurum, qadın hüquqlarının qorunması ilə bağlı qanunvericilik və siyasətlərin inkişafını, sosial proqramların və təşəbbüslərin hazırlanmasını və icrasını təmin edir. Komitənin fəaliyyət sahəsinə qadınların iqtisadi müstəqilliyinin artırılması, təhsil və peşə bacarıqlarının inkişafı, məişət zorakılığı ilə mübarizə, sağlamlıq və sosial təminat məsələləri daxildir.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, ölkə daxilində qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində müxtəlif layihələr və proqramlar həyata keçirmişdir. Bu proqramlar, qadınların sosial və iqtisadi vəziyyətini yaxşılaşdırmağa yönəlmiş tədbirləri əhatə edir. Eyni zamanda, komitə qadınların hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə ictimai maarifləndirmə və təhsil fəaliyyətlərini də dəstəkləmişdir.

Komitənin fəaliyyətinin bir hissəsi də beynəlxalq əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsini əhatə edir. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, beynəlxalq təşkilatlarla, xüsusilə BMT-nin qadın hüquqları üzrə təşkilatları ilə əməkdaşlıq edir və beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyət göstərir. Bu əməkdaşlıq, qadın hüquqları sahəsində beynəlxalq təcrübələrin tətbiqi və ölkənin beynəlxalq öhdəliklərinin yerinə yetirilməsi məqsədini güdür.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, həmçinin gender əsaslı ayrı-seçkilik və zorakılıq halları ilə mübarizə sahəsindəki tədbirləri də dəstəkləyir. Bu tədbirlər, məişət zorakılığı, cinsi zorakılıq və digər gender əsaslı zorakılıq halları ilə mübarizəni gücləndirir və qurbanların dəstəklənməsi üçün müvafiq xidmətlərin təmin edilməsinə yönəldilmişdir.

Komitənin fəaliyyətinin effektivliyini artırmaq məqsədilə, müxtəlif yerlərdə qadınların hüquqları ilə bağlı statistik məlumatların toplanması, analizi və bu məlumatların əsasında siyasətlərin və proqramların hazırlanması həyata keçirilmişdir. Bu yanaşma, qadın problemlərinin daha dəqiq müəyyənləşdirilməsinə və müvafiq tədbirlərin daha effektiv şəkildə həyata keçirilməsinə imkan tanıyır.

2.2. Gender bərabərliyi və xarici əlaqələrdə Azərbaycan perspektivləri

2006-cı ildən sonra, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyəti, Azərbaycanın gender bərabərliyini təmin etmək məqsədinə doğru irəliləyişlərə töhfə vermişdir. Komitənin yaradılması, qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təşviq edilməsi sahəsindəki dövlət səylərinin bir hissəsi olaraq əhəmiyyətli bir addım olmuşdur. Bu qurumun fəaliyyətləri, qadınların cəmiyyətdə daha bərabər və fəal rol oynayaraq, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafına töhfə verməsini təmin edir.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, Azərbaycanın qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsindəki strateji yanaşmalarının bir göstəricisi kimi, gələcəkdə bu sahədə daha geniş miqyaslı tədbirlərin və islahatların həyata keçirilməsinə əsas yaradır. Bu tədbirlər, qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün davamlı səylərin önəmini vur-ğulayır.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki inkişafını irəlilətmək məqsədini güdür. Bu qurumun fəaliyyətləri, qadın hüquqlarının geniş spektrdə qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün sistemli yanaşmaları ehtiva edir. Komitə, qadın problemlərinə dair genişmiqyaslı strategiyaların hazırlanmasını və tətbiqini, həmçinin müvafiq dövlət orqanları ilə əlaqələndirilmiş fəaliyyətləri əhatə edir [13; 71-73].

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyətinin əhəmiyyətli aspektlərindən biri, qadınların iqtisadi və sosial həyatdakı iştirakını artırmağa yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsidir. Bu çərçivədə, qadınların iqtisadi müstəqilliyinin artırılması məqsədilə müxtəlif təşviq proqramları və maliyyə dəstəyi sistemləri tətbiq edilir.

Eyni zamanda, qadınların iş bazarına daxil olmalarını asanlaşdırmaq üçün iş yeri təşviqi və sahibkarlıq dəstəyi proqramları həyata keçirilir. Bu tədbirlər qadınların iş imkanlarını artırır və iqtisadi fəaliyyətlərini genişləndirir.

Təhsilin təşviqi sahəsində, Dövlət Komitəsi qadınların təhsil imkanlarını artırmaq məqsədilə xüsusi proqramlar təşkil edir. Bu proqramlar qızların məktəbə daxil olmasını, təhsillərinin davam etdirilməsini və yüksək təhsil səviyyələrinə çatmasını təmin etmək məqsədini güdür. Təhsilin gender bərabərliyinə uyğun şəkildə inkişaf etdirilməsi, qadınların müasir iqtisadi və sosial mühitdə daha yaxşı mövqelərdə yer almasını dəstəkləyir.

Sosial proqramlar vasitəsilə qadınların sosial rifahını artırmaq məqsədilə bir sıra xidmətlər və dəstək proqramları təmin edilir. Məişət zorakılığı qurbanlarına yardım, sosial xidmətlər və psixoloji dəstək proqramları qadınların sosial təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədini güdür. Sosial proqramların məqsədi, qadınların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq və onların müxtəlif sosial çətinliklərlə üzləşmələrini azaltmaqdır.

Bundan əlavə, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi gender əsaslı ayrı-seçkilik və zorakılıq halları ilə mübarizə sahəsində əhəmiyyətli rol oynayır. Komitə, bu mövzuda maarifləndirmə kampaniyaları həyata keçirir və ictimaiyyət arasında gender bərabərliyi mövzusunda məlumatlılığın artırılmasını təmin edir. Gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınması və qurbanlara dəstək verilməsi məqsədilə xüsusi mütəxəssis qruplar yaradılmışdır [65; 7-9].

Komitənin fəaliyyətinin digər bir önəmli aspekti, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq və təcrübə mübadiləsidir. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, BMT-nin qadın hüquqları üzrə qurumları ilə əməkdaşlıq edərək beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyət göstərir. Bu əməkdaşlıq, gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə

beynəlxalq təcrübələrin tətbiqini və ölkənin beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməsini təmin edir.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyətləri, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki strateji yanaşmalarının bir hissəsi kimi qiymətləndirilir. Komitə, qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədinə uyğun olaraq, müxtəlif dövlət və qeyri-hökumət təşkilatları ilə əməkdaşlıq edir və bu sahədəki problemlərin həllinə yönəldilmiş tədbirləri koordinasiya edir.

Bu tədbirlər, qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatdakı iştirakını artırmaq, gender əsaslı ayrı-seçkilikləri aradan qaldırmaq və daha ədalətli bir cəmiyyətin formalaşmasına töhfə vermək məqsədini güdür. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlərini dəstəkləyən və bu sahədə davamlı inkişafı təmin edən bir addım olaraq əhəmiyyətlidir [69; 32-33].

Gələcəkdə bu qurumun fəaliyyətləri daha da genişlənməli və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsindəki strateji yanaşmalar daha da inkişaf etdirilməlidir. Komitənin həyata keçirdiyi proqramlar və təşəbbüslər, qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədinə doğru atılmış mühüm addımları əks etdirir. Bu sahədə əldə edilən nailiyyətlər, Azərbaycanın sosial və iqtisadi inkişafında əhəmiyyətli bir rol oynayır və daha inklüziv bir gələcəyin qurulmasına imkan yaradır.

Azərbaycanın gender siyasəti sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, ölkənin gender bərabərliyinin təşviqi və qadın hüquqlarının qorunması məqsədilə həyata keçirdiyi mühüm bir strategiyadır. Bu əməkdaşlıq, Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyətini təmin edir və müxtəlif beynəlxalq qurumlarla birgə əməkdaşlıq yolu ilə gender bərabərliyinin təmin edil-

məsi sahəsində irəliləyişlərə nail olmağa çalışır.

Azərbaycan, BMT-nin gender bərabərliyi sahəsindəki təşəbbüsləri və proqramları ilə yaxından əməkdaşlıq edir. BMT-nin Qadınlar üzrə Təşkilatı (UN Women) və digər BMT təşkilatları ilə əməkdaşlıq, ölkənin gender siyasətini beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq və qadın hüquqlarının qorunmasını təmin etmək məqsədini güdür. BMT-nin qadın hüquqları ilə bağlı konvensiyaları və tövsiyələri, Azərbaycan üçün hüquqi və strateji baza təqdim edir. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində, müxtəlif proqramlar və layihələr həyata keçirilir ki, bunlar da gender bərabərliyinin təşviqinə və qadınların hüquqlarının genişləndirilməsinə yönəldilmişdir [72; 10].

Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq da Azərbaycanın gender siyasətinin inkişafında mühüm rol oynayır. Avropa Şurası, gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsində müxtəlif standartlar və tövsiyələr təqdim edir. Azərbaycan, Avropa Şurasının gender əsaslı ayrımcılığın qarşısının alınması və qadınların hüquqlarının qorunması ilə bağlı tövsiyələrini qəbul etmiş və bu standartlara uyğunlaşdırma məqsədilə qanunvericilikdə dəyişikliklər etmişdir. Avropa Şurası ilə birgə həyata keçirilən layihələr, gender bərabərliyinin təşviqi və qadın hüquqlarının təmin edilməsi sahəsində irəliləyişlərin əldə olunmasına kömək edir [78; 422].

Beynəlxalq Əmək Təşkilatı (İLO) ilə əməkdaşlıq da Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki fəaliyyətlərini dəstəkləyir. İLO, iş yerlərində gender bərabərliyi və qadınların iqtisadi iştirakının artırılması üzrə müxtəlif təşəbbüslər təqdim edir. Azərbaycan, İLO-nun tövsiyələrini və standartlarını tətbiq edərək, iş bazarında qadınların hüquqlarını qorumağa yönəlmiş siyasətləri inkişaf etdirir. İLO ilə birgə həyata keçirilən layihələr, qadınların iş bazarında iştirakını təşviq edir və gender əsaslı ayrı-seçkiliklə mübarizə aparır [74; 160-161].

Beynəlxalq Qırmızı Xaç və Beynəlxalq Qızıl Aypara Cəmiyyətləri ilə əməkdaşlıq da Azərbaycanın gender siyasətində əhəmiyyətli rol oynayır. Bu qurumlar, qadınların və ailələrin sosial xidmətlərdən faydalanmasını təmin etmək və müharibə və təbii fəlakətlər zamanı qadınların və uşaqların müdafiəsini təmin etmək məqsədilə müxtəlif proqramlar həyata keçirir. Azərbaycan, bu beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq edərək, qadınların və uşaqların sosial təhlükəsizliyini artırmaq və müvafiq humanitar yardım proqramlarını tətbiq etmək məqsədini güdür [37; 62-64, 67].

Azərbaycanın gender siyasəti məsələsi ilə bağlı beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, ölkənin gender bərabərliyini təmin etmək və qadın hüquqlarını qorumaq sahəsindəki fəaliyyətlərini gücləndirir. Bu əməkdaşlıq, beynəlxalq standartlara uyğun olaraq gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadın hüquqlarının qorunması məqsədilə müxtəlif layihələrin və proqramların həyata keçirilməsini təmin edir. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, Azərbaycan üçün müvafiq təcrübələrin və ən yaxşı praktikanın tətbiqinə imkan yaradır və bu sahədə əldə edilən nailiyyətlərin genişləndirilməsinə kömək edir.

Gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, həmçinin, Azərbaycanın beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməsi və gender bərabərliyinin təşviqi sahəsindəki strateji məqsədlərinə çatması üçün mühüm bir vasitədir. Bu əməkdaşlıq, müxtəlif beynəlxalq qurumlarla birgə həyata keçirilən təşəbbüslərin və layihələrin ölkənin gender siyasətinə əlavə dəyər qatmasına və qadın hüquqlarının təmin edilməsinə kömək edir.

Gələcəkdə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi, gender bərabərliyi və qadın hüquqlarının qorunması sahəsində daha böyük irəliləyişlərin əldə olunmasına imkan tanıyacaqdır. Bu əməkdaşlıq, həmçinin, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə gender bərabər-

liyinin təmin edilməsi sahəsindəki strategiyalarını daha da inkişaf etdirəcək və ölkənin bu sahədəki mövqeyini gücləndirəcəkdir.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, Azərbaycanın gender siyasətini daha da irəlilətmək və qadın hüquqlarını beynəlxalq standartlara uyğun şəkildə qorumaq məqsədilə əhəmiyyətli rol oynayır. Bu əməkdaşlıq, həmçinin ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlərini beynəlxalq səviyyədə tanıdaraq, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərdəki mövqeyini gücləndirir.

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı çərçivəsində həyata keçirilən proqramlar və layihələr müxtəlif sahələri əhatə edir. Bunlar arasında qadınların iqtisadi və sosial cəhətdən gücləndirilməsi, təhsil imkanlarının artırılması, gender əsaslı zorakılıqla mübarizə və hüquqi yardımların təmin edilməsi mövcuddur. Beynəlxalq təşkilatlarla birgə həyata keçirilən bu layihələr, qadınların həyat şəraitini yaxşılaşdırmaq və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində konkret nəticələr əldə etmək məqsədini güdür.

BMT-nin qadın hüquqları ilə bağlı konvensiyaları və tövsiyələri, Azərbaycanın gender siyasətində əsaslı təsirə malik olmuşdur. Bu konvensiyalar, qadınların hüquqlarının beynəlxalq səviyyədə tanınmasını təmin edir və ölkələrin bu hüquqları qorumaq üçün müvafiq qanunvericilik və siyasətləri inkişaf etdirməsini tələb edir. Azərbaycanın bu konvensiyalara uyğunlaşdırma məqsədilə həyata keçirdiyi islahatlar, ölkənin qadın hüquqları sahəsindəki irəliləyişlərini əks etdirir.

Avropa Şurası ilə əməkdaşlıq, gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsində daha da geniş bir yanaşma təqdim edir. Avropa Şurasının təqdim etdiyi tövsiyələr və standartlar, Azərbaycanın gender siyasətində yeniliklərin tətbiqinə və müxtəlif sosial və hüquqi sahələrdə bərabər-

liyin təmin edilməsinə kömək edir. Avropa Şurası ilə həyata keçirilən layihələr, ölkədəki gender bərabərliyi məsələlərinə dair daha geniş və ətraflı yanaşmaların tətbiqinə şərait yaradır.

İLO ilə əməkdaşlıq, iş yerlərində gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların iqtisadi fəaliyyətlərinin artırılması sahəsində konkret təşəbbüslər təqdim edir. İLO-nun tövsiyələri, iş bazarında qadınların hüquqlarının qorunması və gender əsaslı ayrımcılığın qarşısının alınması məqsədilə nəzərdə tutulmuşdur. Bu əməkdaşlıq vasitəsilə, Azərbaycan iş bazarında daha bərabər bir mühit yaradılması və qadınların iş imkanlarının artırılması istiqamətində irəliləyişlər əldə edir.

Beynəlxalq Qırmızı Xaç və Beynəlxalq Qızıl Aypara Cəmiyyətləri ilə əməkdaşlıq, qadınların və ailələrin sosial xidmətlərdən faydalanmasını təmin etmək və humanitar yardımların verilməsi sahəsində əhəmiyyətli rol oynayır. Bu əməkdaşlıq, müharibə və təbii fəlakətlər zamanı qadınların və uşaqların təhlükəsizliyini təmin etmək məqsədilə müxtəlif proqramlar həyata keçirir.

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, gender bərabərliyi sahəsində strateji məqsədlərinə çatmaq və qadın hüquqlarını beynəlxalq səviyyədə qorumaq məqsədini güdür. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində əldə edilən nailiyyətlər, ölkənin gender siyasətinin inkişafını dəstəkləyir və beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyi məsələlərinə olan diqqəti artırır.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində daha çox irəliləyişlər əldə etməsinə və beynəlxalq standartlara uyğun tədbirlərin həyata keçirilməsinə kömək edəcəkdir. Bu əməkdaşlıq, həmçinin ölkənin gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki strategiyalarının daha da inkişaf etdirilməsini təmin edir. Beynəlxalq təşkilatlarla birgə

fəaliyyət, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyini təşviq etməyə və bu sahədəki irəliləyişləri artırmağa yönəlmiş əhəmiyyətli bir vasitədir.

Bu əməkdaşlığın davamlı və effektiv şəkildə həyata keçirilməsi, Azərbaycanın gender siyasətinin inkişafını təmin edəcək və ölkənin qadın hüquqlarını beynəlxalq səviyyədə daha yaxşı qorumağa imkan yaradacaqdır. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, gender bərabərliyinin təşviqində əsas bir rol oynayır və Azərbaycanın bu sahədəki mövqeyini gücləndirir.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq Azərbaycanın gender siyasətində əhəmiyyətli dəyişikliklər və inkişaf yaradıb. Bu əməkdaşlıq, ölkənin beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyətini təmin edir və gender bərabərliyinin təşviqi sahəsində konkret nəticələr əldə etməyə imkan tanıyır. Beynəlxalq təşkilatların dəstəyi və təcrübə mübadiləsi, Azərbaycanın qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsindəki strategiyalarını daha da təkmilləşdirməyə kömək edir.

Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və digər müvafiq dövlət orqanları, beynəlxalq təşkilatlarla birgə əməkdaşlıq çərçivəsində, gender bərabərliyi və qadın hüquqlarına dair müxtəlif tədbirlər həyata keçirir. Bu tədbirlər arasında beynəlxalq konfranslar, seminarlar, təlimlər və maarifləndirmə kampaniyaları mövcuddur. Bu fəaliyyətlər, qadınların hüquqları barədə biliklərin artırılmasına, gender bərabərliyinin təşviqinə və gender əsaslı zorakılığın qarşısının alınmasına yönəlmişdir [46; 358-359].

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki tədqiqat və statistik məlumatların toplanması və təhlili sahəsində də əhəmiyyətli rol oynayır. Beynəlxalq təşkilatlar, ölkəyə bu sahədə təcrübə və metodologiyalar təqdim edir, eləcə də gender bərabərliyi ilə bağlı məlumatların sistemli şəkildə toplanması və

təhlilini dəstəkləyir. Bu məlumatlar, gender bərabərliyi sahəsində daha dəqiq siyasətlərin hazırlanmasına və həyata keçirilməsinə kömək edir.

Azərbaycanın beynəlxalq əməkdaşlığı, həmçinin ölkənin milli qanunvericiliyinin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına xidmət edir. Beynəlxalq təşkilatların tövsiyələri və standartları əsasında, Azərbaycan müxtəlif qanunvericilik islahatları həyata keçirmişdir. Bu islahatlar, qadınların hüquqlarının genişləndirilməsi, gender əsaslı ayrımcılığın aradan qaldırılması və sosial bərabərliyin təmin edilməsi məqsədini güdür. Bu dəyişikliklər, həmçinin beynəlxalq qanunvericilik və standartlarla uyğunluğu artırır.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın bir digər mühüm aspekti, müvafiq gender siyasətlərinin həyata keçirilməsi üçün yerli səviyyədə dəstəkləyici strukturların yaradılmasıdır. Bu struktur dəstəyi, yerli idarəetmə orqanları ilə birgə əməkdaşlığı və gender bərabərliyini təşviq edən proqramların həyata keçirilməsini əhatə edir. Yerli səviyyədə icra olunan tədbirlər, qadınların sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyir və onların yerli cəmiyyətdə daha fəal iştirakını təmin edir.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq eyni zamanda Azərbaycan üçün digər ölkələrin təcrübələrini öyrənmək və tətbiq etmək imkanı təqdim edir. Bu təcrübə mübadiləsi, qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsindəki müvəffəqiyyətli modelləri öyrənməyə və bu modelləri ölkənin xüsusi şərtlərinə uyğunlaşdırmağa kömək edir. Beynəlxalq səviyyədə əldə olunan bilik və təcrübələr, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki strategiyalarını daha da təkmilləşdirməkdə əhəmiyyətli rol oynayır.

Beynəlxalq əməkdaşlığın davamlılığı, Azərbaycanın gender siyasətinin inkişafını təmin edir və ölkənin qadın hüquqları sahəsindəki irəliləyişlərini gücləndirir. Beynəl-

xalq təşkilatlarla birgə fəaliyyət, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində daha əhatəli və sistemli yanaşmaların tətbiqinə imkan tanıyır. Bu əməkdaşlıq, həmçinin ölkənin beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyi və qadın hüquqarı sahəsindəki mövqeyini möhkəmləndirir və bu sahədəki beynəlxalq öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə kömək edir [63; 4-7].

Sonuç olaraq, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, Azərbaycanın gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki strategiyalarını dəstəkləyir və bu sahədəki müvəffəqiyyətləri artırır. Bu əməkdaşlıq, ölkənin beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyətini təmin edir və gender bərabərliyinin təşviqinə yönəlmiş məqsədlərə çatmağa kömək edir. Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, gender bərabərliyini təmin etmək üçün mühüm bir vasitədir və bu sahədəki irəliləyişlər ölkənin sosial və iqtisadi inkişafına töhfə verir.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın davamlı inkişafı, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki fəaliyyətlərini daha da irəlilətmək və qadın hüquqlarının qorunmasını təmin etmək məqsədini güdür. Bu əməkdaşlıq, müxtəlif səviyyələrdə həyata keçirilən təşəbbüslərlə yanaşı, ölkənin müvafiq beynəlxalq öhdəlikləri yerinə yetirməsini təmin edir və gender bərabərliyinin genişləndirilməsi sahəsindəki strateji məqsədlərə çatmağa kömək edir.

Bir çox beynəlxalq təşkilat, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki siyasətlərini dəstəkləmək məqsədilə maliyyə və texniki yardım təmin edir. Bu yardım, müxtəlif sosial proqramların və təşəbbüslərin maliyyələşdirilməsinə, eləcə də gender bərabərliyini təmin edən layihələrin həyata keçirilməsinə yönəlmişdir. Bu cür dəstəklə, Azərbaycan qadınların hüquqlarını daha da irəlilətmək və gender bərabərliyini təmin etmək məqsədilə konkret addımlar atır.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, ölkədə gender bərabərliyinə dair tədqiqatların aparılmasını və statistika məlumatlarının toplanmasını da əhatə edir. Bu məlumatlar, gender bərabərliyi sahəsindəki problemlərin müəyyənləşdirilməsinə və müvafiq siyasətlərin hazırlanmasına kömək edir. Beynəlxalq təşkilatlar, tədqiqatların aparılması və məlumatların toplanması üçün müvafiq metodologiyalar təqdim edir və bu məlumatların təhlili nəticəsində əldə olunan nəticələr əsasında gender bərabərliyi sahəsindəki tədbirlərin optimallaşdırılmasına kömək edir.

Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq çərçivəsində keçirilən beynəlxalq konfranslar, seminarlar və təlimlər, həmçinin ölkənin gender siyasətini inkişaf etdirmək və müvafiq tədbirləri həyata keçirmək üçün əhəmiyyətli bir platforma təqdim edir. Bu tədbirlər, müxtəlif ölkələrin təcrübələrini mübadilə etmək, müasir metodologiyaları öyrənmək və gender bərabərliyi sahəsindəki ən yaxşı praktikalardan istifadə etmək imkanı verir. Eyni zamanda, bu tədbirlər qadın hüquqları sahəsindəki mövcud çağırışları müzakirə edir və müvafiq strateji yanaşmaların inkişafını dəstəkləyir.

Beynəlxalq əməkdaşlıq, ölkədə qadın hüquqlarının artırılması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsindəki uğurları beynəlxalq səviyyədə tanıtmağa kömək edir. Beynəlxalq təşkilatlar, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki müvəffəqiyyətlərini qiymətləndirir və bu nailiyyətləri beynəlxalq platformalarda nümayiş etdirir. Bu, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki mövqeyini gücləndirir və digər ölkələrə gender bərabərliyi sahəsində nümunə olaraq təqdim edir.

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, həmçinin, ölkə daxilindəki müxtəlif maraqlı tərəflərlə, o cümlədən vətəndaş cəmiyyətinin təşkilatları ilə birgə fəaliyyətin təşviqini əhatə edir. Vətəndaş cəmiyyətinin təşki-

latları, gender bərabərliyi sahəsində maarifləndirmə kampaniyaları və ictimaiyyətin məlumatlandırılması kimi fəaliyyətlərdə fəal iştirak edir. Beynəlxalq təşkilatlarla birgə həyata keçirilən layihələr, bu təşkilatların resurslarını və təcrübələrini istifadə edərək, gender bərabərliyinin təşviqində daha geniş təsir əldə etməyə kömək edir [57; 399].

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı, gender bərabərliyi sahəsindəki məqsədlərin yerinə yetirilməsi və qadın hüquqlarının genişləndirilməsi istiqamətində mühüm bir vasitədir. Bu əməkdaşlıq, ölkənin beynəlxalq standartlara uyğun fəaliyyətini təmin edir və gender bərabərliyinin təşviqinə yönəlmiş strateji məqsədlərə çatmağa kömək edir. Gələcəkdə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığın daha da genişləndirilməsi, Azərbaycanın gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki irəliləyişlərini daha da artıracaq və ölkənin beynəlxalq səviyədəki mövqeyini gücləndirəcəkdir.

Bu əməkdaşlıq, həmçinin, Azərbaycanın gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki təcrübələrini beynəlxalq müstəvidə daha geniş şəkildə paylaşmasına və bu sahədəki çağırışlara qarşı müvafiq strateji yanaşmaların inkişafına kömək edəcəkdir. Beynəlxalq təşkilatlarla birgə fəaliyyət, gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədindəki məqsədlərə çatmaq üçün mühüm bir rol oynayır və Azərbaycanın bu sahədəki strategiyalarını gücləndirir.

2000-ci illərin əvvəllərində Azərbaycanda qadınların siyasətdəki rolu, ölkədəki siyasi və sosial dəyişikliklər çərçivəsində əhəmiyyətli bir mövzu olmuşdur. Bu dövrdəki dəyişikliklərin arxasında, İlham Əliyevin liderliyi və onun siyasətləri mühüm rol oynamışdır [59; 19-21].

2003-cü ildən başlayaraq İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə qadınların siyasətdəki rolu və iştirakını artırmaq məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Prezident Əliyevin idarəçiliyi altında, qadın hüquqlarının qo-

runması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində strateji yanaşmalar formalaşmışdır. Bu yanaşmalar, ölkənin siyasi həyatında qadınların iştirakını gücləndirmək və onların hüquqlarını genişləndirmək məqsədini güdür.

2000-ci illərin əvvəllərində, Azərbaycanda qadınların siyasətdəki iştirakını artırmaq məqsədilə bir neçə mühüm islahat həyata keçirilmişdir. İlham Əliyevin rəhbərliyi altında, qadınların siyasi həyatdakı rolunu gücləndirmək üçün qanunvericilik islahatları, sosial proqramlar və təhsil təşəbbüsləri irəlilədilmişdir. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasətdə daha fəal iştirak etməsini təmin etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur [27; 312-313 / 36; 54].

2003-cü ildən sonra, İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə, qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədilə bir neçə qanunvericilik dəyişiklikləri həyata keçirilmişdir. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasətdəki rolunu artırmaq və onların təmsilçiliyini gücləndirmək məqsədini güdür. Eyni zamanda, qadınların siyasi iştirakını təşviq edən təşəbbüslər, müxtəlif səviyyələrdə həyata keçirilmişdir.

Prezident İlham Əliyev, qadınların sosial və iqtisadi inkişafını təmin etmək məqsədilə bir sıra proqramların həyata keçirilməsini dəstəkləmişdir. Bu proqramlar, qadınların təhsil imkanlarını artırmaq, iqtisadi müstəqilliklərini gücləndirmək və onların sosial hüquqlarını genişləndirmək məqsədini güdür. Qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq üçün həmçinin, xüsusi təlimlər və seminarlardan istifadə edilmişdir.

2000-ci illərin əvvəllərində qadınların siyasətdə iştirakını təşviq etmək məqsədilə həyata keçirilən dəyişikliklər arasında, qadınların siyasi partiyalarda təmsilçiliyinin artırılması, seçki qanunvericiliyində gender bərabərliyinin təmin edilməsi və müxtəlif sosial təşəbbüslərin dəstəklənməsi yer alır. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasətdə daha fəal rol oynamasını təmin etmiş və onların qərar qəbul-

etmə proseslərinə daha çox daxil olmalarını təmin etmişdir [60; 9-11].

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında, qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, Azərbaycanın beynəlxalq standartlara uyğun olaraq gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətindəki fəaliyyətlərini dəstəkləmişdir. Bu fəaliyyətlər, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki irəliləyişlərini təmin etmiş və qadınların siyasi, sosial və iqtisadi həyatdakı rolunu artırmışdır.

2000-ci illərin əvvəllərində qadınların siyasətdəki rolunu artırmaq məqsədilə həyata keçirilən islahatlar və tədbirlər, İlham Əliyevin liderliyi altında ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki strateji məqsədlərinə çatmasına kömək etmişdir. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasi iştirakını gücləndirmək və onların hüquqlarını genişləndirmək məqsədini güdür. İlham Əliyevin siyasəti, qadınların siyasətdəki rolunu artırmaqla yanaşı, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir [70 / 76; 378-379].

Bu dövrdəki dəyişikliklər, qadınların siyasətdə daha fəal iştirakını təmin etmiş və onların qərar qəbul etmə proseslərində daha çox yer almasını təmin etmişdir. İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən islahatlar, qadınların hüquqlarını qorumaq və gender bərabərliyini təmin etmək istiqamətindəki müsbət addımları nümayiş etdirir. Bu dəyişikliklər, həmçinin, Azərbaycanın beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki mövqeyini gücləndirmişdir.

2000-ci illərin əvvəllərindəki dəyişikliklər, İlham Əliyevin liderliyində qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq üçün bir sıra mühüm təşəbbüsləri əhatə edir. Bu təşəbbüslər, qadınların siyasi və sosial həyatdakı iştirakını genişləndirmək, gender bərabərliyini təmin etmək və qadın hüquqlarını qorumaq məqsədini güdür. Prezident

Əliyevin dövründə həyata keçirilən bu dəyişikliklər, qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrindəki rolunu artırmaq və onların qərar qəbuletmə proseslərində iştirakını gücləndirmək məqsədini güdür [49; 672-674].

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən islahatlar, qadınların siyasi iştirakını təşviq edən bir çox qanunvericilik dəyişikliklərini əhatə edir. Bu dəyişikliklər arasında, qadınların siyasi partiyalarda və seçki orqanlarında təmsilçiliyinin artırılması, gender bərabərliyini təmin edən yeni qanunların qəbul edilməsi və seçki məcəlləsində gender bərabərliyinin təmin edilməsi yer alır. Bu qanunvericilik dəyişiklikləri, qadınların siyasi həyatda daha çox iştirak etmələrini təmin edir və onların siyasət sahəsindəki rolunu gücləndirir.

Sosial proqramlar və təşəbbüslər də, İlham Əliyevin qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədinə xidmət edir. Bu proqramlar, qadınların iqtisadi müstəqilliyini artırmaq, onların təhsil imkanlarını genişləndirmək və sosial hüquqlarını qorumaq məqsədini güdür. Prezident Əliyev, qadınların sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyən proqramların həyata keçirilməsini təşviq edir və bu proqramlar vasitəsilə qadınların siyasi həyatdakı iştirakını artırır.

Bundan əlavə, İlham Əliyevin dövründə qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq məqsədilə müvafiq təlimlər və seminarlardan istifadə edilmişdir. Bu təlimlər və seminarlar, qadınların siyasətdəki bacarıqlarını inkişaf etdirmək, onların liderlik potensialını artırmaq və siyasi qərar qəbuletmə proseslərinə daha fəal şəkildə iştirak etmələrini təmin etmək məqsədini güdür. Bu tədbirlər, qadınların siyasətdəki rolunu artırmaq və onların təsirini genişləndirmək məqsədini güdür.

İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən bu dəyişikliklər, həmçinin, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaş-

lıq çərçivəsində qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsindəki standartların tətbiqini dəstəkləyir. Beynəlxalq təşkilatlarla birgə həyata keçirilən layihələr, qadınların siyasətdə iştirakını artırmaq və gender bərabərliyini təmin etmək məqsədilə müxtəlif təşəbbüsləri dəstəkləyir. Bu əməkdaşlıq, ölkənin beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyini təşviq etməsinə kömək edir və Azərbaycanın gender siyasətindəki irəliləyişləri beynəlxalq müstəvidə tanıtdırır.

2000-ci illərin əvvəllərində qadınların siyasətdəki rolu, İlham Əliyevin liderliyindəki islahatlarla müsbət yöndə dəyişmişdir. Qadınların siyasi iştirakını artırmaq üçün həyata keçirilən qanunvericilik dəyişiklikləri, sosial proqramlar və təlimlər, onların siyasətdə daha fəal rol oynamasını təmin edir. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasi və sosial həyatda iştirakını genişləndirmək və gender bərabərliyini təmin etmək məqsədini güdür [17 / 19 / 4; 259-260].

İlham Əliyevin dövründəki dəyişikliklər, həmçinin qadınların sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyir və onların siyasətdəki rolunu gücləndirir. Bu dəyişikliklər, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki strateji məqsədlərinə çatmasına kömək edir və qadın hüquqlarının qorunmasını təmin edir. İlham Əliyevin siyasəti, qadınların siyasətdəki iştirakını artırmaqla yanaşı, Azərbaycanın sosial və iqtisadi inkişafına da müsbət təsir göstərir.

Nəticə olaraq, İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən islahatlar, qadınların siyasətdəki rolunu artırmaq və onların hüquqlarını genişləndirmək məqsədini güdür. Bu dəyişikliklər, qadınların siyasi həyatda daha fəal iştirak etmələrini təmin edir və gender bərabərliyini təmin etmək istiqamətində müsbət addımları nümayiş etdirir. İlham Əliyevin siyasəti, qadınların sosial və iqtisadi inkişafını dəstəkləyərək, ölkənin beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyini təmin etmək məqsədindəki strateji məqsədlərinə çatmasına kömək edir.

III FƏSİL.

HEYDƏR ƏLİYEV FONDU VƏ MEHRİBAN XANIM ƏLİYEVANIN GENDER BƏRABƏRLİYİNİN İNKİŞAFINDA ROLU

3.1. Heydər Əliyev Fondu: Milli və bəşəri ideyaların tərənnümçüsü və daşıyıcısı

Qadınların iqtisadi müstəqilliyi, cəmiyyətin sosial və iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. İqtisadi müstəqillik, qadınların şəxsi və ailəvi maliyyə vəziyyətini yaxşılaşdırmaq, iqtisadi imkanlardan bərabər istifadə etmək və cəmiyyətin inkişafına töhfə vermək məqsədini güdür. Azərbaycanda qadınların iqtisadi müstəqilliyini artırmaq üçün müxtəlif proqramlar və təşəbbüslər həyata keçirilmişdir.

Hökumət tərəfindən maliyyə dəstəyi proqramları, qadın sahibkarlığı təşviqi və təlimlər, qadınların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək məqsədini güdür. 2011-ci ildən etibarən həyata keçirilən "Qadın Sahibkarlığının İnkişafı Proqramı", qadınların kiçik və orta müəssisələrdə iştirakını artırmaq və onların iqtisadi fəaliyyətini dəstəkləmək məqsədini güdür. Bu proqram, qadın sahibkarların maliyyə dəstəyi, təlimlər və biznes inkişafı üzrə məsləhət xidmətləri ilə təmin edilməsini əhatə edir [72; 10-11].

Qadınların iqtisadi müstəqilliyini artırmaq üçün sosial proqramlar da mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Sosial müdafiə proqramları, qadınların iş bazarına daxil olmalarını asanlaşdırmaq və onların iqtisadi vəziyyətlərini yaxşılaşdırmaq məqsədini güdür. Bu proqramlar, qadınların işsizlik, aşağı maaşlar və digər iqtisadi çətinliklərlə mübarizə aparmalarına kömək edir.

Azərbaycan hökuməti tərəfindən gender bərabərliyi-

nin təmin edilməsi və qadınların iqtisadi müstəqilliyinin artırılması məqsədilə bir sıra islahatlar həyata keçirilmişdir. 2015-ci ildən etibarən "Gender Bərabərliyi üzrə Dövlət Proqramı" çərçivəsində müxtəlif tədbirlər və təşəbbüslər həyata keçirilir. Bu proqram, qadınların iş bazarına daxil olmasını asanlaşdırmaq, iş yerlərində gender bərabərliyini təmin etmək və iqtisadi müstəqilliyi artırmaq məqsədini güdür [8; 319, 320-21].

Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin və gender məsələlərinin həll edilməsində qətiyyətli yol izlənilməkdədir. Bu siyasət nəinki Azərbaycan Respublikası Prezidenti, həmçinin Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və ölkəmizin Birinci xanımı Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən də xüsusilə dəstəklənməkdədir.

Bu kontekstdə, Azərbaycanın birinci xanımı və Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın rolu xüsusi diqqətə layiqdir. Mehriban xanım Əliyeva, Heydər Əliyev Fondunun və Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun prezidenti olaraq, həmçinin UNESCO və ISESCO-nun xoşməramlı səfiri olaraq, gender məsələləri də daxil olmaqla bir çox sahədə əhəmiyyətli işlər görmüşdür. Onun təşəbbüsləri və rəhbərlik etdiyi layihələr, qadınların sosial və siyasi həyatda daha geniş iştirakını təmin etməyə, gender bərabərliyini təşviq etməyə və müvafiq problemlərin həllinə yönəldilmişdir.

Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətləri arasında qadınların təhsili, sosial hüquqlarının qorunması, ailəvi və sosial layihələrin dəstəklənməsi, eləcə də müxtəlif beynəlxalq platformalarda Azərbaycanı təmsil etməklə ölkənin gender siyasətinin inkişafına böyük töhfələr vermək möv-cuddur. Onun işləri, həm də müasir dövrdə Azərbaycan qadınının cəmiyyətin müxtəlif sahələrində iştirakını artırmaq və gender bərabərliyini təşviq etmək məqsədini güdür.

Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyətləri, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatdakı rolunun artırılması baxımından əhəmiyyətli addımlar olaraq qiymətləndirilir. Onun rəhbərlik etdiyi fondlar və təşkilatlar, qadınların hüquqlarını və rifahını yaxşılaşdırmağa yönəlmiş bir çox layihə həyata keçirir. Bu layihələr, həmçinin cəmiyyətin müxtəlif sahələrində qadınların rolunu artırmağa, gender stereotiplərini azaltmağa və qadınların daha geniş imkanlara malik olmalarını təmin etməyə xidmət edir.

Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsləri arasında [29; 17-19]:

1. Qadınların Təhsili və Peşə İnkişafı: Qadınların təhsil alması və peşə bacarıqlarının artırılması üçün müxtəlif proqramlar və layihələr həyata keçirilir. Bu təşəbbüslər qadınların əmək bazarına daha yaxşı inteqrasiyasını və öz potensiallarını tam şəkildə inkişaf etdirmələrini təmin edir.

2. Sosial Dəstək Proqramları: Ailələrə və qadınlara sosial dəstək verən proqramlar, ehtiyacı olanlara yardım edərək onların həyat şəraitini yaxşılaşdırmağa yönəlmişdir. Bu proqramlar, xüsusilə sosial cəhətdən zəif qruplara kömək edir.

3. Sosial İslahatlar və Gender Siyasətləri: Qadınların hüquqlarının qorunmasına və gender bərabərliyinin təmin olunmasına yönəlmiş qanunvericilik təşəbbüsləri və islahatlar dəstəklənir. Bu, qadınların hüquqi vəziyyətini gücləndirmək və cəmiyyətdə daha geniş imkanlara malik olmalarını təmin etmək məqsədini güdür.

4. Mədəni və İncəsənət Layihələri: Mədəniyyət və incəsənət sahələrində qadınların iştirakını təşviq edən layihələr də həyata keçirilir. Bu layihələr, qadınların kreativ ifadəsini artırmaq və onların mədəni fəaliyyətlərdəki rolunu gücləndirmək məqsədini güdür.

Mehriban xanım Əliyevanın bu fəaliyyətləri, Azərbaycanın gender siyasətinin inkişafına və qadınların cəmiyyətin müxtəlif sahələrində daha aktiv iştirakını təmin etməyə böyük töhfə verir. Bu yanaşmalar, həmçinin Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsindəki nüfuzunu artırmağa kömək edir.

Azərbaycanda iş bazarında gender bərabərliyi, qadınların məşğulluğu, iş yerlərində hüquqları və iqtisadi müstəqilliyi, ölkənin sosial və iqtisadi inkişafı baxımından əhəmiyyətli məsələlərdir. Qadınların məşğulluq imkanlarının artırılması, iş yerlərində gender bərabərliyinin təmin edilməsi və iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsi məqsədilə həyata keçirilən tədbirlər, cəmiyyətin ümumi inkişafını dəstəkləyir. Bununla yanaşı, hələ də mövcud olan problemlərin həlli üçün davamlı islahatlar və dəstəkləyici proqramların həyata keçirilməsi zəruridir. Bu tədbirlər, qadınların iş bazarında daha fəal iştirakını təmin edəcək və gender bərabərliyini təşviq edəcəkdir.

2017-ci il, Azərbaycanda məişət zorakılığına qarşı mübarizə və qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində əhəmiyyətli qanunvericilik dəyişikliklərinin baş verdiyi bir il oldu. Bu dəyişikliklər, qadınların və uşaqların məişət zorakılığından qorunmasını gücləndirmək, hüquqlarını daha effektiv şəkildə müdafiə etmək və sosial ədaləti təmin etmək məqsədini güdür [58; 301 / 63; 15-16].

Milli Məclisin deputatı Sevinc Hüseynova Azərbaycan qadınının tarixdə və mədəniyyətdəki parlaq səhifələrini qeyd edir. O, qadınların ictimai həyatda fəallığının yüksək olduğunu və onların seçkili orqanlarda, bələdiyyələrdə yüksək səviyyədə iştirak etdiyini vurğulayır. Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti isə hər bir azərbaycanlı qadın üçün fəxr mənbəyidir. Onun milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, xalqın zəngin irsinin təbliği, və gənc nəslin sağlam mühitdə böyüməsi sahəsindəki xidmətləri yüksək

qiymətləndirilir.

Sevinc Hüseynova həmçinin, 2011-2015-ci illərdə həyata keçirilən “Kənd və rayon yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda iştirakının təşviqatı” və 2013-cü ildə “Yerli idarəetmədə Qadın liderliyi” layihələrinin gender bərabərliyinin qorunması və qadınların ictimai həyatda yüksək mövqə əldə etməsi baxımından əhəmiyyətini vurğulayır. 2016-2018-ci illərdə isə “Məişət zorakılığının qarşısının alınması ilə bağlı” birgə tədbirlər planı həyata keçirilmişdir [82].

Mehriban xanım Əliyevanın siyasi və sosial rolu Azərbaycanın müasir tarixində əhəmiyyətli bir yer tutur. Azərbaycanın birinci xanımı, öz fərdi təsiri və təşəbbüsləri ilə ölkənin ictimai və mədəni həyatına mühüm töhfələr vermişdir. Onun liderlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu müxtəlif sahələrdə, o cümlədən səhiyyə, təhsil, və mühitin mühafizəsi kimi sahələrdə böyük layihələr həyata keçirmişdir. Bu layihələr, dövlət siyasətini tamamlayaraq, Azərbaycanın sosiomədəni inkişafına mühüm dəstək olmuşdur.

Mehriban xanım Əliyevanın dünya səviyyəsindəki təsiri də nəzərə çarpır. O, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi fəaliyyət göstərərək, beynəlxalq platformalarda Azərbaycanı təmsil etmiş və mədəniyyətlərarası dialoqu təşviq etmişdir. Bakıda keçirilmiş Avropa Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin rəhbəri kimi də onun rolunu qeyd etmək lazımdır. Bu tip tədbirlər, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdəki imicini gücləndirərək, ölkənin müasir şəhər simasının formalaşmasında mühüm addımlardır.

Mehriban xanım Əliyevanın şəxsi xarizması, geniş əlaqələri və səmimiyyəti onu yalnız siyasi bir fiqur olaraq deyil, həm də xalq tərəfindən sevgi və etimad qazanmış bir şəxsiyyət kimi tanıdır. Onun xalqın problemləri ilə şəxsən maraqlanması, gündəlik həyatda insanların qayğılarına yaxın olması onun populyarlığını artırmışdır. Mehriban xa-

nım Əliyevanın ailəvi mühitinin də təsiri böyükdür. Paşayevlər və Əliyevlərin birləşməsi onun formalaşdığı mühitin mühüm bir hissəsidir.

Qlobal miqyasda qadın liderlərin rolu artmaqda davam edir və Mehriban xanım Əliyeva bu tendensiyanın təmsilçisidir. Asiya və digər bölgələrdə qadınların siyasətə girməsi dünya miqyasında mütərəqqi dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Mehriban xanım Əliyeva da bu nümunənin bir parçası olaraq, öz müstəsna fəaliyyətləri ilə tanınır.

Son olaraq, Mehriban xanım Əliyevanın Prezident İlham Əliyevin siyasi fəaliyyətinə dəstək verdiyi və onun sərt siyasətini sosial sahələrdə yumşaltdığı qeyd edilməlidir. O, həmçinin Yeni Azərbaycan Partiyası sədrinin müavini olaraq, ölkənin siyasi meydanında mühüm rol oynayır. Onun təsiri, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında əhəmiyyətli bir faktor olaraq qalmaqdadır.

Rusiyalı jurnalist Oleq Kusovun "Exo Kavkaza" saytında yayımlanan məqaləsində, Mehriban xanım Əliyevanın Cənubi Qafqazdakı və beynəlxalq səviyyədəki rolunu təsvir edir və onun regionda, həmçinin dünyada necə tanındığını vurğulanır. Məqalədə qeyd olunur ki, Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycanın "birinci xanımı" olaraq, xüsusilə müasir və fəal bir şəxsiyyət kimi tanınır. Kusovun sözlərinə görə, onu çoxları Cənubi Qafqazda ən nüfuzlu avropalı qadın kimi qiymətləndirirlər [42; 177-178].

Kusovun yazısında Mehriban xanım Əliyevanın yalnız Azərbaycanda deyil, beynəlxalq səviyyədə də böyük hörmət qazandığı vurğulanır. O, insanlar tərəfindən səmimi rəğbət və ehtiramla qarşılanır. Yevgeni Kriştalyovun fikirlərinə istinad edilərək, Mehriban xanım Əliyevanın lider qadın kimi mahiyyətinin, vətəndaş mövqeyinin güclü olduğu bildirilir. Kriştalyov, Mehriban xanımın sadəcə birinci xanım titulu daşmadığını, həm də ölkənin siyasi və ictimai həyatında fəal iştirak etdiyini qeyd edir.

O, həmçinin Azərbaycan parlamentinin deputatı, Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri, YUNESKO-nun və İSESKO-nun xoşməramlı səfiri olaraq bu vəzifələri səmimi və düşünülmüş şəkildə yerinə yetirdiyini vurğulamaqdadır.

Mehrriban xanım Əliyevanın beynəlxalq səviyyədə tanınmış simalarla müsbət əlaqələr qurma qabiliyyəti də onun insani keyfiyyətlərinə olan diqqəti göstərir. Bu, onun dünya miqyasında təsirini artıran bir faktor kimi təqdim edilir. Bu yazılar, Mehrriban xanım Əliyevanın öz vəzifələrindəki fəallığını, səmimiliyini və beynəlxalq aləmdəki müsbət təsirini əks etdirir.

Beləliklə, Mehrriban xanım Əliyeva, Azərbaycanın müasir tarixində yalnız birinci xanım kimi deyil, həm də ölkənin sosial və mədəni inkişafında aktiv bir iştirakçı kimi tanınır. Onun fəaliyyəti və rolu Azərbaycanın gələcəkdəki inkişafı üçün əhəmiyyətli bir komponentdir.

Ən əhəmiyyətli qanunvericilik addımlarından biri, "Məişət Zorakılığına Qarşı Mübarizə haqqında" Qanunun qəbul olunması oldu. Bu qanun, məişət zorakılığına qarşı mübarizədə hüquqi bazanı gücləndirmək və qurbanlara dəstək vermək məqsədini güdür. Qanunun qəbul edilməsi, məişət zorakılığının müxtəlif formalarını, o cümlədən fiziki, emosional, cinsi və iqtisadi zorakılığı nəzərdə tutur. Məişət zorakılığı qurbanlarının hüquqlarını qorumaq və onlara hüquqi müdafiə təmin etmək üçün müvafiq mexanizmlər təqdim edilir [16 / 38; 63-69].

Qanun çərçivəsində məişət zorakılığı qurbanlarının qorunması üçün bir sıra tədbirlər müəyyənləşdirilmişdir. Bu tədbirlər arasında məişət zorakılığı qurbanlarına müvəqqəti sığınacaq verilməsi, hüquqi yardım və psixoloji dəstək xidmətlərinin təmin edilməsi, habelə zorakılıq hallarının qarşısını almaq məqsədilə profilaktik tədbirlərin görülməsi mövcuddur. Qanun, həmçinin zorakılığın qarşısının alınması və qurbanlara dəstək göstərilməsi məqsədilə

dövlət orqanları və qeyri-hökumət təşkilatlarının əməkdaşlığını təşviq edir.

Məişət zorakılığına qarşı mübarizə çərçivəsində qəbul edilən digər mühüm sənəd, "Qadın və Uşaq Hüquqlarının Müdafiəsi üzrə Dövlət Proqramı" oldu. Bu proqram, qadınların və uşaqların hüquqlarını qorumaq məqsədini güdür və məişət zorakılığı ilə mübarizə aparmaq üçün genişmiqyaslı tədbirləri əhatə edir. Proqram, hüquqi islahatları, maarifləndirmə tədbirlərini və zorakılıq qurbanlarına dəstək xidmətlərini nəzərdə tutur [56; 125].

Qanunvericilik dəyişiklikləri, qadınların hüquqlarının qorunmasını təmin etmək məqsədilə genişmiqyaslı islahatları da əhatə edir. Qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində həyata keçirilən bu islahatlar, cəmiyyətin gender bərabərliyini təşviq etmək və qadınların sosial və iqtisadi hüquqlarını genişləndirmək məqsədini güdür. Bu islahatlar, qadınların hüquqi müdafiəsini gücləndirir və məişət zorakılığı hallarının qarşısını almağa kömək edir.

Azərbaycanda məişət zorakılığına qarşı mübarizə və qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində həyata keçirilən qanunvericilik dəyişiklikləri, hüquqi və sosial mühitdə əhəmiyyətli dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Bu dəyişikliklər, qadınların və uşaqların hüquqlarını daha yaxşı qorumaq, məişət zorakılığı ilə mübarizə aparmaq və cəmiyyətin sosial ədalətini təmin etmək məqsədini güdür. Hökumət və qeyri-hökumət təşkilatlarının əməkdaşlığı, bu sahədəki islahatların effektivliyini artırır və qadınların hüquqlarının qorunmasına mühüm töhfə verir.

Bununla yanaşı, qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsi və tətbiqi sahəsində hələ də qarşıya çıxan bəzi problemlər mövcuddur. Məişət zorakılığı ilə mübarizənin effektivliyini artırmaq və qadınların hüquqlarını daha yaxşı qorumaq üçün davamlı islahatların həyata keçirilməsi zəruridir. Bu tədbirlər, məişət zorakılığı qurbanlarına

daha yaxşı dəstək vermək və onların hüquqlarını qorumaq məqsədini güdür.

İlham Əliyevin qlobal təşəbbüsləri, beynəlxalq forumlarda və BMT-dəki çıxışları, Azərbaycanın xarici siyasətinin və beynəlxalq əlaqələrinin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayır. Prezident İlham Əliyevin müxtəlif beynəlxalq platformalarda səsləndirdiyi fikirlər və təqdim etdiyi təşəbbüslər, Azərbaycanın beynəlxalq münasibətlərdəki mövqeyini gücləndirmək və qlobal məsələlərin həllinə töhfə vermək məqsədini güdür.

İlham Əliyevin BMT-dəki çıxışları, ölkənin beynəlxalq gündəlikdəki rolunu nümayiş etdirir. 2011-ci ildə BMT Baş Assambleyasında etdiyi çıxışında, İlham Əliyev beynəlxalq təhlükəsizlik və iqtisadi inkişaf məsələlərinə dair Azərbaycanın mövqeyini açıqladı. Çıxışında, Azərbaycanın regional və beynəlxalq təhlükəsizliyə verdiyi töhfələr, enerji təhlükəsizliyi və inkişafda iştirak məsələləri vurğulandı. Bu çıxış, Azərbaycanın qlobal məsələlərə yanaşımını və beynəlxalq əməkdaşlıqda aktiv rol oynamağa olan niyyətini əks etdirir.

İlham Əliyevin 2017-ci il BMT Baş Assambleyasındakı çıxışında, beynəlxalq terrorizm, münaqişələrin həlli və regional inkişaf məsələlərinə toxundu. Çıxışında, o, beynəlxalq ictimaiyyəti terrorizmlə mübarizə və münaqişə zonalarında sülhün bərqərar edilməsi istiqamətində birgə səylərin vacibliyini vurğuladı. Azərbaycan, xüsusilə Dağlıq Qarabağ münaqişəsi kontekstində beynəlxalq dəstəyin əhəmiyyətini qeyd edərək, beynəlxalq hüququn və ədalətin müdafiəsinin vacibliyini bildirdi [15; 98-101].

BMT ilə yanaşı, İlham Əliyev digər beynəlxalq forumlarda da fəal iştirak edir. 2015-ci ildə Cenevrədə keçirilən Dünya İqtisadi Forumu çərçivəsində etdiyi çıxışda, enerji təhlükəsizliyi və qlobal iqtisadi inkişaf məsələlərinə dair Azərbaycanın təkliflərini təqdim etdi. O, Azər-

baycanın enerji resurslarının beynəlxalq əməkdaşlıqda oynadığı rolu və regional enerji layihələrinin əhəmiyyətini vurğuladı. Bu çıxış, Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyi məsələlərindəki rolunu və beynəlxalq əməkdaşlığa olan öhdəliyini nümayiş etdirir [62; 414-415, 418].

İlham Əliyevin çıxışları, Azərbaycanın beynəlxalq diplomatiyadakı mövqeyini möhkəmləndirmək və qlobal problemlərə dair konstruktiv həll yolları təklif etmək məqsədini güdür. O, həmçinin inkişaf etməkdə olan ölkələrin problemlərinə diqqət çəkir və beynəlxalq təşkilatların bu problemlərin həllinə kömək etmələrinin vacibliyini vurğulayır. Beynəlxalq forumlarda səsləndirdiyi fikirlər, Azərbaycanın qlobal məsələlərdəki iştirakını artırmaq və beynəlxalq münasibətlərdəki mövqeyini gücləndirmək istiqamətindəki strateji yanaşmasını əks etdirir.

İlham Əliyevin qlobal təşəbbüsləri və beynəlxalq forumlardakı çıxışları, Azərbaycanın beynəlxalq siyasətindəki fəallığını və qlobal məsələlərin həllinə olan töhfələrini nümayiş etdirir. Prezidentin səsləndirdiyi fikirlər və təqdim etdiyi təşəbbüslər, beynəlxalq əməkdaşlığın inkişafını təşviq edir və Azərbaycanın beynəlxalq arenadakı rolunu gücləndirir.

2010-cu ildə Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, ölkənin gender bərabərliyinin təşviqi və qadın hüquqlarının qorunması istiqamətindəki öhdəliklərini gücləndirdi. Bu dövrdə beynəlxalq standartlara uyğun qanunvericilik və siyasətlərin tətbiqi, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsindəki müvafiq beynəlxalq konvensiyalara qoşulmasını əhatə etdi.

2010-cu il, Azərbaycanın gender bərabərliyi sahəsində beynəlxalq öhdəliklərini genişləndirmək üçün mühüm addımlar atdığı bir il oldu. Bu dövrdə, ölkə beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığını artırdı və gender bərabərliyi ilə bağlı beynəlxalq konvensiyalara qoşulma prosesini sürət-

ləndirdi. Azərbaycanın beynəlxalq hüquq və standartlarla uyğunlaşmaq məqsədini güdən bu addımlar, gender bərabərliyi sahəsindəki islahatları daha da irəlilətdi [20; 4].

Azərbaycan, 2010-cu ildən etibarən müxtəlif beynəlxalq konvensiyalara qoşulmaqla, gender bərabərliyi sahəsində beynəlxalq standartlara riayət etməyə başladı. Bu konvensiyalar arasında, xüsusilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının (BMT) qəbul etdiyi "Qadınlara Qarşı Ayrımcılığın Qaldırılması haqqında Konvensiya" (CEDAW) və "Zorakılığa Qarşı Tədbirlər" Konvensiyası mövcuddur. Azərbaycanın bu konvensiyalara qoşulması, ölkənin gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların hüquqlarının qorunması istiqamətindəki öhdəliklərini artırdı [29; 23].

CEDAW, qadınların hüquqlarını geniş şəkildə təsvir edən və qadınlara qarşı ayrımcılığın aradan qaldırılmasını tələb edən beynəlxalq bir sənəddir. Azərbaycanın CEDAW-a qoşulması, ölkənin qadın hüquqlarını daha yüksək səviyyədə qorumaq və gender bərabərliyini təmin etmək üçün beynəlxalq standartlara uyğun siyasətlərin tətbiqini ehtiva edir. Bu konvensiya çərçivəsində, Azərbaycanda qadınlara qarşı ayrımcılığın aradan qaldırılması məqsədilə hüquqi islahatların həyata keçirilməsi və müvafiq tədbirlərin görülməsi tələb olunur.

Eyni zamanda, Azərbaycanın "Zorakılığa Qarşı Tədbirlər" Konvensiyasına qoşulması, ölkənin məişət zorakılığına qarşı mübarizə sahəsində beynəlxalq standartlara riayət etməyə başladığını nümayiş etdirir. Bu konvensiya, məişət zorakılığı qurbanlarına dəstək verilməsi və zorakılığın qarşısının alınması üçün müvafiq tədbirlərin görülməsini tələb edir. Azərbaycanın bu konvensiyaya qoşulması, məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində hüquqi və sosial islahatların həyata keçirilməsini ehtiva edir [38; 106-107].

2010-cu ildə beynəlxalq konvensiyalara qoşulmaqla yanaşı, Azərbaycan, gender bərabərliyi sahəsində beynəl-

xalq standartların tətbiqi üçün müvafiq qanunvericilik və siyasətlərin tətbiqini davam etdirdi. Bu dövrdə, ölkənin gender bərabərliyi ilə bağlı müvafiq qanunlarının təkmilləşdirilməsi və tətbiqi, beynəlxalq konvensiyalara uyğunluğun təmin edilməsi məqsədini güdür. Bu qanunvericilik dəyişiklikləri, qadınların hüquqlarını daha effektiv şəkildə qorumaq və gender bərabərliyini təşviq etmək üçün həyata keçirilib.

Beynəlxalq konvensiyalara qoşulma prosesində, Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq etdi. Bu əməkdaşlıq, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki öhdəliklərini daha da möhkəmləndirdi və beynəlxalq standartlara uyğun tədbirlərin həyata keçirilməsini dəstəklədi. Azərbaycanın beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki islahatlarının beynəlxalq səviyyədə tanınmasına və qiymətləndirilməsinə kömək etdi.

Azərbaycanın beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki öhdəliklərini gücləndirərək qadınların hüquqlarını daha effektiv şəkildə qorumağa və gender bərabərliyini təşviq etməyə yönəlmiş mühüm addımlardan biri oldu. Bu addımlar, beynəlxalq standartlara uyğun siyasətlərin tətbiqini, hüquqi islahatların həyata keçirilməsini və qadın hüquqlarının qorunmasını əhatə edir. Azərbaycanın beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, ölkənin gender bərabərliyi sahəsindəki öhdəliklərini daha da artırır və beynəlxalq müstəvidəki mövqeyini gücləndirir.

2016-cı il mayın 12-də Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası birgə olaraq "Müstəqillik dövründə ailə siyasətinin formalaşması-ənənələr, perspektivlər" adlı elmi-praktik konfrans təşkil ediblər. Konfransın əsas məqsədi, Azərbaycan ailə

modelinin inkişafı, ailə əməllərinin qorunması və milli-mənəvi dəyərlərin təbliği məsələləri idi. Eyni zamanda, gənc nəsildə vətənpərvərlik ruhunu gücləndirmək də tədbirin hədəfləri arasında idi. Konfransda dövlət qurumlarının, ictimaiyyətin, elm və mədəniyyət sahəsinin nümayəndələri, o cümlədən görkəmli ziyalılar iştirak ediblər [32; 307-309]. Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru Urxan Ələkbərov açılış nitqində tədbir iştirakçılarını salamlayaraq, Azərbaycanın iqtisadi və siyasi inkişaf səviyyəsinə toxunub. Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova isə Prezident İlham Əliyevin 2016-cı ili "Multikulturalizm ili" elan etməsindən bəhs edərək, Azərbaycanda bütün millətlərin dəyərlərinə hörmətlə yanaşıldığını vurğulayıb. Hüseynova, müasir dövrdə sosial-mənəvi mühitin və əxlaqi dəyərlərin qorunmasının qlobal bir problem olduğunu qeyd edib. Milli Məclisin sədr müavini Bahar Muradova, Azərbaycan dövlətinin ailə institutunun qorunması və gücləndirilməsi üçün mövcud qanunları və siyasətləri dəstəklədiyini bildirib. O, ailənin insan, cəmiyyət və ölkə üçün önəmini vurğulayıb və ailə dəyərlərinin qorunmasının hər bir cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynadığını deyib [64 / 48; 246-247].

Müasir Azərbaycan Respublikası müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra mürəkkəb, lakin şərəfli bir yol keçmişdir. XX əsrdə Azərbaycanın ictimai-siyasi, iqtisadi və mədəni inkişafı əhəmiyyətli mərhələ təşkil edir. Dövlət idarəçiliyi sahəsində həyata keçirilən islahatlar yalnız ölkənin rifahını artırmaqla kifayətlənməyib, insan hüquqlarının qorunmasına da mühüm töhfələr vermişdir.

Ulu öndər və Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında aparılan davamlı islahatlar idarəetmə mexanizmlərini və insan hüquqlarının təmin olunmasını daha da təkmilləşdirmiş, icra hakimiyyəti və yerli özünüidarəetmə

orqanlarının effektiv fəaliyyətinə zəmin yaratmışdır. Bu islahatlar vətəndaşların maraqlarının təminatında mühüm rol oynamışdır.

Dünya ictimaiyyəti bu minillikdə sosial ədalət, tolerantlıq və sülh mədəniyyətini inkişaf məqsədlərinə daxil etmişdir. Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərinin qorunması bu kontekstdə xüsusi əhəmiyyət kəsb etmiş, Azərbaycan ailəsi yeni bir mərhələyə qədəm qoymuşdur.

Azərbaycan müstəqillik illərindən başlayaraq ailə siyasətini dövlət siyasətinin vacib bir hissəsi kimi formalaşdırmış və bu sahədə ciddi işlər görmüşdür. Ailənin qorunması və inkişafı, gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində qəbul edilmiş qanunvericilik aktları geniş hüquqi bazanın yaradılmasına və dövlət proqramlarının həyata keçirilməsinə imkan vermişdir.

Dövlət siyasətinin mərkəzində Azərbaycan qadınının xüsusi yeri var. Qadınlar ailənin qoruyucusu və cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynayan bir qüvvədir. Azərbaycanın birinci xanımı, Mehriban xanım Əliyeva, bu sahədə böyük xidmətlər göstərir, qadınların cəmiyyətə daha fəal inteqrasiyasına töhfələr verir.

Ancaq ailə institutu bu gün bəzi problemlərlə də üzləşir. Ailə dəyərlərinin zəifləməsi, erkən nikahlar, məişət zorakılığı kimi məsələlər ciddi narahatlıq doğurur. Bu problemlərin həlli üçün daha geniş maarifləndirmə və hüquqi yardımların təmin olunması vacibdir.

Son dövrdə ana və uşaq ölümlərinin azalması müsbət bir inkişafdır. Lakin oğlan uşaqlarının sayının qız uşaqlarından daha çox olması kimi problemlər də mövcuddur. Bu sahədə daha geniş tədbirlərin həyata keçirilməsi, o cümlədən erkən nikahların qarşısının alınması və ailə planlaşdırılması sahəsində işlərin gücləndirilməsi zəruridir.

BMT-nin və digər beynəlxalq təşkilatların verdiyi tövsiyələr əsasında ölkəmizdə ailə hüquqları və repro-

duktiv sağlamlıq sahəsində işlərin daha da gücləndirilməsi vacibdir. Bu istiqamətdə daha geniş təlimlər və maarifləndirmə işləri aparılmalı, ailə institutunun gücləndirilməsi istiqamətində addımlar atılmalıdır.

Respublikamızda keçirilən dövlət proqramlarının və layihələrin, görülən işlərin əsas məqsədi sağlam ailə institutunun qorunması, milli-mənəvi dəyərlərin təbliği və inkişafı, cəmiyyətdə sosial ədalətin bərqərar olması və gələcək nəsillərin layiqli vətəndaşlar kimi yetişdirilməsinə yönəldilmişdir. Lakin ailə institutunun zəifləməsi ilə bağlı bir sıra problemlər, sosial-mədəni və iqtisadi dəyişikliklər fonunda ortaya çıxan təhdidlər, dövlət və ictimaiyyətin birgə səylərini tələb edir.

Ənənəvi ailə modeli dəyişikliklərə məruz qalmaqda davam edir. Gənc nəsillər arasında ailə qurmağa olan maraq azalır, boşanmaların sayı isə artmaqdadır. Bu, ailə dəyərlərinə qarşı olan bir çox mənfi təsirlərin, o cümlədən iqtisadi çətinliklər, sosial şəbəkələrin yayılması, maddi maraqların ön planda tutulması kimi amillərlə əlaqələndirilir.

Müasir ailələrdə valideyn-uşaq münasibətlərinin zəifləməsi, valideynlərin övladları üzərində təsirinin azalması da ciddi problemlərdən biridir. Bu isə uşaqların düzgün tərbiyəsi, onların mənəvi və əxlaqi dəyərlər çərçivəsində böyüməsi məsələlərini ön plana çıxarır.

Bütün bu məsələlərin həlli məqsədilə ailə dəyərlərinin qorunması, onların gələcək nəsillərə ötürülməsi üçün dövlət və ictimaiyyətin birgə fəaliyyəti vacibdir. Təhsil, maarifləndirmə, mədəniyyət və media sahələrində ailə dəyərlərinin təbliği gücləndirilməli, ailə institutunu dəstəkləyən proqramlar, layihələr və tədbirlər genişləndirilməlidir. Eyni zamanda, ailə münasibətlərinin hüquqi tənzimlənməsi və bu sahədə olan qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Bu istiqamətdə aparılan tədqiqatların nəticələri göstərir ki, ailə dəyərlərinin qorunması üçün həm dövlət, həm də cəmiyyət səviyyəsində ciddi addımlar atılmalıdır. Dövlət ailə institutunun möhkəmləndirilməsi üçün lazımi şərait yaratmalı, ailələrin sosial və iqtisadi rifahını təmin etməli, təhsil və maarifləndirmə vasitəsilə gənc nəslin ailə dəyərlərinə sadıq qalmasını təmin etməlidir. Cəmiyyət isə ailə dəyərlərinin qorunması və təbliği istiqamətində öz məsuliyyətini dərk etməli, bu məsələdə dövlətin söylərinə dəstək olmalıdır.

Azərbaycan ailəsinin möhkəmləndirilməsi, milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, cəmiyyətin inkişafı və gələcək nəsillərin layiqli vətəndaşlar kimi yetişdirilməsi bu gün də aktual vəzifələrdən biri olaraq qalır. Bu baxımdan, ailə institutunun gücləndirilməsi istiqamətində dövlət siyasətinin daha da təkmilləşdirilməsi, ailə dəyərlərinin qorunması və inkişafı istiqamətində fəaliyyətlərin genişləndirilməsi, cəmiyyətin bu prosesdə fəal iştirakı müasir dövrün əsas prioritetlərindən biridir.

2016-cı ilin mayında “Avropa Gənclər Paytaxtı” seçilmiş olan Gəncədə “Qadınlar zirvədə” adlı görüşün keçirilməsi də mühüm bir addım kimi dəyərləndirilməlidir. Gender bərabərliyinə yönələn tədbirin əsas istiqaməti qadınların birincilik təşkil etdiyi sahələrdə dəyərləndirilmələrin aparılması olmuşdur. AQUPDK-nin sədri Hicran Hüseynova: “Ölkəmizdə həyata keçirilən sosial- iqtisadi inkişaf siyasəti, o cümlədən gender müəyyənlişməsinin sosial-iqtisadi islahatlarla uzlaşması çox böyük əhəmiyyət kəsb edir. Təsadüfi deyil ki, möhtərəm Prezidentimiz cənab İlham Əliyev tərəfindən ölkədə gender siyasətinin gücləndirilməsi kursuna sadıq qalaraq respublikamızda ən ağır böhran dövründə belə Azərbaycanda heç bir sosial yönümlü dövlət proqramının həyata keçirilməsi dayandırılmayıb. Ölkənin Birinci xanımı, Heydər Əliyev Fondu-

nun Prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın da gender siyasətinin təbliğ olunmasındakı böyük rolunu da xüsusi vurğulamaq lazımdır. Onun ictimai fəaliyyəti nəticəsində reallaşdırılan əksər layihələrdə gender komponenti ana xətt kimi keçir. Bunun ölkə qadınlarına böyük dəstək olmağı danılmaz faktdır” qeyd edərək dövlət idarəçiliyində və digər sahələrdə qadınların rolunu qiymətləndirərək yeni əsrdə, yeni minillikdə onların fəaliyyətinin müsbət yönə doğru xeyli artdığını vurğulamışdır [28; 92-94].

Həmçinin 2016-cı ildə “Qadınlar dövlətimizin, dövlətçiliyimizin, müstəqilliyimizin və bu günümüzün, gələcəyimizin dayağıdır” mövzusunda keçirilmiş məqalə müsabiqəsində Ümummilli lider Heydər Əliyevin qadın hüquqları və bərabərliklərinə çalışaraq atdığı addımların müasir, qlobal və çağdaş dünyaya doğru addımlar atmaqla beynəlxalq arenanın bütün sahələrində öz gücünü göstərən güclü iqtidarımız tərəfindən bu gün də yürüdülmən siyasət olaraq tamamlandırılmağa çalışıldığı xüsusilə qeyd olunmuşdur. Həmçinin müsabiqənin yekun mərhələsində “III minillik Azərbaycanı”nın yeni dövlətçilik ənənələrinin uğurla həyata keçirilməsində qadınların rolundan danışılmış, Respublikanın gender sahəsində irəliləyişlərinin də beynəlxalq münasibətlər sistemində yüksək qiymətləndirildiyi söylənilmişdir [53; 47-49].

Azərbaycan Mikromaliyyə Assosiasiyası ilə birgə həyata keçirilən "Azərbaycan Regionlarında Qadın Mütəxəssislərin Hazırlanması və Qadın Sahibkarların İnkişafı" layihəsi, qadınların iqtisadi sahədə fəaliyyətlərini genişləndirmək və sahibkarlıq sahəsində bilik və bacarıqlarını artırmaq məqsədi daşıyır. Layihə çərçivəsində keçirilən təlimlər arasında "Maliyyə savadlığı" və "Biznesinə başla və onu inkişaf etdir" adlı proqramlar xüsusilə diqqətəlayiqdir [27; 149-151].

"Maliyyə savadlığı" üzrə təlimlərin əsas məqsədi,

iştirakçılara maliyyə savadlılığının əsasları barədə zəruri biliklərin verilməsidir. Bu təlimlər, qadınlara şəxsi maliyyələrini daha effektiv idarə etməyi, büdcə planlaşdırmasını həyata keçirməyi və maliyyə qərarlarında daha məlumatlı olmağı öyrədir. Xüsusilə regionlarda yaşayan qadınların maliyyə savadlılığını artırmaq, onların iqtisadi qərarlarda aktiv iştirakını təmin etmək üçün mühüm addımdır [30; 419-421].

- **Büdcə Planlaşdırması:** Qadınlara şəxsi və ailə büdcəsini düzgün planlaşdırmaq, gəlir və xərcləri izləmək və maliyyə yastığı yaratmaq öyrədilir.

- **Kredit və Borc İdarəetməsi:** Təlimlərdə qadınlar kredit almaq və onu effektiv idarə etmək qaydalarını öyrənirlər. Bu biliklər, onların borclanma risklərini azaltmağa və maliyyə yükünü optimal səviyyədə saxlamağa kömək edir.

- **Yığım və İnvestisiya:** Təlimlərdə iştirakçılar yığım strategiyaları və investisiya imkanları barədə məlumatlandırılır, uzunmüddətli maliyyə məqsədlərinə çatmaq üçün doğru qərarlar qəbul etməyə dəstək verilir.

“Biznesinə başla və onu inkişaf etdir” təlimlərinin məqsədi isə, kiçik və orta sahibkarlıqla məşğul olan və ya məşğul olmaq istəyən qadınlara biznes ideyasının yaradılmasında və biznes planının hazırlanmasında dəstək olmaqdır. Təlimlər zamanı qadın sahibkarlar biznes dünyasına ilk addımlarını atarkən qarşılaşa biləcəkləri çətinliklər barədə məlumatlandırılır və bu çətinlikləri aşmaq üçün zəruri bilik və bacarıqlarla təmin edirlər.

Təlim proqramının əsas məzmunu aşağıdakı məsələləri əhatə edirdi [43; 277-280]:

- **Biznes İdeyasının Yaradılması:** İştirakçılara uğurlu biznes ideyasını necə formalaşdırmaq və mövcud bazar şərtlərinə uyğunlaşmaq barədə biliklər öyrədilir.

- **Biznes Planlaşdırma:** Təlimlərdə qadınlara effektiv

biznes planının hazırlanması, bazar araşdırması aparılması, maliyyə proqnozları və marketing strategiyalarının inkişaf etdirilməsi yolları izah edilir.

- İdarəetmə Bacarıqları: Qadın sahibkarlar üçün liderlik və idarəetmə bacarıqlarının inkişafı, komanda qurma və effektiv idarəetmə metodları təlim proqramının əsas hissələrindən biridir.

2016-cı ilin I yarısında bu təlimlər Ağdaş, Quba, Göyçay, Şəmkir, Zaqatala rayonlarında və Gəncə, Mingəçevir şəhərlərində həyata keçirilmişdir. Bu rayonlar və şəhərlər, müxtəlif regionları təmsil edir və layihənin geniş coğrafi əhatə dairəsini nümayiş etdirir. Təlimlərin təşkil edildiyi bu bölgələrdə qadınların iqtisadi fəaliyyətlərə cəlb olunması və onların iqtisadi imkanlarının genişləndirilməsi üçün xüsusi tədbirlər görülmüşdür [56; 300-302].

Layihə 2016-cı ilin sonuna qədər davam etdirilmişdir və bu müddət ərzində daha geniş miqyasda təlimlərin keçirilməsi planlaşdırılmışdır. Layihənin sonunda, qadınların sahibkarlıq sahəsində bilik və bacarıqlarının əhəmiyyətli dərəcədə artması və regionlarda iqtisadi fəaliyyətlərin genişlənməsi gözlənilir.

“Azərbaycan Regionlarında Qadın Mütəxəssislərin Hazırlanması və Qadın Sahibkarların İnkişafı” layihəsi çərçivəsində həyata keçirilən "Maliyyə savadlığı" və "Biznesinə başla və onu inkişaf etdir" təlimləri, regionlardakı qadınların iqtisadi müstəqilliklərinin artırılmasına və sahibkarlıq sahəsində onların fəallığının yüksəldilməsinə yönəlmiş mühüm tədbirlərdir. Layihə, qadınların iqtisadi sahədə aktiv rol oynamasını təmin etməklə yanaşı, regionların ümumi inkişafına da əhəmiyyətli töhfə verir [10; 44-46].

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Komitəsi və Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GIZ) tərəfindən birgə həyata keçirilən "Cənubi Qafqazda Avropa

standartlarına hüquqi yaxınlaşmanın dəstəklənməsi" adlı regional proqram, artıq üç ildir ki, Azərbaycanda məişət zorakılığı, ailə münasibətlərində qadın hüquqları mövzularında fəaliyyət göstərir. Bu layihə, qadınların hüquqlarının müdafiəsi və məişət zorakılığı ilə mübarizə sahəsində mühüm bir addım olaraq diqqət çəkir [61; 24-27].

Layihənin əsas məqsədi, məişət zorakılığı ilə mübarizə, ailə münasibətlərində gender bərabərliyinin təmin olunması və qadınların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində hüquqi maarifləndirmə işlərini genişləndirməkdir. Bu məqsədlə müxtəlif regionlarda seminarlar təşkil edilir, qadın və kişilərə hüquqi və psixoloji dəstək göstərilir.

Cari il üçün layihə 8 rayonu əhatə edir və bu rayonlarda keçirilən tədbirlərdə ümumilikdə 210 nəfər qadın və kişi iştirak edib. Qazax, Şəmkir, Lənkəran, Astara, Cəlilabad və Lerik rayonlarında keçirilən bu seminarlar, yerli əhalinin hüquqi biliklərini artırmağa və məişət zorakılığına qarşı mübarizə üçün lazım olan bilikləri aşılamağa yönəlmişdir.

Layihə çərçivəsində hər rayondan 30 nəfər qadın və kişi seçilərək hüquqi maarifləndirmə seminarlarına cəlb olunur. Bu seminarların məqsədi, insan hüquqlarının və azadlıqlarının təmin olunmasında, bərabərlik və inkişaf strategiyalarının həyata keçirilməsində ən ciddi maneələrdən biri olan məişət zorakılığı ilə davamlı mübarizənin aparılmasını təmin etməkdir. Bununla yanaşı, seminarlar qadınların cəmiyyətdəki rolunu artırmaq və onların sosial statusunu yüksəltmək məqsədi daşıyır.

Seminarlar zamanı iştirakçılara hüquqi məsləhətlər verilir, psixoloji yardımlar göstərilir və onlara məişət zorakılığı ilə mübarizədə lazım olan resurslar və dəstək mexanizmləri barədə məlumat verilir.

Layihənin növbəti seminarı Lerik rayonunda, Heydər Əliyev Mərkəzində təşkil edilib. Bu seminar, məişət zora-

kılığı ilə mübarizədə davamlı tədbirlərin həyata keçirilməsi, qadınların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsi və onların sosial statuslarının yüksəldilməsi istiqamətində əhəmiyyətli bir addım olub.

“Cənubi Qafqazda Avropa standartlarına hüquqi yaxınlaşmanın dəstəklənməsi” layihəsi, Azərbaycan regionlarında qadınların hüquqlarının müdafiəsi, məişət zorakılığı ilə mübarizə və gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində mühüm bir təşəbbüsdür. Layihə, hüquqi maarifləndirmə və psixoloji dəstək vasitəsilə yerli əhalinin bu sahədəki bilik və bacarıqlarını artırmağa yönəlmişdir. Layihənin gələcəkdə daha geniş miqyasda həyata keçirilməsi, Azərbaycan regionlarında qadın hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində daha böyük nailiyyətlərin əldə olunmasına töhfə verəcəkdir [13; 71-72].

2012-ci ilin ikinci yarısından etibarən, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GIZ) ilə birgə həyata keçirilən “DAYAQ” Mentorluq Proqramı, Azərbaycan qadın bələdiyyə üzvləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu proqramın məqsədi, qadınların bələdiyyə fəaliyyətlərində iştirakını artırmaq, onların liderlik və idarəetmə bacarıqlarını inkişaf etdirməkdir. Proqram çərçivəsində qadın bələdiyyə üzvlərinə mentorluq dəstəyi təqdim edilir və müxtəlif təlimlər həyata keçirilir [33; 122-124].

2012-ci ilin ikinci yarısında başlayan proqramın ilkin mərhələsində Abşeron rayonu, Bakı şəhəri Qaradağ rayonu və Sumqayıt şəhərindən olan qadın bələdiyyə üzvləri ilə görüşlər keçirilmişdir. Bu görüşlərdə, proqramda iştirak etmək istəyən stajorlar seçilmiş və onlara mentorluq proqramının əsas məqsədləri və fəaliyyət istiqamətləri haqqında məlumat verilmişdir. Bu mərhələnin əsas məqsədi, qadın bələdiyyə üzvləri arasında liderlik potensialını aşkar etmək və onları proqramın tam iştirakçıları olaraq seçmək olmuşdur [27; 289].

2016-cı ildə layihənin davam etdirilməsi ilə bərabər, “Fəal ol” adlı təlimat kitabçasının təbliği məqsədilə geniş miqyaslı təlimlər keçirilmişdir. Bu təlimlər, qadın bələdiyyə üzvlərinin peşəkar biliklərini artırmaq və onların fəaliyyət sahələrində daha effektiv olmalarını təmin etmək məqsədini güdürdü. Təlimlər aşağıdakı bölgələrdə keçirilmişdir: Bakı şəhəri: Xətai rayonu, Suraxanı rayonu, Xəzər rayonu; Abşeron rayonu; Şimal bölgəsi: Quba, Qusar, Xaçmaz; Şəki-Zaqatala bölgəsi: Ağsu, İsmayilli, Şamaxı; Mərkəzi bölgə: Saatlı, Sabirabad, İmişli, Göyçay, Kürdəmir, Ucar; Cənub bölgəsi: Mingəçevir şəhəri, Yardımlı, Cəlilabad, Astara, Lerik; Cənub bölgəsinin digər rayonları: Biləsuvar [18 / 70].

Bu təlimlərdə, bələdiyyə üzvlərinə liderlik, idarəetmə, layihə idarəçiliyi və ictimai xidmətlər sahəsində praktiki biliklər təqdim edilmişdir. Təlimat kitabçası vasitəsilə iştirakçılara müasir metod və yanaşmalar öyrədilmiş, bələdiyyə fəaliyyətlərinin daha səmərəli həyata keçirilməsi məqsədilə strategiyalar təqdim edilmişdir.

“DAYAQ” Mentorluq Proqramı, qadın bələdiyyə üzvlərinin fəaliyyətində əhəmiyyətli inkişaf yaratmışdır. Təlimlər və mentorluq dəstəyi vasitəsilə, qadınların bələdiyyə strukturlarında daha fəal olmaları, liderlik bacarıqlarının artırılması və ictimai xidmət sahəsindəki potensiallarının daha da irəliləndirilməsi təmin edilmişdir. Gələcəkdə bu proqramın genişləndirilməsi və daha çox bölgələrdə həyata keçirilməsi, qadınların liderlik mövqelərində artımına və yerli idarəetmə sistemlərinin güclənməsinə töhfə verəcəkdir.

2011-ci ildən etibarən Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi ilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının İnkişaf Proqramı (BMTİP) birgə Azərbaycanda “Kənd və rayon yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatda iştirakının təşviqatı” adlı texniki yardım

layihəsini həyata keçirir. Layihənin əsas məqsədi kənd qadınlarının iqtisadi və icma həyatında iştirakını artırmaq, onların işgüzar və sosial fəaliyyətlərini dəstəkləmək üçün əlverişli mühitin yaradılmasıdır [48; 249-252].

Layihənin əsas məqsədi, kənd qadınlarının iqtisadi və icma həyatında iştirakını təmin etmək və onların qarşılaşdığı ehtiyac və problemləri dəyərləndirməkdir. Bu məqsədlə, layihə müsbət təcrübələri yerli şəraitə uyğunlaşdıraraq kənd yerlərində yaşayan qadınların xüsusi ehtiyaclarını nəzərə alaraq işgüzar və sosial fəaliyyətləri üçün əlverişli mühit yaradılmasını təmin edir.

Layihə çərçivəsində Biləsuvar, Salyan, Sabirabad, Neftçala və Masallı rayonları seçilmişdir. Bu rayonlarda qadın resurs mərkəzləri yaradılmış, ilkin mərhələdə Sabirabad rayonunda 2013-cü ildə və Neftçala rayonunda 2015-ci ildə Qadın Resurs Mərkəzləri fəaliyyətə başlamışdır [59; 73].

2014-cü ildə “Öz biznesinə başla və onu inkişaf etdir” mövzusunda təlimlər keçirilmişdir. Təlimdə 14 qadın iştirak etmiş, proqramı bitirən qadınlar arasında müsabiqə keçirilmiş və 7 ən yaxşı mikro layihə təklifi müəyyən edilmişdir. Bu mikro layihələrə biznes qurulması üçün lazım olan təhcizat təmin edilmişdir [63; 15].

2014-cü ilin dekabr ayında, Koka Kola Fondunun maliyyə yardımı ilə layihə Neftçala rayonunda “Gənc və əlilliyi olan qadınların iqtisadi və sosial həyatda səlahiyyətləndirilməsi” adı ilə davam etdirilməyə başlanmışdır. Layihənin ilk aylarında BMT İnkişaf Proqramı ilə Azərbaycan Əlil Qadınlar Cəmiyyəti arasında tərəfdaşlıq razılığı əldə olunmuşdur [27; 37-38].

2014-cü ilin dekabr ayında Bakıda 21 əlil qadının iştirakı ilə “Öz Biznesini Yarat” təlimi keçirilmişdir. Bu təlimdə iştirakçılara sahibkarlıq fəaliyyəti üçün biliklər verilmiş, ilk biznes planlar tərtib edilmiş və maliyyələşmə

üçün ekspert qiymətləndirilməsi həyata keçirilmişdir [38; 56-57].

2015-ci ilin yanvar ayında Neftçala rayonunda, fevral ayında iş əmək bazarında qadınların məşğulluq imkanları ilə bağlı tədqiqatlar aparılmışdır. Tədqiqatların nəticələrinə əsasən layihənin fəaliyyət planına düzəlişlər edilmişdir [65; 10-12].

Aprel ayında, Neftçala Qadın Resurs Mərkəzində “Biznes Bacarıqlarının İnkişafı” mövzusunda təlim keçirilmiş, yeni biznes fəaliyyətinə başlamaq istəyən qadınlara biznes planlarının hazırlanmasında praktiki yardım göstərilmişdir. Nəticədə 7 biznes layihəsi BMTİP tərəfindən dəstəklənmişdir [70 / 74; 160-161]:

1. “Qadın Fitnes Klubu”
2. “Kompüter Xidmətləri”
3. “Xınayaxdı Mərasimlərinin Təşkili”
4. “Dərzilik xidməti”
5. “Qoyunçuluq təsərrüfatı” (Xıllı kəndində)
6. “Qoyunçuluq təsərrüfatı” (Aşağı Qaramanlı kəndində)
7. “Kəndli-Fermer İstehsal Təsərrüfatı” (seçim və müzakirələr davam edir)

Layihə çərçivəsində 2015-ci ilin iyul-sentyabr ayları ərzində biznes layihələrinin müəllifləri ilə çoxsaylı görüşlər keçirilmiş, bizneslərin yaradılması üçün qadınların və BMTİP-in qarşılıqlı iştirakı təmin edilmişdir. Oktyabrın 15-də Beynəlxalq Kəndli Qadınlar Günündə, Neftçala rayon mərkəzində 4 biznesin rəsmi açılış mərasimi təşkil olunmuşdur [29; 23-24].

Hazırda, daha 3 kənd təsərrüfatı bizneslərinin yaradılması istiqamətində işlər gedir. Layihə 2016-cı ildən etibarən Biləsuvar, Salyan, Sabirabad rayonlarında davam etdirilir və əlavə 14 kəndli qadın üçün biznes sahələrinin yaradılması üçün təchizat alınmasına başlanılmışdır [38; 202-204].

Bu layihə, kənd yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi və sosial həyatında iştirakını artırmaq və onların işgüzar imkanlarını genişləndirmək məqsədini güdür, eyni zamanda sosial və iqtisadi inkişafın dəstəklənməsinə xidmət edir.

2020-ci il xalqımız üçün tarixi və şərəfli günlərlə zəngin bir ildir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin təməlini qoyduğu və Prezident İlham Əliyevin uğurla davam etdirdiyi siyasət nəticəsində Azərbaycan xalqı uzun müddətdir gözlədiyi Zəfər günlərini yaşadı. 44 gün davam edən Vətən müharibəsi, Ali Baş Komandanın qətiyyəti və xalqımızın güclü dəstəyindən ilham alan Azərbaycan Ordusunun şanlı qələbəsi ilə başa çatmışdır. Azərbaycan Ordusu, Ermənistanın illərlə işğal altında saxladığı torpaqları azad etmiş və dünya hərbi tarixinə parlaq səhifələr yazmışdır. Bu qələbə ilə Azərbaycan öz suverenliyini bərpa etmişdir [82].

İkinci Qarabağ müharibəsi zamanı Ermənistan silahlı qüvvələrinin beynəlxalq humanitar hüququn norma və prinsiplərinə, eləcə də atəşkəsə məhəl qoymadan, ağır artilleriya və raketlərdən mülki əhalini, xüsusən də uşaqları hədəf alaraq törətdiyi hücumlar nəticəsində çox sayda insan həyatını itirmiş və yaralanmışdır. Xüsusilə, döyüş zonasından uzaqda yerləşən yaşayış məntəqələri, xəstəxanalar və təhsil müəssisələri Ermənistan tərəfindən açıq şəkildə hədəf seçilmişdir. Bu hücumlar Ermənistanın terror fəaliyyətinin növbəti göstəricisi olmuşdur.

Ermənistanın törətdiyi terror aktları əhalinin psixoloji vəziyyətinə də dərinlən təsir etmişdir. Bu çərçivədə, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən zərərçəkmiş ailələrlə iş aparılmışdır. Komitənin nəzdindəki Uşaq və Ailələrə Dəstək Mərkəzləri ailələrə psixososial və hüquqi dəstək göstərmişdir.

Eyni zamanda, pandemiya dövründə Komitə tərəfindən virusla mübarizə istiqamətində təbliğat kampaniyaları həyata keçirilmiş, xüsusilə regionlarda Uşaq və Ailələrə

Dəstək Mərkəzlərinin fəaliyyəti gücləndirilmişdir. Ailə və gender məsələləri üzrə araşdırmalar aparılmış, bələdiyyələrdə gender bərabərliyi üzrə məsul şəxslər üçün təlimlər təşkil edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət uşaq siyasətinin həyata keçirilməsi və uşaqların hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə qəbul edilən "Azərbaycan Respublikasının Uşaqlara dair 2020-2030-cu illər üçün Strategiyası" və "Uşaqlara dair Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2020-2025-ci illər üçün Fəaliyyət Planı" da məqalədə geniş şəkilə təsvir edilmişdir. Eyni zamanda, məişət zorakılığı ilə mübarizə və gender bərabərliyi üzrə qəbul edilən digər fəaliyyət planları da qəbul edilmişdir.
[<http://www.president.az.>]

Həmçinin, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin ailə və uşaq siyasəti, gender bərabərliyi və qadın hüquqları, beynəlxalq əməkdaşlıq sahəsində həyata keçirdiyi tədbirləri son dövrlərdə daha mütəmadi hal almışdır.

Həmçinin 2020-ci ildə AQUDPK-nin Ermənistanın hərbi təxribatları nəticəsində qadın və uşaqların hüquqlarının pozulması və qətlə yetirilməsi ilə bağlı bəyanatı təqdirəlayiq hal kimi dəyərləndirilməlidir və aşağıdakı məzmunu əhatə edir [[president.az.](http://www.president.az.)]:

“27 sentyabr 2020-ci il tarixində, saat 06:00-dan etibarən Ermənistan Azərbaycana qarşı növbəti təxribatını həyata keçirmişdir. Ermənistan silahlı qüvvələri atəşkəs rejimini dəfələrlə pozaraq, bu dəfə bütün təmas xətti boyunca Azərbaycan mövqelərini və yaşayış məntəqələrini müxtəlif silah və artilleriya qurğuları ilə intensiv atəşə tutmuşdur. Bu hücumlar nəticəsində mülki əhali, xüsusilə qadın və uşaqlar hədəfə alınmışdır.

Dünən Naftalan rayonunun Qaşaltı kəndində Ermənistan silahlı qüvvələrinin atəşə tutması nəticəsində Qur-

banov Elbrus və onun dörd ailə üzvü həlak olmuş, ümumilikdə 27 mülki şəxs yaralanmışdır. Bu hadisələr Ermənistanın 12 iyul tarixində Tovuz rayonu istiqamətində törətdiyi zorakı əməllərin davamı kimi qiymətləndirilir.

Ermənistan beynəlxalq sənədlərdən irəli gələn öhdəlikləri yerinə yetirməyərək, Cenevrə Konvensiyasının, BMT-nin “Uşaq Hüquqları haqqında” Konvensiyasının və digər mühüm sənədlərin müddəalarını pozmuşdur. Bu, beynəlxalq humanitar hüququn norma və prinsiplərinin kobudcasına pozulması və müharibə cinayətlərinin davam etdirilməsi deməkdir.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələri Ermənistanın təcavüz aktına cavab olaraq əks-hücum əməliyyatları həyata keçirərək, mülki əhaliyə, qadınlara və uşaqlara qarşı müharibə aparmadığını bəyan edir.

Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi dünya ictimaiyyətini və beynəlxalq təşkilatları Ermənistanın törətdiyi cinayətlərə seyrçi qalmamağa və mülki əhəlinin, xüsusilə qadın və uşaqların hüquqlarının bərpası istiqamətində zəruri addımlar atmağa çağırır”.

2020-ci il ərzində Komitə qadın hüquqlarının müdafiəsi, qadınların idarəetmə və qərarqəbuletmə prosesində təmsilçiliyinin artırılması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirmişdir.

Komitə, Almaniya Beynəlxalq Əməkdaşlıq Təşkilatının (GIZ) dəstəyi ilə “Cənubi Qafqazda Yerli İnkişaf üçün Yaxşı İdarəetmə Proqramı” çərçivəsində üç mərhələli layihə həyata keçirmişdir. Layihənin birinci mərhələsi iyulun 1-də Komitə sədri Bahar Muradovanın rəhbərliyi ilə, millət vəkilləri, icra hakimiyyəti başçılarının müavinləri və bələdiyyə sədrlərinin iştirakı ilə “Yerli özünüidarəetmədə gender bərabərliyi siyasəti” mövzusunda videokonfransın keçirilməsi ilə başlamışdır. İkinci mərhələ 3-28

iyul tarixlərini əhatə etmiş və 67 rayon və şəhərin gender məsələləri üzrə məsul şəxsləri üçün onlayn təlimlər təşkil edilmişdir. Üçüncü mərhələdə isə pilot olaraq seçilmiş 15 rayon və şəhər bələdiyyələrində Gender Komissiyaları yaradılmışdır. Eyni zamanda, gender bərabərliyi üzrə məsul şəxslər üçün 2 günlük təlim kursu keçirilmişdir [64].

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında “Yerli özünüidarəetmədə gender bərabərliyinin təmin olunması: nailiyyətlər və müsbət təcrübə” mövzusunda onlayn ixtisasartırma kursu keçirilmişdir. İyunun 16-dan 19-dək davam edən kursda yerli özünüidarəetmə orqanlarından 25 nəfər bələdiyyə sədr və müavinləri iştirak etmişdir. Kursun əsas məqsədi “Qlobal fəvqəladə şəraitdə innovativ dövlət idarəçiliyi texnologiyaları: Azərbaycanın təcrübəsi”, “Dövlət qadın siyasəti və yerli özünüidarəetmədə gender bərabərliyi”, “Bələdiyyələrin təşkilati fəaliyyətinin əsas aspektləri”, “Pandemiya dövrünün gender aspektləri: beynəlxalq və milli təcrübə”, “Bələdiyyələrin hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində assosiasiyaların rolu” və digər mövzularla bağlı biliklərin çatdırılması və fikir mübadiləsinin aparılması olmuşdur. Kursda Dövlət İdarəçilik Akademiyasının rektoru, akademik Urxan Ələkbərov, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Bahar Muradova və digər mütəxəssislər mühazirələrlə çıxış etmişlər [26; 19].

AQUPDK, “Qadınlar Bələdiyyələrin İnkişafı Uğrunda” İctimai Birliyi ilə birgə əməkdaşlıq çərçivəsində “Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinin Tətbiqi vasitəsilə Gender əsaslı Bələdiyyələrin Təşviqi” layihəsi çərçivəsində son bələdiyyə seçkilərində qadınların əldə etdiyi nailiyyətlərlə bağlı dəyirmi masa keçirmişdir [60; 41-42].

AQUPDK, Almaniya Federal İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Nazirliyinin sifarişi ilə GİZ tərəfindən həyata

keçirilən “Qafqazda Aztəminatlı Məcburi Köçkün və Yerli Əhalinin İqtisadi və Sosial İnkişafı” (EPIC) layihəsi çərçivəsində iyulun 2-də “Gender və erkən nikahlar” mövzusunda onlayn təlim keçirmişdir. Təlimin məqsədi gender problemləri, erkən nikahların səbəbləri və qarşısının alınması istiqamətində maarifləndirmə işləri aparmaq, mövcud beynəlxalq və milli qanunvericilik aktlarını izah etmək və icma üzvlərinin bu prosesdə iştirakının vacibliyini vurğulamaq olmuşdur [41; 319-320].

AQUPDK, GİZ-in dəstəyi ilə “Gender məsul şəxslərin vəzifələri və gender məsələlərinin təhlili” mövzusunda onlayn təlimlər keçirmişdir. Təlimlərdə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Fəlsəfə İnstitutunun şöbə müdiri Rəna Mirzəzadə və Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi Nigar Səfərova gender məsul şəxslərə gender bərabərliyinin təmin olunması və gender mədəniyyətinin təbliği istiqamətində məlumat vermişdir. GİZ ilə birgə 2020-ci ildən etibarən Göyçay rayonunda “Kənd qadınlarının mikro sahibkarlığına dəstək” layihəsini həyata keçirir. Layihənin məqsədi kənd qadınlarının iqtisadi və sosial imkanlarını artırmaqdır. Bu çərçivədə Göyçayda Qadın Resurs Mərkəzi yaradılmış və 28 qadına maddi-texniki dəstək göstərilmişdir [49; 622-624].

2020-ci ilin noyabr-dekabr aylarında Göyçayda layihəyə cəlb olunan qadınlar üçün “Gender və insan hüquqları”, “Özünü təqdim etmə bacarıqları”, “Liderlik”, “Məişət zorakılığı və erkən nikah”, “Maliyyə savadlılığı” və “Biznesin təşkili və idarə edilməsi” mövzusunda təlimlər keçirilmişdir. Təlimlərin məqsədi qadınlar arasında şəbəkə yaratmaq, onların bilik və bacarıqlarını artırmaq və ictimai fəallığını təmin etməkdir [20: 4].

Noyabrın 24-də “Qadınlar sülh uğrunda” adlı beynəlxalq videokonfrans keçirilmişdir. Konfransda Azərbaycanı Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitə-

sinin sədr müavini Sədaqət Qəhrəmanova və “Rasional İnkişaf uğrunda Qadınlar Cəmiyyəti”nin rəhbəri Şəhla İsmayılova təmsil etmişdir. Sədaqət Qəhrəmanova ölkəmizdə qadın hüquqları və gender bərabərliyi sahəsində görülən işlər haqqında məlumat vermiş və BMT-nin Təhlükəsizlik Şurasının “Qadınlar, Sülh və Təhlükəsizlik haqqında 1325 sayılı Qətnaməsinin Azərbaycanda tətbiqinə dair 2020-2023-cü illər üçün Milli Fəaliyyət Planı” layihəsinin hökumətə təqdim edildiyini bildirmişdir [29; 18-19].

AQUPDK və GİZ-in əməkdaşlığı çərçivəsində “Ailədə gender bərabərliyi”, “Reproduktiv sağlamlıq”, “Gender bərabərliyi” və “Erkən nikah” mövzularında bukletlər çap olunmuşdur. Eyni zamanda, “Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında” Qanunun 20-ci maddəsinə əsasən Komitənin 2019-cu il üzrə fəaliyyəti haqqında məlumat hazırlanmış və çap edilmişdir [42; 177-178].

Azərbaycan qədim tarixə malik bir ölkədir və dövlətçilik təcrübəsi, memarlıq abidələri, mədəniyyəti və milli-mənəvi dəyərləri ilə dünya miqyasında böyük maraq oyatmışdır. Bu marağın səbəblərindən biri də Azərbaycanın güclü və nüfuzlu bir dövlət kimi tanınması, multikultural ənənələrini və tolerantlığı dünyaya inteqrasiya edə bilməsidir. Bu, ölkəmizin ictimai-siyasi həyatının əsas xəttidir və dövlətçilik ənənələrimizin yeni məzmununda inkişafının təzahürüdür.

Son illərdə belə bir imicin qazanılması asan olmamışdır və bu, Azərbaycançılıq məfkurəsinin yeni anlamda təşəkkülü və inkişafına ömrünü həsr etmiş vətənpərvər insanların sayəsində mümkün olmuşdur. Bu fikirləri qeyd edərkən, milli-azadlıq mübarizəsinin ön sıralarında olan, yeni Azərbaycanın yaradıcısı və qurucusu, Ümummilli Lider Heydər Əliyev, onun siyasi kursunun davamçısı prezident İlham Əliyev və bu yolda ona dəstək olan Birin-

ci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın nəcib əməlləri yada düşür.

Bu yazıda məqsəd, Mehriban xanım Əliyevanın xalqın taleyi ilə yaşadığı həyat yoluna nəzər salmaqdır. Onun böyük bir ömrə sığmayan fəaliyyətini bir məqalədə işıqlandırmaq mümkün deyil. Mehriban xanım, Tanrının ona həvalə etdiyi missiyanı sevərək yerinə yetirməkdən və ölkəni nurlu sabahlara aparan yollarda daim axtarışlarda olmaqdan yorulmur. Bu, onun həyat amalı və yaşam tərzinin düsturudur.

Mehriban xanım Əliyevanın həyatı uzun illərdir ki, bütün aydınlığı ilə gözümüzün qarşısındadır. O, gəncliyindən çalışqanlıığı ilə hər yerdə və hər zaman birincilik statusunu qazanmışdır. 1982-ci ildə Bakıda 23 nömrəli orta məktəbi qızıl medalla bitirərək N.Nərimanov adına Azərbaycan Dövlət Tibb İnstitutunun Müalicə profilaktika fakültəsinə daxil olmuşdur. 1988-ci ildə İ.M.Seçenov adına 1-ci Moskva Dövlət Tibb İnstitutunu fərqlənmə diplomu ilə bitirmişdir. 1988-1992-ci illərdə Moskvada akademik Krasnovun rəhbərliyi altında Göz Xəstəlikləri Elmi-Tədqiqat İnstitutunda işləmişdir və bu illərdə fəallığı, biliyi və işə münasibəti ilə seçilmişdir. Onun ictimai fəaliyyətə qoşulduğu illər Azərbaycanda xalqın milli oyanış dövrünə təsadüf edir [preslib.az].

1992-ci ildə Ulu Öndər Heydər Əliyevin yaratdığı və müəllifi olduğu Yeni Azərbaycan Partiyasının yaranmasından etibarən, Mehriban xanım partiyanın üzvü olaraq vətənin inkişafı, xalqın düşüncəsinin yenilənməsi və müasir cəmiyyətin qurulması prosesində fəal iştirak etmişdir. Vətənpərvər və insansevər bir şəxs olaraq, ölkədə gedən ictimai proseslərin mərkəzində olmuşdur. O, yaxşı bilirdi ki, bir milləti qədim və köklü xalq kimi tanıdan və dünya cəmiyyətində qəbul etdirən onun dili, mədəniyyəti, tarixi və milli-mənəvi dəyərləridir. Buna görə də, Mehriban

xanım öz fəaliyyətini bu prinsiplər üzərində qurmuşdur. Azərbaycançılıq ideologiyasına bağlılığı və dövlətçiliyin qorunması naminə fəaliyyəti ona xalqın böyük rəğbətini və sevgisini qazandırmışdır.

Mehriban xanımın ictimai-siyasi fəaliyyəti çox zəngin və parlaqdır. Onun gənc və müstəqil dövlətimizin möhkəmlənməsi yolunda apardığı ideoloji mübarizəsi və gördüyü işlər ölkənin və xalqın həyatında yeniliklərlə müşayiət olunan inkişafı göstərir. 1995-ci ildə Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun prezidenti, 2002-ci ildə isə Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının prezidenti kimi böyük məsuliyyət götürərək, yaddan çıxmış sahələri canlandırmış və onlara ictimai məzmun vermişdir. Mehriban xanım Azərbaycan mədəniyyətinin beynəlxalq aləmdə tanınması və təbliği üçün “İrs” jurnalını təsis etmişdir [preslib.az].

2004-cü il mayın 10-da Heydər Əliyev Fondunu yaratmaqla, Ulu Öndər Heydər Əliyevin işıqlı ideyalarını davam etdirmişdir. Fondun çoxşaxəli fəaliyyəti milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və Azərbaycan mədəniyyətinin geniş təbliği, əhalinin rifahının yüksəldilməsi, elm, təhsil, mədəniyyət, səhiyyə və idmanın inkişafını təmin edən layihələrin dəstəklənməsi kimi məqsədlər üzərində qurulmuşdur. Fondun fəaliyyəti, həmçinin, uşaq və gənclərin sağlam, milli-mənəvi dəyərlərə sadıq və hərtərəfli biliklərə malik vətəndaş kimi yetişdirilməsi və Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunun artırılması ilə bağlı tədbirlərin reallaşdırılmasına yönəlmişdir [68; 2-3].

Heydər Əliyev Fondu, fəaliyyət göstərdiyi 13 il ərzində ölkənin daxildə və xaricdə inkişafına, böyük nüfuz qazanmasına və yeni dünya cəmiyyətinin öndə olan ölkələrindən birinə çevrilməsinə güclü dəstək olmuşdur. Bu, ən çox insan faktoruna ali münasibəti və ölkəmizin beynəlxalq arenada layiq olduğu mərtəbədə qərarlaşması ilə dəyərli olmuşdur [25; 88].

Heydər Əliyev Fondu milli və bəşəri ideyaların tərənnümçüsü və daşıyıcısı kimi qüdrətlidir. Mehriban xanım Əliyevanın Fondun rəhbəri kimi əsas məqsədi, Heydər Əliyev irsinin yeni nəsillərə öyrədilməsi və təbliğ olunmasıdır. O, Ulu Öndərin ideallarına sadıq qalaraq, milli-mənəvi dəyərlərimizi həyat tərzində, əxlaqında və düşüncəsində yaşadaraq, onun yolunu ləyaqətlə davam etdirir. Bu, xalqın gələcəyini möhkəm təməllər üzərində qurmağa və inkişaf etdirməyə aparan ən işıqlı yoldur.

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva, ölkənin ictimai və siyasi həyatında mühüm yer tutan bir şəxsiyyət olaraq, gender siyasəti və qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində əhəmiyyətli addımlar atmışdır. Onun liderliyi altında həyata keçirilən layihələr və təşəbbüslər, gender bərabərliyinin təmin olunması, qadınların sosial və siyasi həyatda fəallığının artırılması və onların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində mühüm rol oynayır. Mehriban xanım Əliyevanın gender siyasəti sahəsində fəaliyyəti, onun genişmiqyaslı ictimai və siyasi fəaliyyətinin mühüm tərkib hissəsi olaraq nəzərdən keçirilir.

Mehriban xanım Əliyeva 2017-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti təyin edilmişdir. Bu vəzifədə çalışarkən, o, ölkənin gender siyasətinin inkişafına və qadınların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsinə xüsusi diqqət yetirmişdir. Mehriban xanım Əliyeva, qadınların siyasi qərar qəbul etmə prosesində fəal iştirakını təşviq etməklə, onların cəmiyyətin inkişafında daha geniş rol oynamasını təmin etmək üçün çalışır. Onun təşəbbüsləri, qadınların liderlik mövqelərinə çıxışı, onların hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin olunması istiqamətində mühüm addımların atılmasına səbəb olmuşdur [42; 339].

Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycanın siyasi səh-

nəsində qadınların iştirakı məsələsinə xüsusi diqqət yetirərək, onların ölkənin siyasi, iqtisadi və sosial həyatında daha fəal iştirakını təmin etmək məqsədilə müxtəlif tədbirlər həyata keçirmişdir. O, qadınların siyasi qərar qəbul etmə prosesində iştirakını artırmaq üçün müxtəlif layihələr və təşəbbüslər irəli sürmüşdür. Bu təşəbbüslər nəticəsində, Azərbaycan qadınları siyasi arenada daha fəal olmağa və liderlik mövqelərində yer almağa başlamışlar. Onun fəaliyyəti nəticəsində, ölkədə qadınların siyasi qərar qəbul etmə prosesində iştirakı artmış və onların rolu daha da güclənmişdir.

Mehriban xanım Əliyeva, eyni zamanda Heydər Əliyev Fondunun prezidenti olaraq, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində bir sıra layihələr və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Fondun fəaliyyəti çərçivəsində, təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və idman sahələrində genişmiqyaslı layihələr həyata keçirilmişdir. Bu layihələr, qadınların cəmiyyətdəki rolunu gücləndirmək və onların inkişafını təmin etmək məqsədini daşıyır.

Heydər Əliyev Fondu, qadınların təhsil səviyyəsinin artırılması, onların sosial və iqtisadi həyatda fəal iştirakını təmin etmək üçün müxtəlif təhsil layihələrini həyata keçirir. Fondun həyata keçirdiyi təhsil layihələri, qızların təhsil səviyyəsini yüksəltmək və onların cəmiyyətdə daha fəal rol oynamalarını təmin etmək məqsədini daşıyır. Təhsil, qadınların inkişafı və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün vacib bir sahədir və Mehriban xanım Əliyeva bu sahədə qadınların rolunun gücləndirilməsi üçün əhəmiyyətli işlər görmüşdür.

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında həyata keçirilən sosial layihələr, qadınların hüquqlarının müdafiəsi və onların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli addımların atılmasına səbəb olmuşdur.

dur. Bu layihələr, qadınların sosial təminatlarının artırılması, onların iqtisadi müstəqilliyinin təmin edilməsi və cəmiyyətdə daha geniş rol oynamalarını təmin etmək məqsədini daşıyır.

Mehriban xanım Əliyeva, qadınların sosial təminatlarını artırmaq və onların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək məqsədilə müxtəlif layihələr həyata keçirmişdir. Bu layihələr, qadınların iqtisadi cəhətdən güclənməsini və onların sosial təminatlarının artırılmasını hədəfləyir. Bu istiqamətdə görülən işlər, qadınların cəmiyyətdə daha fəal rol oynamalarına və onların hüquqlarının müdafiəsinə mühüm töhfə vermişdir.

Eyni zamanda, Mehriban xanım Əliyeva, qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq səviyyədə də fəal iştirak edir. O, bir çox beynəlxalq forum və konfranslarda Azərbaycanın gender siyasəti və qadın hüquqları mövzusunda çıxışlar etmiş, ölkənin bu sahədə əldə etdiyi nailiyyətləri təqdim etmişdir. Onun beynəlxalq arenada qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəal iştirakı, Azərbaycanın gender siyasətinə qlobal miqyasda diqqət çəkəməsinə və ölkənin bu sahədəki təcrübəsinin tanınmasına səbəb olmuşdur.

Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycanın mədəniyyət və incəsənət sahəsində də qadınların rolunun gücləndirilməsi istiqamətində mühüm addımlar atmışdır. O, mədəniyyət və incəsənət layihələrini dəstəkləyərək, qadınların bu sahələrdəki iştirakını və onların yaradıcılığını təşviq edir. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən mədəniyyət layihələri, qadınların incəsənət sahəsindəki rolunu artırmaq və onların yaradıcılıq potensialını dəstəkləmək məqsədini daşıyır.

Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycan mədəniyyətini beynəlxalq arenada təbliğ etmək və qadınların bu prosesdə iştirakını artırmaq məqsədilə müxtəlif mədəni layihələr həya-

ta keçirmişdir. Bu layihələr, qadınların yaradıcılığını və onların mədəniyyət sahəsindəki töhfələrini dünya miqyasında tanımaq məqsədini daşıyır. Onun təşəbbüsləri nəticəsində, Azərbaycan qadınları beynəlxalq səviyyədə mədəniyyət və incəsənət sahəsində daha geniş tanınmağa başlamışdır.

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında həyata keçirilən gender siyasəti, Azərbaycanda qadınların hüquqlarının müdafiəsi və onların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsi istiqamətində mühüm addımların atılmasına səbəb olmuşdur. Bu siyasət, qadınların təhsil, səhiyyə, mədəniyyət və iqtisadi sahələrdə iştirakını artırmaq və onların hüquqlarını müdafiə etmək məqsədini daşıyır.

Gələcək perspektivdə, Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında həyata keçirilən gender siyasətinin daha da inkişaf etdirilməsi və qadınların cəmiyyətdəki rolunun daha da gücləndirilməsi gözlənilir. Bu istiqamətdə, qadınların hüquqlarının daha geniş şəkildə müdafiə edilməsi, onların sosial və iqtisadi həyatda iştirakının artırılması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi məqsədilə yeni layihələrin həyata keçirilməsi planlaşdırılır [44; 378-379].

Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi fəaliyyəti, ölkədə gender siyasətinin inkişafına və qadın hüquqlarının müdafiəsinə mühüm töhfələr vermişdir. Onun liderliyi altında həyata keçirilən layihələr və təşəbbüslər, qadınların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsinə və onların hüquqlarının müdafiəsinə xidmət edir. Bu siyasət, Azərbaycanın gələcək inkişafında qadınların daha geniş və fəal rol oynamasını təmin etmək məqsədini daşıyır. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında həyata keçirilən gender siyasəti, ölkədə bərabərliyin və ədalətin təmin olunması istiqamətində əhəmiyyətli addımların atılmasına səbəb olmuşdur.

Mehriban xanım Əliyevanın genişmiqyaslı fəaliyyəti

ölkənin ictimai-sosial və mədəni həyatını əhatə edir. O, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, mədəniyyətini və özünəməxsusluğunu dünya cəmiyyətində böyük fədakarlıqla təbliğ edir. Qədim ənənələrimizlə bağlı olan multikultural dəyərləri və tolerantlığı başqa ölkələrdə əməli işləri ilə nümayiş etdirir. Bütün bunlar, incə ruhlu və zərif təbiətli bir qadının – ölkənin Birinci xanımı və Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın çalışmaları sayəsində həyata keçirilir.

Mehriban xanımın nəzərindən kənarda qalmayan sahələr arasında xalqın sosial-mədəni həyatı, səhiyyə, təhsil və idmanın inkişafı var. Uşaqlara şəfqət və mərhəmət göstərilməsi, ailəyə və vətənə bağlılıq duyğularının aşılması, onların sağlam böyüməsi və gənclərin kamil vətəndaş kimi yetişməsi onun daim diqqət mərkəzində olmuşdur. Heydər Əliyev Fondu, internat həyatı başa çatan qızlar üçün yaşayış binası tikərək, onların müstəqil həyata qədəm qoymalarına və mənəvi dəstək göstərməyə çalışır.

Mehriban xanımın layihələri böyük həssaslıqla və ən kiçik detallarına qədər izlənilir. Onun iş üslubu və xarakteri, tarixdə yaşamış vətənpərvər qadınlarımızın örnək həyatını yeni anlamda və ləyaqətlə davam etdirdiyini göstərir. Mehriban xanım Əliyeva, Yeni Azərbaycan Partiyası Siyasi Şurasının üzvü və 2013-cü ildən partiyanın sədr müavini. 2005-ci ildən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinin deputatı olan Mehriban xanım, xalqın elçisidir. O, Birinci xanım statusunda da ilk və bənzərsizdir. Bütün fəaliyyətində işgüzarlığı, böyük səyi və bacarığı ilə seçilən Mehriban xanım, birinci xanım missiyasının məsuliyyətini şərh edərək demişdir: “Hər şey bu və ya digər insanın öz vəzifələrinə nə dərəcədə ciddi yanaşmasından asılıdır” [62; 501-504].

Ölkəmizdə Birinci vitse-prezidentimiz Mehriban xanım Əliyevanın idmanın inkişafına göstərdiyi qayğı və

dəstək, idmançılarımızın beynəlxalq yarışlarda uğur qazanmasına səbəb olmuşdur. Mehriban xanım Əliyevanın tərcümeyi-halından da aydın olur ki, onun beynəlxalq aləmdə artan nüfuzu, Azərbaycanda bir çox mühüm idman tədbirlərinin keçirilməsində həlledici rol oynamışdır. O, 2004-cü ildə Azərbaycan Respublikası Milli Olimpiya Komitəsinin İcraiyə Komitəsinə üzv seçilmiş və bu, ölkəmizdə idmanın inkişafına böyük təsir göstərmişdir. Azərbaycanda keçirilən beynəlxalq konfranslar, festivallar və idman oyunları dünyanın nüfuzlu dövlətlərinin marağına səbəb olmuşdur.

Mehriban xanım, “Bakı-2015” Birinci Avropa Oyunları Təşkilat Komitəsinin sədri olaraq böyük bacarıq nümayiş etdirmiş və ölkəmizə olan inamı artırmışdır. IV İslam Həmrəyliyi Oyunlarının uğurla keçirilməsində də onun zəhməti təqdirəlayiqdir. Bu çalışmaları, Mehriban xanımın vəzifə pillələrində yüksəlməsini zəruri etmişdir. 21 fevral 2017-ci ildə Azərbaycan Respublikasının prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə Mehriban xanım Əliyeva Birinci vitse-prezident təyin olunmuşdur [53; 48-49].

Prezident İlham Əliyev, Təhlükəsizlik Şurasının iclasında Mehriban xanımın ictimai-siyasi fəaliyyətindən bəhs edərək, onun keçdiyi həyat yoluna qısa nəzər salmışdır. O, Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri kimi Mehriban xanımın fəaliyyətini yüksək qiymətləndirmişdir. Fondun mədəniyyət və incəsənətlə bağlı layihələri, milli sərvətimiz olan muğam sənətinin yenidən inkişafı və beynəlxalq arenaya çıxarılması işində əvəzolunmaz rol oynamışdır. Mehriban xanımın beynəlxalq aləmdə böyük nüfuzu var və o, bir çox ölkələrin ən yüksək dövlət mükafatları və ordenləri ilə təltif edilmişdir. O, həm də UNESCO-nun və İSESCO-nun xoşməramlı səfiridir və bu, onun dinlərarası və sivilizasiyalararası dialoqa verdiyi töhfə ilə bağlıdır.

Prezident İlham Əliyevin təqdimatında Mehriban xanımın həyatımızın bütün sahələrində gördüyü işlər və qazandığı uğurlar qeyd olunmuşdur. “Yeniləşən Azərbaycana yeni məktəb” proqramı, Fondun dəstəyi ilə minlərlə insanın tibbi müalicə ilə təmin olunması və ehtiyacı olan insanlara yardım edilməsi kimi məsələlər, onun dövlətə və millətə ləyaqətlə xidmət etdiyini göstərir [58; 304].

Heydər Əliyev Fondunun təşkilatçılığı ilə Bakıda keçirilən “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi” mövzusunda beynəlxalq forum, qadınların cəmiyyət həyatında fəal mövqeyini bir daha təsdiq etdi. Forumda mədəniyyətlərarası dialoqun idarəçilik, siyasi və praktiki aspektləri müzakirə olundu, təcrübə mübadiləsi aparıldı və yeni təşəbbüslər irəli sürüldü. Bu cür beynəlxalq tədbirlərin Bakıda keçirilməsi Azərbaycanın nüfuzunun artdığını göstərir [58; 303-305].

Avropa Şurasının “Gender bərabərliyi: de-yure və de-fakto bərabərliyinin təmin olunması” mövzusunda VII Konfransında Mehriban xanım Əliyevanın çıxışı cəmiyyətimizdə geniş müzakirələrə səbəb oldu. 2012-ci ildə Bakıda keçirilən Krans-Montana Forumu çərçivəsində “Qadın hüquqları insan hüquqlarıdır” mövzusunda konfransda qaldırılan məsələlər və Mehriban xanım Əliyevanın çıxışı beynəlxalq diqqəti ölkəmizə yönəltdi [26; 20-21].

IV Ümumdünya Mədəniyyətlərarası Dialoq Forumu çərçivəsində Mehriban xanım Əliyevanın iştirakı ilə “Qızlara təhsil verməklə zorakı ekstremizmə qarşı mübarizə” mövzusunda “dəyirmi masa” təşkil olundu və fəal müzakirələr aparıldı. Bu tədbirlər, qadınların və qızların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir [23; 82-84].

Müharibə şəraitində yaşayan bir ölkədə bu qədər genişmiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsi, insana qayğı-

nın və humanizmin xalqın taleyindəki rolu olduqca diqqətəlayiqdir. Azərbaycanın dünya cəmiyyətində nüfuzunun artmasında xarici siyasətdə qazanılan uğurlar da mühüm rol oynayır.

Mehriban xanımın qaçqın və məcburi köçkünlərin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması istiqamətində gördüyü işlər də təqdirəlayiqdir. O, son 13 ildə 400 min qaçqın və məcburi köçkünün işlə təmin edildiyini, çadır düşərgələrinin tamamilə ləğv edildiyini və yeni qəsəbələrin salındığını qeyd etmişdir. Bakı və Sumqayıt şəhərlərində qəzalı binalarda yaşayan məcburi köçkün ailələrinin yeni mənzillərə köçürülməsi üçün əlavə vəsait ayrılmalı və binaların inşasına başlanılmalıdır [58; 119].

Xalqımız üçün ağırlı olan ev-eşiklərindən didərgin düşmüş soydaşlarımızın sosial vəziyyəti, nəcib qəlbli, xeyirxah və humanist bir insan olan Mehriban xanım Əliyevanı düşündürməyə bilməzdi. O, həyatının bütün mənasını xalqına və dövlətinə xidmətdə görmüş və bu yolda ideoloji mübarizə aparmışdır. Tanrının ona bəxş etdiyi fürsətdən istifadə edərək, xalqı üçün faydalı işlər görməyi özünün mənəvi borcu bilir. Mehriban xanım həm də gözəl anadır və daşdığı bütün mənəvi və əxlaqi keyfiyyətləri öz övladlarına ötürüb.

Leyla Əliyeva, Heydər Əliyev Fondunun Rusiya nümayəndəliyinin rəhbəri, Moskva “Baku” jurnalının təsisçisi və baş redaktoru, “Xocalıya ədalət” kampaniyasının təşəbbüskarı, İslam Konfransı Təşkilatı Gənclər Forumunun baş koordinatoru və Rusiya Azərbaycanlı Gənclər Təşkilatının (AMOR) sədri vəzifələrində fədakarcasına çalışır. 2011-ci ildən Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidentidir. Qarabağ həqiqətlərinin dünyaya çatdırılması və Xocalı soyqırımının beynəlxalq səviyyədə tanınması üçün onun təşəbbüsü ilə başlayan “Xocalıya ədalət” kampaniyası xüsusi diqqətəlayiqdir [4; 259-261].

Leyla Əliyevanın təşəbbüsü ilə IDEA (Ətraf Mühitin Mühafizəsi Naminə Beynəlxalq Dialoq) İctimai Birliyi fəaliyyətə başlayıb və Londonda “Baku” jurnalının ingilis dilli versiyası təqdim edilib. Onun azərbaycançılığa, dövlətimizə və mədəniyyətimizə səmərəli xidmətləri həmişə diqqət mərkəzində olmuş və qiymətləndirilmişdir. Bu ictimai fəaliyyət, təhsil, mədəniyyət, elm, xeyriyyəçilik, səhiyyə və ekologiya məsələlərini əhatə edir [15; 200-201].

Ötən il, Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti və IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyevanın iştirakı ilə xüsusi qayğıya ehtiyacı olan, valideyn himayəsindən məhrum olmuş, qaçqın və məcburi köçkün ailələrindən olan və sağlamlıq imkanları məhdud uşaqlar üçün Zirə Mədəniyyət Mərkəzində “Yeni il” şənliyi təşkil edilmişdir. Tədbirdə Azərbaycan Uşaqlarının IV Ümumrespublika Forumunun nümayəndələri də iştirak etmişdilər. IDEA İctimai Birliyinin Zirə Mədəniyyət Mərkəzində yerləşən Resurs Mərkəzində və ekoparkın ərazisində uşaqlar üçün tur təşkil edilib və onlarla birgə ağac və güllər əkilməmişdir [27; 388-389].

Eyni zamanda, 26 fevral 2018-ci il tarixində “Xocalıya ədalət!” beynəlxalq məlumatlandırma kampaniyası çərçivəsində IDEA İctimai Birliyi və Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin təşkilatçılığı ilə ağacəkmə aksiyası keçirilmişdir. Tədbirdə Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti və IDEA İctimai Birliyinin təsisçisi və rəhbəri Leyla Əliyeva iştirak etmişdir. Aksiya çərçivəsində Xocalı soyqırımında şəhid olan 63 uşağın xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədilə 63 həmişəyaşıl sərvi ağacı əkilməmişdir [president.az].

Xocalı soyqırımını zamanı şəhid olan uşaqların xatirəsini əbədiləşdirmək məqsədilə ağaclara onların adı, soyadı və yaşı əks olunmuş lövhələr asılıb. Bakı Media Mərkəzinin prezidenti Arzu Əliyeva, “Əbədi ezamiyyət” və

“Hədəf Bakıdır. Hitler neft uğrunda döyüşü necə uduzdu?” filmlərinin, həmçinin “Qərib məzarlar” kitab-albomunun layihə rəhbəridir. Bu layihələrin əsas məqsədi Azərbaycanın qəhrəmanlıq tarixini yaşatmaq və onu gənc nəsilə və dünya ictimaiyyətinə çatdırmaqdır. Arzu Əliyeva, Heydər Əliyev Fondunun tədbirləri çərçivəsində bir neçə vətənpərvər və xeyriyyəçilik layihələrində fəal iştirak edir [41; 309].

Mehriban xanım Əliyevanın çıxışları və müsahibələri hər zaman cəmiyyətdə böyük maraq oyadır. Onun genişmiqyaslı fəaliyyəti ölkənin ictimai-sosial və mədəni həyatını əhatə edir. Mehriban xanım, Azərbaycanın milli-mənəvi dəyərlərini, mədəniyyətini və ölkəmizin özünə-məxsusluğunu dünya cəmiyyətində böyük fədakarlıqla təbliğ edir. O, multikultural dəyərləri və tolerantlığı başqa ölkələrdə əməli işləri ilə nümayiş etdirir.

Mehriban xanım Əliyeva, illər ərzində çoxsaylı titullara, təltiflərə və mükafatlara layiq görülüb. Onun beynəlxalq aləmdəki nüfuzu və aldığı mükafatlar ölkəmizin adına başucalığı gətirir. Xüsusilə, 2015-ci ildə “Bakı-2015” I Avropa Oyunlarının uğurla başa çatmasında göstərdiyi fədakarlıq nəticəsində Mehriban xanım Əliyeva “Heydər Əliyev” ordeni ilə təltif olunmuşdur. Bu mükafat, onun üçün böyük sevinc və duyğulanma mənbəyi olmuşdur [63; 4-7].

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın Vətənin və xalqın taleyində bundan sonra da misilsiz rolu olacağına və ölkənin inkişafına yeni töhfələr verəcəyinə inamımız böyükdür. Bu inam, onun hər zaman dövlətçiliyimizə və xalqımıza xidmət etmək istəyi və arzusundan qaynaqlanır.

Ölkəmizdə dövlət qadın siyasətinin əsas prinsiplərinin müəyyən edilməsi və dövlət səviyyəsinə qaldırılması Ulu Öndər Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. 1993-cü ildə

xalqın tələbi ilə hakimiyyətə ikinci dəfə gəlişi, Azərbaycanı vətəndaş müharibəsi və parçalanma təhlükəsindən xilas etdi. Qısa müddətdə hərbi və iqtisadi böhrandan çıxış yolları tapıldı və ölkədə sabitlik yarandı. Bu sabitlik, qadın hərəkatının inkişafına da güclü stimül verdi. Ümummillî Lider, qadınların idarəetmə və hakimiyyətin bütün sahələrində irəli çəkilməsini vacib bilmişdir. O, qadın hüquqlarının müdafiəsini öz siyasi fəaliyyətinin tərkib hissəsi saymış və millî qadın hərəkatının formalaşması üçün böyük işlər görmüşdür.

1995-ci ildə Pekində keçirilən Qadın məsələlərinə dair 4-cü Ümumdünya Konfransında Azərbaycan qadınlarının iştirakı müasir qadın hərəkatına yeni nəfəs gətirdi. Bu tədbirə hazırlıq işləri bir il əvvəl başladı və Ümummillî Lider Heydər Əliyev bu məsələni xüsusi nəzarətdə saxladı. Konfransda qadınların cəmiyyətdə vəziyyətinin yaxşılaşdırılması sahəsində 12 strateji istiqamət müəyyən edildi, o cümlədən qadın və təhsil, qadın və sağlamlıq, qadınlara qarşı zorakılıq və qadınların insan hüquqları kimi vacib məsələlər müzakirə olundu [32; 191-192].

Bu gün həmin konfransın iştirakçısı olan qadınların əksəriyyəti rəhbər vəzifələrdə çalışır və ölkənin ictimai-siyasi həyatında aktiv iştirak edirlər. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların səlahiyyətlərinin genişləndirilməsi ölkə siyasətinin mühüm prioritetlərindən biridir. Qadınlar üçün uyğun şəraitin yaradılması, məşğulluq, sağlamlıq, təhsil və sosial siyasət sahəsində gender bərabərliyinin inkişaf etdirilməsi üçün mühüm səylər göstərilmişdir.

XX əsrin sonlarında Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü və torpaqlarımızın 20 faizinin işğalı, ölkədə bir milyon qaçqın və məcburi köçkünün olması çətin ictimai-siyasi vəziyyət yaratmışdır. Bu gün biz qaçqın və məcburi köçkün, həmçinin şəhid ailəsi olan və müharibənin ağırlı-

ğını çiyinlərində daşıyan qadınlarımızın fədakarlığını xüsusi qeyd edirik. Bütün bu çətinliklərə baxmayaraq, qadınlarımız Azərbaycanın inkişafı və müstəqilliyinin gücləndirilməsi prosesində aktiv iştirak etməyə başladılar.

Milli qanunvericilik davamlı olaraq təkmilləşdirilmiş və gücləndirilmişdir. “Azərbaycanda qadınların rolunun artırılması” və “Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin həyata keçirilməsi haqqında” verilən sərəncamlar qadınların istənilən sahədə fəaliyyət göstərməsi üçün münbit şərait yaratdı. Bu sənədlər qadınların ictimai-siyasi fəaliyyətinin artırılmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir. Ailə, Cinayət, Mülki və İnzibati Xətalər Məcəllələrinə edilən dəyişikliklər, “Gender bərabərliyinin təminatları” və “Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” qanunların qəbul edilməsi insanların təfəkküründə yeni düşüncə tərzinin formalaşmasına təkan verdi və bir çox stereotiplərin qırılmasına səbəb oldu [president.az].

1998-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Zaman keçdikcə, ailə, qadın və uşaq məsələləri kompleks yanaşma tələb etməyə başladı və bu zərurət yeni komitənin yaranmasına səbəb oldu. 2006-cı ildə Prezident İlham Əliyevin sərəncamı ilə Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. MDB ölkələri arasında yeganə olaraq Azərbaycanda belə bir dövlət qurumu mövcuddur [19].

Tarixə nəzər salsaq, qadınlar cəmiyyətin inkişafının bütün mərhələlərində kişilərlə bərabər dövlət quruculuğunda və siyasi qərarların verilməsində fəal iştirak etmişlər. Müasir Azərbaycan qadını ana olmaqla yanaşı, bacarıqlı siyasətçi, iş adamı, dövlət məmuru və xalqın inanıb səs verdiyi deputatdır. Bu fəallıq, ölkəmizdə həyata keçirilən gender siyasətinin mahiyyətindən və qadınlara cəmiyyətin tamhüquqlu üzvü kimi bütün imkanlardan bərabər istifadə üçün yaradılan şəraitdən irəli gəlir.

Azərbaycan qadınları təşkilatlanaraq problemləri müzakirə edir və gələcəkdə görülməli məsələləri dövlət və cəmiyyət qarşısında qaldırır. 1998, 2003, 2008 və 2013-cü illərdə keçirilmiş Azərbaycan Qadınlarının Qurultayları ölkədə qadın hərəkətinin fəallaşmasının təsdiqidir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən ailə, qadın və uşaq yönümlü QHT-lər vətəndaş cəmiyyətinin mühüm tərkib hissəsidir. Qadınların ictimai aktivliyi ilə yanaşı, siyasətdə iştirakçılığı da artmaqdadır. Minlərlə qadın müxtəlif partiyaların üzvü kimi fəaliyyət göstərir və onların arasında tanınmış elm, mədəniyyət və incəsənət xadimləri, iqtisadiyyat və digər sahələrdə çalışan qadınlar vardır [64 / 76; 376-379].

Siyasi partiyalarda və qeyri-hökumət təşkilatlarında fəaliyyət göstərən qadınların sayının artması mühüm nailiyyətdir. Bu gün bütün qurumlarda gender məsul şəxslər var və onlar qadınların problemlərinin həlli üçün müsbət töhfələr verirlər. Lakin bəzi qadınlar öz hüquqlarını bilmirlər və ya məlumatları yoxdur, buna görə də maarifləndirmə işləri gücləndirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti, Heydər Əliyev Fondunun Prezidenti Mehriban xanım Əliyeva öz ictimai fəaliyyəti və elmi yaradıcılığı ilə Azərbaycan qadınlarına nümunə olmuşdur. Onun təşəbbüsü və dəstəyi ilə Azərbaycanda və xaricdə bir sıra sosial, elm və təhsil layihələri həyata keçirilmişdir.

Azərbaycan əhalisinin 50,2%-ni təşkil edən qadınlar cəmiyyətin müxtəlif sahələrində çalışırlar. Onların ictimai-siyasi, elmi, mədəni, sosial-iqtisadi və digər sahələrdə əldə etdikləri uğurlar dövlətimizin nailiyyətidir. Azərbaycanın əksər rayonlarında İcra Hakimiyyəti başçıları arasında qadınlardır. Dövlət qulluğunda çalışan qadınların xüsusi çəkisi 29,2%-ə, sahibkarlar arasında isə 20%-ə çatmışdır. Bədən tərbiyəsi və idmanla məşğul olanların 40%-i qadınlardır. Milli Məclisdə qadın millət vəkillərinin sayı

da artmaqdadır. 1990-cı ildə deputatların 4,3%-ni, 2000-ci ildə 10,7%-ni, 2010-cu ildə isə 16%-ni qadınlar təşkil edirdi. 2015-ci ildə keçirilən parlament seçkilərində qadın millət vəkillərinin sayı 16,8%-ə yüksəlmişdir. 2009-cu ildə bələdiyyə üzvü seçilmiş qadınlar 26,7%, 2013-cü ildə isə 35% təşkil etmişdir. Hüquq-mühafizə və məhkəmə orqanlarında, diplomatik sahədə çalışan qadınların sayı da artmaqdadır [www.stat.gov.az.].

Azərbaycan qadınları neftçixarma, kosmik tədqiqatlar, kibernetika və siyasi elmlər kimi sahələrdə uğurla çalışırlar. 2016-cı ildə Ümumdünya İqtisadi Forumun metodikası əsasında gender bərabərsizliyi indeksi müəyyən olunmuşdur və Azərbaycan 144 ölkə arasında 86-cı yerdədir. Cənubi Qafqazda isə liderdir. Azərbaycanın elm xadimləri arasında qadın alimlərimiz də öz layiqli yerlərini tutublar: 9 akademik, 12 müxbir üzv, 288 elmlər doktoru və 2924 elmlər namizədi vardır. 2017-ci ilin əvvəlində elmin sahələri üzrə qadın tədqiqatçıların sayı 8881 nəfər idi [www.stat.gov.az.].

Qadınlarımız texniki və maliyyə sahələrinə böyük maraq göstərirlər. 2005-ci ildə 4328 qadın maliyyə və sığorta fəaliyyəti ilə məşğul olurdusa, 2015-ci ildə bu rəqəm 9899-a çatmışdır. Peşə, elmi və texniki fəaliyyətdə 2005-ci ildə 14 811 qadın çalışırdısa, 2015-ci ildə bu rəqəm 25 386-ya yüksəlmişdir. Tikinti sahəsində fəaliyyət göstərən qadınların sayı 2005-ci ildə 5177, 2015-ci ildə isə 7154 olmuşdur [www.stat.gov.az.].

Qadınlarımızın uğurlarına nail olmaq üçün bir sıra tədbirlər və təlimlər keçirilir. Mentorluq layihələri çərçivəsində qadınlarımızda özünə inam hissi artırılır və müasir dövrün tələblərinə uyğun maarifləndirici treninqlər təşkil edilir. Qadınların ictimai və siyasi həyatda iştirakçılığının artırılması sahəsində bir sıra layihələr həyata keçirilir. Uğur qazanmış qadın modellərinin təbliği müsbət nəticə-

lərə səbəb olur. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, təcrübə mübadiləsi də vacib məsələlərdəndir.

Qadın sahibkarlığının inkişafı istiqamətində müsbət nəticələr var, lakin bu sahədə fəaliyyət daha da gücləndirilməlidir. BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası və Mərkəzi Asiya Ölkələrinin iqtisadiyyatı üzrə Xüsusi Proqram çərçivəsində bir neçə konfrans və forumlar keçirilmişdir. Azərbaycan bu tədbirlərdə aktiv iştirak etmişdir. 2012-ci ildə Bakıda Qadın sahibkarların III Forumu keçirilmişdir. SPEKA-ya sədrlik edən Azərbaycan bu məsələləri xüsusi diqqətdə saxlayır. İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin nazirlərinin “İnkişafda qadınların rolu” mövzusunda V konfransı da mühüm tədbirlərdən biridir [29; 15-24].

Layihə çərçivəsində Sabirabadda 7, Masallıda 14, Neftçalada isə 6 qadın biznes fəaliyyətinə başlayıb. Bu, qadın sahibkarlığının inkişafı ilə yanaşı, əlavə iş yerlərinin yaranmasına da səbəb olur. Layihənin davamı olaraq Biləsuvar və Salyanda hazırlıq işləri görülür. Qadınların iqtisadi cəhətdən gücləndirilməsi ailə münasibətlərinə də müsbət təsir edir. Ailə büdcəsinə töhfə verməklə yanaşı, qadının özünəinam hissi artır, ailədə iqtisadi asılılıq azalır və qadınların iqtisadi və ictimai həyatda bərabər iştirakı təmin olunur. Hətta ev təsərrüfatı daxilində qadınların imkan və bacarıqlarından istifadə etməklə işçi kimi fəaliyyət göstərmələrinə dəstək oluruq. Nəticədə, qadın evdən çıxmadan işləyir və ailə büdcəsinə gəlir gətirir [33; 182].

Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlarla münasibətlərində yeni mərhələ başlanmışdır. Ölkənin iqtisadi inkişafı və siyasi nüfuzu onun beynəlxalq təşkilatlarla daha sıx əməkdaşlıq etməsinə gətirib çıxarmışdır. Azərbaycan dövləti aparıcı ölkələrdə keçirilən sessiyalarda və konfranslarda iştirak edərək yeni təcrübələrin öyrənilməsinə müsbət yanaşır. Bu tədbirlərdə Azərbaycan həmin təşkilatlara

üzv olur və beynəlxalq sənədlərin qəbulu prosesində aktiv iştirak edir. Gender və qadın hüquqlarının qorunması istiqamətində də Azərbaycan bir sıra beynəlxalq tədbirlərə ev sahibliyi etmişdir.

BMT-nin Avropa İqtisadi Komissiyası və Mərkəzi Asiya Ölkələrinin iqtisadiyyatı üzrə Xüsusi Proqram çərçivəsində bir neçə konfrans və forumlar keçirilmişdir. 2012-ci ildə Bakıda Qadın Sahibkarların III Forumu keçirilmişdir. SPEKA-ya sədrlik edən Azərbaycan bu məsələləri xüsusi diqqətdə saxlayır. Keçən il Bakıda Mərkəzi Asiya Ölkələrinin iqtisadiyyatı üzrə Xüsusi Proqram (SPECAs) çərçivəsində qadın sahibkarlığın inkişafı üzrə Beynəlxalq Konfrans keçirildi. Konfransın əsas məqsədi beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi və qadın sahibkarların daha səmərəli fəaliyyəti üçün imkanların yaradılmasıdır. Bu il də növbəti konfransa hazırlaşırıq [11; 14-16].

İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına üzv dövlətlərin nazirlərinin “İnkişafda qadınların rolu” mövzusunda V konfransı da mühüm tədbirlərdən biridir. Prezident İlham Əliyevin konfrans iştirakçılarna müraciəti dövlətimizin bu məsələyə xüsusi maraq və diqqət göstərdiyini bir daha sübut etdi. Gender bərabərliyi və qadınların imkanlarının genişləndirilməsi inkişafın fundamental əsasıdır və qloballaşma prosesində önəmli yer tutur. Qadınlar üçün uyğun şəraitin yaradılması, məşğulluq, sağlamlıq, təhsil və sosial siyasət sahəsində gender bərabərliyinin inkişaf etdirilməsi üçün belə tədbirlərin mühüm əhəmiyyəti vardır.

Azərbaycan dövləti Türkiyə, Litva, Fransa, Belarus, Mərakeş, Küveyt, İordaniya Haşimilər Krallığı və İran İslam Respublikası ilə ikitərəfli əməkdaşlıq haqqında sazişlər imzalamışdır. Avropa və MDB ölkələrinin tanınmış dövlət və ictimai-siyasi xadimləri Azərbaycanın gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində əldə etdiyi

təcrübənin şərq ölkələri üçün yaxşı bir nümunə ola biləcəyini qeyd edirlər. Bu tendensiya BMT və İslam Əməkdaşlığı Təşkilatı çərçivəsində də formalaşmışdır. Azərbaycan qadın hüquqlarının təmin olunması sahəsində tarixdə bir çox illərə imza ataraq Qərblə Şərq arasında bir körpü rolunu oynaya bilər. İstanbulda keçirilən “İslam Əməkdaşlıq Təşkilatına Üzv Dövlətlərin İnkişafında Qadınların rolu” mövzusunda VI və Qadın və Ədalət II Beynəlxalq Konfranslarda da bu mövzular müzakirə edilmişdir [51; 89].

7 may 2018-ci ildə Beynəlxalq Muğam Mərkəzində “Cümhuriyyətə işıq saçan qadınlar” araşdırma-yazı müsabiqəsinin mükafatlandırma tədbiri keçirilib. Bu müsabiqə, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin 95 illiyinə və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 100 illik yubileyinə həsr olunmuşdur. Müsabiqənin təşkilatçıları Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, Yeni Azərbaycan Partiyasının Qadınlar Şurası və Milli İrsi Mədəni Tarixi Araşdırmalar Fondunun təsisçiliyi ilə çıxan “İşıq” jurnalı olub [56; 170].

Tədbir iştirakçıları əvvəlcə Fəxri xiyabanda Ulu Öndər Heydər Əliyevin məzarını ziyarət edərək önünə gül dəstələri düzüblər. Tədbir, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin xatirəsinə həsr olunmuş “Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti” adlı qısa filmin nümayişi ilə başlayıb. Daha sonra Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova çıxış edərək, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu və Prezident İlham Əliyev tərəfindən daha da gücləndirilən siyasət nəticəsində Azərbaycanın demokratik dövlət quruculuğu proseslərini sürətlə həyata keçirdiyini vurğulayıb. O, həmçinin Prezident İlham Əliyevin 2018-ci ili “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ili” elan etməsini qeyd edib [56; 178-179].

Hicran Hüseynova, Azərbaycan qadınının çətin və şərəfli inkişaf yolu keçdiyini və cəmiyyətin bütün mərhələlərində kişilərlə bərabər iştirak etdiyini bildirib. 1918-ci ildə müsəlman Şərqiində ilk dəfə olaraq qadınlara seçmək və seçilmək hüququnun verilməsi tarixi nailiyyət hesab olunurdu. Azərbaycan qadını, maarifçilik və xeyriyyəçilik ideyaları ilə fəaliyyətə başlayaraq, hazırda ictimai, sosial və siyasi proseslərin fəal iştirakçısına çevrilmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyev qadın problemini dövlət siyasəti səviyyəsinə qaldırmış və qadınların hüquqlarının müdafiəsini zəruri hesab etmişdir.

Hicran Hüseynova, Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanın 1995-ci ildə BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğvi” barədə Konvensiyasına qoşulduğunu və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirildiyini qeyd edib. O, həmçinin müstəqil Azərbaycan qadınlarının parlamentdə, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanlarında, bələdiyyələrdə, təhsildə, səhiyyədə, iqtisadiyyatda, kənd təsərrüfatında, orduda, idmanda, milli təhlükəsizlik, məhkəmə sistemində, hüquq-mühafizə orqanlarında və İKT sahəsində kişilərlə bərabər rəhbər vəzifələrdə təmsil olunduqlarını vurğulayıb.

Prezident İlham Əliyev, Azərbaycan qadınının ölkə həyatında rolunu yüksək qiymətləndirərək, onların müstəqil respublikanın tərəqqisinə böyük töhfələr verəcəyinə əmin olduğunu bildirmişdir. Hicran Hüseynova isə, Ailə Məcəlləsində qızların nikah yaşının 17-dən 18-ə qaldırılması və Cinayət Məcəlləsində qadınların, xüsusən yetkinlik yaşına çatmayan qızların, nikaha daxil olmağa məcbur edilməsinin cinayət hesab olunmasını qeyd etmişdi [31; 266-272].

Azərbaycan qadınları II Qarabağ müharibəsi zamanı bir çox sahələrdə fəal iştirak etdilər. Onlar hərbi xidmətlərdə, o cümlədən tibb, kommunikasiya və logistika sahə-

lərində çalışaraq, ön cəbhədə döyüşən əsgərlərə dəstək verdilər. Hərbi tibb bacıları və həkimlər, yaralı əsgərlərin müalicəsində və onların sağ-salamat döyüş meydanından çıxarılmasında mühüm rol oynadılar. Qadın zabitlər isə hərbi qərargahlar və idarəetmə strukturlarında çalışaraq strateji qərarların verilməsinə və əməliyyatların koordinasiyasına kömək etdilər.

II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan qadınlarının ən diqqətçəkən fəaliyyətlərindən biri də könüllülük hərəkatında iştirakı oldu. Müharibənin ilk günlərindən etibarən qadınlar cəbhə bölgələrində ehtiyacı olan əsgərlər və mülki şəxslər üçün yardım kampaniyalarına qoşuldular. Onlar cəbhə bölgələrinə ərzaq, geyim və tibbi ləvazimatlar çatdıraraq, əsgərlərə mənəvi dəstək verdilər. Qadın könüllülər, həmçinin müharibədən əziyyət çəkən ailələrə psixoloji dəstək göstərərək, onların travmalarla mübarizə aparmalarına kömək etdilər.

II Qarabağ müharibəsi yalnız hərbi cəbhədə deyil, eyni zamanda informasiya cəbhəsində də aparıldı. Bu kontekstdə Azərbaycan qadın jurnalistləri, bloggerləri və aktivistləri ölkənin informasiya təhlükəsizliyinin təmin olunmasında mühüm rol oynadılar. Onlar sosial mediada fəal çıxışlar edərək, dünya ictimaiyyətinə münafiqə haqqında həqiqətləri çatdırmağa və erməni təbliğatını ifşa etməyə çalışdılar. Qadın jurnalistlər, müharibə bölgələrindən canlı reportajlar təqdim edərək, Azərbaycan həqiqətlərini geniş auditoriyaya çatdırdılar.

II Qarabağ müharibəsi zamanı yaranan humanitar böhran şəraitində qadınlar bir çox sosial və humanitar layihələrdə iştirak etdilər. Qadın hüquqları müdafiəçiləri və qeyri-hökumət təşkilatlarının (QHT) qadın üzvləri müharibədən təsirlənmiş mülki əhaliyə, xüsusən də qadınlar və uşaqlara yardım etməyə çalışdılar. Onlar məcburi köçkünlərin yerləşdirilməsi, onların əsas ehtiyaclarının

təmin edilməsi və müharibədən sonra bərpa işləri ilə məşğul oldular. Qadınların bu sahədəki fəaliyyəti, müharibə zamanı və sonrasında sosial ədalətin və insan hüquqlarının qorunmasına əhəmiyyətli töhfə verdi [27; 322-323].

II Qarabağ müharibəsində Azərbaycan qadınlarının rolu çoxşaxəli və mühüm idi. Onlar hərbi, sosial, informasiya və humanitar sahələrdə göstərdikləri fəaliyyətlərlə müharibənin qələbə ilə nəticələnməsinə öz töhfələrini verdilər. Bu qadınların əzmi, fədakarlığı və vətənpərvərliyi, Azərbaycanın qələbə tarixinin ayrılmaz bir hissəsidir. Müharibədən sonra da qadınlar, ölkənin yenidən qurulması və sosial ədalətin təmin olunması istiqamətində mühüm rol oynamağa davam edirlər. Bu məqalə, Azərbaycan qadınlarının müharibə zamanı və sonrasında göstərdikləri şücaət və xidmətlərin dəyərini vurğulamaq məqsədi daşıyır.

Azərbaycanın müasir tarixində qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində həyata keçirilən siyasətlərdə İlham Əliyev və Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti mühüm yer tutur. Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanın hüquqi və sosial sahələrində qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün bir sıra islahatlar həyata keçirilmişdir. Mehriban xanım Əliyeva isə, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi, qadınların hüquqlarını müdafiə edən və onların cəmiyyətdəki rolunu gücləndirən müxtəlif təşəbbüsləri dəstəkləmiş və həyata keçirmişdir. Bu məqalə, İlham Əliyev və Mehriban xanım Əliyevanın qadın hüquqları sahəsində gördükləri işləri elmi kontekstdə təhlil etməyi məqsəd qoyur.

Prezident İlham Əliyev 2003-cü ildən bu yana Azərbaycanın dövlət başçısı olaraq qadın hüquqlarının müdafiəsinə xüsusi önəm vermişdir. Bu sahədə əsasən üç istiqamətdə fəaliyyətlər həyata keçirilmişdir: qanunveri-

çilik islahatları, iqtisadi dəstək proqramları və beynəlxalq əməkdaşlıq.

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə qadın hüquqlarının qorunması məqsədilə bir sıra qanunvericilik islahatları aparılmışdır. Məsələn, Azərbaycan Respublikasının Ailə Məcəlləsinə və Əmək Məcəlləsinə edilən dəyişikliklər qadınların əmək bazarında hüquqlarının qorunmasına yönəlmişdir. Bununla yanaşı, gender əsaslı zorakılıqla mübarizəyə dair qanunların qəbul edilməsi və bu sahədə cəzaların sərtləşdirilməsi qadınların hüquqlarını daha da möhkəmləndirmişdir. Qadınların ictimai və siyasi həyatda daha geniş iştirakını təmin etmək məqsədilə kvotaların tətbiqi və bərabər iştirak imkanlarının yaradılması istiqamətində də qanunvericilik təşəbbüsləri həyata keçirilmişdir.

Qadınların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək üçün müxtəlif dövlət proqramları və təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə yaradılan dövlət fondları, xüsusilə qadın sahibkarlığını dəstəkləyən layihələr üçün maliyyə yardımları təklif etmişdir. Qadınların kənd təsərrüfatı, kiçik və orta biznes sahələrində fəaliyyətini stimullaşdırmaq məqsədilə xüsusi proqramlar qəbul edilmiş və bu sahədə qadınların iqtisadi gücünün artırılması üçün təlim və məsləhət xidmətləri təqdim olunmuşdur.

Azərbaycan hökuməti qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla sıx əməkdaşlıq etmişdir. BMT, Avropa Şurası və digər beynəlxalq qurumlarla əməkdaşlıq çərçivəsində həyata keçirilən layihələr, qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təşviqi üçün mühüm platformalar yaratmışdır. İlham Əliyev Azərbaycanın qadın hüquqları sahəsində beynəlxalq səviyyədə qəbul edilən konvensiyalara qoşulmasını dəstəkləmiş və ölkənin bu sahədə öhdəliklərinin yerinə yetirilməsinə xüsusi diqqət ayırmışdır.

Mehriban xanım Əliyeva, Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti və Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi, qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təşviqi istiqamətində geniş fəaliyyət göstərmişdir. Onun liderliyi altında həyata keçirilən layihələr və sosial proqramlar, qadınların cəmiyyətdəki rolunun gücləndirilməsinə və onların hüquqlarının qorunmasına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir.

Heydər Əliyev Fondu, qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi, onların təhsil və səhiyyə xidmətlərinə çıxışının artırılması istiqamətində bir sıra proqramlar həyata keçirmişdir. Fondun həyata keçirdiyi layihələr, xüsusilə kənd yerlərində yaşayan qadınların təhsil imkanlarının artırılmasına və onların peşə təhsilinə cəlb edilməsinə yönəlmişdir. Mehriban xanım Əliyeva, eyni zamanda, qadın sağlamlığı və ana-bala sağlığı ilə bağlı təşəbbüsləri dəstəkləmişdir ki, bu da qadınların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət etmişdir.

Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərliyi altında qadınların mədəniyyət sahəsində iştirakının artırılması və onların sosial həyatda fəal rol oynaması üçün maarifləndirmə kampaniyaları keçirilmişdir. Bu kampaniyalar, gender bərabərliyi ilə bağlı cəmiyyətdə maarifləndirmə səviyyəsinin yüksəldilməsi və qadınlara qarşı mövcud olan stereotiplərin aradan qaldırılması məqsədini daşımışdır. Xüsusilə, qadınların hüquqlarını müdafiə edən və gender əsaslı zorakılığa qarşı mübarizə aparan qeyri-hökumət təşkilatlarına dəstək göstərilmişdir.

Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə qadınların siyasi və ictimai həyatda iştirakının artırılması məqsədilə bir sıra tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu təşəbbüslər, qadınların liderlik mövqelərinə çatmasını təşviq edən təlim proqramları və seminarları əhatə etmişdir. Mehriban xanım Əliyeva, həmçinin qadınların hüquqlarının müdafiəsi

ilə bağlı qanunvericilik islahatlarının həyata keçirilməsinə dəstək vermişdir.

İlham Əliyev və Mehriban xanım Əliyevanın qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təşviqi istiqamətində gördükləri işlər, Azərbaycan cəmiyyətində qadınların rolunun güclənməsinə və onların hüquqlarının daha yaxşı qorunmasına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir. Onların rəhbərliyi altında həyata keçirilən siyasət və proqramlar, qadınların təhsil, səhiyyə, iqtisadiyyat və siyasət sahələrində iştirakını artırmış, gender bərabərliyi sahəsində müsbət nəticələr əldə edilməsinə səbəb olmuşdur. Azərbaycan hökuməti və vətəndaş cəmiyyəti qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində daha da irəliləmək və əldə edilən nailiyyətləri möhkəmləndirmək üçün gələcəkdə də fəal şəkildə çalışmalıdır.

2019-cu il noyabrın 26-28-də İstanbulda BMT-nin Gender Bərabərliyi və Qadınların Səlahiyyətlərinin Artırılması Qurumu (UN Women) tərəfindən "Vaxtdan istifadə üzrə tədqiqat: məlumatların yığılması metodları və konsepsiyalar" mövzusunda regional seminar keçirilib. Bu seminarda Azərbaycan, Gürcüstan, Belarus, Moldova, Ukrayna, Özbəkistan, Tacikistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Albaniya, Kanada, Banqladeş və digər ölkələrdən nümayəndə heyətləri iştirak ediblər. Seminar, əsasən, Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Azərbaycan Respublikasını Dövlət Statistika Komitəsinin Həyat keyfiyyəti statistikasına şöbəsinin müdür müavini Nail İmanov, Gender statistikasına sektorunun müdiri Zəbihə Əsgər və Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin İnformasiya və Analitik-araşdırmalar şöbəsinin baş məsləhətçisi Aynur Veysəlova-Abbasova təmsil ediblər [22; 2-3].

Birinci sessiyada Zəbihə Əsgər, ölkədə 2008-ci ildə keçirilən tədqiqat və onun nəticələri ilə bağlı təqdimatla

çıxış edib. Nail İmanov isə həmin tədqiqatın keçirilmə metodları haqqında danışıb. Aynur Veysəlova-Abbasova isə bu məlumatların dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində və gender bərabərliyinin təmin edilməsində mühüm əhəmiyyət daşıdığını vurğulayaraq, qəbul edilmiş qanun və məəcəllələrdə bu məsələnin nəzərə alındığını qeyd edib.

2019-cu il noyabrın 27-də Tailandın Banqkok şəhərində keçirilən Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platformasının 25 illiyinə həsr olunmuş konfransda Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədr müavini Aynur Sofiyeva çıxış edib [9; 109-110].

A.Sofiyeva konfrans iştirakçılarını Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platformasının 25-ci ildönümü münasibətilə təbrik edərək, bu platformanın dünya qadınlarının ümumi və spesifik problemlərini müzakirəyə çıxardığını və qadın hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün önəmli bir sənəd olduğunu vurğulayıb. O, Azərbaycan Respublikasının da bu sənədin 12 strateji istiqamətinin reallaşmasında aktiv iştirak etdiyini qeyd edib [30; 488].

Sofiyeva ölkəmizdə qadınların müxtəlif sahələrdə fəallığının artdığını bildirərək, 2017-ci ildə Azərbaycanın Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə bir qadının təyin olumasını mühüm bir uğur kimi dəyərləndirib. O, qadınların qərarvermə prosesindəki iştirakının artdığını, bələdiyyə səviyyəsində qadınların nümayəndəliyinin 2004-cü il seçkilərindəki 4%-dən 2014-cü ildə 35%-ə yüksəldiyini vurğulayıb. Sofiyeva həmçinin qeyd edib ki, doktorantların 46%-i və elmi işçilərin 51%-i qadınlardır [www.stat.gov.az.].

O, hökumətin qadınları qeyri-ənənəvi sahələrdə təhsil və təlim almağa təşviq etmək üçün maarifləndirmə tədbirləri gördüyünü, gənc qızlar üçün İKT, rəqəmsal sahibkarlıq, robotexnika və texnoloji sahələrdə qlobal tendensi-

yalar mövzusunda təlimlər təşkil etdiyini əlavə edib.

Komitənin sədr müavini dövlətin qadın sahibkarlığının inkişafına xüsusi diqqət yetirdiyini və bölgələrdə qadınların iqtisadi bacarıqlarının artırılması üçün Qadın Resurs Mərkəzlərinin yaradıldığını qeyd edib. Bu mərkəzlərin kənd qadınlarının iqtisadi və sosial iştirak sahəsindəki ehtiyaclarını qarşılamaq məqsədilə yaradıldığını, onlara kitabxana resurslarına, internetə, kompüterə, təlimlərə və digər imkanlara ödənişsiz çıxış imkanı verdiyini bildirib. Sofiyeva bu mərkəzlərin 6000-dən çox kənd qadınını əhatə edən mühüm bir şəbəkə yaratdığını və bu səylər nəticəsində 2018-ci ildə kiçik və orta sahibkarlıqda qadınların payının 35%-ə yüksəldiyini qeyd edib, əvvəlki illərdə bu göstəricinin cəmi 4% olduğunu xatırladıb [www.stat.gov.az.].

Son olaraq, Sofiyeva Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi nəticəsində hələ də bir milyondan çox qaçqın və məcburi köçkünün mövcud olduğunu və onların cəmiyyətə yenidən inteqrasiyası üçün böyük işlərin görüldüyünü konfrans iştirakçılarının diqqətinə çatdırıb.

"Türk Dünyasının Qadını: Keçmişdən bu günə" adlı tədbir, 11 oktyabr 2019-cu il tarixində Hökumət Evinin Konfrans zalında, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi və Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun birgə təşkilatçılığı ilə keçirilmişdir. Bu tədbir, Türk dünyasının qadınlarının tarixi, mədəni və ictimai rolunu müzakirə etmək və onların əhəmiyyətli töhfələrini qeyd etmək məqsədi daşıyırdı [28; 307-308].

Tədbirdə, Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynova, Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti və İrsi Fondunun Prezidenti Günay Əfəndiyeva və Bakı Dövlət Universitetinin Azərbaycan tarixi kafedrasının dosenti Lətifə Əliyeva çıxış etdilər. Hicran Hüseynova, çıxışında Türk qadınının keçmişdən bu

günə qədər cəmiyyətin müxtəlif sahələrində oynadığı rolun əhəmiyyətini vurğuladı. O, qeyd etdi ki, Türk dünyasının qadınları tarixin hər dönəmində öz ailələrinə, millətlərinə və dövlətlərinə sadıq olmuş, cəmiyyətin inkişafında mühüm rol oynamışlar. Hüseynova, Türk qadınının həm milli, həm də beynəlxalq arenada sahib olduğu statusun qorunmasının vacibliyini vurğuladı.

Günay Əfəndiyeva isə çıxışında Türk dünyasının mədəni irsinin qorunmasında qadınların əvəzolunmaz rolunu qeyd etdi. O, Türk qadınlarının mədəniyyətin, dilin və ənənələrin qorunub saxlanmasında əsas qüvvə olduğunu bildirdi. Əfəndiyeva, Türk qadınlarının həm ailə daxilində, həm də ictimai həyatdakı təsir gücünü vurğulayaraq, onların tarix boyu güclü, mübariz və cəsur olduqlarını qeyd etdi.

Lətifə Əliyeva isə çıxışında Türk qadınının tarixi və mədəni irsinə nəzər salaraq, onların tarixin müxtəlif dövrlərində cəmiyyətin ən önəmli sütunlarından biri olduğunu vurğuladı. O, Türk qadınlarının döyüş meydanlarında, dövlət idarəçiliyində, elm və təhsildə, incəsənət və ədəbiyyatda önəmli rol oynadıqlarını və bu gün də həmin ənənənin davam etdiyini qeyd etdi.

Tədbirdə həmçinin Türk dövlətlərinin nümayəndələri də iştirak etdilər və mövzu ətrafında müzakirələr aparıldı. Bu müzakirələrdə, Türk dünyasının müxtəlif bölgələrindən olan qadınların, həm tarixdə, həm də bu günkü cəmiyyətlərində oynadıqları mühüm rola dair fikir mübadiləsi aparıldı. Tədbir iştirakçıları Türk qadınının tarixi və mədəni irsini qorumaq və gələcək nəsillərə ötürmək üçün birgə səylərin vacibliyini vurğuladılar.

Tədbirin bir hissəsi olaraq, Azərbaycan və digər Türk dövlətlərindən olan qadınların əl işlərindən ibarət sərgi də təşkil olundu. Bu sərgidə Türk qadınının əl işləri və sənətkarlıq nümunələri nümayiş etdirildi. Sərgi, iştirakçılara

Türk dünyasının zəngin mədəni irsini və bu irsin qorunub saxlanması qadınların oynadığı rolu bir daha xatırlatdı.

Bu tədbir, Türk dünyasının qadınlarının güclü iradəsini, əzmini və mədəniyyətini qoruyub saxlayan əsas sütun olduğunu göstərən əhəmiyyətli bir platforma oldu. Türk qadınının keçmişdən bu günə qədərki rolu, onların cəmiyyətin inkişafında və mədəniyyətin qorunmasında oynadığı əsas vəzifələri bir daha gündəmə gətirdi.

Gender bərabərliyi müasir cəmiyyətlərin inkişafının vacib şərtlərindən biridir. Bu istiqamətdə ölkələrin milli siyasətlərinin formalaşdırılması və inkişaf etdirilməsi olduqca vacibdir. Azərbaycan Respublikasında gender siyasətinin həyata keçirilməsində Mehriban xanım Əliyevanın rolu xüsusi qeyd edilməlidir. O, həm birinci xanım, həm də Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi ölkənin sosial və ictimai həyatında geniş miqyaslı layihələrə rəhbərlik edir.

Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən gender siyasətinə təsiri bir neçə əsas aspektdə özünü göstərir [45; 2]:

1. Təhsil və mədəniyyət sahəsində dəstək: Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu qadınların təhsilinə, onların mədəni və sosial həyatda fəal iştirakına xüsusi diqqət yetirir. Fondun təşkil etdiyi müxtəlif layihələr sayəsində qadınların təhsil imkanları artırılır və bu da cəmiyyətdə qadınların rolunu gücləndirir.

2. Sağlamlıq və sosial müdafiə: Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə ölkədə qadınların sağlamlıq vəziyyətinin yaxşılaşdırılması istiqamətində bir sıra proqramlar həyata keçirilir. Bu proqramlar, xüsusilə, ana və uşaq sağlamlığının qorunmasına, qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsinə yönəlib.

3. Qadın hüquqlarının müdafiəsi: Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə Azərbaycan Respublikasında

qadın hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsi üzrə işlər görülür. O, həmçinin, cəmiyyətdə qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması və bu məsələlərə dair ictimaiyyətin maarifləndirilməsi işlərində fəal iştirak edir.

4. Beynəlxalq arenada fəaliyyət: Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycanın birinci xanımı olaraq, müxtəlif beynəlxalq platformalarda ölkənin gender siyasətini təmsil edir. Onun iştirakı ilə Azərbaycan gender bərabərliyi sahəsində beynəlxalq səviyyədə tanınmış bir ölkəyə çevrilir.

Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikasında gender siyasətinin inkişafına verdiyi töhfələr ölkənin sosial və iqtisadi inkişafına mühüm təsir göstərir. Onun fəaliyyəti sayəsində qadınların cəmiyyətdəki rolu güclənir, gender bərabərliyi prinsipləri isə daha geniş şəkildə tətbiq olunur. Bu, ölkənin ümumi inkişafı üçün əhəmiyyətli bir addım olaraq qiymətləndirilə bilər.

Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasətinin təşviqi istiqamətində son illərdə bir sıra əhəmiyyətli addımlar atılmış, qanunlar qəbul edilmiş və sərəncamlar verilmişdir. Bu dövrdə qadın hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların cəmiyyətdə rolunun artırılması üçün bir çox təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. 2017-2023-cü illər arasında qəbul edilmiş qanunlar və sərəncamlar bu sahədə dövlət siyasətinin gücləndirilməsi məqsədini daşıyır və Azərbaycanda qadınların hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində önəmli hüquqi və institusional tədbirlərin görüldüyünü göstərir [82].

Bu dövrdə Azərbaycan Respublikasında qəbul edilmiş bir sıra qanunlar qadınların hüquqlarının qorunmasına və gender bərabərliyinin təmin olunmasına yönəlmişdir. Xüsusilə, qadınların əmək bazarında hüquqlarının müdafiəsi, sosial təminat, sağlamlıq və təhsil sahəsində gender bərabərliyinin təmin olunması məqsədilə yeni qanunlar

qəbul edilmişdir. Eyni zamanda, məişət zorakılığına qarşı mübarizə və qadınların hüquqlarının müdafiəsi üzrə hüquqi mexanizmlərin gücləndirilməsi məqsədilə də qanunvericilikdə mühüm dəyişikliklər edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev tərəfindən 2017-2023-cü illər ərzində bir sıra mühüm sərəncamlar imzalanmışdır. Bu sərəncamlar qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender bərabərliyinin təmin olunması və qadınların ictimai-siyasi həyatda iştirakının artırılmasına yönəlmişdir. Məsələn, bu dövrdə qadınların iqtisadi müstəqilliyinin gücləndirilməsi, onların kiçik və orta sahibkarlıq sahəsində rolunun artırılması məqsədilə xüsusi proqramlar və layihələr icra olunmuşdur.

Qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və onların cəmiyyətin bütün sahələrində fəal iştirakını təmin etmək üçün bir sıra sosial proqramlar həyata keçirilmişdir. Bu dövrdə Azərbaycanda qadınların hüquqlarının qorunmasına dair bir çox beynəlxalq sənədlərə qoşulmaqla yanaşı, ölkə daxilində də qadınların sosial təminat hüquqlarının qorunmasına yönəlmiş tədbirlər görülmüşdür. Həmçinin, gender bərabərliyinin təmin olunması məqsədilə müxtəlif maarifləndirmə kampaniyaları, seminarlar və konfranslar təşkil edilmişdir.

Nəticə etibarilə, 2017-2023-cü illər ərzində Azərbaycan Respublikasında qadın hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların cəmiyyətdəki rolunun artırılması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Qəbul edilmiş qanunlar və verilmiş sərəncamlar, həmçinin icra edilmiş dövlət proqramları bu sahədə dövlət siyasətinin inkişaf etdiyini və qadınların cəmiyyətdəki mövqeyinin gücləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli irəliləyişlərin əldə edildiyini göstərir.

3.2. Mehriban xanım Əliyevanın gender bərabərliyinin inkişafında rolu

Mehriban xanım Əliyeva, 2017-ci ilin fevral ayında Azərbaycan Respublikasının birinci vitse-prezidenti təyin edildikdən sonra ölkənin ictimai, sosial, mədəni və humanitar sahələrində əhəmiyyətli fəaliyyət göstərmişdir. Onun rəhbərliyi altında bir sıra mühüm layihələr və təşəbbüslər həyata keçirilmiş, cəmiyyətin müxtəlif sahələrində mühüm irəliləyişlər əldə edilmişdir [57; 398-400].

Birinci vitse-prezident kimi Mehriban xanım Əliyeva xüsusilə sosial müdafiə, təhsil və səhiyyə sahələrində bir çox layihələrin həyata keçirilməsinə öncülük etmişdir. O, qaçqın və məcburi köçkünlərin sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, aztəminatlı ailələrin dəstəklənməsi və uşaq hüquqlarının qorunması istiqamətində bir sıra mühüm addımlar atmışdır. Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən layihələr arasında məktəblərin, xəstəxanaların, uşaq bağçalarının və digər sosial obyektlərin tikintisi və təmiri xüsusi yer tutur. Bu sahədə onun fəaliyyəti Azərbaycan cəmiyyətinin sosial rifahının yüksəldilməsinə və insanların həyat keyfiyyətinin yaxşılaşdırılmasına böyük töhfə vermişdir.

Mehriban xanım Əliyeva həmçinin ölkənin mədəni irsinin qorunması və beynəlxalq aləmdə tanınması sahəsində də mühüm rol oynamışdır. Onun dəstəyi ilə bir çox tarixi abidələr, muzeylər və mədəniyyət mərkəzləri bərpa edilmiş və yenidən qurulmuşdur. Mehriban xanım Əliyeva UNESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi fəaliyyət göstərən Azərbaycan mədəniyyətinin dünya miqyasında tanınmasına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir. Bu dövrdə Azərbaycanın mədəni irsinin qorunması və təbliği ilə bağlı bir çox layihələr icra edilmişdir.

Təhsil və səhiyyə sahəsində Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti də böyük əhəmiyyət kəsb edir. Onun təşəbbüsü ilə ölkədə müasir tələblərə cavab verən təhsil müəssisələri inşa edilmiş, mövcud məktəblər və universitetlər təmir edilmişdir. Səhiyyə sahəsində isə o, xəstəxanaların modernləşdirilməsi, yeni tibb müəssisələrinin yaradılması və əhalinin sağlamlıq vəziyyətinin yaxşılaşdırılması üçün bir çox layihələrə dəstək vermişdir.

Mehriban xanım Əliyeva, həmçinin, qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin olunması sahəsində də fəal iştirak etmişdir. Onun rəhbərlik etdiyi layihələrdə qadınların ictimai həyatda rolunun artırılması, onların iqtisadi və sosial sahələrdə iştirakının gücləndirilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. O, qadınların hüquqlarının qorunması, onların cəmiyyətin bütün sahələrində daha fəal rol oynaması üçün müxtəlif təşəbbüslər irəli sürmüş və bu sahədə bir çox mühüm işlər görmüşdür.

Birinci vitse-prezident olaraq Mehriban xanım Əliyeva Azərbaycanın beynəlxalq arenada mövqeyinin gücləndirilməsində də mühüm rol oynamışdır. Onun xarici səfərləri, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığı və müxtəlif ölkələrlə dostluq münasibətlərinin inkişafına verdiyi töhfələr Azərbaycan diplomatiyasının güclənməsinə və ölkənin beynəlxalq imicinin daha da yüksəlməsinə xidmət etmişdir.

Nəticə etibarilə, Mehriban xanım Əliyevanın 2017-2023-cü illər arasında birinci vitse-prezident kimi fəaliyyəti Azərbaycan Respublikasında sosial, mədəni, təhsil və səhiyyə sahələrində mühüm irəliləyişlərin əldə edilməsinə, ölkənin beynəlxalq aləmdə mövqeyinin güclənməsinə və qadın hüquqlarının müdafiəsinə böyük töhfələr vermişdir. Onun rəhbərliyi altında həyata keçirilən layihələr və təşəbbüslər Azərbaycan cəmiyyətinin rifahını və inkişafını təmin etmək məqsədi daşıyır və uzunmüddətli perspektiv-

də ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına mühüm təsir göstərir [30; 382-383].

Son illərdə Azərbaycan qadınlarının təhsil sahəsindəki rolu ölkənin sosial və iqtisadi inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. 2003-2023-cü illər arasında Azərbaycan qadınlarının təhsil tarixindəki müsbət dəyişikliklər və əldə edilən nailiyyətlər, ölkənin gender bərabərliyi istiqamətindəki inkişafını göstərir. Bu məqalədə, həmin dövrdə qadınların təhsil sahəsindəki rolu, əldə olunan uğurlar və qarşıya çıxan çətinliklər müzakirə ediləcəkdir.

2003-cü ildən başlayaraq Azərbaycan qadınlarının təhsil sahəsindəki rolu və statusu əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etmişdir. Qadınların təhsilə olan marağı, onların sosial statusunu artırmaqla yanaşı, ölkənin inkişafına da müsbət təsir göstərmişdir.

2003-cü ildən etibarən, Azərbaycan qadınlarının ali təhsilə olan tələbatı artmışdır. Tələbə qəbulu və təhsil müəssisələrindəki gender balansını tədricən bərabərləşmişdir. Qadınların ali təhsil müəssisələrində iştirakının artması, onların karyera imkanlarını genişləndirmiş və müxtəlif sahələrdə liderlik mövqelərinə yüksəlməyə imkan tanımışdır.

Qadınların elmi fəaliyyətə olan marağı artmışdır. Bir çox qadın alimlər müxtəlif elmi sahələrdə öz töhfələrini vermişdir. Tədqiqatlar, elmi məqalələr və beynəlxalq konfranslarda iştirak qadınların akademik mühitdəki təsirini artırmışdır. Bu, həmçinin elmi ixtisaslaşmanı və ölkənin elmi potensialını gücləndirmişdir.

Müxtəlif dövlət proqramları və beynəlxalq təşkilatların dəstəyi ilə qadınların təhsil imkanları genişləndirilmişdir. Əsasən, kənd yerlərində yaşayan qadınlar üçün təhsil imkanlarının artırılması, onların iqtisadi və sosial statusunun yaxşılaşdırılmasına xidmət etmişdir.

Hər nə qədər müsbət inkişaf olarsa da, bəzi

çətinliklər də mövcuddur. Hələ də bəzi bölgələrdə gender bərabərsizliyi müşahidə olunur. Qadınların təhsil almaq imkanları kişilərlə müqayisədə bərabər deyil. Bu, xüsusən də kənd yerlərində daha qabarıqdır. Təhsil sektoru daxilində bəzi gender təzyiqləri hələ də mövcuddur. Qadın müəllimlərin və tələbələrin qarşılaşdığı çətinliklər, təhsil sahəsindəki bərabərlik təşəbbüslərini çətinləşdirə bilər. Qadınların qeyri-formal təhsil imkanlarına əlçatanlığı bəzən məhdud olur. Bu, xüsusən də sosial və iqtisadi çətinliklər səbəbindən təhsil almaqda çətinlik çəkən qadınlar üçün problem yaradır.

Heydər Əliyev Fondunun qadın hüquqları və təhsil sahəsindəki fəaliyyəti, Azərbaycan qadınlarının təhsil imkanlarının artırılmasında əhəmiyyətli rol oynamışdır. Fondun dəstəyi ilə həyata keçirilən layihələr, kənd yerlərində təhsilin inkişafı və qadınların təhsil imkanlarının artırılması məqsədini güdmüşdür.

Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsləri, xüsusən də təhsil və sosial layihələrdəki fəallığı, qadınların təhsil sahəsindəki iştirakını gücləndirmişdir. Onun rəhbərliyi ilə həyata keçirilən layihələr, qadınların təhsil almasına və sosial müdafiəsinə müsbət təsir göstərmişdir.

2003-2023-cü illər ərzində Azərbaycan qadınlarının təhsil sahəsindəki rolu əhəmiyyətli dərəcədə artmışdır. Qadınların təhsil imkanlarının genişləndirilməsi, onların sosial statusunu yüksəltmiş və ölkənin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Lakin, bəzi çətinliklər hələ də mövcuddur və bu problemlərin aradan qaldırılması üçün daha çox səylərə ehtiyac var. Heydər Əliyev Fondunun və Mehriban xanım Əliyevanın təhsil sahəsindəki fəaliyyəti, qadınların təhsil imkanlarını artırmaqla yanaşı, gender bərabərliyini gücləndirməkdə də mühüm rol oynamışdır [26; 19].

Dünyanın bütün tarixi mərhələlərində və məşhur şəxslərin ifadələrində və uğurlarında həmişə ifadə olun-

muşdur ki, uğur qazanan hər kişinin arxasında mütləq şəkildə bir qadın dayanmaqdadır. Bu fikir, onu da təsdiq edir ki, qadınların da uğur qazanmasında kişilərin rolu böyükdür. Nəinki kişilərin qadınlara və qadınların kişilərə, həm də ailənin mənəvi dəyərlərə bağlı olan kiçik bir dövlət quruluşu formasında əhəmiyyət kəsb etməsi də Azərbaycan adət-ənənələrində qədimdən bəri mövcud olan əsaslı bir iddiadır. Azərbaycan qadını daima yüksəlmək üçün qədim zamanlardan bəri qətiyyətli mübarizəyə başlamış və həmin mübarizəsini bu gün də tam bir ciddiyətlə davam etdirir. Ölkəmizdə demokratik hüquqlu, gender sahəsində balans və harmoniyanın təmin edilməsi bu gün həm Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, həm də Azərbaycan Respublikasının Birinci xanımı Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən layiqincə davam etdirilir. Birinci xanım Mehriban xanım Əliyevanın Birinci vitse-prezident kimi təyin edilməsi də Respublika prezidentinin gender siyasətinə verdiyi ən başlıca dəyərin və önəmin bariz nümunəsidir. Mehriban xanım Əliyevanın ölkə rəhbərliyindəki fəaliyyəti qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin, zorakılığın, hüquqi pozuntuların, əmək fəaliyyətində mövcud olan çatışmazlıqların və s. kimi qanunsuz və inkişafa mane olan addımların, daha doğrusu həmin addımlara doğru istiqamətlənən cəhd və təşəbbüslərin qarşısının alınmasında mühüm rol oynamaqdadır. Mehriban xanım Əliyevanın gender təşəbbüsləri onun hələ Birinci vitse-prezident seçilməsindən əvvəlki dövrdəki fəaliyyəti ilə sıx surətdə bağlıdır. Ölkədə qadın inkişafının dəstəklənməsi istiqamətində atılmış addımlar həmişə Respublikamızın dünya dövlətləri sırasında birincilik qazanmasına və ön sıralarda yer almasına səbəb olmuşdur. Ümummilli lider Heydər Əliyevin; Respublika rəhbəri İlham Əliyevin; Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın; Yeni Azərbaycan Partiyasının (YAP); Heydər Əliyev Fondunun; Ailə, Qadın və

Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUDPK); digər icra hakimiyyəti və yerli orqanların birgə fəaliyyəti müasir dövlətçilik ənənələrimizin daha da dirçəldilməsinə və insan hüquqlarının təminatçısı olan lider, başçı və dövlət orqanları nümayəndələrimizin səyləri nəticəsində inkişafına yol açmışdır. Dövlət ideologiyamızın dəstəklədiyi hüquqi aspektlər Konstitusiyamızda da öz əksini ətraflı şəkildə tapmışdır. Dövlət rəhbərlərimizin siyasi işlərdə qadın hüquqlarının minimuma endirilməsi istiqamətində bir çox Şərq ölkələrində izlənən uğursuz yolu təkzib etməsi də təqdirəlayiq qiymətləndirilir və sübut edir ki, Respublikamız dünyəvi siyasətində qadın hüquqlarının və gender bərabərliyinin təminat ölkəsinə çevrilmişdir.

Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Mədəniyyət Fondunun prezidenti (1995), Azərbaycan Gimnastika Federasiyasının prezidenti (2002) kimi rəhbər vəzifələri icra etməsi zamanı Azərbaycanın dünya miqyasında və beynəlxalq arenada tanınması istiqamətində atdığı addımlar siyasi-mədəni əlaqələr sistemində qadın hüquqlarının da ön plana çıxmasına səbəb olmuşdur. Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə “İrs” kimi əhəmiyyətli bir jurnalın çıxarılması və ölkə mədəniyyətimizin dünya ölkələrinə çatdırılması da mühüm bir addım kimi dəyərləndirilməlidir. Mehriban xanım Əliyevanın əsas niyyəti keçmiş tarixi ənənələrimizin müsbət ideyalarına dayanaraq mədəni həyatımıza yeni ideyalar gətirmək istəməsi idi. Onun 2004-cü 10 may tarixində Heydər Əliyev Fondunu təsis etməsi Mehriban xanım Əliyevanın da Respublika Prezidentimiz cənab İlham Əliyev kimi Ulu Öndər Heydər Əliyevin layiqli siyasətini uğurla davam etdirməsi mənasına gəlir. Fondun 2004-cü ildən bugünə kimi fəaliyyət istiqamətləri və gördüyü işlər izləndiyi zaman heyrətamiz nəticələrin əldə olunduğu təsdiqlənir [54; 129-132].

Mehriban xanım Əliyevanın Fonda rəhbərlik etdiyi dövrdə həyata keçirdiyi tədbirlər nəticəsində milli-mənəvi dəyərlərimiz, mədəni səviyyəmiz və mədəniyyətimiz ətraflı şəkildə və müsbət mənada təşviq edilmişdir. Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın UNESCO və İSESCO-nun xoşməramlı səfiri olması da Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq arenada əhəmiyyətli bir nüfuzə sahib olmasının göstəricisidir. Heydər Əliyev Fondunun 19 illik (2004-2023) fəaliyyəti dövründə ölkəmiz həm xarici dövlətlər tərəfindən genişmiqyaslı şəkildə tanınmış, həm də daxili inkişafa ciddi şəkildə təkan verən hadisələr baş vermişdir. Həmçinin Fondun həyata keçirdiyi siyasət onu Qafqaz regionunda mövcud olan ən güclü ictimai təşkilata çevirmişdir [55].

Heydər Əliyev Fondunun Azərbaycan Respublikasının Birinci xanımı – Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən yaradılmasında əsas məqsəd Ümummilli liderin irsinin gələcək nəsillərə aşılması və öyrədilməsidir. Həmçinin Mehriban xanım Əliyevanın da Ümummilli liderin ideal-larına sadıq olması və onları layiqincə davam etdirməsi də xüsusilə dəyərləndirilməlidir. Müstəqilliyimizin təminatçısı olan dövlət rəhbərlərimizin yürütdüyü ləyaqətli siyasət tədbirləri ölkəmizin gələcək inkişafının əsaslı və dayanıqlı özlülər bünövrəsində qurulmasına, xalqımızın və millətimizin keyfiyyətli və beynəlxalq miqyaslı addımlar atmasına sövq edən ən işıqlı yoldur. Mehriban xanım Əliyeva nəinki həyata keçirdiyi siyasi və mədəni tədbirlər ilə, həm də multikultural dəyərlər və bu dəyərlərin ölkəmizdə qorunub saxlanması istiqamətində də ciddi tədbirlər görməsi ilə daima xatırlanacaqdır.

Azərbaycanda birinci vitse-prezidentlik institutu 2016-cı il 26 sentyabr tarixində keçirilmiş ümumxalq referendumu nəticəsində yaradılmışdır. Bu referendumla Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına bir sıra mühüm

dəyişikliklər edilmiş, həmin dəyişikliklərdən biri də vitse-prezidentlik institutunun təsis olunması idi. Konstitusiyanın 103-cü maddəsinə əlavə olunan yeni maddə ilə ölkə prezidenti tərəfindən birinci vitse-prezident və digər vitse-prezidentlərin təyinatı rəsmiləşdirilmişdir. Birinci vitse-prezidentlik institutu ölkənin siyasi sistemində yeni bir mərhələnin başlanğıcı kimi qiymətləndirilmişdir. Birinci vitse-prezident, prezidentin tapşırıqlarını icra etmək və onun səlahiyyətlərini dəstəkləmək məqsədilə təyin edilir. Bu, dövlət idarəçiliyində çeviklik və səmərəlilik təmin edir. Prezidentin öz vəzifələrini icra edə bilmədiyi hallarda birinci vitse-prezident onun səlahiyyətlərini icra etmək hüququna malikdir. Birinci vitse-prezident ölkənin sosial-iqtisadi siyasətinin həyata keçirilməsində mühüm rol oynayır və sosial problemlərin həlli istiqamətində prezidentin ən yaxın yardımçısı kimi çıxış edir [president.az].

2017-ci ilin 21 fevral tarixində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev, Mehriban xanım Əliyevanı Azərbaycanın ilk birinci vitse-prezidenti təyin etmişdir. Mehriban xanım Əliyeva, həm Heydər Əliyev Fondunun prezidenti, həm də Azərbaycan xalqının siyasi və sosial həyatı üçün əhəmiyyətli şəxsiyyət olaraq ölkənin bir çox sahəsində mühüm töhfələr vermişdir [president.az].

Mehriban xanım Əliyeva, xüsusilə təhsil, mədəniyyət, səhiyyə və sosial sahələrdə bir çox vacib layihələrə imza atmışdır. Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri kimi, o, sosial müdafiə, səhiyyə və mədəniyyət sahəsində əhəmiyyətli islahatlar həyata keçirmiş, aztəminatlı ailələrin müdafiəsi, uşaq hüquqlarının qorunması və təhsilin inkişafına xüsusi diqqət ayırmışdır.

Birinci vitse-prezident olaraq Mehriban xanım Əliyeva qadınların sosial və siyasi həyatda rolunun artırılması üçün çoxsaylı təşəbbüslərə dəstək vermişdir. Onun fəaliyyəti, qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bəra-

bərliyinin inkişafında önəmli addımlardan biridir.

Mehriban xanım Əliyevanın fəaliyyəti yalnız ölkə daxilində deyil, eyni zamanda beynəlxalq səviyyədə də böyük əks-səda doğurmuşdur. O, Azərbaycanın beynəlxalq aləmdə imicinin möhkəmləndirilməsinə, mədəniyyətlərə-rası dialoqun genişlənməsinə və humanitar sahədə beynəlxalq əlaqələrin qurulmasına böyük töhfələr vermişdir.

Onun təşəbbüsü ilə ölkədə səhiyyə və təhsil sahələrində bir çox infrastruktur layihələri həyata keçirilmişdir. Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondunun dəstəyi ilə bir çox məktəb, uşaq baxçası və səhiyyə müəssisəsi yenidən qurulmuş və ölkənin inkişafı üçün mühüm rol oynamışdır.

Mehriban xanım Əliyevanın birinci vitse-prezident kimi təyinatı Azərbaycanda siyasi sistemin çevikliyini və idarəetmə mexanizmlərinin effektivliyini təmin etmək baxımından əhəmiyyətli olmuşdur. O, ölkənin sosial-iqtisadi inkişafı, mədəniyyətin qorunması və təhsilin dəstəklənməsi istiqamətində irəli sürdüyü təşəbbüslərlə Azərbaycan cəmiyyətinə genişmiqyaslı töhfələr vermişdir.

Nəticə etibarilə, birinci vitse-prezidentlik institutu Azərbaycanın dövlət idarəçiliyi sistemində mühüm bir yenilik kimi çıxış etmiş, Mehriban xanım Əliyeva isə bu institutun ilk təmsilçisi olaraq ölkənin sosial və humanitar inkişafına öz töhfəsini vermişdir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin ölkənin hərtərəfli inkişafı üçün göstərdiyi diqqət və qayğı Respublikanın Birinci xanımı tərəfindən də dəstəklənir. Bunun ən inamlı göstəricisi Mehriban xanımın ölkənin ictimai-siyasi və sosial-iqtisadi rifahının yüksəldilməsi istiqamətində atdığı addımlardan ibarətdir. Bu gün sosial və ictimai həyatımızın elə bir sahəsi və nöqtəsi misal göstərilə bilməz ki, həmin sahə Mehriban xanım Əliyevanın diqqətindən və nəzərindən yayınsın. Ailə, Qadın və Uşaq

problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin qadın hüquqlarının təminat məsələsi ilə bağlı gördüyü işlər də Mehriban xanım tərəfindən dəstəklənməkdədir. Belə ki, 18 yaşına çatmış və internat məktəbi həyatını sona vuran qızların azad həyata atılmaları və onların yanlış istiqamətə doğru yönəlməməsi, özlərinin yaşayış şəraitini təmin etmək üçün ictimai həyatda uğurlu və düzgün mövqe tutmaları üçün Heydər Əliyev Fondu həmin qızlara dəstək vermək məqsədilə yaşayış binası inşa etdirmişdir. Bu layihə Mehriban xanımın həmin qızların ümumi həyatını nəzərdən keçirməsində mühüm rol oynamış, onlara dövlət tərəfindən verilən mənəvi dəyərin ifadəsi kimi əhəmiyyət kəsb etmişdir. Bunun nəticəsidir ki, İlham Əliyev tərəfindən dəyərləndirilən Mehriban xanım Əliyeva ölkəmizin Birinci vitse-prezidenti vəzifəsinə layiq görülmüşdür.

"Lider qadınlar" İctimai Birliyinin təşəbbüsü ilə Azərbaycan Sosiologiya Assosiasiyasının keçirdiyi sorğunun nəticələrinə əsasən, Heydər Əliyev Fondunun prezidenti və YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri Mehriban xanım Əliyeva "İlin qadını" adını qazanmışdır. Fəxri mükafatın təqdim olunma mərasimi 18 iyulda Yaxt klubda keçirilmişdir [president.az / 42; 174-175]].

Milli Məclisin deputatı və "Lider qadınlar" İctimai Birliyinin sədri Mələhət Həsənova bildirmişdir ki, 1995-ci ildə Pekində baş tutmuş Qadınların 4-cü Beynəlxalq konfransının 10-cu ildönümü münasibətilə, 2004-cü ildə Azərbaycanda "İlin qadını"nü müəyyən etmək məqsədilə bir sorğu keçirilib. Bu sorğu üçün təşkilat komitəsi yaradılıb və komitəyə ölkəmizdən və xaricdən təcrübəli ekspertlər cəlb olunmuşdur. Fevral ayında Bakı və digər bölgələrdə 1800 respondentə anket təqdim olunmuşdur. Sorğuda ictimai-siyasi həyatda aktiv olan qadınların adları daxil edilmişdir. Sorğuya olan maraq gözləniləndən çox olub və müxtəlif yaş qruplarından, peşə sahələrindən

minlərlə insan bu anonim sorğuda iştirak etmək arzusu ilə müraciət etmişdir. İştirakçıların 74,6 faizi Mehriban xanım Əliyevaya "İlin qadını" adını vermiş, onu Azərbaycanın qadınlarına xas xüsusiyyətlərə və geniş xeyriyyəçilik fəaliyyətinə görə bu mükafata layiq görmüşdür. Anketlərin arxa tərəfində, məsələn, 77 yaşlı tarix elmləri namizədi Məmməd Tağıyev tərəfindən Mehriban xanım Əliyevanın xeyirxahlığı və humanizmi haqqında ürək sözləri yazılmışdır: "Siz kimsəsizlərə yardım etməyi və insanlara sevgini öyrətdiniz. Siz ölkəmizdə xeyriyyəçilik hərəkatı yaratdınız. Buna görə sizə təşəkkür edirəm!" [president.az].

M.Həsənova vurğulamışdır ki, bu, cəmiyyətin Mehriban xanım Əliyeva haqqında formalaşmış müsbət fikrinin ifadəsidir. Azərbaycanda fəaliyyət göstərən yüzlərlə qadın təşkilatı onu özlərinin lideri kimi qəbul etmiş və milli birlik nümunəsi kimi qiymətləndirmişdir.

Tədbirdə "İlin qadını" haqqında hazırlanmış video-film nümayiş etdirilmişdir. Film, Mehriban xanım Əliyevanın milli-mədəni dəyərlərin qorunması və dünyada təbliği, eləcə də olimpiya idman hərəkatının inkişafındakı xidmətlərini əks etdirirdi. Xüsusən, kimsəsiz və fiziki qüsurlu uşaqların müalicəsi, təhsilə cəlb olunması və yaşayış şəraitinin yaxşılaşdırılması ilə bağlı həyata keçirdiyi tədbirlər barədə məlumat verilmişdir.

2004-cü ilin sentyabrında Parisdə Mehriban xanım Əliyevaya YUNESKO-nun xoşməramlı səfiri diplomunun təqdim olunması da maraqla qarşılanmışdır. Daha sonra Mələhət Həsənova "İlin qadını" fəxri mükafatını, Mömünə xatının adını daşıyan türbənin maketini Mehriban xanım Əliyevaya təqdim etmişdir [president.az].

Tədbirdə iştirak edənlər arasında Azərbaycan Sosio-loqlar Assosiasiyasının prezidenti Rüşət Quliyev, İtaliyanın ölkəmizdəki səfiri Marqarita Kosta, BMT-nin Azərbaycandakı nümayəndəliyinin rəhbəri Marko Borsotti,

YUNİSEF-in Azərbaycandakı nümayəndəsi Hana Singer, Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Zəhra Quliyeva, ABŞ-ın səfirinin xanımı Lesli Harniş, Misirin səfiri Yusif Əhməd İbrahim əl-Şarkavi və professor Ağa-bəy Sultanov iştirak etmiş, Mehriban xanım Əliyevanı yüksək mükafat münasibətilə təbrik etmişdir. Onlar onun ictimai, mədəni fəaliyyətini və xarici ölkələrdə qazandığı nüfuzu vurğulamışdır [15; 79-80].

Mehriban xanım Əliyeva tədbirdə iştirak edən bütün şəxslərə, ekspertlərə və mərasim iştirakçılarına təşəkkür edərək, ölkəmizin və xalqımızın problemlərinin həllinə yardım etməklə qürur duyduğunu bildirmişdir. O, bundan sonra da öz ictimai fəaliyyətini Azərbaycanın tərəqqisi naminə sərf edəcəyini söyləmişdir.

Mərasimdə dövlət və hökumət nümayəndələri, elm, mədəniyyət və incəsənət xadimləri, xarici ölkələrin səfir-ləri iştirak etmişdir. Tədbir iştirakçıları Mehriban xanım Əliyevanı təbrik etmiş və onunla xatirə şəkilləri çəkdir-mişlər.

BMT-nin Qadınlar üçün İnkişaf Fondunun (YUNİFEM) icraçı direktoru Noelin Heyzer mayın 26-da Heydər Əliyev Fondunu ziyarət edib. Ziyarət əsnasında Heydər Əliyevin şəxsi arxivindən götürülmüş fotosəkillər, onun fəaliyyətinin müxtəlif dövrlərini əks etdirən mate-riallar və dünya siyasi xadimlərinin ona bəxş etdiyi hədiyy-ələr təqdim edilib. Noelin Heyzer bu materiallara böyük maraq göstərərək, Heydər Əliyevin həyatını və Azər-baycan tarixini daha yaxından tanıyıb [80; 7-10].

Sonra Fondun prezidenti, YUNESKO-nun xoşmə-ramlı səfiri və Milli Məclisin deputatı Mehriban xanım Əliyeva ilə görüş keçirilib. Mehriban xanım, Heydər Əliyevin adını daşıyan Fondan məmnun olduğunu ifadə edib və Fondun fəaliyyəti haqqında məlumat verib. Fon-dun 2004-cü ildən fəaliyyət göstərdiyini qeyd edən

Mehriban xanım, əsas məqsədin Heydər Əliyevin elmi-nəzəri və siyasi irsini öyrənərək gələcək nəsillərə çatdırmaq olduğunu bildirib. Eyni zamanda, Fondun təhsil, səhiyyə, mədəniyyət, idman və sosial layihələrə xüsusi diqqət yetirdiyini vurğulayıb. Ötən il Fond tərəfindən 132 məktəb tikilib və ölkədəki uşaq evləri ilə internat məktəbləri mütəmadi olaraq təmir edilir [23; 65-66].

Mehriban xanım səhiyyə sahəsindəki layihələrə də toxunaraq, talassemialı və diabetli uşaqlara xüsusi qayğı göstərildiyini və müasir avadanlıqla təchiz olunmuş Talassemiya Diaqnostika Mərkəzinin inşa ediləcəyini bildirib. O, həmçinin Ermənistanın Azərbaycana təcavüzü nəticəsində qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüş bir milyondan çox soydaşımızın, xüsusilə uşaqların təhsil məsələlərinə və qadın problemlərinə diqqət yetirildiyini qeyd edib.

Mehriban xanım, beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlığa böyük önəm verdiklərini vurğulayaraq, ötən ildən BMT ilə birgə həyata keçirilən proqramın kor və zəif görən insanların informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından istifadəsini təmin edəcəyini diqqətə çatdırıb.

YUNİFEM-in icraçı direktoru Noelin Heyzer Mehriban xanıma görüş üçün təşəkkür edərək, Heydər Əliyev Fondunun fəaliyyətini yüksək qiymətləndirib. O, Azərbaycanda əldə olunan iqtisadi artımın insanların rifahına yönəldilməsinin və Mehriban xanımın bu işdəki rolunun xüsusi əhəmiyyətini vurğulayıb. Noelin Heyzer MDB ölkələri arasında ilk dəfə Azərbaycana səfər etdiyini də qeyd edib [25; 82-83].

Mehriban xanım Heyzerə Fondun layihələrini əks etdirən kitab, albom və audio-video disklərdən ibarət hədiyyələr təqdim edib.

2008-ci ilin iyununda Azərbaycanın birinci xanımı Mehriban xanım Əliyevanın təşəbbüsü ilə, YUNESKO və

İSESKO-nun dəstəyi ilə Bakıda keçirilmiş beynəlxalq forumun mövzusu “Mədəniyyətlərarası dialoqda qadınların rolunun genişləndirilməsi” olmuşdur. Forum iyunun 11-dən başlayaraq öz işini davam etdirib [7; 59].

Forumun üçüncü sessiyasına sədrlik edən Qazaxıstan Prezidentinin müşaviri və Ailə Məsələləri və Gender Siyasəti üzrə Milli Komissiyanın sədri Gülşarə Abdıkalkova, tədbirin yüksək səviyyədə təşkilinə və qonaqpərvərliyə görə Azərbaycan hökumətinə və Mehriban xanım Əliyevaya təşəkkür etmişdir. Abdıkalkova, qadınların qloballaşma prosesində iştirakının artırılması, münaqişələrin həllindəki rolu və sülhün təmin edilməsindəki əhəmiyyətini vurğulamışdır.

Mərakeşin mədəniyyət naziri Turiyə Cəbran, Azərbaycanın tolerantlığı və insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsindəki nailiyyətlərini qeyd etmişdir. Sosial inkişaf naziri Nuşa Skali isə mədəniyyətlərarası dialoq vasitəsilə qadınların rolunun artacağına və bərabərliyin təmin olunacağına inanır.

Macarıstanın Təhsil və Mədəniyyət Nazirliyinin beynəlxalq məsələlər üzrə dövlət katibi Katalin Bogyay, Macarıstan və Azərbaycan arasındakı mədəni əlaqələrdən bəhs etmiş, forumun yüksək təşkilatçılığı üçün Mehriban xanım Əliyevaya minnətdarlığını bildirmişdir. Yaponiyanın Şizuoka Universitetinin professoru Yoko Hiroşi müasir problemlərdən və qadınların rolundan danışmışdır. Rusiya Elmlər Akademiyasının sosiologiya institunun müdiri Tatyana Qurko, forumun qloballaşma və ailə məsələlərində mühüm rol oynayacağını qeyd etmişdir [58; 20-24].

“Şərq Maqazin” jurnalının baş redaktoru Rim Məğribi qadınların mədəniyyətlərarası dialoqdakı rolu və stereotiplər barədə fikirlərini bölüşmüşdür. Amsterdam Universitetinin professoru Kornelia Verteg sosial həyatda qadın və kişi bərabərliyindən bəhs etmişdir.

Belçika Senatının üzvü Anna-Mari Lizinin sədrliyi ilə keçirilən dördüncü sessiyada “Şərq və Qərb: Biz bir-birimizi necə görürük” mövzusunda müzakirələr aparılmışdır. Avropada qadın miqrantların və qızların nikah məsələlərinin cəmiyyətdə bərabərsizliyə səbəb olduğu vurğulanmışdır [32; 309-310].

Moskva Dövlət Beynəlxalq Münasibətlər İnstitutunun professoru İrina Kudryaşova təhsil sahəsində qadınların problemlərinə toxunmuş, İslam dəyərlərinin sosial həyata təsirini müzakirə etmişdir. Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının sədri Firəngiz Əlizadə, Mehriban xanım Əliyevanın mədəniyyətin inkişafına verdiyi töhfələrdən bəhs etmişdir.

İrlandiyanın professoru Roland Hil mədəniyyətlərin öyrənilməsinin sivilizasiyalararası toqquşmaların qarşısını ala biləcəyini qeyd etmişdir. ABŞ-ın Corcaun Universitetinin direktoru Ancela Stent qadınların müxtəlif dövlət vəzifələrindəki rolunun əhəmiyyətini vurğulamışdır. Almaniyalı qrafinya Anna Beatriça Şlik forumun Azərbaycanın beynəlxalq imicinə müsbət təsir göstərəcəyini qeyd etmişdir [23; 71-73].

Forumun yekun sessiyasında Mehriban xanım Əliyeva, iştirakçılara təşəkkür edərək, mədəniyyətlərarası dialoqun davam etdiriləcəyinə ümid etdiyini bildirmişdir. Forumun yekun sənədi - Bakı Bəyannaməsi qəbul olunmuşdur. Bəyannamədə forumun təşkilatçılarna təşəkkür edilir və qadınların sülh və münaqişələrin həllində iştirakının artırılması çağırışı edilir.

İSESKO-nun baş direktoru Əbdüləziz bin Osman Əl-Tüveycri forumun yüksək səviyyədə təşkilinə görə təşəkkür etmiş, YUNESKO-nun Mədəniyyət Siyasəti və Mədəniyyətlərarası Dialoq İdarəsinin direktoru Katerina Stenu mədəniyyətlərarası dialoqun vacibliyini vurğulamışdır. İslam Konfransı Təşkilatının baş katibi Ekmələddin

İhsanoğlu forumun sivilizasiyalararası dialoqa töhfə verəcəyini və qadınların rolunun artırılmasının vacibliyini qeyd etmişdir [28; 90].

Forumun sonunda Mehriban xanım Əliyeva bütün iştirakçılara təşəkkür edərək, gələcəkdə daha müzakirələr üçün yenidən görüşmək ümidi ilə forumu yekunlaşdırmışdır.

Qadınlar və kişilər arasında hüquqi bərabərlik aspektlərinin təyin edilməsi istiqamətində Avropa Şurasının VII Konfransında çıxış etmiş Mehriban xanım Əliyeva gender hüquqlarının de-yure və de-fakto tanınması istiqamətində dəyərli fikirlər irəli sürmüşdür ki, bu da cəmiyyətimizdə geniş müzakirə məsələsinə çevrilmişdir. Bakıda 2012-ci ildə həyata keçirilmiş beynəlxalq Krans-Montana forumunda qadın-insan və insan-qadın hüquqlarının qarşılıqlı əhatəsi mövzusunda çıxış etmiş birinci Ledi beynəlxalq aləmin və hüquqi birliyin bütün dövlətlərinin diqqətinin ölkəmizə doğru yönəlməsinə səbəb olmuşdur [47; 1]

Azərbaycan Respublikasının ailə problemlərini də diqqətdə saxlayan Mehriban xanım Əliyeva ailə rifahının maksimum səviyyədə yüksəldilməsi istiqamətində əhəmiyyətli layihələr həyata keçirmiş, bu işdə AQUPDK-nin tədbirlərini dəstəkləmişdir.

Məişət zorakılığının XXI əsrdə hələ də mövcud olmasını və əsasən də, bu zorakılığın qadınlara qarşı tətbiq edilməsinə sərt münasibət ifadə etmiş Mehriban xanım Əliyeva bu istiqamətdə layihə həyata keçirməklə böyük əks-sədanın ölkəmizin ictimai-sosial həyatında yaranmasına səbəb olmuşdur. Onun bir qadın kimi həyata keçirdiyi fəaliyyət istiqamətləri o baxımdan dəyərləndirilməlidir ki, öz dövlətinin ən ucqar bölgələrində belə yaşayan qadınlar və onların həyati problemləri birinci Ledinin diqqət və qayğısından kənar qalmamışdır. Həmçinin Birinci Xanımın I Avropa Oyunlarının Təşkilat Komitəsinin sədri kimi

2015-ci ildə “Heydər Əliyev” ordeni ilə təltif olunması da göstərir ki, o, öz səlahiyyətlərindən düzgün şəkildə istifadə edərək dövlətimiz və xalqımız üçün əhəmiyyətli addımlar atmışdır [22; 2-3].

Azərbaycan Respublikası qadınları mədəni, siyasi, ictimai və sosial-iqtisadi həyat sahələrində, dövlət orqanlarında, beynəlxalq əlaqələrin qurulmasında fəal iştirak edirlər. Bu fəallıq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin fəaliyyətə başladığı zamandan bəri artmış, Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikası dövründə Heydər Əliyevin həyata keçirdiyi tədbirləri ilə daha da dəstəklənmişdir. Ümummillə Lider Heydər Əliyevin müstəqil dövlətçiliyimizin banisi kimi fəaliyyətə başladığı ilk günlərdən bəri verdiyi qanun, qərar və sərəncamların icrasını onun vəfatından sonra Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyev davam etdirmişdir. Azərbaycan qadınlarının hüquqlarının qorunması uğrunda atılan addımlar onların ictimai və sosial həyata daha da yaxınlaşmasına, həmçinin ölkə qadınlarının təşkilatlanaraq birləşməsinə münbit bir şərait yaratmışdır. 1998-ci ildən başlayaraq hər 5 ildən bir keçirilən Azərbaycan Qadınlarının Qurultayı qadın hərəkatının dəstəklənməsinin nəticəsidir. 2018-ci ilin cənab Prezident İlham Əliyev tərəfindən “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ili” elan olunması ilə keçirilməsi nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Qadınlarının V Forumu məhz qadınlara seçki hüququnun verilməsinin 100 illiyinə həsr edilmişdir. 2018-ci il may ayının 30-da Azərbaycan Qadınlarının V Forumunun keçirilməsi zamanı Müsəlman Şərqində qadınlara seçki hüququ verilməsini faktiki olaraq qəbul etmiş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti hökumətinin dövründən başlayan qadın fəaliyyətlərinin 100 il ərzində keçdiyi inkişaf yolu və əldə olunan nailiyyətlər dəyərləndirilmişdir. V Forum iştirakçılarına ölkə rəhbərinin və Birinci xanımın müraciətləri də oxunmuşdur. Ölkə rəhbərlərinin

müraciətlərində vətən tarixində qadınlara AXC tərəfindən verilmiş hüquqların dəyəri ifadə olunmaqla yanaşı, XX əsrin ikinci onilliyinə qədər Azərbaycan qadınlarının Çar Rusiyasının fəaliyyəti dövründəki çətinlikləri, onların təhsildə və ictimai həyatın bütün sahələrində ikinci planda olması kimi faktlar da yer almışdır. Həmçinin Forumda irəlidə əldə etməyə çalışılacaq inkişaf perspektivləri və qarşıda duran vəzifələr mövzusunda da toxunulmuşdur. Azərbaycan Qadınlarının V Forumunda “Ekologiyada Qadınlar”, “Qadınlar Bərabərliyin 100 illiyində”, “İqtisadi həyatda Qadınlar”, “İnformasiya və kommunikasiya texnologiyalarında qadınlar” və s. mövzularında ətraflı fikir mübadiləsi aparılaraq müzakirələr edilmişdir. Müzakirələrdən dərhal sonra Azərbaycan qadınlarına seçib-seçilmək hüququnun tanınmasının 100 illiyi münasibətilə yekun qətnamə qəbul edilmişdir [15; 201-202 / 60; 34].

Azərbaycan qadınının inkişafa doğru təşviq edilməsi, onun cəmiyyətdə özünəməxsus yer tutması üçün savadlılıq və təhsil səviyyəsinin yüksəldilməsi vacib məqamlardan biridir. Elə maarifçi Azərbaycan qadınlarından biri olan Şəfiqə Əfəndizadə də qeyd edirdi ki, bir millətin inkişaf və tərəqqi səviyyəsinin əsas göstəricisi həmin millətin qadınıdır.

Azərbaycan Respublikası rəhbəri İlham Əliyevin uğurlu fəaliyyəti və dövlət idarəçiliyi, onun həyata keçirdiyi sistemli islahatlar qadınlar üçün çox geniş imkanlar yaratmaqdadır. Ölkəmizdə son illərdə qadınların başçılıq etdiyi sahibkarlıq müəssisələrinin sayının artması da onların biznes mühitində fəallığının yüksəlməsinə səbəb olmuşdur ki, hal-hazırda sahibkarların 143 mindən artıq bir statistikasını qadınlar təşkil edir. Ölkəmizdə ABAD-ın (Ailə Biznesinə Dəstək Mərkəzi) təsis edilməsi qadınların sosial-iqtisadi inkişafda və tərəqqidə, sahibkarlıq və biznes fəaliyyətində rolunun artmasına səbəb olan ən mühüm

amillərdən biri kimi qiymətləndirilir [25; 66-67].

İntellektual potensiala və elmi ideyaların zənginliyinə sahib olan qadınlarımız nəinki ölkəmizdə, həm də regionda və xüsusilə də dünya miqyasında tanınırlar. Son illərdə təhsil sahəsində əldə olunan illik və yekun nəticələr göstərir ki, Azərbaycan qızları və qadınları kişilərə nisbətə elmi sahədə üstünlük təşkil edirlər, say çoxluğu ilə maraq doğururlar. Bu nəticələrin əldə olunması Azərbaycan Respublikası Prezidenti İlham Əliyevin və Birinci Ledi Mehriban xanım Əliyevanın Ulu öndər Heydər Əliyev siyasətinin layiqli davamçısı olması ilə baş tutmuşdur.

2007-ci ildən etibarən Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən gender aspektlərinin və gender bərabərsizliyinin hesablamaları aparılır. Sevindirici və qürurlandırıcı haldır ki, statistik informasiyalar gender hüquqlarının təmin olunmasında ildən-ilə yaxşı nəticələrin əldə edildiyini sübut edir [stat.gov.az].

AQUPDK tərəfindən 2018-ci il 14 fevral tarixində “Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti – 100 il. Qadın və seçki hüququ” mövzusunda keçirilən konfransın əsas məqsədi isə Azərbaycan kimi bir ölkədə bir çox Avropa dövlətlərindən daha əvvəl bir zamanda qadınlara seçki hüququnun verilməsinin 100 illiyinin qeyd olunması olmuşdur. Konfransda ölkənin və qonşu dövlət Türkiyənin bir çox tanınmış elm xadimləri çıxış edərək Azərbaycan tarixində illərə imza atmış Demokratik Cümhuriyyətin əhəmiyyətindən danışdı. Milli azərbaycançılıq məfkurəsinin və Azərbaycan xalqının lideri olan Heydər Əliyevin əsası AXC tərəfindən qoyulmuş gender siyasətinin davam etdirilməsində rolundan da danışılan konfransda türk dünyasının və Müsəlman Şərqi üçün ən parlaq uğurlarının təməllərinin XX əsrdə atıldığı və həmin uğurların daha da genişlənməsi istiqamətlərində Heydər Əliyev, İlham Əliyev və Mehriban xanım Əliyeva tərəfindən davam etdirilməsi

məsələsi də müzakirə edilmişdir [1; 47-48 / 26; 20-21].

2018-ci il 23 aprel tarixində AQUPDK-nin və Əqli Mülkiyyət Agentliyinin birgə rəhbərliyi ilə “İnnovasiya və yaradıcılıqda qadınlar” adlı dəyirmi masanın keçirilməsi də qadınlarımızın fəaliyyətinin ölkə rifahının yaxşılaşdırılması istiqamətində əldə olunan nəticələrə təsir etməsi, onların hər cür müsbət dəyişikliyə başçılıq etməsi və dəyişikliklərin aparıcı qüvvəsini Azərbaycan qadınlarının təşkil etməsinin göstəricilərindən biridir [56; 472-474].

“Cümhuriyyətə işıq saçan qadınlar” adlı 7 may 2018-ci ildə baş tutmuş araşdırma-yazı müsabiqəsi də Cümhuriyyətin 100 illiyinin tamamlanması münasibətilə ölkədə həyata keçirilən tədbirlər planının bir hissəsini təşkil etmişdir. Müsabiqədə əsas diqqət Cümhuriyyətin yaranmasında rolu olan Azərbaycan qadınlarının həyat və fəaliyyətinin arxiv materialları əsasında öyrənilməsindən ibarət olmuşdur [59; 41-42].

Fransız yazıçısı Jan Lui Quro tərəfindən 2018-ci ildə ikicildli “Azərbaycan qadınları” adlı kitabın yazılması və nəşr edilməsi də olduqca böyük əhəmiyyətə malikdir. Kitabın birinci cildi “Keçmişin qadınları” (bu cildə Azərbaycan tarixində mühüm yer tutan qadınlara – şairələrə, diplomatlara, siyasətçilərə, hökmdarlara, yazıçılara, elm xadimlərinə və s. yer verilmişdir) adlanır. İkinci cild isə “Bugünün qadınları” (hansı ki, bu hissədə Azərbaycan qadınları Birinci xanım və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın təmsalında təqdim olunur, həmçinin Azərbaycan Respublikasında dövlət orqanlarında çalışan qadınlardan – Məleykə Abbaszadədən (Dövlət İmtahan Mərkəzinin Sədri) tutmuş Elmira Ramzanovaya (AMEA-nın müxbir üzvü) kimi bir çox qabaqcıl qadınlardan söz açılır) adlanır [17].

Həmçinin 2018-ci ilin sentyabrında “Qadınlar, sülh və təhlükəsizlik” mövzusunda konfrans keçirilmişdir ki,

həmin konfransda qadınlarımızın sülh təminatının əldə olunmasında rolu barədə geniş və hərtərəfli müzakirələr aparılmışdır. Qeyd olunmuşdur ki, Azərbaycan-Ermənistan münaqişəsi zamanı öz torpaqlarından qovulmuş qaçqın və məcburi köçkünlərin 400 min nəfərdən çoxunu qadınlar təşkil edir. Buna görə də, qadınların sülh prosesində rolunun təmin edilməsi üçün BMT-nin Təhlükəsizlik Şurası tərəfindən verilmiş 1325 nömrəli qətnaməyə əsasən Azərbaycanda MFP (Milli Fəaliyyət Planı) hazırlanmışdır və Azərbaycan həmin mövzuda tədbirlərin həyata keçirilməsini tam şəkildə dəstəkləyir [preslib.az].

Bundan başqa, 2018-ci il ərzində “Azərbaycan qadını: tarixilik və müasirlik”, “Üfüqdə yeni fürsətlər: qadın sahibkarlara yaşıl işıq”, “Azərbaycanda özəl sektorda qadınlar: imkanlar və çətinliklər”, “Gender bərabərliyi və sahibkarlığın inkişafı”, “Mediada gender bərabərliyi” mövzusunda tədbir, layihə, təlim və konfransların keçirilməsi də ölkə həyatında qadınların rolunun gücləndirilməsi istiqamətində atılmış addımlar kimi dəyərləndirilməlidir [ek.anl.az].

Məişət zorakılığı ilə mübarizənin aparılmasına dövlət dəstəyinin göstərilməsi nəticəsində ölkəmizdə günü-gündən fəallıq güclənir və qadınlara, qızlara qarşı zorakılığın qarşısının alınmasında dövlət rəhbərliyi, dövlət orqanları və dövlət xadimləri tərəfindən də ciddi addımlar atılır.

ABŞ-nin Nyu-York şəhərində 2018-ci il 12-13 mart tarixlərində dünya qadınlarının durumuna ümumi baxışın keçirilməsi üçün Qadınların Vəziyyəti üzrə Komissiyanın 62-ci sessiyası keçirilmişdir. Həmin sessiyada Azərbaycanı AQUPDK-nin sədr müavini Aynur Sofiyeva təmsil etmişdir. O, Azərbaycan qadınlarının ölkə cəmiyyətimizin inkişafına verdiyi töhfələrdən söz açaraq, dövlət qanunvericiliyimizin də qadınlar üçün dəstəkləyici bir mühitin

qurulmasında rolunu da qeyd etmişdir. Həmçinin sessiya iclaslarında keçirilən görüşlərdə Azərbaycanı təmsil edən Dövlət Komitəsinin nümayəndəsi A.Sofiyeva sistem islahatlarının ölkəmizdə qadınların hərtərəfli inkişafı naminə beynəlxalq meyilli dəstəkləyici mühitin formalaşdırılması və onların maarifləndirilməsi kimi nailiyyətlərin əldə olunması yolunda atılmış müsbət addımlardan danışmışdır [48; 255-256].

Ailə, Qadın və Uşaq problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin sədri Hicran Hüseynovanın rəhbərliyi ilə 2018-ci ilin iyun ayında Vyana şəhərində keçirilən görüşlər gender siyasətinin dünya modeli ilə tanışlıq təcrübəsi məqsədilə baş tutmuşdur. Keçirilən icaslarda Vyana şəhər Meriyasının məsul üzvləri ilə görüşən Komitə nümayəndələri ölkəmizdə qadın hərəkatının 100 illik fəaliyyət dövründən danışmış, Müasir Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən gender siyasəti, onun maliyyələşdirilməsi, qadınlığımız üçün sağlam şəraitli və dəstəkləyici mühitin qurulması, biznes-iqtisadi sahədə sahibkarlığın inkişafı, təhsil mühitində qadın-kishi bərabərliyinin hər cür eyniliyinin tətbiq edilməsi və s. bu kimi həyata keçirilən islahatlara dövlət rəhbərlərinin diqqət və qayğısını özündə əks etdirən çıxışlarla ölkə cəmiyyətimizin beynəlxalq arenaya hərtərəfli inteqrasiya olunduğunu nümayiş etdirmişdirlər [71; 232].

Həmçinin Dövlət Komitəsinin sədr müavini Sədaqət Qəhrəmanova 2018-ci il 19-21 sentyabr tarixlərində Rusiyanın Sankt-Peterburq şəhərində keçirilən II Avrasiya Qadınlar Forumunda iştirak etmişdir. Forum, Avrasiya məkanında qadınların sosial-iqtisadi və humanitar proseslərdə iştirakını artırmaq, qadınlar arasında əməkdaşlığı gücləndirmək və gender bərabərliyi məsələlərini müzakirə etmək məqsədi daşıyırdı. Tədbirə 110-dan çox ölkədən qadın liderlər, siyasətçilər, iş dünyasının nümayəndələri, alimlər

və ictimai təşkilatların təmsilçiləri qatılmışdır. Forum çərçivəsində müxtəlif mövzularda panel müzakirələri, o cümlədən qadınların qlobal iqtisadiyyatda rolu, sosial layihələrdə iştirakı və texnoloji inkişafda iştirakı kimi məsələlər müzakirə olunmuşdur. Forumda gender bərabərliyi, qadın hüquqları, qadın sahibkarlığının dəstəklənməsi və qadınların qərar qəbul etmə proseslərində iştirakının artırılması ilə bağlı müxtəlif təşəbbüslər irəli sürülmüşdür [71; 244-245].

Azərbaycan II Avrasiya Qadınlar Forumunda aktiv iştirak etmişdir. Forum çərçivəsində Azərbaycan nümayəndələri, o cümlədən dövlət rəsmiləri, ictimai xadimlər və qadın hüquqları sahəsində fəaliyyət göstərən liderlər gender bərabərliyi, qadın hüquqlarının qorunması və qadınların iqtisadi, sosial və siyasi həyatda fəal iştirakı ilə bağlı mühüm məsələləri müzakirə etmişdir.

Azərbaycanın bu forumda iştirakı, ölkədə qadınların sosial vəziyyətinin yaxşılaşdırılması, onların hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təşviqi istiqamətində atılan addımları beynəlxalq səviyyədə təqdim etməyə imkan yaratdı. Xüsusilə Mehriban xanım Əliyevanın rəhbərlik etdiyi Heydər Əliyev Fondu qadınların hüquqlarının müdafiəsi, onların təhsil alması və sağlamlığının qorunması sahəsində müxtəlif layihələr həyata keçirir. Bu layihələr forum çərçivəsində də müzakirə olunan mühüm mövzulardan biri olmuşdur. Azərbaycanlı iştirakçılar forumda qadın sahibkarlığının inkişaf etdirilməsi, qadınların sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və onların qərar qəbul etmə proseslərində daha fəal rol oynaması istiqamətində çıxışlar etmiş və bu sahələrdə öz təcrübələrini bölüşmüşlər. Azərbaycanın beynəlxalq miqyasda gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsində təşəbbüslər irəli sürməsi forumun əsas müzakirə mövzuları ilə üst-üstə düşür və bu da ölkənin bu sahədəki mövqeyini gücləndirir [65; 12-14].

22-24 oktyabr 2018-ci ildə Həştərxan vilayəti və Azərbaycan arasında iqtisadi əməkdaşlığı gücləndirmək, qadın sahibkarlığının inkişafına təkan vermək məqsədi ilə "Həştərxan-Azərbaycan: Qadın Sahibkarlığı" forumu keçirilmişdir. Bu forum, qadın sahibkarların hər iki region arasında iqtisadi əlaqələrdə iştirakını artırmaq, onların biznes imkanlarını genişləndirmək və təcrübə mübadiləsi yaratmaq baxımından mühüm platforma olmuşdur. Forumda Azərbaycan və Həştərxan vilayətindən olan qadın sahibkarlar, dövlət rəsmiləri, iqtisadi ekspertlər və işgüzar dairələrin nümayəndələri qatılmışdır. Forumda qadınların iqtisadi sahədə rolunun artırılması, yeni biznes imkanlarının yaradılması, qadınların sahibkarlıq fəaliyyətində üzləşdiyi problemlər və onların həlli yolları kimi məsələlər müzakirə edilmişdir. Qarşılıqlı əməkdaşlıq çərçivəsində tərəflər arasında müxtəlif layihələrin həyata keçirilməsi, o cümlədən kənd təsərrüfatı, sənaye və xidmət sektorlarında qadınların daha fəal iştirakı məsələləri ön plana çıxarılmışdır. Forum, qadın sahibkarlığının genişlənməsi və regionlararası iqtisadi əməkdaşlığın gücləndirilməsi istiqamətində mühüm addımlardan biri kimi dəyərləndirilir [78; 44-49].

"Ölkənin Demokratikləşdirilməsində və Modernləşdirilməsində Qadınların Rolu: Özbəkistanın Təcrübəsi və Beynəlxalq Təcrübə" mövzusunda konfrans 2018-ci il 7 noyabr tarixində keçirilmişdir. Tədbir, Özbəkistanın Daşkənd şəhərində baş tutmuş və ölkənin demokratikləşməsi və modernləşməsi proseslərində qadınların oynadığı rol müzakirə etmək məqsədi daşıyırdı [80; 10-12].

1. Qadınların qərar qəbul etmə proseslərində rolu: Konfransda qadınların siyasi qərarların qəbulunda fəal iştirakının əhəmiyyəti vurğulanmış və onların cəmiyyətin inkişafına töhfələri müzakirə edilmişdir.

2. Sosial və iqtisadi modernləşmə: Qadınların iqtisadi

sadi həyatda və sosial yeniliklərdə iştirakının gücləndirilməsi ilə bağlı çıxışlar olmuşdur.

3. Beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi: Dünyanın müxtəlif ölkələrindən gələn ekspertlər və nümayəndələr qadınların modern dövlət quruculuğundakı roluna dair təcrübələrini bölüşmüşlər.

- Konfransda qadınların hüquqlarının gücləndirilməsi və gender bərabərliyinin inkişafı ilə bağlı bir sıra təkliflər irəli sürülmüşdür.

- Qadın sahibkarlığının və sosial layihələrdə iştirakının artırılması istiqamətində yeni əməkdaşlıqlar müzakirə edilmişdir.

Bu tədbir, həm Özbəkistanın daxili təcrübəsini, həm də beynəlxalq müstəvidə qadınların roluna dair müzakirələri gücləndirmək üçün mühüm addım olmuşdur. Beynəlxalq konfransda dünyanın 30-dan çox ölkə və dövlətinin qadın təşkilatları, həmçinin Azərbaycan, Rusiya, Belarus, İtaliya, Çexiya, Qazaxıstan, Qırğızıstan və s. kimi dünya dövlətləri iştirak etmişdir [2; 151-153].

III Beynəlxalq Qadın və Ədalət Zirvəsi (International Women and Justice Summit), 2018-ci ilin 23-24 noyabr tarixlərində Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilmişdir. Zirvə, qadın hüquqlarının qorunması, gender bərabərliyi və qadınların sosial, siyasi və iqtisadi həyatda iştirakını artırmaq məqsədi ilə təşkil edilmişdir. Zirvənin təşkilatçıları Türkiyənin Ailə, Əmək və Sosial Xidmətlər Nazirliyi ilə Qadın və Demokratiya Dərnəyi (KADEM) olmuşdur. Zirvədə gender bərabərliyinin inkişaf etdirilməsi, qadınların hüquqlarının qorunması və cəmiyyətdə daha fəal iştirakının təmin edilməsi məsələləri müzakirə olunmuşdur. Qadınların dövlət idarəçiliyi və siyasətdə iştirakı, onların daha çox lider mövqelərə gətirilməsi, eyni zamanda ictimai həyatda iştirakının genişləndirilməsi üçün strategiyalar irəli sürülmüşdür. Qadınların iş həyatında üzləş-

dikləri problemlər, iş və ailə həyatının balanslaşdırılması, qadın sahibkarlığının dəstəklənməsi və bu sahədə qabaqcıl təcrübələr tədbirdə müzakirə olunmuşdur. Qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması və bu problemin global miqyasda həlli yolları haqqında çıxışlar edilmişdir [47; 1].

- Zirvə çərçivəsində qadın hüquqlarının və gender bərabərliyinin inkişafına yönəlmiş müxtəlif layihələr və təşəbbüslər irəli sürülmüşdür.

- Fərqli ölkələrin təcrübələri paylaşılmış və bu təcrübələrdən faydalanaraq yeni strategiyaların tətbiqinə dair müzakirələr aparılmışdır.

- İştirakçılar arasında beynəlxalq əməkdaşlığı gücləndirmək məqsədi ilə bir sıra razılaşmalar imzalanmışdır.

Zirvədə dünyanın müxtəlif ölkələrindən dövlət rəsmiləri, ictimai xadimlər, akademiklər və qadın hüquqları müdafiəçiləri iştirak etmişdir. Bu tədbir, qadınların hüquqları və ədalətə çıxışının təmin edilməsində vacib bir beynəlxalq platforma hesab olunur.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin (AQUPDK) sədri Hicran Hüseynova bu mühüm tədbirdə çıxış edərək, Azərbaycan dövlətinin qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender bərabərliyinin təşviqi və qadınların cəmiyyətdə rolu ilə bağlı həyata keçirdiyi tədbirlər və strategiyalar haqqında geniş məlumat vermişdir [24; 199-201].

Hicran Hüseynova Azərbaycanın qadın hüquqları sahəsində əldə etdiyi uğurlardan danışmış, ölkədə gender bərabərliyinin təmin olunması və qadınların sosial-iqtisadi həyatda iştirakının artırılması istiqamətində görülən işləri vurğulamışdır. O, bu sahədə qəbul olunan qanunların, xüsusən də qadınların təhsil almasına, iqtisadi güclənməsinə və sosial müdafiəsinə yönəlmiş proqramların uğurlarını qeyd etmişdir.

H.Hüseynova çıxışında Azərbaycanın qadın hüquq-

ları sahəsində beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq çərçivəsində bir sıra təşəbbüslər irəli sürdüyünü və ölkənin bu sahədəki təcrübəsinin beynəlxalq miqyasda nümunə kimi təqdim olunduğunu vurğulamışdır. O, xüsusilə Heydər Əliyev Fondu və Mehriban xanım Əliyevanın bu sahədəki fəaliyyətinə diqqət çəkmişdir.

Çıxışın digər mühüm istiqamətlərindən biri qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması və bu sahədə Azərbaycan hökumətinin gördüyü işlər olmuşdur. Hüseynova, zorakılıq qurbanları üçün sosial müdafiə tədbirlərinin gücləndirilməsindən və beynəlxalq təcrübələrin tətbiqindən bəhs etmişdir. Hicran Hüseynova, Azərbaycanın regionda qadınların hüquqlarının müdafiəsində lider mövqeyini vurğulamış, qadınların dövlət idarəçiliyində, işgüzar və ictimai həyatda oynadığı rolu genişləndirmək üçün davam edən səyləri diqqətə çatdırmışdır [27; 300].

Hicran Hüseynovanın çıxışı, Azərbaycanın gender bərabərliyinin inkişafı və qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində global səviyyədə önəmli rol oynadığını nümayiş etdirmişdir. Bu çıxış həmçinin, qadınların sosial və siyasi həyatda daha fəal iştirakını təmin etmək üçün Azərbaycanın genişmiqyaslı təşəbbüsləri haqqında beynəlxalq ictimaiyyəti məlumatlandırmağa xidmət etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev dövründə ölkənin inkişafı ilə bağlı müxtəlif sahələrdə islahatlar və təşəbbüslər həyata keçirilmişdir. Onların sırasındakı gender siyasəti də xüsusi diqqət mərkəzindədir. Gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadınların hüquqlarının müdafiəsi və cinslər arasında balanslı münasibətlərin yaradılması ilə bağlı İlham Əliyevin imzaladığı qanunlar, qərarlar, fərmanlar və sərəncamlar ölkədə sosial-siyasi sabitliyin əsaslarını gücləndirir. İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə gender siyasəti sahəsində qəbul edilmiş mühüm qanunvericilik aktları, bu aktların məqsədləri və onların

Azərbaycanda gender bərabərliyinin inkişafına təsiri əhatəli şəkildə təhlil olunacaq.

İlham Əliyev, gender bərabərliyinin Azərbaycan cəmiyyətində sosial ədalətin təmin edilməsində mühüm rol oynadığını daim vurğulamışdır. Onun prezidentliyi dövründə gender siyasəti ilə bağlı həyata keçirilən tədbirlər sistemətiq yanaşmanın göstəricisidir. İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə qəbul edilən qanunlar, fərmanlar və sərəncamlar yalnız hüquqi baza yaratmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda qadınların sosial və iqtisadi həyatda fəal iştirakını təşviq edən genişmiqyaslı proqramları dəstəkləyir.

İlham Əliyevin çıxışlarında gender bərabərliyi məsələsi dafələrlə xüsusi yer almışdır. O, qadınların Azərbaycan cəmiyyətindəki rolunu yüksək qiymətləndirərək onların siyasi, iqtisadi və ictimai həyatda daha fəal olmasını vacib hesab edir. Bununla yanaşı, İlham Əliyev, qadınlara qarşı zorakılıq və məişət zorakılığı ilə mübarizənin gücləndirilməsini prioritet sahələrdən biri kimi müəyyən etmişdir. Bu siyasət, Azərbaycan qadınlarının hüquqlarını qorumaq və onların cəmiyyətdə tam hüquqlu iştirakını təmin etmək məqsədini daşıyan qanunvericilik islahatlarında əksini tapır.

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə gender siyasətinin inkişafı istiqamətində imzaladığı bir sıra qanunlar və qərarlar Azərbaycanda qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynayır [10; 56 / 48; 249 / 61; 29-30].

- "Gender (kişi və qadınların) bərabərliyinin təminatları haqqında" Qanun (2006-cı il): Bu qanun gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində Azərbaycan qanunvericiliyinin əsaslarından biri kimi qəbul edilmişdir. İlham Əliyev bu qanunun qəbulu ilə cinslər arasında bərabər hüquqların qorunmasına, qadınların iqtisadi və siyasi həyatda bərabər iştirak etməsinə şərait yaratmışdır. Qanun

cinslər arasında hər hansı diskriminasiyanın qarşısını almaq, qadınlarla kişilər arasında bərabər hüquqlar və imkanlar təmin etmək məqsədini daşıyır.

- "Məişət zorakılığına qarşı mübarizə haqqında Qanun (2010-cu il)": İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə qəbul edilmiş bu qanun, ailə daxilində qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması üçün hüquqi bazanı gücləndirmişdir. Məişət zorakılığı ilə mübarizə çərçivəsində qanun zorakılığa məruz qalmış qadınların hüquqlarını müdafiə edir və zorakılığın müxtəlif formalarına qarşı tədbirlər nəzərdə tutur.

İlham Əliyevin gender bərabərliyinin təmin edilməsinə dair imzaladığı fərmanlar və sərəncamlar bu sahədə daha məqsədyönlü və institusional yanaşmanı təmin etmişdir.

- "Azərbaycan Respublikasında məişət zorakılığının qarşısının alınması və qadın hüquqlarının müdafiəsi üzrə tədbirlər haqqında" Fərman (2011-ci il): Bu fərman məişət zorakılığına qarşı mübarizənin dövlət siyasəti çərçivəsində daha da gücləndirilməsini nəzərdə tutur. Fərman zorakılığa məruz qalmış qadınlar üçün sosial dəstək və reabilitasiya xidmətlərinin yaradılmasını, habelə hüquqi və psixoloji yardım mərkəzlərinin fəaliyyətinin genişləndirilməsini təmin edir.

- "Qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təbliği üzrə Dövlət Proqramı" Sərəncamı (2014-cü il): Bu sərəncam qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində dövlət səviyyəsində strateji tədbirlərin həyata keçirilməsini nəzərdə tutur. Sərəncamda qadınların sosial həyatda fəal iştirakı, iqtisadi müstəqilliyi və siyasi təmsilçiliyi üçün müxtəlif tədbirlər və proqramlar müəyyən edilmişdir.

- "Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyətinin gücləndirilməsi haqqında" Sərəncam (2006-cı il): Bu sərəncamla qadın hüquqlarının müda-

fıəsi və gender siyasətinin həyata keçirilməsi sahəsində fəaliyyət göstərən əsas qurumlardan biri olan Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin statusu daha da gücləndirilmişdir. İlham Əliyev bu komitənin fəaliyyətinin genişləndirilməsi və gender siyasəti ilə bağlı layihələrin icrasının dəstəklənməsi üçün xüsusi tədbirlər müəyyən etmişdir.

İlham Əliyevin qadınların iqtisadi hüquqlarının müdafiəsi və onların iqtisadi həyata fəal qatılması sahəsində həyata keçirdiyi tədbirlər də gender siyasətinin mühüm istiqamətlərindən biridir.

- "Sahibkarlığın İnkişafına Dəstək Proqramları": İlham Əliyev qadın sahibkarlığının inkişafı üçün müxtəlif iqtisadi təşəbbüslər irəli sürmüşdür. Qadınlara xüsusi kredit dəstəyi və biznes təlimləri təmin edən proqramlar qadınların iqtisadi müstəqilliyinin artırılmasında böyük rol oynayır. Dövlət investisiyaları və regional iqtisadi layihələr çərçivəsində qadınların iqtisadi sahədə fəal iştirakı təşviq edilir.

- "Qadınların İqtisadi İmkanlarının Artırılması": 2018-ci ildən başlayaraq, İlham Əliyev regionlarda qadınların iqtisadi hüquqlarını genişləndirmək və onların iş imkanlarını artırmaq üçün yeni iqtisadi dəstək proqramlarını təsdiqləmişdir. Bu proqramlar qadınların iqtisadi fəaliyyətdə daha çox təmsil olunmasını təmin edir və onların iqtisadi müstəqilliyini gücləndirir.

Prezident İlham Əliyevin sosial siyasət sahəsində də qadınların müdafiəsinə xüsusi diqqət yetirilməsi gender siyasətinin vacib komponentlərindən biridir. Bu istiqamətdə qəbul edilən qərarlar qadınların sosial müdafiəsini gücləndirir və onların hüquqlarının müdafiəsini təmin edir.

- "Sosial Müdafiə Sistemini Təkmilləşdirilməsi və Ailələrin Müdafiəsi haqqında" Qanun (2013-cü il): Bu qanun qadınların sosial müdafiəsini gücləndirmək məqsə-

dini daşıyır. Xüsusilə məişət zorakılığına məruz qalmış qadınların sosial dəstək alması və onların ailə üzvləri üçün sosial xidmətlərin təkmilləşdirilməsi bu qanunla təmin edilmişdir.

- Qadınların Təhsil və Səhiyyə Hüquqları: İlham Əliyevin sosial siyasətində qadınların təhsil və səhiyyə hüquqlarının təmin edilməsi əsas prioritetlərdən biri olmuşdur. Təhsilə çıxışın artırılması, qadınlar arasında savadlılıq səviyyəsinin yüksəldilməsi və onlara səhiyyə xidmətlərinin əlçatanlığı gender siyasətinin ayrılmaz hissəsidir.

Prezident İlham Əliyevin qadınların siyasi həyatda fəal iştirakını təmin etmək istiqamətində qəbul etdiyi qərarlar gender bərabərliyi sahəsində əhəmiyyətli addımlardır.

- "Qadınların Siyasi Həyatda İştirakının Artırılması üzrə Dövlət Proqramı" Fərmanı (2015-ci il): Bu fərmanla qadınların siyasi qərar qəbul etmə prosesində daha fəal iştirakını təmin etmək məqsədilə müxtəlif təşviqedicilərdən istifadə edilir. Fərman qadınların parlament və yerli idarəetmə orqanlarında təmsilçiliyinin artırılmasını nəzərdə tutur.

İlham Əliyevin prezidentliyi dövründə Azərbaycanda gender siyasətinin inkişafı istiqamətində bir sıra mühüm qanunvericilik aktları, fərmanlar və sərəncamlar qəbul edilmişdir. Bu qanunvericilik aktları gender bərabərliyinin təmin edilməsi, qadınların iqtisadi, siyasi və sosial həyatda daha fəal iştirak etməsi, məişət zorakılığı ilə mübarizə və qadın hüquqlarının müdafiəsi məqsədini daşıyır. Gender siyasəti sahəsində həyata keçirilən islahatlar, İlham Əliyevin Azərbaycan cəmiyyətində sosial ədalətin təmin edilməsinə və qadınların hüquqlarının qorunmasına verdiyi xüsusi əhəmiyyətin göstəricisidir. Bu islahatlar nəticəsində Azərbaycanda qadınların sosial və iqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırılmış, onların siyasi qərar qəbul etmə prosesində

rolu gücləndirilmişdir.

Azərbaycan beynəlxalq səviyyədə gender bərabərliyinin təmin edilməsi mövzusunda fəal mövqeyə malikdir. Dövlətin beynəlxalq platformalarda bu sahədəki siyasəti milli qanunvericiliyə uyğun olaraq formalaşmışdır və ölkə qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və bu sahədə beynəlxalq standartlara uyğunlaşmaq istiqamətində əhəmiyyətli addımlar atmışdır. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, gender bərabərliyinə dair qlobal təşəbbüslərin dəstəklənməsi və beynəlxalq müqavilələrə qoşulmaq Azərbaycanın gender siyasətində mühüm yer tutur.

Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarla gender bərabərliyi sahəsində sıx əməkdaşlıq edir. Bu əməkdaşlıq ölkədə gender bərabərliyinə nail olunmasında və qadın hüquqlarının qorunmasında vacib rol oynayır. Əsas beynəlxalq təşkilatlar və əməkdaşlıq formaları aşağıdakılardır [71; 237-238 / 78; 412]:

- Birləşmiş Millətlər Təşkilatı (BMT): Azərbaycan BMT-nin müxtəlif strukturları ilə, xüsusilə BMT-nin Qadınlar üçün İnkişaf Fondunun (UN Women) proqramları çərçivəsində sıx əməkdaşlıq edir. BMT-nin qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender bərabərliyinin təmin edilməsi və qadınların cəmiyyətdə səlahiyyətləndirilməsi mövzusunda qəbul etdiyi bir çox konvensiyalar Azərbaycan tərəfindən ratifikasiya edilmişdir. Xüsusilə "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" Konvensiya (CEDAW) Azərbaycanın gender siyasətində əsas beynəlxalq sənədlərdən biridir.

- Avropa Şurası: Azərbaycan Avropa Şurasının üzvü kimi bu təşkilatın gender bərabərliyinə dair tövsiyə və siyasətlərinə dəstək verir. Avropa Şurası çərçivəsində qəbul edilən məişət zorakılığına qarşı İstanbul Konvensiyası və digər genderlə bağlı sənədlər Azərbaycanın gender siya-

sətinin beynəlxalq standartlara uyğunluğunu təmin edir.

- İslam Əməkdaşlıq Təşkilatı (İƏT): Azərbaycan İƏT-in üzvü kimi müsəlman dünyasında gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində təşəbbüslərdə də fəal iştirak edir. İƏT çərçivəsində qadın hüquqlarının müdafiəsi və təhsil imkanlarının genişləndirilməsi üçün xüsusi tədbirlər görülmüşdür.

Azərbaycan qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində bir sıra beynəlxalq müqavilə və konvensiyalara qoşulmuşdur. Bu müqavilələr qadınların iqtisadi, siyasi və sosial həyatda bərabər hüquqlarını təmin etmək və onların diskriminasiyadan qorunmasına dair beynəlxalq öhdəliklər yaradır [80; 14-15].

- CEDAW Konvensiyası (1979): "Qadınlara qarşı ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında" BMT Konvensiyası Azərbaycan tərəfindən 1995-ci ildə ratifikasiya edilmişdir. Bu konvensiya, qadınlara qarşı diskriminasiyanın aradan qaldırılması və qadınların sosial, siyasi, iqtisadi və ailə həyatında bərabər hüquqlara malik olmaları ilə bağlı mühüm beynəlxalq çərçivə yaradır. Azərbaycan bu konvensiyanın icrası ilə bağlı dövrü hesabatlar hazırlayaraq beynəlxalq ictimaiyyətə təqdim edir.

- Beijing Platforması (1995): 1995-ci ildə BMT tərəfindən qəbul edilən Pekin Bəyannaməsi və Fəaliyyət Platforması qadınların vəziyyətinin yaxşılaşdırılması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində qlobal miqyasda mühüm sənədlərdən biridir. Azərbaycan bu platformaya qoşulmuş və onun tövsiyələrini öz milli siyasətində əks etdirmişdir.

- Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (SDGs): BMT-nin 2030-cu il Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM) çərçivəsində gender bərabərliyi (Məqsəd 5) Azərbaycan üçün mühüm prioritetdir. Bu məqsəd, gender bərabərliyinin təmin

edilməsi, qadınların hüquqlarının müdafiəsi və iqtisadi imkanlarının artırılması istiqamətində konkret addımların atılmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycan beynəlxalq forumlarda gender bərabərliyi məsələsinə dair mövqeyini daim ön planda saxlayır. Prezident İlham Əliyevin və Birinci vitse-prezident Mehriban xanım Əliyevanın beynəlxalq arenada çıxışları, xüsusilə gender bərabərliyi mövzusunda Azərbaycanın prinsiplial mövqeyini nümayiş etdirir [34; 278-279].

- İlham Əliyevin Beynəlxalq Çıxışları: Prezident İlham Əliyev BMT, Davos İqtisadi Forumu və digər beynəlxalq tədbirlərdə çıxış edərək gender bərabərliyinin sosial ədalətin və davamlı inkişafın əsas şərtlərindən biri olduğunu vurğulamışdır. O, qadınların cəmiyyətdə fəal iştirakının və hüquqlarının müdafiəsinin hər bir ölkənin inkişafı üçün zəruri olduğunu qeyd edir.

- Mehriban xanım Əliyevanın Qlobal Rolü: Azərbaycanın birinci vitse-prezidenti və Heydər Əliyev Fondunun rəhbəri Mehriban xanım Əliyeva qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təbliği sahəsində beynəlxalq səviyyədə fəal rol oynayır. Onun UNESCO və İSESCO kimi təşkilatlarla əməkdaşlığı çərçivəsində mədəniyyət və təhsil sahəsində qadınların rolunun artırılması məqsədilə mühüm təşəbbüslər irəli sürülmüşdür.

- Qlobal Forumlar: Azərbaycan həmçinin gender bərabərliyi mövzusunda təşkil olunan beynəlxalq forumlarda fəal iştirak edir. 2019-cu ildə Bakıda keçirilən “Qlobal Bakı Forumu” kimi tədbirlərdə qadınların iqtisadi və siyasi həyatda iştirakı ilə bağlı müzakirələr aparılmışdır. Azərbaycan bu cür qlobal platformalarda qadın hüquqlarının müdafiəsinə və gender bərabərliyinin təmin olunmasına dair mövqeyini gücləndirməkdədir.

Azərbaycan beynəlxalq səviyyədə qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi

üzrə bir sıra təşəbbüsləri dəstəkləmiş və bu təşəbbüslərin həyata keçirilməsində fəal iştirak etmişdir [46; 358-359].

- "He For She" Kampaniyası: Azərbaycan BMT-nin təşəbbüsü ilə başlanan "He For She" kampaniyasına dəstək verən ölkələrdən biridir. Bu kampaniya gender bərabərliyi ilə bağlı kişilərin də fəal rol oynamasını təşviq edir. Azərbaycanda bu kampaniya çərçivəsində gender bərabərliyi ilə bağlı bir sıra tədbirlər keçirilmişdir.

- Qadınların Sülh və Təhlükəsizlik Sahəsində Rolunun Artırılması: Azərbaycan beynəlxalq sülhməramlı missiyalarda qadınların fəal iştirakını dəstəkləyir. BMT-nin "Qadınlar, sülh və təhlükəsizlik" təşəbbüsünə qoşulan Azərbaycan, qadınların konfliktlərin həllində və sülh proseslərində rolunun artırılmasına xüsusi önəm verir. Ölkə sülhməramlı əməliyyatlarda qadınların rolunun gücləndirilməsi istiqamətində beynəlxalq əməkdaşlığı dəstəkləyir.

Azərbaycan gender bərabərliyinin təbliği və qadın hüquqlarının müdafiəsi sahəsində fəaliyyət göstərən beynəlxalq qeyri-hökumət təşkilatları (QHT-lər) ilə də sıx əməkdaşlıq edir. Bu QHT-lər qadınların hüquqlarının müdafiəsi, zorakılığa qarşı mübarizə və gender bərabərliyi mövzusunda geniş fəaliyyət göstərirlər [58; 272-274].

- Human Rights Watch və Amnesty International kimi təşkilatlar Azərbaycanda qadın hüquqları və gender bərabərliyi mövzusunda hökumətlə əməkdaşlıq edərək müxtəlif təhlillər və tövsiyələr təqdim etmişdir. Azərbaycan bu təşkilatların hesabatlarına cavab olaraq gender siyasətində islahatlar aparmış və tövsiyələrə uyğun olaraq qanunvericilik aktlarını təkmilləşdirmişdir.

Azərbaycan beynəlxalq münasibətlərdə gender bərabərliyinin təmin edilməsinə dair qəti mövqeyə malikdir. Beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq, konvensiyalara qoşulmaq və qlobal forumlarda gender bərabərliyi ilə bağlı təşəbbüslərin dəstəklənməsi ölkənin bu sahədə beynəlxalq

standartlara uyğunlaşma prosesinin vacib tərkib hissəsidir. Azərbaycan, həm milli, həm də beynəlxalq səviyyədə qadın hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin təmin edilməsi sahəsində böyük irəliləyişlər əldə etmiş və qlobal miqyasda qadınların səlahiyyətləndirilməsi mövzusunda fəal oyunçuya çevrilmişdir [80; 4-6].

NƏTİCƏ

İlham Əliyevin 2003-2023-cü illər dövründə qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyinin inkişafı ilə bağlı siyasət və təşəbbüsləri Azərbaycanın sosial və iqtisadi inkişafı kontekstində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu dövrdə dövlət siyasətində gender bərabərliyinə və qadınların hüquqlarının müdafiəsinə dair bir sıra strateji addımlar atılmışdır ki, bu da həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq arenada mühüm nəticələrə səbəb olmuşdur.

Birinci növbədə qeyd edilməlidir ki, Əliyevin rəhbərliyi altında Azərbaycanda qadınların sosial, siyasi və iqtisadi həyatda iştirakı artırılmışdır. Milli Məclisdə qadın deputatların sayının artması, hökumət və digər dövlət strukturlarında qadın liderlərin mövqelərinin gücləndirilməsi bu sahədə ciddi irəliləyiş kimi qeyd edilməlidir. Qadınların siyasi arenada daha fəal iştirakı, onların qəbul olunan qərarlarda təsir gücünün artması ölkənin demokratikləşməsi və inklüziv inkişafı baxımından əhəmiyyətli olmuşdur.

İlham Əliyevin dövründə həyata keçirilən qlobal təşəbbüslərdən biri, qadınların iqtisadi müstəqilliyinin təmin edilməsi və onların əmək bazarında daha geniş şəkildə təmsil olunması istiqamətində atılan addımlardır. İkinci əsas məqam budur ki, qadınların iqtisadi həyatda daha fəal iştirakı üçün genişmiqyaslı islahatlar həyata keçirilmiş, xüsusi proqramlar qəbul olunmuşdur. Kənd təsərrüfatı və kiçik biznes sahələrində qadın sahibkarların dəstəklənməsi proqramları onların iqtisadi güclənməsinə böyük təkan vermişdir. Bununla yanaşı, qadınların məşğulluq səviyyəsinin artırılması, onlara bərabər iş imkanlarının təmin edilməsi və əmək haqqı fərqliliyinin azaldılması ilə bağlı

aparılan siyasət də gender bərabərliyinə nail olmaq üçün önəmli addımlar olmuşdur.

Üçüncü məqam təhsilin inkişafı ilə bağlıdır. İlham Əliyevin rəhbərliyi altında həyata keçirilən dövlət proqramları və təhsil islahatları qadınların təhsil səviyyəsinin yüksəlməsinə və elmi fəaliyyətdə iştirakının artırılmasına şərait yaratmışdır. Təhsil sahəsində gender bərabərliyi və qızların məktəbə cəlb olunması səviyyəsi son illərdə xeyli yüksəlmişdir. Qadınların ali təhsilə və xüsusilə texnologiya, mühəndislik, elm sahələrinə cəlb olunması təşviq edilmişdir ki, bu da gələcək nəsillərin gender bərabərliyi baxımından daha əlverişli mühitdə yetişməsi üçün zəmin yaratmışdır.

Beynəlxalq səviyyədə İlham Əliyevin həyata keçirdiyi dördüncü mühüm təşəbbüs qadınların hüquqlarının müdafiəsinə dair beynəlxalq təşkilatlarla əməkdaşlıq və Azərbaycanın bu sahədə beynəlxalq konvensiyalara qoşulması olmuşdur. Azərbaycan, BMT, Avropa Şurası və digər beynəlxalq təşkilatların gender bərabərliyi ilə bağlı qəbul etdiyi sənədlərə qoşularaq, bu sahədə öz öhdəliklərini yerinə yetirmək istiqamətində mühüm addımlar atmışdır. Bu çərçivədə ölkədə həyata keçirilən hüquqi islahatlar qadınların hüquqlarının daha effektiv şəkildə qorunmasına və gender əsaslı ayrı-seçkiliyin qarşısının alınmasına yönəlmişdir.

Nəhayət, İlham Əliyevin liderliyi ilə ölkədə gender bərabərliyi üzrə global təşəbbüslər qadınların hüquqlarının genişləndirilməsi ilə yanaşı, beşinci əsas məqsədə, yəni qadın və uşaqların məişət zorakılığından qorunmasına yönəldilmişdir. Bu sahədə qəbul edilən qanunvericilik aktları və görülən tədbirlər zorakılıq qurbanlarına yardımı və onların müdafiəsini təmin etmək üçün ciddi hüquqi mexanizmlər yaratmışdır. Məişət zorakılığına qarşı mübarizədə dövlət orqanlarının və qeyri-hökumət təşkilatlarının

birgə fəaliyyəti, qadınlara göstərilən psixoloji, hüquqi və sosial dəstəyin gücləndirilməsi bu dövrdə ən mühüm nəticələrdən biri kimi qeyd olunmalıdır.

Ümumilikdə, İlham Əliyevin 2003-2023-cü illərdə həyata keçirdiyi qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüslər və gender bərabərliyinin inkişafı siyasəti Azərbaycanın sosial, siyasi və iqtisadi sisteminin modernləşməsi, demokratikləşməsi və dayanıqlı inkişafına xidmət etmişdir. Bu siyasət nəticəsində qadınların hüquqlarının müdafiəsi və onların cəmiyyətdə fəal iştirakı təmin olunmuş, gender bərabərliyi sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir. Azərbaycanın bu sahədə əldə etdiyi uğurlar regional və beynəlxalq səviyyədə örnək kimi qəbul olunur, ölkənin qlobal miqyasda gender bərabərliyi ilə bağlı təşəbbüslərinin davamlılığı təmin edilir.

Mehriban xanım Əliyevanın 2003-2023-cü illər ərzində qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində həyata keçirdiyi fəaliyyət, Azərbaycanın gender siyasətində mühüm dönüş nöqtələrindən birini təşkil edir. Onun liderliyi ilə həyata keçirilən bir sıra layihələr və təşəbbüslər həm ölkə daxilində, həm də beynəlxalq səviyyədə qadınların sosial, iqtisadi, siyasi və mədəni həyatda daha fəal iştirakı üçün zəmin yaratmışdır.

Birinci əsas nəticə Mehriban xanım Əliyevanın qadınların sosial və siyasi həyatda iştirakını artırmaq üçün gördüyü işlərdir. Onun fəal dəstəyi ilə Azərbaycanda qadınların cəmiyyətdə rolunun gücləndirilməsi və onların müxtəlif sahələrdə təmsilçiliyinin artırılması istiqamətində ciddi addımlar atılmışdır. Heydər Əliyev Fondu vasitəsilə qadınların hüquqlarını müdafiə edən, onların ictimai və mədəni həyatda iştirakını təşviq edən layihələr həyata keçirilmişdir. Qadınların liderlik mövqelərində daha geniş yer tutmaları üçün şəraitin yaradılması və onların qərar

qəbuletmə proseslərinə təsir imkanlarının artırılması bu dövrdə mühüm irəliləyişlərdən biri olmuşdur.

İkinci önəmli məsələ təhsil və mədəniyyət sahəsində qadınlara dəstəyin artırılmasıdır. Mehriban xanım Əliyeva qadınların təhsil hüquqlarının müdafiəsində və onların daha geniş təhsil imkanlarına çıxışının təmin edilməsində mühüm rol oynamışdır. Qadınların elmi, təhsil və texnologiya sahələrinə cəlb olunması, xüsusilə qızların məktəb təhsili və ali təhsilə çıxışlarının yaxşılaşdırılması onun diqqət yetirdiyi əsas istiqamətlərdən biri olmuşdur. Fondun təhsil proqramları, ölkə daxilində və xaricdə keçirilən tədbirlər bu sahədə gender bərabərliyinə nail olmaq istiqamətində ciddi irəliləyişlərə səbəb olmuşdur.

Bundan əlavə, Mehriban xanımın diqqətinin yönəldiyi əsas məsələlərdən biri də mədəniyyət sahəsində qadınların rolu və onların Azərbaycanın mədəni irsinin qorunmasında fəallığı ilə bağlıdır. Onun təşəbbüsləri nəticəsində qadınlar mədəni irsin qorunması və təbliği sahəsində daha geniş təmsil olunmuş, bu sahədə yeni imkanlar qazanmışlar. Qadınların incəsənət, musiqi və digər mədəni sahələrdə fəaliyyət göstərməsi, onların uğurlarının beynəlxalq arenada tanınması Azərbaycanın mədəni diplomatiyasına da müsbət təsir göstərmişdir.

Üçüncü nəticə Mehriban xanım Əliyevanın sosial rifah və qadınların sağlamlığı sahəsində həyata keçirdiyi fəaliyyətlə bağlıdır. Onun təşəbbüsü ilə həyata keçirilən bir çox sosial proqramlar qadınların və uşaqların sağlamlığının qorunması, onlara tibbi xidmətlərin əlçatanlığının artırılması məqsədi daşıyır. Xüsusilə, regionlarda qadınlar üçün tibbi yardımın genişləndirilməsi və onların reproduktiv sağlamlığının qorunması istiqamətində atılan addımlar böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə Mehriban xanımın nəzarəti altında aparılan proqramlar nəticəsində qadınlar üçün səhiyyə xidmətlərinə çıxış xeyli yaxşılaşmışdır.

Mehriban xanım Əliyevanın qlobal səviyyədəki beynəlxalq əməkdaşlıq və təşəbbüsləri də diqqətəlayiqdir. Dördüncü mühüm nəticə kimi, onun beynəlxalq arenada Azərbaycan qadınlarının hüquqlarını təmsil etməsi və gender bərabərliyinin təbliğinə verdiyi töhfələr göstərilə bilər. Mehriban xanımın fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycan beynəlxalq təşkilatlarla, o cümlədən BMT və UNESCO ilə sıx əməkdaşlıq qurmuş, qadınların hüquqlarının müdafiəsi sahəsində beynəlxalq öhdəliklərini yerinə yetirməkdə mühüm addımlar atmışdır. O, UNESCO-nun xoşməramlı səfiri kimi, təhsil və mədəniyyət sahəsində qadınların rolunun gücləndirilməsi istiqamətində bir sıra qlobal layihələrə imza atmışdır.

Beşinci əsas istiqamət Mehriban xanım Əliyevanın qadınlara qarşı zorakılığın qarşısının alınması və onların hüquqlarının müdafiəsinə yönəlmiş fəaliyyəti ilə bağlıdır. Onun təşəbbüsü ilə məişət zorakılığına qarşı mübarizə məqsədilə xüsusi proqramlar qəbul edilmiş, qadınlara hüquqi və psixoloji dəstəyin artırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilmişdir. Bu proqramlar qadınların hüquqlarının daha yaxşı qorunmasını təmin etmiş, zorakılıq qurbanlarına yardımını və onların reabilitasiyasını təşkil etmişdir.

Bu dövr ərzində Mehriban xanım Əliyevanın qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyi sahəsində göstərdiyi fəaliyyət nəticəsində Azərbaycanın qadın siyasətində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir. Onun rəhbərliyi ilə həyata keçirilən layihələr nəticəsində qadınların sosial və iqtisadi həyatda fəallığı artmış, gender bərabərliyinin təmin edilməsi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Qadınların hüquqlarının müdafiəsi, onların daha geniş imkanlara çıxışının təmin edilməsi və gender bərabərliyinin təbliği sahəsində Azərbaycanın nümunəvi ölkələrdən biri kimi tanınması, Mehriban xanım

Əliyevanın rəhbərlik etdiyi təşəbbüslərin səmərəliliyini təsdiqləyir.

Nəticə etibarilə, Mehriban xanım Əliyevanın 2003-2023-cü illərdə qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyinin inkişafı siyasəti, Azərbaycanın gender siyasətinə töhfə verməklə yanaşı, ölkənin beynəlxalq arenada qadın hüquqları sahəsində mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Onun liderliyi altında həyata keçirilən fəaliyyətlər qadınların cəmiyyətdəki mövqeyini gücləndirmiş, onların sosial və iqtisadi inkişafına şərait yaratmış və Azərbaycan qadınlarının hüquqlarının qorunmasında mühüm irəliləyişlərə nail olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası son illərdə qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüslər və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində mühüm addımlar atmış, bu istiqamətdə beynəlxalq tələblərə uyğun siyasət formalaşdırmağa və gələcək inkişaf perspektivlərini müəyyən etməyə çalışmışdır. Ölkənin bu sahədəki fəaliyyətləri, həm yerli, həm də beynəlxalq müstəvidə müxtəlif problemlərin həlli üçün atılan strateji addımlar və irəli sürülən təşəbbüslərlə əlaqələndirilmişdir. Bununla yanaşı, gələcək inkişaf perspektivlərini təmin etmək üçün müəyyən tələblərin qarşılınması və davamlı addımların atılması zəruridir.

Birinci məqam kimi, beynəlxalq təşkilatlar tərəfindən müəyyən edilmiş gender bərabərliyi tələblərini qeyd etmək lazımdır. BMT-nin Qadınlara qarşı Ayrı-seçkiliyin Ləğvi üzrə Konvensiyası (CEDAW), Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM), Avropa Şurasının qadın hüquqlarına dair standartları Azərbaycan üçün əsas hüquqi və normativ çərçivələr təşkil edir. Bu tələblər qadınların sosial, iqtisadi və siyasi həyatda bərabər şəkildə təmsil olunmasını və ayrı-seçkilik hallarının qarşısının alınmasını tələb edir. Azərbaycan Respublikası bu istiqamətdə müəyyən irəliləyişlərə nail olmuşdur, lakin bəzi sahələrdə daha çox iş

görülməsi vacibdir. Məsələn, qadınların əmək bazarındakı təmsilçiliyi, liderlik mövqelərində iştirakı və gender əsaslı əmək haqqı fərqlərinin azaldılması sahəsində hələ də əlavə tədbirlərin görülməsi tələb olunur.

İkinci əsas istiqamət qadınların sosial və iqtisadi müstəqilliyinin artırılmasıdır. Son illərdə Azərbaycan hökuməti qadın sahibkarlığını dəstəkləmək və onların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək üçün müxtəlif proqramlar həyata keçirmişdir. Bununla yanaşı, kənd yerlərində yaşayan qadınların iqtisadi fəaliyyətlərə cəlb olunması üçün daha geniş imkanlar yaradılması lazımdır. Gələcəkdə qadınların iqtisadi iştirakını genişləndirmək üçün maliyyə dəstəyi proqramlarının genişləndirilməsi, sahibkarlığın təşviqi və iş yerlərinin yaradılması üzrə fəaliyyətlərin artırılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahədə, xüsusilə, rəqəmsal texnologiyalardan istifadə edərək qadınların yeni sahələrə çıxışını təmin etmək vacibdir.

Üçüncü məqam isə təhsil və mədəniyyət sahələrində gender bərabərliyinin təmin olunmasıdır. Qadınların təhsil sahəsindəki təmsilçiliyi artmış olsa da, texnoloji və mühəndislik kimi sahələrdə onların iştirakı hələ də məhdud qalır. Bu sahələrdə gender bərabərliyini təmin etmək və qızların STEM (elm, texnologiya, mühəndislik, riyaziyyat) sahələrinə cəlb olunması üçün gələcəkdə daha çox təşviqədiçi proqramların həyata keçirilməsi vacibdir. Eyni zamanda, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və qadınların təhsil imkanlarının genişləndirilməsi Azərbaycanın beynəlxalq rəqabət qabiliyyətinin artırılmasında da vacib rol oynaya bilər.

Dördüncü mühüm istiqamət məişət zorakılığı və qadınlara qarşı zorakılıq halları ilə mübarizədir. Bu sahədə beynəlxalq standartlara uyğun olaraq hüquqi çərçivənin gücləndirilməsi, zorakılıq qurbanlarına dəstək verən sığınacaqların artırılması və qadınların hüquqi yardıma çıxış

imkanlarının genişləndirilməsi gələcək inkişaf üçün vacibdir. Eyni zamanda, ictimai maarifləndirmə kampaniyalarının keçirilməsi, zorakılığın qarşısının alınması üzrə tədbirlərin genişləndirilməsi, zorakılıq hallarının vaxtında aşkar olunması üçün hüquq-mühafizə orqanları ilə vətəndaş cəmiyyətinin əməkdaşlığının gücləndirilməsi vacibdir.

Beşinci vacib perspektiv qadınların siyasi və ictimai həyatda fəallığının artırılmasıdır. Azərbaycanda qadınların parlamentdə və icraedici orqanlarda təmsilçiliyi artmaqdadır, lakin bu sahədə daha geniş irəliləyişlərə ehtiyac vardır. Xüsusilə, qadınların yerli özünüidarə orqanlarında, hökumət və ictimai təşkilatlarda rəhbər mövqelərə gətirilməsi gələcək üçün strateji məqsəd olmalıdır. Bu istiqamətdə kvotalar tətbiq etmək və qadınların liderlik bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün xüsusi təlim proqramları təşkil etmək önəmlidir. Eyni zamanda, siyasi partiyalarda qadınların təmsilçiliyinin artırılması və onların qərar qəbuletmə prosesində daha fəal iştirakını təmin etmək üçün əlavə tədbirlər görülməlidir.

Nəhayət, Azərbaycan Respublikasının qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüsləri və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığını davam etdirməsi və bu sahədə daha geniş miqyaslı layihələr həyata keçirməsi önəmli bir amil olaraq qalır. Azərbaycanın beynəlxalq təşkilatlar və donor qurumları ilə əməkdaşlığı qadın hüquqlarının müdafiəsi, gender əsaslı layihələrin genişləndirilməsi və resursların artırılması baxımından faydalıdır. Eyni zamanda, Azərbaycan regional lider olaraq digər ölkələrə də gender bərabərliyi sahəsində nümunə ola bilər.

Azərbaycan Respublikası gender bərabərliyi və qadın hüquqları sahəsində müəyyən uğurlara nail olsa da, bu sahədə irəliləyişə doğru daha çox addımlar atılmalıdır. Beynəlxalq tələblərə cavab vermək və qadınların hər sahədə bərabər iştirakını təmin etmək üçün hökumət və

vətəndaş cəmiyyəti əməkdaşlığını gücləndirmək, iqtisadi, təhsil və sosial sahələrdə gender bərabərliyini dəstəkləyən davamlı və inklüziv siyasətlər həyata keçirmək vacibdir.

Azərbaycan Respublikasının Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi, 2003-2023-cü illər ərzində qadınlara istiqamətli qlobal təşəbbüslər və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində mühüm işlər həyata keçirmişdir. Bu dövr ərzində Komitənin fəaliyyətinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardan ibarət olmuşdur:

Komitə qadınların siyasət və idarəetmə sahəsində iştirakını genişləndirmək məqsədilə müxtəlif proqramlar və təşəbbüslər həyata keçirmişdir. Xüsusilə, qadınların qərar qəbul etmə proseslərində daha fəal iştirakı təmin olunmuşdur. Milli qanunvericiliyə dəyişikliklər edilməklə, qadınların hüquqları daha da möhkəmləndirilmiş və onların seçkilərdə namizədlik irəli sürməsinə şərait yaradılmışdır.

Dövlət Komitəsi BMT-nin qadın hüquqları üzrə fəaliyyət göstərən qurumları, xüsusən də "BMT Qadınlar" təşkilatı ilə sıx əməkdaşlıq etmişdir. Azərbaycanın qadın hüquqlarının müdafiəsi istiqamətində beynəlxalq konvensiyalara qoşulması, həmçinin beynəlxalq forumlarda iştirak etməsi ölkənin qlobal səviyyədə gender bərabərliyinə verdiyi töhfəni artırmışdır.

Komitə qadınlara qarşı məişət zorakılığı ilə mübarizədə xüsusi diqqət göstərmişdir. 2010-cu ildə qəbul edilən "Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında" qanun bu sahədə mühüm addım hesab edilir. Zorakılığın qarşısını almaq üçün müxtəlif hüquqi və sosial dəstək mexanizmləri yaradılmışdır. Qadınlar üçün sığınacaqların və məsləhət mərkəzlərinin yaradılması da bu istiqamətdə atılan mühüm addımlardan biridir.

Qadınların iqtisadi müstəqilliyini təmin etmək üçün Komitə müxtəlif təlim proqramları, kredit dəstəyi layihə-

ləri və kiçik sahibkarlıq təşəbbüslərini dəstəkləmişdir. Xüsusilə, regionlarda qadınların iqtisadi fəallığını artırmaq məqsədilə icmalarla işgüzar layihələr həyata keçirilmişdir.

Qadınların və qızların təhsilə və səhiyyə xidmətlərinə əlçatanlığını artırmaq məqsədilə Komitə mühüm addımlar atmışdır. Qızların təhsildən yayınmasının qarşısının alınması və sağlamlıq xidmətlərinə bərabər çıxışın təmin edilməsi gender bərabərliyinin inkişafında əhəmiyyətli rol oynamışdır.

Qadın hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsi istiqamətində addımlar atılmışdır. Gender əsaslı ayrı-seçkiliyin aradan qaldırılması və qadınların sosial hüquqlarının müdafiəsi üçün yeni qanunlar və strategiyalar hazırlanmışdır.

2003-2023-cü illər arasında Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanda qadınların hüquqlarının müdafiəsi və gender bərabərliyinin inkişafı sahəsində əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edilmişdir. Komitənin qlobal təşəbbüslərdə fəal iştirakı və yerli səviyyədə həyata keçirdiyi tədbirlər Azərbaycan cəmiyyətində qadınların rolunun daha da güclənməsinə səbəb olmuşdur.

BƏZİ STATİSTİK MƏLUMATLARCədvəl 1¹.**2010-2023-cü illərin statistik məlumatlarına əsasən
Azərbaycan Respublikası əhalisinin cins üzrə bölgüsü**
(min nəfərlə)

İllər	Əhalinin sayı - cəmi	<i>o cümlədən:</i>		Əhalinin ümumi sayına nisbətən, faizlə		Hər 1000 kişiyə düşən qadınların sayı
		kişilər	qadınlar	kişilər	qadınlar	
2010	8997.6	4455.5	4542.1	49.5	50.5	1019
2011	9111.1	4517.1	4594.0	49.6	50.4	1017
2012	9235.1	4583.5	4651.6	49.6	50.4	1015
2013	9356.5	4648.8	4707.7	49.7	50.3	1013
2014	9477.1	4713.5	4763.6	49.7	50.3	1011
2015	9593.0	4775.8	4817.2	49.8	50.2	1009
2016	9705.6	4835.6	4870.0	49.8	50.2	1007
2017	9810.0	4891.2	4918.8	49.9	50.1	1006
2018	9898.1	4938.0	4960.1	49.9	50.1	1005
2019 ²	9951.4	4948.5	5002.9	49.7	50.3	1011
2020	9974.0	4960.6	5013.4	49.7	50.3	1011
2021	10026.1	4986.5	5039.6	49.7	50.3	1011
2022	10063.3	5007.2	5056.1	49.8	50.2	1010
2023	10127.1	5039.6	5087.5	49.8	50.2	1010

Qeyd: Cədvəl 1-də 2020-2023-cü illərdə əhalinin cinslər üzrə bölgüsü işğal olunmuş ərazilərdə yaşayan əhali istisna olmaqla hesablanmışdır.

¹Əhali | Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

²Siyahıya alınmanın tarixinə qədərki statistik məlumatları əhatə edir.

Cədvəl 2³.

Əhalinin cins və yaş qrupları üzrə bölgüsü
(əhalinin siyahıyaalınmalarının məlumatlarına
əsasən - min nəfər).

Yaş qrupları	2009			2019 ⁴		
	Cəmi	<i>o cümlədən:</i>		Cəmi	<i>o cümlədən:</i>	
		kişilər	qadınlar		kişilər	qadınlar
Şəhər və kənd yerləri üzrə - cəmi						
Cəmi	8922.4	4414.4	4508.0	9951.4	4948.5	5002.9
<i>o cümlədən</i>						
0-4	681.6	364.6	317.0	673.5	357.8	315.7
5-9	648.1	345.1	303.0	856.0	457.2	398.8
10-14	763.9	399.5	364.4	774.9	414.3	360.6
15-19	922.3	467.4	454.9	650.9	344.1	306.8
20-24	925.6	458.3	467.3	735.3	366.8	368.5
25-29	794.3	394.5	399.8	927.7	450.0	477.7
30-34	659.1	326.0	333.1	914.3	449.2	465.1
35-39	633.8	306.1	327.7	784.9	392.3	392.6
40-44	668.4	319.5	348.9	642.4	321.4	321.0
45-49	677.9	327.8	350.1	599.9	293.2	306.7
50-54	509.9	245.9	264.0	625.3	296.9	328.4
55-59	322.8	153.1	169.7	625.4	296.0	329.4
60-69	339.4	152.5	186.9	773.6	356.4	417.2
70 və yuxarı	375.3	154.1	221.2	367.3	152.9	214.4

³Əhali | Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

⁴ Əhalinin siyahıyaalınması dövründə işğal altında olmuş ərazilərdəki əhali istisna olmaqla;

Şəhər yerləri üzrə - cəmi						
Cəmi	4739.1	2330.5	2408.6	5440.3	2676.9	2763.4
o cümlədən						
0-4	341.7	182.2	159.5	352.1	185.5	166.6
5-9	319.3	170.8	148.5	451.8	239.6	212.2
10-14	374.9	197.4	177.5	415.2	221.1	194.1
15-19	469.8	237.0	232.8	339.8	179.4	160.4
20-24	501.9	245.3	256.6	374.9	184.4	190.5
25-29	440.6	216.8	223.8	496.1	235.0	261.1
30-34	357.9	175.3	182.6	514.4	248.7	265.7
35-39	335.1	158.3	176.8	452.0	224.3	227.7
40-44	353.2	165.2	188.0	360.1	179.0	181.1
45-49	378.4	182.3	196.1	323.9	155.6	168.3
50-54	294.5	142.3	152.2	331.3	153.3	178.0
55-59	195.6	93.3	102.3	351.0	165.1	185.9
60-69	198.9	90.8	108.1	467.7	215.7	252.0
70 və yuxarı	177.3	73.5	103.8	210.0	90.2	119.8
Kənd yerləri üzrə - cəmi						
Cəmi	4183.3	2083.9	2099.4	4511.1	2271.6	2239.5
o cümlədən						
0-4	339.9	182.4	157.5	321.4	172.3	149.1
5-9	328.8	174.3	154.5	404.2	217.6	186.6
10-14	389.0	202.1	186.9	359.7	193.2	166.5
15-19	452.5	230.4	222.1	311.1	164.7	146.4
20-24	423.7	213.0	210.7	360.4	182.4	178.0
25-29	353.7	177.7	176.0	431.6	215.0	216.6
30-34	301.2	150.7	150.5	399.9	200.5	199.4
35-39	298.7	147.8	150.9	332.9	168.0	164.9

40-44	315.2	154.3	160.9	282.3	142.4	139.9
45-49	299.5	145.5	154.0	276.0	137.6	138.4
50-54	215.4	103.6	111.8	294.0	143.6	150.4
55-59	127.2	59.8	67.4	274.4	130.9	143.5
60-69	140.5	61.7	78.8	305.9	140.7	165.2
70 və yuxarı	198.0	80.6	117.4	157.3	62.7	94.6

Cədvəl 3⁵.

**15 və yuxarı yaşda
əhalinin savadlılıq səviyyəsi
(faizlə)**

İllər	Cəmi	<i>o cümlədən:</i>	
		kişilər	qadınlar
Şəhər və kənd yerləri üzrə - cəmi			
2019	99.8	99.8	99.7
2020	99.8	99.8	99.7
2021	99.8	99.8	99.7
2022	99.8	99.8	99.7
Şəhər yerləri üzrə			
2019	99.9	99.9	99.8
2020	99.9	99.9	99.8
2021	99.9	99.9	99.8
2022	99.9	99.9	99.8
Kənd yerləri üzrə			
2019	99.7	99.8	99.6
2020	99.7	99.8	99.6
2021	99.7	99.8	99.6
2022	99.7	99.8	99.6

⁵Əhali | Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsi

Cədvəl 4⁶**2022-ci ildə Azərbaycan Respublikası üzrə əhəlinin orta illik sayı (min nəfər).**

Azərbaycan Respublikası	Cəmi	o cümlədən:		Şəhər yerləri	o cümlədən:		Kənd yerləri	o cümlədən:	
		kişilər	qadınlar		kişilər	qadınlar		kişilər	qadınlar
	10095.2	5023.4	5071.8	5514.8	2713.4	2801.4	4580.4	2310.0	2270.4

Cədvəl 5⁷**2023-cü ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikası üzrə əhəlinin orta illik sayı (min nəfər).**

Azərbaycan Respublikası	Cəmi	o cümlədən:		Şəhər yerləri	o cümlədən:		Kənd yerləri	o cümlədən:	
		kişilər	qadınlar		kişilər	qadınlar		kişilər	qadınlar
	10127.1	5039.6	5087.5	5527.2	2719.3	2807.9	4599.9	2320.3	2279.6

⁶<http://stat.gov.az>.⁷<http://stat.gov.az>.

Cədvəl 5⁸

2023-cü ilin əvvəlinə Azərbaycan Respublikasının iqtisadi rayonları və inzibati ərazi vahidləri üzrə 14-29 yaşda olan gənclərin sayı (min nəfər).

İqtisadi rayonların və inzibati ərazi vahidlərinin adları	Cəmi	<i>o cümlədən:</i>			
		şəhər	kənd	kişilər	qadınlar
Azərbaycan Respublikası	2295.1	1208.4	1086.7	1186.4	1108.7
Bakı şəhəri	491.3	491.3	-	253.2	238.1
Naxçıvan Muxtar Respublikası	104.2	37.1	67.1	54.1	50.1
Abşeron-Xızı iqtisadi rayonu	195.5	169.4	26.1	98.9	96.6
Dağlıq Şirvan iqtisadi rayonu	77.5	26.1	51.4	40.6	36.9
Gəncə-Daşkəsən iqtisadi rayonu	135.0	95.3	39.7	69.9	65.1
Qarabağ iqtisadi rayonu	174.7	57.7	117.0	91.5	83.2
Qazax-Tovuz iqtisadi rayonu	159.0	37.8	121.2	83.8	75.2
Quba-Xaçmaz iqtisadi rayonu	126.1	40.8	85.3	65.4	60.7
Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu	222.7	56.2	166.5	116.6	106.1
Mərkəzi Aran iqtisadi rayonu	164.8	63.8	101.0	84.1	80.7
Mil-Muğan iqtisadi rayonu	122.4	29.9	92.5	62.3	60.1
Şəki-Zaqatala iqtisadi rayonu	138.7	37.3	101.4	71.1	67.6
Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu	70.8	14.5	56.3	37.9	32.9
Şirvan-Salyan iqtisadi rayonu	112.4	51.2	61.2	57.0	55.4

Cədvəl 6
İllər üzrə (2010-2022) cins bölgüsündə əhalinin təbii artımı, doğulanlar və ölənlər (nəfər)

İllər	Kişilər				Qadınlar			
	təbii artım	doğulanların sayı	ölənlərin sayı	onlardan 1 yaşadək ölən uşaqlar	təbii artım	doğulanların sayı	ölənlərin sayı	onlardan 1 yaşadək ölən uşaqlar
Şəhər və kənd yerləri üzrə - cəmi								
2010	60886	89134	28248	1018	51177	76509	25332	825
2011	65720	94696	28976	1047	56590	81376	24786	856
2012	64099	93587	29488	1035	55353	80882	25529	849
2013	63478	92574	29096	1028	54810	80097	25287	834
2014	61755	91410	29655	976	53100	79093	25993	679
2015	59285	88415	29130	1220	52228	77795	25567	813
2016	54985	84909	29924	999	47831	74555	26724	667
2017	46155	76584	30429	993	40777	67457	26680	707
2018	43581	74224	30643	892	38151	64758	26607	655
2019	45234	75160	29926	953	40029	66019	25990	604
2020	25326	67407	42081	736	25598	59164	33566	506
2021	19923	60184	40261	476	15483	52100	36617	364
2022	31783	64940	33157	521	30253	57906	27653	438

⁹<http://stat.gov.az>.

Cədvəl 7¹⁰

**2010-2023-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında əhəlinin
statistikasına uyğun olaraq doğumun yaş əmsalları.**

İllər	Müvafiq yaş qruplarında olan hər 1000 qadına düşən diri doğulanların sayı								
	15-49 yaşda - cəmi	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	
				o cümlədən yaş qrupları üzrə:					
		Şəhər və kənd yerləri üzrə - cəmi							
2010	69.7	60.0	172.9	127.2	57.8	29.4	5.1	0.7	
2011	59.9	56.7	186.6	137.6	59.6	29.7	5.4	0.6	
2012	58.3	53.3	189.6	130.4	63.2	24.8	5.3	0.6	
2013	56.8	47.2	165.7	133.2	65.9	25.3	5.2	0.6	
2014	54.8	52.9	168.6	125.0	60.5	23.2	4.5	0.5	
2015	52.9	52.4	166.6	118.3	58.6	23.1	4.6	0.5	
2016	49.8	52.8	164.8	110.5	52.9	21.2	4.5	0.5	
2017	45.0	45.7	151.1	105.3	49.1	19.0	4.1	0.3	
2018	53.1	44.2	142.0	98.2	45.2	17.4	4.0	0.4	
2019	54.2	46.8	144.1	97.4	46.8	19.1	4.4	0.7	
2020	48.6	39.6	130.7	91.5	44.5	17.7	4.2	0.8	
2021	43.0	29.7	111.5	86.8	44.6	17.8	4.1	0.7	
2022	46.8	37.3	131.4	95.5	45.5	18.4	4.3	1.0	
2023	42.6	33.4	119.9	90.2	43.4	18.0	4.4	1.2	

¹⁰ 003_3.xls (live.com)

Cədvəl 8¹¹

Rəsmi qeydə alınmış nikahda olan anaların yaşına və doğum ardıcılığına görə 2023-cü ildə diri doğulan uşaqların sayı.

	Diri doğulanların sayı - cəmi	o cümlədən ardıcılığa görə::					Doğulanların ümumi sayına nisbətən, faizlə
		birinci	ikinci	üçüncü	dör- düncü	beşinci və çox	
Cəmi, nəfər	96998	44324	31898	16322	3443	1011	86.1
o cümlədən aşağıdakı yaş qruplarında olan qadınlar tərəfindən doğulanlar:							
15-17	122	120	2	-	-	-	7.0
18-19	7072	6217	827	27	1	-	71.8
20-24	31719	18935	10504	2094	164	22	87.2
25-29	30947	12225	11829	5813	902	178	91.6
30-34	18615	4559	6456	5750	1455	395	90.0
35-39	6871	1634	1849	2294	774	320	84.5
40-44	1338	450	341	318	141	88	79.8
45-49	230	129	67	21	6	7	81.6
50 və yuxarı	84	55	23	5	-	1	84.8

¹¹ 003_6.xls (live.com)

Cədvəl 9¹².**Doğum zamanı ananın orta yaşı (yaş sayı)**

İllər	Uşaq doğmuş anaların orta yaşı	
	birinci uşağı	bütün uşaqları
2010	24.4	24.8
2011	23.4	24.7
2012	23.5	24.9
2013	23.5	25.0
2014	23.2	25.0
2015	23.3	25.1
2016	23.6	25.2
2017	23.8	25.4
2018	23.9	25.6
2019	24.0	25.7
2020	24.2	25.9
2021	24.6	26.4
2022	24.3	26.1

¹² 003_7-8.xls (live.com)

Cədvəl 10.

**Doğum zamanı şəhər və kənd yerləri üzrə
ananın orta yaşı (yaş sayı)**

İllər	Uşaq doğmuş anaların orta yaşı		
	Cəmi	şəhər yerlərində	kənd yerlərində
2010	24.8	25.4	24.2
2011	24.7	25.4	24.1
2012	24.9	25.6	24.2
2013	25.0	25.7	24.3
2014	25.0	25.8	24.3
2015	25.1	25.9	24.4
2016	25.2	26.1	24.4
2017	25.4	26.3	24.6
2018	25.6	26.5	24.7
2019	25.7	26.7	24.8
2020	25.9	26.9	25.0
2021	26.4	27.5	25.5
2022	26.1	27.2	25.1

Cədvəl 11¹³.

Azərbaycan Respublikasının əhali statistikasında 2010-2022-ci illər üzrə ana ölümünün say göstəriciləri

İllər	Nəfər	Hər 100 000 nəfər diri doğulana
2010	26	15.7
2011	27	15.3
2012	26	14.9
2013	25	14.5
2014	25	14.6
2015	24	14.4
2016	22	13.8
2017	21	14.6
2018	17	12.2
2019	21	14.9
2020	20	15.8
2021	20	17.8
2022	18	14.7

¹³ 004_6.xls (live.com)

Cədvəl 12.

2003-2023-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında qadınlarla bağlı baş vermiş əsaslı dəyişikliklərin sahələr, fəaliyyət və nailiyyət istiqamətləri üzrə siyahısı

İl	Sahə	Əsas Fəaliyyətlər və Nailiyyətlər
2003	Siyasət	Mehriban xanım Əliyevanın Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə deputat seçilməsi.
2004	İqtisadiyyat	Qadınların sahibkarlıq fəaliyyəti üçün dövlət dəstəyinin artırılması; qadın sahibkarlar üçün yeni kredit proqramlarının tətbiqi.
2005	Siyasət	Qadınların seçkilərdə iştirakının artırılması; parlamentdə qadın deputatların sayı 12%-ə çatır.
2006	Hüquq	“Gender bərabərliyinin təminatları haqqında” qanunun qəbul edilməsi.
2007	Mədəniyyət	Azərbaycan qadınlarının beynəlxalq mədəniyyət festivallarında fəal iştirakı; Mehriban xanım Əliyevanın UNESCO-nun xoşməramlı səfiri seçilməsi.
2008	Təhsil	Qız uşaqları üçün təhsil proqramlarının genişləndirilməsi; regionlarda qızların məktəbə davamiyyətinin artırılması məqsədilə layihələrin həyata keçirilməsi.
2009	İdman	Azərbaycan qadın idmançılarının beynəlxalq yarışlarda qazandıqları medallların sayı artır; Avropa çempionatlarında uğurlar.
2010	Hüquq	“Məişət zorakılığının qarşısının alınması haqqında” qanunun qəbul edilməsi.
2011	Siyasət	Qadınların yerli özünüidarəetmə orqanlarına seçilmə səviyyəsinin artması; bələdiyyələrdə qadınların sayının yüksəlməsi.
2012	İqtisadiyyat	Qadınlara dəstək fondunun yaradılması; qadınlar üçün yeni biznes inkubatorlarının açılması.

2013	Siyasət	Mehriban xanım Əliyevanın Heydər Əliyev Fondunun prezidenti kimi humanitar layihələrdə qadınların rolunu artırması.
2014	Səhiyyə	Ana və uşaq sağlamlığı üzrə proqramların genişləndirilməsi; qadınların reprodaktiv hüquqlarının qorunması sahəsində islahatlar.
2015	Mədəniyyət	Azərbaycan qadınlarının milli irsin qorunmasında iştirakı; muğam və milli musiqi sahəsində qadın sənətkarların tanınması.
2016	İdman	Azərbaycan qadınlarının Rio-de-Janeyro Olimpiya Oyunlarında uğurlu çıxışı; qadın idmançılar tərəfindən əldə edilən medallar.
2017	Siyasət	Qadınların ictimai həyatda fəallığının artması; qadınların nazirliklərdə və dövlət idarələrində rəhbər vəzifələrə təyin edilməsi.
2018	İqtisadiyyat	Qadın sahibkarların sayının 35%-ə çatması; qadınların iqtisadiyyatda iştirakının genişləndirilməsi üçün dövlət proqramlarının təsdiqi.
2019	Təhsil	Qızların STEM (elmlər, texnologiya, mühəndislik, riyaziyyat) sahələrinə cəlb olunması üçün xüsusi layihələrin başlanması.
2020	Siyasət	II Qarabağ müharibəsində qadınların cəbhə arxasında və yardım fəaliyyətlərində fəal iştirakı.
2021	Sosial	COVID-19 pandemiyası zamanı qadınların səhiyyə və sosial xidmətlər sahəsində göstərdikləri əvəzsiz xidmətlər.
2022	Hüquq	Qadınların hüquqlarının qorunması və gender bərabərliyinin təmin edilməsi üçün yeni qanun layihələrinin müzakirəsi.
2023	Siyasət	Qadınların parlament və bələdiyyə seçkilərində yüksək səviyyədə təmsil olunması; qadınların siyasi proseslərdə rolunun gücləndirilməsi.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1. Abbasov Ə., Adıgözəlova S. Azərbaycan Respublikası XX əsrin sonu – XXI əsrin başlanğıcında: ümumi icmal. // Azərbaycanca qadın məsələsi (XX əsrin 90-cı illərindən bugünə qədər). Bakı, Təknur, 2012, s.5-60.

2. Abbasov Ə., Mirzəzadə R. Müasir Azərbaycanda gender siyasəti (Fəlsəfə, Tarix, Nəzəriyyə, Statistika). Bakı, Səda, 2006, 204 s.

3. Abdullayeva A. Keçid dövründə qadınların əmək bazarında vəziyyəti / Cins. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı, Adiloğu, 2003, s.111-116.

4. Abdullayeva A. Sosial-iqtisadi proseslərin demografiyaya təsiri // Gender. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı, Adiloğu, 2003, s.258-264.

5. Abdullayeva Ş. Qüvvələrini əsirgəmirlər. // “Azərbaycan qadını”. 1974, №2, s.14.

6. Axundova E. Heydər Əliyev. Şəxsiyyət və zaman. Üçüncü hissə (1982-1990). Bakı, Ozan, 2009, 804 s.

7. Axundova A. Heydər Əliyev və Azərbaycanda Dövlət qadın siyasəti / Heydər Əliyev və Azərbaycanda Dövlətin qadın siyasəti. Ümumrespublika Konqresi. Bakı, Qafqaz universiteti, 2008, s.57-61.

8. Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti (I kitab). Bakı, Nurlar, 2008, 440 s.

9. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. On yeddinci kitab (iyul, 1998 – oktyabr, 1998). Bakı, Azərənəşr, 2006, 528 s.

10. Danışır qurultay nümayəndələri // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1998, №8-9, s.5, 7-72

11. Azərbaycan qadını XXI əsrin astanasında (Fatma Abdullazadənin çıxışı) // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1998, №10-11, s.3-23

12. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İyirmi beşinci kitab (fevral, 2000 – mart, 2000). Bakı, Azərənəşr, 2008, 520 s.

13. Nəcəfova S., Səfiyev S. Azərbaycanın qeyri-hökumət qadın təşkilatları. Bakı, Şirvanəşr, 90 s.

14. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2003-cü ildə gördüyü işlərin hesabatı // http://gender-az.org/doc/az/organization/gen_gov/otchet.html

15. Camalova D, Öməröva S, Gəncəli S. Qadın hərəkətinin ön cərgələrində. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2004, 224 s.

16. Azərbaycan qadınlarının II qurultayına // “Azərbaycan” qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224

17. Azərbaycan qadınlarının II qurultayı // “Azərbaycan” qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224

18. Azərbaycan qadınlarının II qurultayı nümayəndələrinin Azərbaycan xalqına müraciəti // “Azərbaycan” qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224

19. Azərbaycan qadınlarının II qurultayının qətnaməsi // “Azərbaycan” qəzeti, 2003, 28 sentyabr, №224

20. “Kommunist” qəz., 1978, №243, 22 oktyabr, s.4

21. Qayğı və tələbkarlıq əsas meyarlardır (Azərbaycan KP MK katibi S.Ç. Qasımova ilə müsahibə) // “Azərbaycan qadını”, 1984, №10, s.2-4

22. Qızlar hünər meydanında. // “Azərbaycan qadını”, 1976, №4, s. 2-3

23. Mirzəyev T. Naxçıvan MSSR-də əmək ehtiyatları və ondan səmərəli istifadə məsələləri. Bakı, Elm, 1983, 104 s.

24. Muradov Ş.M. Azərbaycan SSR-in əmək ehtiyatları. (Nəzəri-metodoloji və sosial-iqtisadi aspektlər). Bakı, Elm, 1987, 260 s.

25. Naxçıvan statistika güzgüsündə. Tarixi statistiki məcmuə. Bakı, 1999, 127 s.

26. Айвазова С. Г. Контракт «работающей матери»: нарушения или расторжение? (К вопросу об особенностях гендерной политики в современной России) // Журнал «Женщины демографических в российском обществе», 2011, №3 (60), с.13-22

27. Айвазова С. Г. Русские женщины в лабиринте равноправия (Очерки политической теории и истории. Документальные материалы). М., РИК Русанова, 1998, 407 с.

28. Женщины мира в борьбе за социальный прогресс. М., Мысль, 1972, 381 с.

29. Здравомыслова Е., Темкина А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии // Журнал «Социс», 2000, № 11, с.15-24

30. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1970 году. Статистический сборник. Баку, ЦСУ при Совете министров Азербайджанской ССР, 1972, 458 с.

31. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1972 году. Статистический сборник. Баку, ЦСУ при Совете министров Азербайджанской ССР, 1973, 378 с.

32. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1973 году. Статистический сборник. Баку, ЦСУ при Совете министров Азербайджанской ССР, 1974, 396 с.

33. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1974 году. Статистический сборник. Баку, ЦСУ при Совете министров Азербайджанской ССР, 1975, 402 с.

34. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1975 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1976, 459 с.

35. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1977 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1978, 288 с.

36. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1978 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1979, 260 с.

37. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1980 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1981, 291 с.

38. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1982 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1983, 273 с.

39. Народное хозяйство Азербайджанской ССР в 1985 году. Статистический сборник. Баку, Азернешр, 1986, 315 с.

40. Народное хозяйство Азербайджанской ССР за 60 лет. Юбилейный статистический сборник. Баку, Азернешр, 1980, 375 с.

41. Народное хозяйство Азербайджанской ССР к 60-летию образования СССР. Юбилейный статистический сборник. Баку, Азернешр, 1982, 354 с.

42. Роткирх А., Темкина А. Советские гендерные контракты и их трансформация в современной России // Российский гендерный порядок: Социологический подход. Коллективная монография. / Под ред. Е. Здравомысловой,

A. Темкиной. СПб.: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2007, с.169-200

43. "İnsan hüquqlarının və əsas azadlıqların müdafiəsi haqqında" Konvensiya və ona dair Protokollar // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il 31 mart, № 3 (57), s.269-295

44. "Azərbaycan Respublikası Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsi haqqında Əsasnamə" // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998-ci il, № 2, s. 376-379

45. "Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının həyata keçirilməsinin tənzimlənməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanunu. "Azərbaycan" qəz., Bakı, 2003, №2, 4 yanvar, s.2

46. "Azərbaycan Respublikasının İnsan hüquqları üzrə müvəkkili (ombudsman) haqqında" Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun tətbiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 5 mart 2002-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2002-ci il 31 mart, № 3 (57), s.358-359

47. "Azərbaycan Respublikasının Qadın problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin yaradılması haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı, 14 yanvar 1998-ci il. Azərbaycan qəz., 1998, 15 yanvar, № 11 (1820), s. 1

48. "Qadın əməyinin tətbiqi qadağan olunan, əmək şəraiti zərərli və ağır olan istehsalatların, peşələrin (vəzifələrin), habelə yeraltı işlərin siyahısının" təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı, 20 oktyabr, 1999-cu il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1999-cu il, № 10, s. 237-269

49. "Məşğulluq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2 iyul, 2001-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 2001-ci il, № 8, s.670-683

50. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında dəyişikliklər edilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Referendum Aktı (2002-ci il avqustun 24-də ümumxalq səsverməsində (referendumda) qəbul edilib) // http://e-qanun.az/files/-framework/data/16/f_16449.htm

51. Azərbaycan. Ölkə üzrə gender qiymətləndirilməsi. Bakı: Asiya İnkişaf Bankı, 2005, 130 s.

52. Azərbaycanda qadınların rolunun artırılmasına dair tədbirlər haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı, 14 yanvar 1998-ci il. Azərbaycan qəz., 1998, 15 yanvar, № 11 (1820), s. 1

53. Bayramova E. Şabanov Z. Yeniləşən cəmiyyətdə gender mədəniyyəti // Gender. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı: Adiloğlu, 2003, s. 47-50

54. Cəfərova T. Qərar qəbulu prosesində qadınların iştirakı // Gender. Mədəniyyət (Məqalələr toplusu). Bakı: Adiloğlu, 2003, s. 127-135

55. Dövlət qulluqçularının ayrı-ayrı kateqoriyaları üçün qısaltdılmış iş vaxtı haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 22 iyun, 2001-ci il // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 2001-ci il, № 9, s.2011-2012

56. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İyirmi beşinci kitab (fevral, 2000 – mart, 2000). Bakı: Azərnaşr, 2008, 520 s.

57. Gənc Ailə Proqramı. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 1999-cu il 16 fevral tarixli, 27s nömrəli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir // Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Topplusu, 1999-cu il, № 2, s. 398-401

58. Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti (I kitab). Bakı: Nurlar, 2008, 440 s.

59. Qadın konvensiyası və bizlər. Rəmzi “məhkəmə” janrında monitoring. Bakı: Qanun, 2004, 83 s.

60. Qasımova Y. Gender meynstriminqi: vətəndaş cəmiyyətinin rolu. Milli Gender mexanizminin monitoringinin nəticələri. Bakı: 2010, 48 s.

61. Parlament tariximizin Heydər Əliyev dövrü. Bakı: Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin nəşri, 2013, 559 s.

62. Süleymanova E. Ombudsman təsisatı insan hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsində mühüm vasitədir // “Ombudsman təsisatı: təcrübə və perspektivlər” mövzusunda elmi-praktiki seminarın materialları. Bakı: Ədliyyə Nazirliyi yanında Hüquq Tədris Mərkəzi, 2004, s. 4-17

63. Второй и третий периодический доклад, представ-

ленный Правительством Азербайджанской Республики в Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин ООН, 8 марта 2005 г., 104 с. // http://tbinternet.ohchr.org/_layouts/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CE.DAW%2fC%2fAZE%2f2-3&Lang=ru

64. Отчет Государственного Комитета по Делах Женщин Азербайджанской Республики по вопроснику для правительств, касающийся осуществления Пекинской платформы действий (1995 год) и решений двадцать третьей специальной сессии Генеральной Ассамблеи ООН (2000 год). Баку: 2004, 32 стр. // <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/AZERBAIJAN-Russian.pdf>

65. Azərbaycan qadını naminə. Bakı, Heydər Əliyev İrsini Araşdırma Mərkəzi, 2010, 372 s.

66. Xalqın ümidgahı // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1993, №10-11, s.2-3

67. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, Qanun, 2009, 68 s.

68. Azərbaycan Respublikasının BMT-nin “Qadınlara münasibətdə ayrı-seçkiliyin bütün formalarının ləğv olunması haqqında” konvensiyası üzrə 4-cü dövrü hesabatı // [http://scfwca.gov.az/up/news/article/2012/cedaw_az_ministries\[1\].pdf](http://scfwca.gov.az/up/news/article/2012/cedaw_az_ministries[1].pdf)

69. Heydər Əliyev və dövlət qadın siyasəti (I kitab). Bakı, Nurlar, 2008, 440 s.

70. Abdullazadə F. Azərbaycan qadını dünyaya yol açır (Pekinə uzanan yollar) // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1995, №1-6, s.10-11

71. Camalova D, Öməröva S, Gəncəli S. Qadın hərəkətinin ön cərgələrində. Bakı, Azərbaycan nəşriyyatı, 2004, 224 s.

72. Ибрагимбекова Р.Ф. Гейдар Алиев и гендерное развитие в Азербайджане // Heydər Əliyev və Azərbaycanda dövlət qadın siyasəti. Ümumrespublika konfransı. Bakı, Qafqaz universiteti, 2008, s.159-163

73. Отчет Государственного Комитета по Делах Женщин Азербайджанской Республики по вопроснику для правительств, касающийся осуществления Пекинской платформы действий (1995 год) и решений двадцать третьей специаль-

ной сессии Генеральной Ассамблеи ООН (2000 год). Баку, 2004, 32 стр. // <http://www.un.org/womenwatch/daw/Review/responses/AZERBAIJAN-Russian.pdf>

74. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu, 1998-ci il, № 2, s.376-379

75. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. İyirmi beşinci kitab (fevral, 2000 – mart, 2000). Bakı, Azər nəşr, 2008, 520 s.

76. Əliyev Heydər. Müstəqilliyimiz əbədidir. On yeddinci kitab (iyul, 1998 – oktyabr, 1998). Bakı, Azər nəşr, 2006, 528 s.

77. Danışır qurultay nümayəndələri // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1998, №8-9, s.5, 7-72

78. Azərbaycan qadını XXI əsrin astanasında (Fatma Abdullazadənin çıxışı) // “Azərbaycan qadını” jurnalı, 1998, №10-11, s.3-23

79. Обеспечение гендерного равенства как разумный подход к экономическому развитию План действий Группы организаций Всемирного банка (2007–2010 финансовые годы), 34 с. // <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/GAPReportRusso.pdf>

80. Qadın Problemləri üzrə Dövlət Komitəsinin 2003-cü ildə gördüyü işlərin Hesabatı // http://gender-az.org/doc/az/organization/gen_gov/otchet.html

81. Azərbaycan qadını: sosial-iqtisadi və mədəni tərəqqidən sistem transformasiyalarına doğru (1970-1990-cı illərin əvvəlləri). Bakı: Elm və təhsil, 2014, 152 s.

82. Azərbaycan Respublikasında dövlət qadın siyasəti və qadınların tərəqqisi. Bakı: Elm və təhsil, 2016, 545 s.

83. Naxçıvan Muxtar Respublikasında qadın hərəkətinin inkişaf tarixi. Bakı: Elm və təhsil, 2014, 228 s.

84. Azərbaycan Respublikasının ictimai-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni inkişafında qadınların rolu (1970-2015-ci illər). Naxçıvan: “Əcəmi” nəşriyyatı, 2019, 450 s.

85. Azərbaycan beynəlxalq əlaqələrində nikah diplomatiyası (qədim dövr-XVIII). Bakı: Elm və təhsil, 2013, 68 s.

86. Naxçıvan ziyahıları qadın azadlığı və təhsili haqqında AMEA-nın “Elmi axtarışlar”ı. 2001, IV toplu, s.252-256

87. Naxçıvan qadınlarının ictimai istehsala cəlb edilməsi

məsələsinə dair. AMEA-nın “Elmi axtarışlar”ı. 2001, VI toplu, s.232-235

88. Naxçıvanda qadın təhsilinin inkişafı (XX əsrin 20-30-cu illəri). Bakı Dövlət Universitetinin “Dil və ədəbiyyat” jurnalı. 2001, №2 (31), s.158-159

89. Naxçıvan qadınları İkinci Dünya Müharibəsi dövründə Naxçıvan Dövlət Universitetinin “Elmi əsərlər”i. 2002, №9, s.113-115

90. Böyük Vətən Müharibəsi dövründə Naxçıvan qadınlarının Muxtar Respublikanın ictimai-siyasi və sosial-mədəni həyatında iştirakı. Bakı Dövlət Universitetinin “Tarix və onun problemləri” jurnalı. 2002, №3, s.75-77

91. Müasir dövrdə Azərbaycan qadınlarının sosial fəallığı problemi (Naxçıvan Muxtar Respublikasının materialları əsasında). AMEA-nın “Elmi axtarışlar”ı. (“Filologiya məsələləri”-nin xüsusi buraxılışı), 2004, XI toplu s.77-81

92. XX əsrin 30-cu illərində Azərbaycanda gənc qadın və qızların təhsilə, mədəni və ictimai həyata cəlb edilməsi təcrübəsindən. AMEA-nın “Elmi axtarışlar”ı. 2006, XXVII toplu, s.264-267

93. Respublikanın mədəni quruculuq işlərində qadınların rolu (1993-2003 cü illərdə). Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası, “Heydər Əliyevin dövlətçilik irsi və müstəqil Azərbaycanın inkişaf modeli” mövzusunda doktorant və disertantların elmi konfransının materialları. Bakı: Mütərcim, 2012, s.249-255

94. Müstəqil Azərbaycan qadınlarının ilk qurultayları qadın hərəkatının inkişafında yeni mərhələ kimi. Bakı Dövlət Universitetinin “Tarix və onun problemləri” jurnalı. 2013, №4, s.227-234

95. Heydər Əliyev və 1970-82-ci illərdə Azərbaycanda qadın siyasətinin bəzi məsələləri. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası. Dövlət idarəçiliyi: nəzəriyyə və təcrübə. 2013, №2(42), Bakı: “DİA-nın nəşriyyatı”, s.165-172

96. Azərbaycan Respublikasında qadınların ictimai-iqtisadi fəallığı məsələləri. Naxçıvan Dövlət Universitetinin “Elmi əsər-

lər”i. 2013, № 2(53), s.96-103

97. XVI əsr Osmanlı qaynaqlarında Naxçıvan və Duzdağ. Naxçıvan: ilkin şəhər və Duzdağ beynəlxalq simpozium. Naxçıvan: Əcəmi, 2013, s.75-86

98. Qadınların ictimai istehsalata cəlb olunması: kəmiyyət və keyfiyyət dəyişiklikləri “işləyən ana” sovet gender kontarktı kontekstində (1970-1980-ci illərin əvvəlləri). Bakı Dövlət Universitetinin “Tarix və onun problemləri” jurnalının xüsusi buraxılışı.2014, s.120-12

99. Müasir dövrdə Naxçıvan Muxtar Respublikası qadınlarının sosial-iqtisadi vəziyyəti. Naxçıvan Dövlət Universitetinin “Elmi əsərlər”i. 2014, №6 (62), s.125-132

100. Heydər Əliyev və Azərbaycan Respublikasında Dövlət qadın siyasətinin əsas istiqamətləri. AMEA Naxçıvan Bölməsinin “Xəbərlər”i. 2014, cild 10, №1, s.83-93.

SEVİNC ZAKİR qızı ABBASOVA
tarix elmləri doktoru, dosent

İLHAM ƏLİYEV:
QADINLARA İSTİQAMƏTLİ QLOBAL
TƏŞƏBBÜSLƏR
VƏ
GENDER BƏRABƏRLİYİNİN İNKİŞAFI
(2003-2023-cü illər)